

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE SOCIOLOGIE

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Serie nouă • Anul XIX
2008 • Nr. 3–4

DIN SUMAR:

KEITH F. DURKIN, CRAIG J. FORSYTH, JAMES F. QUINN, Pathological Internet Communities:
A New Direction for Sexual Deviance Research in a Post Modern Era

SORIN M. RĂDULESCU, Abuzul exercitat în familie asupra minorilor: studiu victimologic

CRISTINA DÂMBOEANU, Evaluări comparative cu privire la amploarea diferitelor forme de
abuz exercitate asupra copiilor

SORIN MITULESCU, MARIUS LAZĂR, Stiluri și standarde de viață ale tinerilor, în raport
cu zona de dezvoltare

EMILIAN M. DOBRESCU, Comunitățile de români din afara granițelor țării (I)

CĂLIN HENTEA, Noi dimensiuni ale războiului contemporan

SIMONA ȘTEFĂNESCU, Utilizarea internet-ului: *pattern-uri* de consum ale adolescenților din România

CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ, Manipularea pe forumurile ziarelor *online*

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactor-șef: dr. Sorin M. RĂDULESCU

Secretar general de redacție: dr. Iancu FILIPESCU

Redactor: Simona-Grazia DIMA

Dr. Ilie BĂDESCU, director al Institutului de Sociologie; dr. Dan BANCIU; dr. Ștefan BUZĂRNESCU; dr. Mihail CERNEA, membru corespondent al Academiei Române; dr. Emilian M. DOBRESCU; dr. Ioan DRĂGAN; Ion GLODEANU, secretar științific al Institutului de Sociologie; Erich GOODE prof. Universitatea de Stat din New York, Stony Brook; dr. Oscar HOFFMAN; dr. Petru ILUȚ; dr. Michel MAFESSOLI, profesor Universitatea Paris V; dr. Paul H. STAHL, membru de onoare al Academiei Române; director de Studii la École des Hautes Études en Sciences Sociales (Paris); dr. Ioana PETRE; dr. Ivan TCHALAKOV, Președinte al Asociației Sociologilor din Bulgaria; Katherine VERDERY, prof. univ. dr. docent City University of New York.

Redacția: INSTITUTUL DE SOCIOLOGIE

Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5

050711, București, România

Tel.: 4021-318 81 06; 4021-318 81 27; 4021-318 81 28/2417

Fax: 4021-318 24 48

E-mail: revista@insoc.ro

www.revistadesociologie.ro

Redactor: Ana BOROȘ

Culegere și tehnoredactare computerizată: Mariana IONICĂ

Coperta: Mariana ȘERBĂNESCU

© 2008, EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5

050711, București, România

Tel.: 4021-318 81 06; 4021-318 81 46

Fax: 4021-318 24 44

E-mail: edacad@ear.ro

Adresa web: www.ear.ro

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Anul XIX, nr. 3-4 • 2008

S U M A R

COMPORTAMENTE DEVIANTE ȘI PROBLEME SOCIALE

KEITH DURKIN, CRAIG J. FORSYTH, JAMES F. QUINN, Pathological Internet Communities: A New Direction for Sexual Deviance Research in a Post Modern Era	193
SORIN M. RĂDULESCU, Abuzul exercitat în familie asupra minorilor: studiu victimologic	205
CRISTINA DÂMBOEANU, Evaluări comparative cu privire la amploarea diferitelor forme de abuz exercitate asupra copiilor	231

DEZVOLTARE ȘI SUBDEZVOLTARE SOCIALĂ ÎN ROMÂNIA

SORIN MITULESCU, MARIUS LAZĂR, Stiluri și standarde de viață ale tinerilor, în raport cu zona de dezvoltare	249
---	-----

CONTRIBUȚII LA O „ENCICLOPEDIE A ROMÂNILOR DE PRETUTINDENI”

EMILIAN M. DOBRESCU, Comunitățile de români din afara granițelor țării (I)	267
--	-----

POLEMOLOGIE

CĂLIN HENTEA, Noi dimensiuni ale războiului contemporan	289
---	-----

INTERNETUL ÎN LUMEA DE ASTĂZI

SIMONA ȘTEFĂNESCU, Utilizarea internetului: <i>pattern-uri</i> de consum ale adolescenților din România	307
CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ, Manipularea pe forumurile ziarelor <i>online</i>	331

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

Mihaela Miroiu, <i>Drumul către autonomie. Teorii politice feministe</i> , Iași, Editura Polirom, 2004 (Marian Stroe)	347
---	-----

PATHOLOGICAL INTERNET COMMUNITIES: A NEW DIRECTION FOR SEXUAL DEVIANCE RESEARCH IN A POST MODERN ERA¹

KEITH F. DURKIN*

OHIO NORTHERN UNIVERSITY, ADA, OHIO, USA

CRAIG J. FORSYTH

UNIVERSITY OF LOUISIANA–LAFAYETTE, LAFAYETTE, LOUISIANA, USA

JAMES F. QUINN

UNIVERSITY OF NORTH TEXAS, TEXAS, USA

ABSTRACT

This article explores the impact of the Internet and related technologies on the nature of deviant behavior, deviant communities, and the future of deviance research. The idea that pathological communities, once largely suppressed by time, space, and societal restraints, can now create and use virtual communities is focal. Those new communities may expand their numbers and/or pathology, while reinforcing their rationales for rule violations. Investigation of these new virtual communities is especially complex for both conceptual and methodological reasons: identity is hard to ascertain in cyber-settings; nationality, ethnicity and other background traits and standard (e.g., random) sampling methods are not feasible. Nonetheless, the impact of communications technology on the creation and expansion of pathologically deviant communities requires exploration to determine whether, for example, immersion and social support lead to satiation-catharsis, more aggressive real-time behavior, and/or increases in the depth and number of pathological sexual preferences.

Key words: criminal justice, cybersex, pathological online sexual deviance, sexual preferences, deviant sexual behavior, internet subculture.

The sociology of deviance has a rich background but much of its conceptual territory has become the province of new “interdisciplinary” fields. These new fields reflect both societal and academic concerns (e.g., criminal justice) and changes in the boundaries between normative and deviant activity (e.g., gay and

* Address correspondence to Keith F. Durkin: Ohio Northern University, Ada, Ohio, USA, office address: Hill Memorial 105, 525 South Main Street, Ada, 04 45810, e-mail: k-durkin@onu.edu

¹ This article was published in “*Sociological Spectrum*” (Official Journal of the Mid-South Sociological Association). Volume 26, issue 6, 2006, pp. 595–606, 2006 (Copyright # Taylor & Francis Group). We are grateful to the publisher and prof. John Lynxwiler – editor, for granting the permission to reprint this article.

lesbian studies). While the sociology of deviance should remain attentive to the face-to-face subcultures and behaviors on which it has traditionally focused, the field must also address the growth of cybercommunities based on sexual preferences that are almost universally defined as pathological, such as pedophilia and bestiality.

The term pathological deviance is used as suggested by Quinn and Forsyth (2005) and originally by Gagnon and Simon (1967); it is deviance that involves individuals acting out of a particular psychological need without the support of traditionally defined subcultures. The term also infers widespread disapproval of the act and lack of face-to-face social support for its initiation or continuation. The term includes all forms of "deviance" but deviance is not limited to pathological acts. Pathology also describes the social view of those who perpetrate such acts. They are not eccentric or fringe elements. They are seen as so far beyond normative boundaries as to be "sick". This distinguishes "pathological deviance" from other behavioral manifestations of social disorganization and social problems.

The transition of pathological deviance from isolation to community life has been facilitated by the Internet and deserves sociological attention even when no laws have been violated. The growth of cybercommunities devoted to such activities poses a host of theoretical, conceptual, and methodological challenges (Lyons, Cude, Lawrence, and Gutter 2005; Heerwegh 2005; Hargittai 2004; Witte, Pargas, Mobley, and Hawdon 2004) that require elucidation and at least partial resolution. Current use of the Internet by social science research utilizes mainly survey and ethnographic methods (e.g., Hargittai 2004), but expansion of these approaches seems desirable. This process will inevitably be an interdisciplinary in which sociology provides a basis for integrating the insights of the many fields that will contribute to this area of inquiry.

THE RANGE OF DEVIANCE

The study of deviant behavior focuses on group and personal activities that range from relatively trivial (e.g., bikers' sex lives [Quinn 1987] and buckle bunnies (Gauthier and Forsyth 2000), strippers (Forsyth and Deshotels 1997), quasi-prostitutes (Bryant and Palmer 1975), mudeaters (Forsyth and Benoit 1989), and voyeurs (Forsyth 1996) to extraordinarily controversial bugchasers (Gauthier and Forsyth 1999) and even bizarre, sexual asphyxia (Lowery and Wetle 1982). These behaviors often have community support (e.g., mud eating) and/or represent extremes of "normal" behaviors (e.g., voyeurism).

Deviance is distinct from criminology, to which it gave birth, because many of these acts are consensual and community formation is all but impossible to legally proscribe. In some cases victims can be identified, either as abstract classes (e.g., women degraded by pornography) or as concrete recipients of abuse (e.g., sex tourists seeking child prostitutes; children victimized in pornography production).

Both scholars and the public seem to delight in expose's of the controversial, but scholarship's task is to relate the evolution of deviance in both specific and abstract forms to the development of human societies and the basic mental processes that spawn and justify departures from normative activity patterns. At the extreme of deviance studies are acts of individual pathology which evoke a universally severe societal reaction (Bierne 1997; Mead 1964); although, not all deviations from a culture's sexual mores should be considered deviant or pathological.

The versatile but innately visual medium provided by the Internet (Cowan 2005) is well-suited to the desires of sexual deviants (e.g., pedophilia, bestiality) and has broad impact: Sex sites compose a three billion dollar per year industry; 35% of downloads are pornographic and over 75 million people annually visit porn web sites (Cooper 2004). The Youth Internet Safety Survey found that 19% of youth received an unwanted sexual solicitation, 25% had experienced unwanted exposure to sexual material, and 6% had been sexually harassed online (Mitchell, Finkelhor, and Wolak 2003). Emergent Internet technology thus appears to have the potential to help shape the sexual tastes of many users in ways that are incongruent with ancient norm systems.

Sociology has long recognized that technicways come to have deviant purposes. Technological creations often yield fresh opportunities for the pursuit of deviance. In turn, new designs entice ventures employing the new technology with the result that cunning uses of these devices are always emerging (Durkin and Bryant 1995; Quinn and Forsyth 2005). Technicways change the nature of discourse which can facilitate identity and lifestyle. Similarly, new technicways may radically alter the nature of institutionalized behavior patterns, as the birth control pill did for heterosexual intercourse in the 1960s. Telephones, pagers, VCR's, CB radios, Polaroid cameras, camcorders, and cell phones have all extended deviant boundaries and frontiers (Durkin and Bryant 1995, 1999; Forsyth 1996; Jenkins 2002; Lamb 1998; Terdiman 2004). The Internet is the most prominent of these postmodern gadgets with its still largely unexplored capability for fostering both pathological and legitimate communities.

The Internet has revolutionized many aspects of social life, including communication, business, education, and leisure; it also appears to have revolutionized sexual deviance. Song (2002, p. 43) opines that the Internet makes it "quite easy to offer support to those conducting sexual relations that the current moral order deems illicit or inappropriate". Durkin and Bryant (1995) characterized the Internet as a social consolidation mechanism that can bring together geographically dispersed individuals with similar deviant proclivities. On the Internet, one finds "a community of like-minded enthusiasts willing to discuss their enthusiasm in length and in detail" (Leiblum 1997, p. 25). The Internet is an unprecedented source of support for those with the most devalued sexual identities – a place where they can readily receive affirmation and reinforcement (Durkin 2001, 2004). Some sexually deviant subcultures have emerged and others expanded

in recent years because of Internet capabilities. Jenkins and Thomas (2004, p. 5) noted: "communities have formed around behaviors and practices that are so objectively deviant from the standpoint of the numbers involved in them that the likelihood of a subculture developing in physical space is nearly nil."

Bestiality is surely one of the most extreme forms of sexual deviance. However, the Internet has presented a unique avenue for bestiality enthusiasts to share their fantasies and interests via websites, chat rooms, and discussion groups. Apparently, one of the historically popular discussion groups dedicated to this topic started as a joke but soon attracted a dedicated and sincere following of people with a genuine interest in the topic (Durkin and Bryant 1995). Currently, there is an Internet-based subculture of zoophilies that sometimes refers to itself as the "zoo community" (Jenkins and Thomas 2004). While some of the sites have exceptionally graphic pictures and videos, other are more focused on discussion and social advocacy. One example of an advocacy group is the Zoophilic Outreach Organization (Durkin 2004). They present their unique beliefs and perspectives, "often explicitly comparing themselves to the example of other (more successful) movements, such as the gay rights movement" (Jenkins and Thomas 2004, p. 14).

The most well-documented Internet subculture of pathological deviants is composed of pedophiles who use the Internet to view and exchange pornography, and to locate and groom victims (Durkin 1997). The Internet provides pedophiles many opportunities to forge and maintain on-going relationships with others (Quayle and Taylor 2002). Traditional pedophile organizations, such as NAMBLA (the North American Man/Boy Love Association) have a prominent presence on the Internet. Pedophiles can receive affirmation for and validation of a deviant identity on-line, and some pedophiles use this as an avenue to proselytize their deviant ideology (Durkin and Bryant 1999; Durkin 2004). There is also a wide variety of literature available online which supports the pedophile view point (e.g., The Boylove Manifesto). There is also a new project called BoyWiki, which is modeled after the popular online, interactive encyclopedia Wikipedia.

Because of the nature of the Internet there is every reason to believe that more subcultures consisting of people with esoteric sexual predilections will emerge (if they do not exist already). This provides sociologists with the opportunity to study heretofore neglected forms of sexual deviance. One example would be apotemnophilia, or being sexually aroused by amputations (Durkin and Bryant 1995). These individuals have a notable presence on the Internet. For instance, the site "Amputee World" includes photos, videos, and a contact area to meet interested parties. Another site, "Naked Amputees", provides a place for "those who find amputees sexy and desirable" by offering "an appreciative look at beautiful women amputees". There is also a growing Internet subculture for people with diaper and adult baby fetishes. The site, "Understanding Infantilism," created in 1995, offers devotees "understanding and acceptance" and seeks to address

issues surrounding this form of sexual expression as a community. The Diaper Pail Friend web page states that members of the group: enjoy playing Adult Baby games, and meeting other adults through our classified ads (Roster). We have live conferences, chat rooms, and a private online club. We publish a Newsletter and sponsor Worldwide Parties. Our online store sells diapers, plastic pants, big baby clothes, videos, audio tapes, hypnotic tapes, stories, photos, and lots more. If you love diapers or being an adult baby, this is THE place for you!

These pathological communities are expected to create new forms of deviant behaviors that social science has barely begun to even catalogue. The modest number of people committed to these deviant ventures and the legal threats many face impede the development of a face-to-face subculture. The Internet offers a seemingly bottomless inventory of deviant practices because it lacks evident constraints and transcends spatio-temporal restrictions on association. The Internet can spawn and support communities formed around extreme forms of deviance. These processes of creating and supporting behaviors that are beyond the margins of most norm systems require empirical investigation as well as social commentary. However, commentary may be misleading without prior empirical investigation; pundits and (criminal justice) practitioners tend to presume the dangerousness of such communities despite the paucity of data on their actual impact. Early media studies (DeFleur and Ball-Rokeach 1982) suggest that these may range from contagion and exacerbation of latent tendencies to the vicarious or cathartic release of deviant desires.

The Internet constructs what Goffman (1963, p. 81) terms “back places”, where people of similar preferences feel no need to conceal their pathology and can openly seek out one another for support and advice. Chat rooms and message posting boards for pedophiles, sadomasochists, swingers, and tea roomers contain both efforts to find partners and a variety of neutralization efforts that plead for analysis. The felt-anonymity of cyberspace (Akdeniz 2002) eases concern with public stigmatization and legal sanctions and encourages communal rationalization.

The multicultural dimension of the Internet is also significant for sexual deviance research. Cybersex, consisting of explicit dialogue and role playing in email and chat rooms, for example, is common in many western nations (Marshall 2003). Cybersex is viewed with approbation by most Americans but is defined as harmless in Holland, while the converse is true of ethnic jokes (Kuipers 2003). The Internet also makes deviant practices from many cultures universally available. The Japanese term “bukkake,” for instance, has been adapted by the Internet pornography industry to succinctly describe the more or less ritualistic ejaculation of several men upon a female paramour.

A wide variety of technology-based interactions may lead some individuals to believe that their desires are widely shared and supported. Several possible outcomes of this situation can be hypothesized: (1) new interests in proscribed

behavior may be initiated, (2) repressed intentions may expand or deepen with support and reinforcement, or (3) the use of virtual reality may substitute for real time contacts. In all probability some combination of these will pertain to sexually deviant Internet community participation, but the question of which actors will follow which route remains to be ascertained for different cultures, status groups and behavioral communities.

The social learning model (Lemert 1951) suggests that individuals choose stimuli to which they are already attracted. Nonetheless, it is interaction with others holding similar interests that reinforce their deviant interests, teach methods of achieving deviant goals and support rationales for the abrogation of basic norms. "Communities will have more deviance wherever the diversity makes it easier to associate with deviant others, learn definitions favorable for deviance, and have deviant behavior reinforced by those in one's social environment," (Krohn, Lanza-Kaduce, and Akers 1984, p. 357).

These interactions can provide the logistical, emotional, and social support needed to cross the line from contemplation to action. Such encounters are learning experiences in which deviant tendencies are found to be shared with others. Expansion of the deviants' repertoire of behaviors, beliefs and skills required for accomplishing the deviant goal while avoiding apprehension or censure can occur simultaneously in this process.

Interaction may also create new desires or be used to satiate extant fantasies in relatively harmless ways. Anonymity allows radical changes in identity – even ascribed statuses of race and gender may be altered on the Internet (Herring and Martinson 2004). Some pedophiles engage in "age-play" with one adopting the role of a child in cybersex. Pedophiles argue that this replaces the desire for "victim" and is thus safer. The practice may also drive desire to new heights in some participants, however, and clearly encourages a world view that sexualizes children.

RESEARCHING ONLINE SEXUAL DEVIANCE

The Internet has expanded pathological communities at the expense of the isolated pathological deviant (Leiblum 1997; Quinn and Forsyth 2005). This raises a variety of questions for empirical research. Prior to the Internet, only a few forms of pathological deviants had formed communities (e.g., leather fetishists, BDSM, Swingers, Tea rooms). Others remained more isolated (bestiality, pedophilia). The perceived anonymity of the Internet (Gyorgy 2002) lends itself to illusions that justify such behavioral preferences and facilitates experimentation with these forbidden visions. It is also an effective means for communicating with others who share similar interests regardless of how bizarre or rare that interest may be (Bell and Lyall 2000). This development among deviants parallels that of entirely legitimate Internet uses ranging from stamp collectors, MADD, parents of murdered teens, or youth subcultures.

Also of import are the questions posed by the notion of addiction – both to proscribed sexual activities (Carnes 1992) and Internet use (Young 2004). The immediacy of gratification permitted by the Internet merges with its convenience to provide an escape for emotionally troubled people through cybersex and pornography in a unique manner recognized as “cybersexual addiction” (Center for Online Addiction 2006). This new form of addiction requires linkage to an interdisciplinary literature on compulsive drug use, gambling, and sexual activity.

An increasingly common strategy has been to use data gathered from the Internet in the investigation of sexual deviance. This includes information from web sites, as well as discussion groups and other computer forums. For instance, Durkin and Bryant (1999) utilized the postings in a Usenet newsgroup frequented by pedophiles. Lamb (1998) examined the characteristics of visitors to online chat rooms. Panandri and Green (2000) examined image management in sadomasochism chat rooms. Gauthier and Forsyth (1999) gathered part of their data on bug chasers (i.e., men seeking HIV infection) from web sites and chat rooms. Hegland and Nelson (2002) examined the personal web pages of a sample of transvestites. Gossett and Byrne (2002) performed a content analysis of Internet rape sites.

The question for sexual deviance researchers revolves around the impact of this change on the actual behavior of the pathological deviant and tracing this development. The typology offered by Quinn and Forsyth (2005) allows retrospective classification of all varieties of sexual deviance documented in the pre-Internet era and encourages their comparison with their current manifestations. It expedites and encourages parallels between the nature of cybersexual interactions with similar ones that occur in real time and space. The impact of Internet communities on actual behavior can be described and discussed in empirical terms via this scheme. This is a necessary and much needed supplement to the speculative discourse that currently eclipses the social science literature on the Internet’s social impact (e.g., Northcott 1999; Silverman 2001). New methodologies, and perhaps even statistical tests, will be needed to meet the challenges of the online world: For example, respondent=informant identity is uncertain, random sampling is not feasible, and selection biases cannot be known.

The expansion of pathological deviance on the Internet is due in part to the fact that bizarre forms of gratification are not confined to a physical “red light” district but are also spread through emails, accidental search “hits,” and even use of mundane pornographic outlets (Grace 2000). Differences in the ways surfers encounter sexually deviant sites may be important to changes in how various acts are defined as well as in the behavior of those attracted to them. A potential consequence of this more macrosocial dynamic is broader cultural awareness which can foster fear, acceptance, or militant opposition in various actors.

Internet technology will continue to make the study of deviance a lively topic as new forms are constantly emerging. Quinn and Forsyth’s (2005) typology

focuses on the behavior's social status (normal or pathological) and its social organization (isolated or communal). This scheme should better equip researchers to describe both historical and current changes in sexual behavior wrought by technology in ways that allow continuity with studies of more established deviant communities.

DISCUSSION

Given the size of the cybersex industry, the sort of theoretically guided research advocated by Quinn and Forsyth (2005) is sorely needed in social science. The distribution and organization of deviant sexuality and, indeed, the very definition of that term requires examination and critique. The Internet may, thus, be a goad for deviance researchers to deal with changes in how deviance is defined, rationalized and enacted. The Internet also offers a window on the thought processes of pathological actors in a natural setting that encourages the disclosure of their innermost fantasies while discouraging the collection of basic demographic data.

This means that a socially proscribed and severely sanctioned behavior that was once largely relegated to secrecy among isolated individuals is now at the core of a cybercommunity in which all manner of support is readily available. The likelihood of exposure to these communities or their imagery and rationales is also vastly increased by the Internet. Scientific exploration of the ramifications of this profound shift has only recently commenced and there is only one theoretical scheme (Quinn and Forsyth 2005) available to guide empirical research on this shift in the nature of deviant sexuality. Critique and modification of theoretical typologies by those utilizing them are integral to the progress of science.

The potential of the Internet to expand behaviors with innovative technicways is apparent with the recent advent of real time online big game hunting. Virtual hunts may satiate the desire for this activity without endangering exotic species or offending animal rights activists. However, such a satiation thesis cannot be applied to sexual activity without solid empirical support. What fresh openings for deviant communities, created by pathological imaginations and fostered by novel and ever emerging technicways, are there in the future?

REFERENCES

- Akdeniz, Yaman. 2002. "Anonymity, Democracy, and Cyberspace". **Social Research** 69(1):223–237.
- Bell, Claudia and John Lyall. 2000. "Community in the New Epoch". **Futures** 32(8):749–758.
- Bierne, Piers. 1997. "Rethinking Bestiality: Towards a Sociology of Interspecies Sexual Assault". **Theoretical Criminology** 1:317–340.

- Bryant, Clifton and C. Eddie Palmer. 1975. "Massage Parlors and Hand Whores: Some Sociological Observations". **Journal of Sex Research** 11(3):227–237.
- Carnes, Patrick J. 1992. **Don't Call It Love: Recovery from Sexual Addiction**. New York: Bantam Books. Center for Online Addiction, 2006.
- [http://www.healthyplace.com/Communities/Addictions/netaddiction/cybersexual addiction.htm](http://www.healthyplace.com/Communities/Addictions/netaddiction/cybersexual%20addiction.htm)
- Cooper, Alvin. 2004. "Online Sexual Activity in the New Millennium". **Contemporary Sexuality** 38(3):i–vii.
- Cowan, Douglas E. 2005. "Online U-Topia: Cyberspace and the Mythology of Placelessness". **Journal for the Scientific Study of Religion** 44(3):257–263.
- DeFleur, Melvin L. and Sandra Ball-Rokeach. 1982. **Theories of Mass Communication**. New York: Longman.
- Durkin, Keith F. 1997. "Misuse of the Internet by Pedophiles: Implications for Law Enforcement and Probation Practice". **Federal Probation** 61(3):14–18. 2001. "Cyberporn and Computer Sex". Pp. 62–66 in **Encyclopedia of Criminology and Deviant Behavior**, Vol. III: Sexual Deviance edited by Clifton D. Bryant. Philadelphia: Brunner-Routledge. 2004. "The Internet as a Milieu for the Management of a Stigmatized Sexual Identity". Pp. 124–139 in **Net.SeXXX: Sex, Pornography, and the Internet**, edited by Dennis Waskul. New York: Peter Lang.
- Durkin, Keith F. and Clifton D. Bryant. 1995. "Log on to Sex: Some Notes on the Carnal Computer and Erotic Cyberspace as an Emerging Research Frontier". **Deviant Behavior** 16:179–200.
1999. "Propagandizing Pederasty: A Thematic Analysis of the On-Line Exculpatory Accounts of Unrepentant Pedophiles." **Deviant Behavior** 20(2): 103–127.
- Forsyth, Craig J. 1996. "The Structuring of Vicarious Sex." **Deviant Behavior** 17(3):279–295.
- Forsyth, Craig and Genevieve M. Benoit. 1989. "Rare, Ole, Dirty Snacks: Some Research Notes on Dirt Eating". **Deviant Behavior** 10(1):61–68.
- Forsyth, Craig J. and Tina H. Deshotels. 1997. "The Occupational Milieu of the Nude Dancer." **Deviant Behavior** 18:125–142.
- Gagnon, John and William Simon. 1967. **Sexual Deviance**. New York: Harper and Row.
- Gauthier, DeAnn K. and Craig J. Forsyth. 1999. "Bareback Sex, Bug Chasers, and the Gift of Death". **Deviant Behavior** 20(1):85–100.
2000. "Buckle Bunnies: Groupies of the Rodeo Circuit." **Deviant Behavior** 21(4):349–365.
- Goffman, Erving. 1963. **Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity**. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Gossett, Jennifer Lynn and Sarah Byrne. 2002. "Click Here: A Content Analysis of Internet Rape Sites". **Gender & Society** 16:689–709.
- Grace, Kevin M. 2000. "Sex-Floggers." **News magazine** 27(16):43.
- Gyorgy, Peter. 2002. "The Tale of Cookies (Dr. Jekyll and Mr. Hyde)." **Social Research** 69(1):239–245.
- Hargittai, Eszter. 2004. "Classifying and Coding Online Actions." **Social Science Computer Review** 22(2):210.
- Heerwegh, Dirk. 2005. "Effects of Personal Salutations in E-Mail Invitations to Participate in a Web Survey". **Public Opinion Quarterly** 69(9):588–598.

- Herring, Susan C and Anna Martinson. 2004. "Assessing Gender Authenticity in Computer-Mediated Language Use: Evidence from an Identity Game". **Journal of Language and Social Psychology** 23(4):424–446.
- Jenkins, Phillip. 2002. **Beyond Tolerance: Child Pornography on the Internet**. New York: University Press.
- Jenkins, Robert E. and Alexander R. Thomas. 2004. **Deviance Online: Portrayals of Bestiality on the Internet**. Oneonta, NY: Center for Social Science Research.
- Krohn, Marvin D., Lonn Lanza-Kaduce, and Ronald L. Akers. 1984. "Community Context and Theories of Deviant Behavior: An Examination of Social Learning and Social Bond Theories". **Sociological Quarterly** 25:353–371.
- Kuipers, Giseline. 2003. "Cyber Life. Moral and Digital Entertainment". (Original title: Moraal en digitaal vermaak. De sociale constructie van digitaal gevaar in Nederland in de vs) **Amsterdams Sociologisch Tijdschrift** 30(1–2):18–45.
- Lamb, Michael. 1998. "Cybersex: Research Notes on the Characteristics of the Visitors to Online Chat Rooms". **Deviant Behavior** 19(2):121–136.
- Leiblum, Sandra Risa. 1997. "Sex and the Net: Clinical Implications." **Journal of Sex Education & Therapy** 22(1):21–27.
- Lemert, Edwin. 1951. **Social Pathology: A Systematic Approach to the Theory of Sociopathic Behavior**. New York: McGraw Hill.
- Lowery, Shearon A. and Charles V. Wetli. 1982. "Sexual Asphyxia: A Neglected Area of Study". **Deviant Behavior** 3:19–39.
- Lyons, Angela C., Brenda Cude, Frances C. Lawrence, and Michael Gutter. 2005. "Conducting Research Online: Challenges Facing Researchers in Family and Consumer Sciences." **Family and Consumer Sciences Research Journal** 33(4):341–356.
- Marshall, Jonathan 2003. "The Sexual Life of Cyber-Savants". **The Australian Journal of Anthropology** 14(2):229–241.
- Mead, Margaret. 1964. "Cultural Factors in the Cause and Prevention of Pathological Homicide". **The Bulletin of the Mennenger Clinic** 28:11–22.
- Mitchell, Kimberly J., David Finkelhor, and Janis Wolak. 2003. "Victimization of Youths on the Internet". **Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma** 8(1–2): 15–16.
- Northcott, Allan. 1999. "Internet, Community, and the Technological Way of Being". **Cultural Studies** 4:99–130.
- Panandri, Marian and Lelia Green. 2000. "Image Management in a Bondage, Discipline, and Sadomasochistic Subculture: A Cyber-Ethnographic Study". **Cyberpsychology and Behavior** 4:631–641.
- Quayle, Ethel and Max Taylor. 2002. "Child Pornography and the Internet: Perpetuating a Cycle of Abuse". **Deviant Behavior** 23:331–361.
- Quinn, James F. 1987. "Sex Roles and Hedonism Among Members of Outlaw Motorcycle Clubs". **Deviant Behavior** 8:47–63.
- Quinn, James F. and Craig J. Forsyth. 2005. "Describing Sexual Behavior in the Era of the Internet: A Typology for Empirical Research". **Deviant Behavior** 26(3): 191–207.

- Silverman, Toby. 2001. "Expanding Community: The Internet and Relational Theory". **Community, Work, and Family** 4(2):231–238.
- Song, Felicia W. 2002. "Virtual Communities in the Therapeutic Age". **Society** 39(2):39–45.
- Terdiman, Daniel. 2004. **Brits Going at It Tooth and Nail**. Wired March 22. Available online at <http://www.wired.com/news/culture/0,1284,62687,00.html>
- Witte, James C., Roy P. Pargas, Catherine Mobley, and James Hawdon. 2004. "Instrument Effects of Images in Web Surveys: A Research Note". **Social Science Computer Review** 22(3):363–369.
- Young, Kimberly S. 2004. "Internet Addiction: A New Clinical Phenomenon and its Consequences". **American Behavioral Scientist** 48(4):402–415.

ABUZUL EXERCITAT ÎN FAMILIE ASUPRA MINORILOR: STUDIU VICTIMOLOGIC¹

SORIN M. RĂDULESCU*

ABSTRACT

DOMESTIC ABUSE AGAINST MINORS: A VICTIMOLOGICAL STUDY

The study presents the main findings of the secondary analysis conducted by the author on the statistics of the Prosecutors' Office with the High Court of Cassation and Justice in the period between 2005 and the first semester of 2007, regarding domestic physical and sexual abuse against minors. The study emphasizes the increase or decrease trends in the number of victims of domestic abuse according to the category of crime (for example manslaughter, battery resulting in death, battery and other types of violence, rape, incest, sexual corruption, etc.) as well as in relation to aggressors and victims.

Key words: abuse against minors, physical abuse, sexual abuse, crimes committed through violence, sexual crimes, aggressors, minors, victims.

1. DISTRIBUȚIA VICTIMELOR INFRAȚIUNILOR DE NATURĂ SEXUALĂ ÎN ANUL 2006

Statisticile Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție evidențiază faptul că, în anul 2006, au fost înregistrate doar 92 victime ale infracțiunilor de natură sexuală, comise în familie, majoritatea dintre aceste victime (peste 65%) fiind propriii copii ai abuzatorului. Dintre victime, în ordine imediat următoare se situează alte rude ale agresorului (vezi Graficul nr. 1). Copiii agresorului reprezintă circa 88% din totalul victimelor corupției sexuale, aproximativ 61% din totalul victimelor violurilor și, deși în număr redus, jumătate dintre victimele actelor de incest (vezi Graficul nr. 2). În raport cu toate aceste date, trebuie menționat faptul că, spre deosebire de alte statistici (de exemplu, cele ale organelor de poliție sau ale Administrației Naționale a Penitenciarelor), în statisticile Parchetelor din țară lipsesc complet datele asupra victimelor unor infracțiuni, precum cele supuse raportului sexual cu un major, perversiunilor sexuale și proxenetismului. Acest fapt face dificilă efectuarea unor

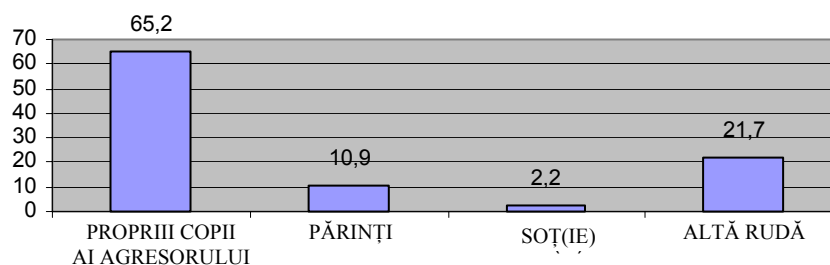
* Address correspondence to Sorin M. Rădulescu: Institutul de Sociologie al Academiei Române, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, 050711 București, România, e-mail: mihai46@clicknet.ro

¹ Analiză secundară a datelor cuprinse în statisticile Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție.

comparații între diferite statistici oficiale cu privire la fenomenul de abuz sexual care se manifestă în familiile din România. Trebuie adăugat, că, în funcție de relația victimelor cu agresorul în cadrul familiei, cea mai numeroasă categorie de victime este cea victimizată prin viol (vezi Graficul nr. 3), care reprezintă peste 78% din totalul victimelor infracțiunilor cu caracter sexual. Această infracțiune afectează în exclusivitate soțiile și cea mai mare parte a părinților, altor rude, și, cu prioritate, proprii copii ai agresorului (vezi Graficul nr. 4).

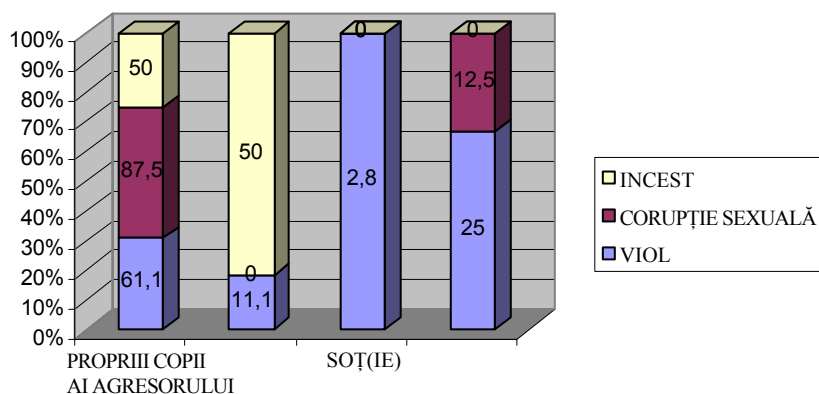
Graficul nr. 1

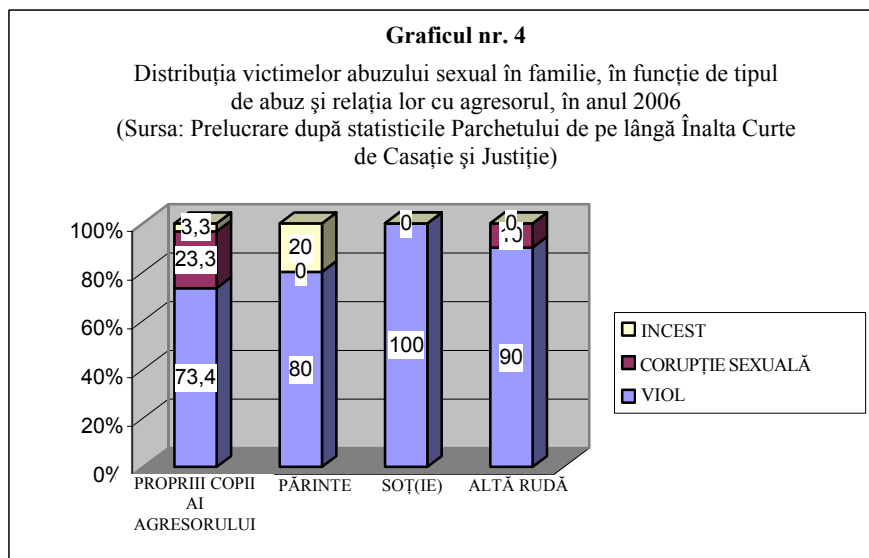
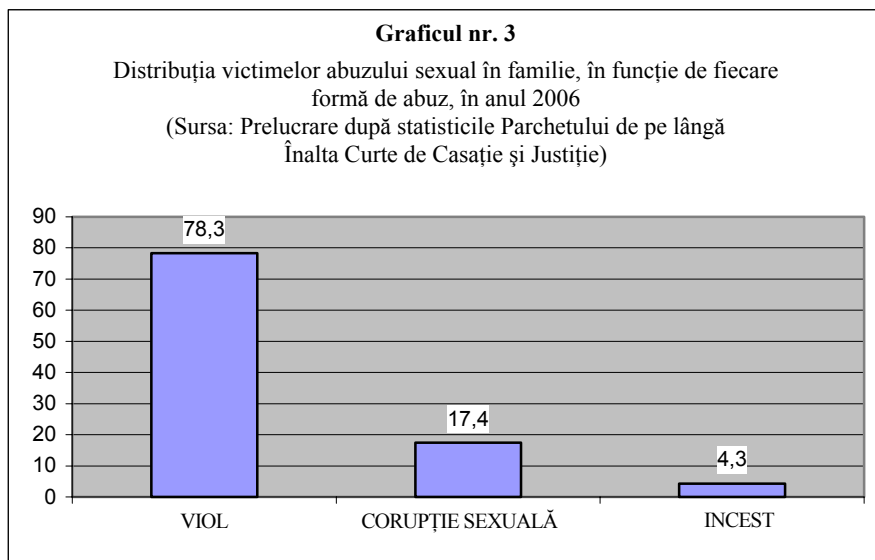
Distribuția victimelor abuzului sexual în familie, în funcție de relația victimei cu agresorul, în anul 2006
(Sursa: Prelucrare după statisticile Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Justiție și Casație, Biroul de Statistică Judiciară)

Graficul nr. 2

Distribuția abuzului sexual în familie, în funcție de tipul de infracțiune și relația victimei cu agresorul, în anul 2006
(Sursa: Prelucrare după statisticile Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție)

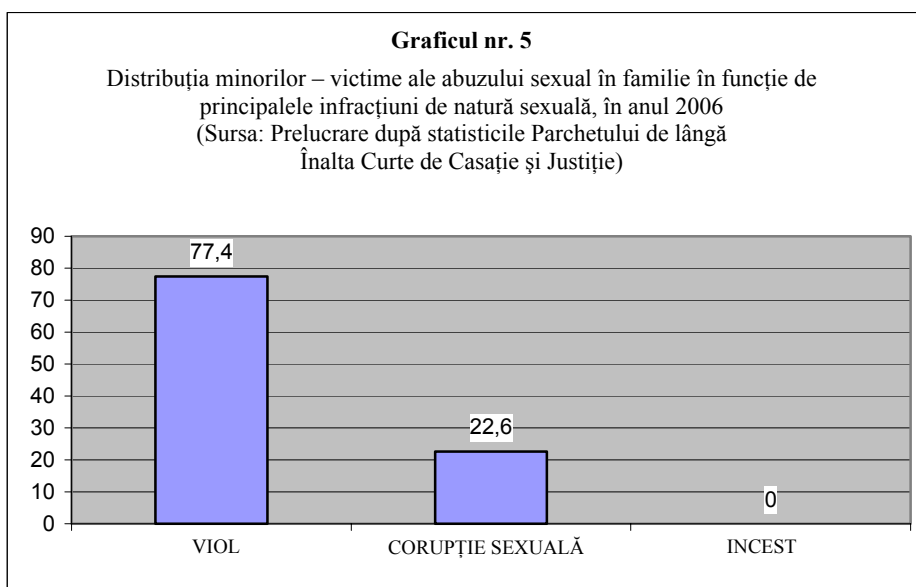

În mod surprinzător, comparativ cu alte statistici analizate de noi, victimele incestului, cu precădere, propriii copii ai abuzatorului, ocupă o pondere relativ „mică” (numai 4,3%) din totalul victimelor actelor de abuz sexual, reprezentate, mai ales, de părinții agresorului și, într-o măsură mai mică de copiii acestuia. Subliniem însă caracterul *relativ* al diferențierii între viol și incest (inclusiv corupție sexuală), această diferențiere datorându-se categoriilor juridice (tipuri aparte de infracțiuni de natură sexuală) cu care operează specialiștii care întocmesc

statisticile parchetelor din țară, inclusiv acelea ale Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție. În mod real, toate aceste categorii pot coincide, mai ales atunci când este vorba de agresiuni sexuale împotriva unor persoane aflate la vârsta minoratului².

Considerând, în mod distinct, numai victimele *minore* ale infracțiunilor de natură sexuală (care reprezintă 67,4% din totalul general al victimelor supuse acestor infracțiuni), peste 77% dintre aceste victime au fost supuse unor acte de viol și peste 22% au fost supuse unor acte de corupție sexuală. În mod surprinzător, în statisticile Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție lipsesc victimele infracțiunii de incest, aflate la vârsta minoratului (vezi Graficul nr. 5).

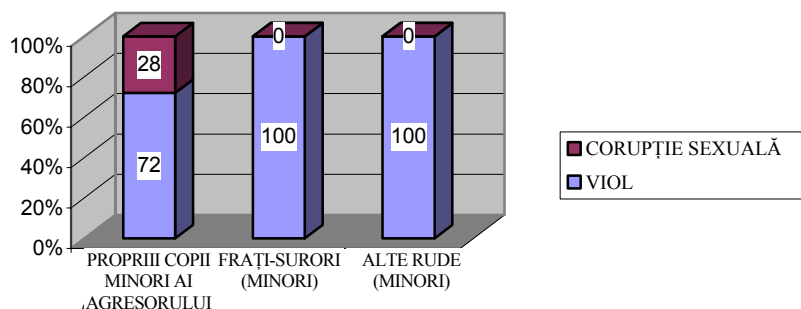
În timp ce violul afectează, în exclusivitate, frații și surorile minore ale agresorului, precum și alte rude minore, și 72% din propriii copii minori ai agresorului, corupția sexuală afectează 28% din această ultimă categorie de minori, reprezentând o infracțiune care nu are impact asupra celorlalte categorii aflate la vârsta minoratului (vezi Graficul nr. 6). Trebuie menționat însă că, în ansamblu, copiii agresorului ocupă ponderea majoritară de 80,6%, urmată de cea a altor rude aflate la vârsta minoratului (circa 13%) și de aceea a fraților sau surorilor minori(e) – (6,5%) – (vezi Graficul nr. 7).

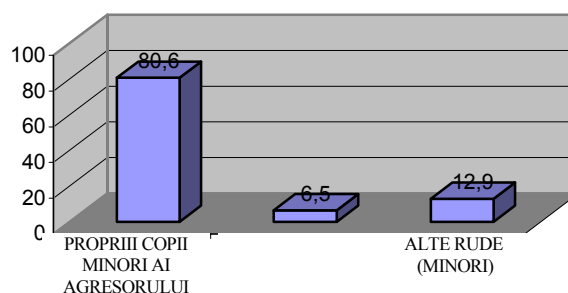
² În acest sens, pare dificil de conceput faptul că, în absența discernământului, care caracterizează minorii, un act de incest sau de corupție sexuală s-ar diferenția *net* de un act de viol.

Graficul nr. 6

Distribuția minorilor victime ale abuzului sexual în familie, în funcție de tipul de abuz și relația cu agresorul, în anul 1996
(Sursa: Prelucrare după statisticile Parchetului de lângă Înalta Curte de Casație și Justiție)

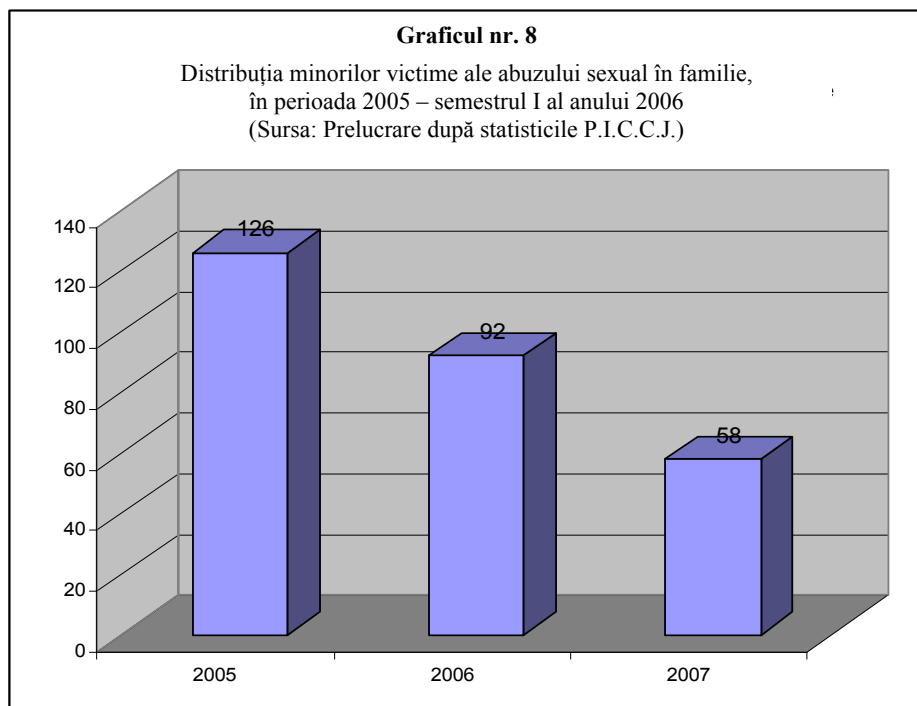
Graficul nr. 7

Distribuția minorilor victime ale abuzului sexual în familie, în funcție de ponderea lor, în anul 1996
(Sursa: Prelucrare după statisticile Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție)

2. EVOLUȚIA PONDERII VICTIMELOR INFRAȚIUNILOR DE NATURĂ SEXUALĂ ÎN PERIOADA 2005 – SEMESTRUL I AL ANULUI 2007

Distribuția victimelor abuzului sexual în familie, în funcție de relația lor cu agresorii și de tipul de infracțiune, pe o perioadă mai lungă de timp (2005 – semestrul I, 2007), indică o scădere constantă de la un an la altul. Astfel, dacă în anul 2005 au fost înregistrate 126 de victime, în 2006 au existat 92 de victime, iar în primul semestru al anului 2007 numai 58 de victime (vezi Graficul nr. 8 și Tabelul nr. 1). O descreștere, deci, față de 2005, cu 27,0% în 2006 și cu 54% în semestrul I al anului 2007.

Tabelul nr. 1

Distribuția victimelor abuzului sexual în familie în funcție de relația lor cu agresorul și de tipul de infracțiune, în perioada 2005 – semestrul I, 2007 (Sursa: Prelucrare după statisticile Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, Biroul de Statistică Judiciară)

INFRAȚIUNI	ANII	Copii		Părinte		Soț(ie)		Altă rudă		TOTAL	
		T	%	T	%	T	%	T	%	T	%
VIOL	2005	45	51,2	15	17,0	–	–	28	31,8	88	100
	2006	44	61,1	8	11,1	2	2,8	18	25,0	72	100
	2007(s. I)	21	55,3	4	10,5	3	7,9	10	26,3	36	100
RAPORT SEXUAL CU O MINORĂ	2005	2	50,0	–	–	–	–	2	50,0	4	100
	2006	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
	2007(s. I)	4	40,0	–	–	–	–	6	60,0	10	100
PERVERSIUNI SEXUALE	2005	2	100,0	–	–	–	–	–	–	2	100
	2006	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
	2007(s. I)	–	–	–	–	–	–	2	100,0	2	100
CORUPȚIE SEXUALĂ	2005	10	71,4	–	–	–	–	4	28,6	14	100
	2006	14	87,5	–	–	–	–	2	12,5	16	100
	2007(s. I)	2	100,0	–	–	–	–	–	–	2	100

Tabelul nr. 1 (Continuare)

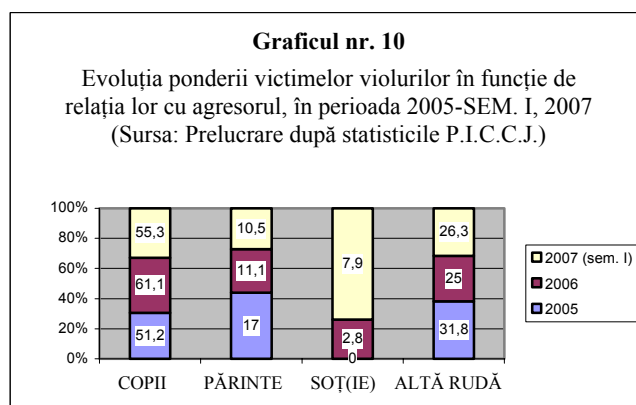
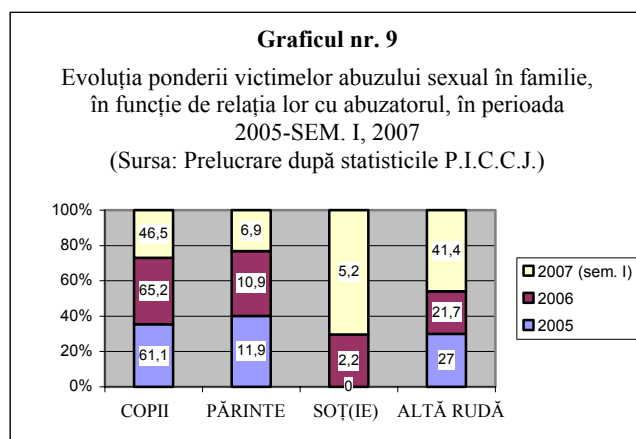
INCEST	2005	18	100,0	—	—	—	—	—	—	18	100
	2006	2	50,0	2	50,0	—	—	—	—	4	100
	2007(s. I)	—	—	—	—	—	—	6	100,0	6	100
PROXENETISM	2005	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	2006	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	2007(s. I)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Total	2005	77	61,1	15	11,9	—	—	34	27,0	126	100
	2006	60	65,2	10	10,9	2	2,2	20	21,7	92	100
	2007(s. I)	27	46,5	4	6,9	3	5,2	24	41,4	58	100

Din punct de vedere al ponderii diferitelor categorii de victime în ansamblul tuturor victimelor infracțiunilor de natură sexuală, pentru toți anii considerați, propriii copii ai abuzatorului și, în al doilea rând, alte rude ale acestuia sunt cele mai victimizate. Părinții și soții(le) abuzatorului dețin ponderea cea mai scăzută în ansamblul victimelor acestei categorii de infracțiuni (vezi Graficul nr. 9).

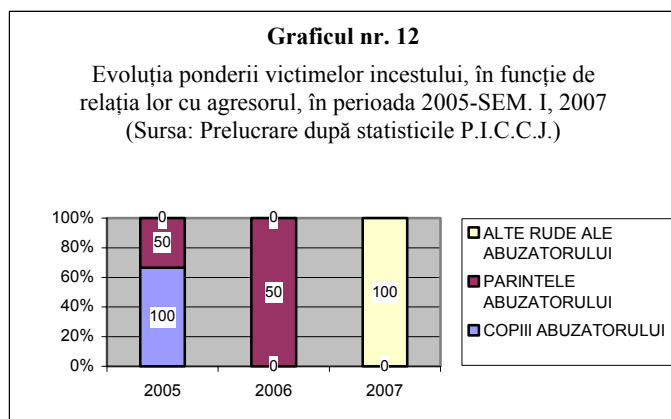
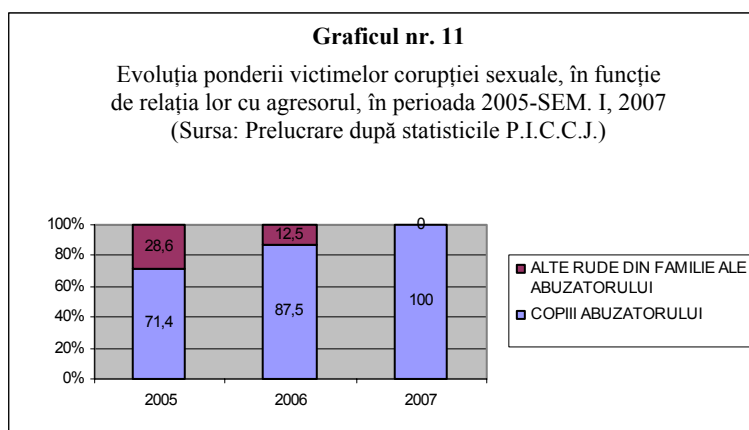
Analiza tabelului 1 evidențiază, între altele, următoarele:

- deși prezente în statisticile poliției sau ale Administrației Naționale a Penitenciarelor, datele cu privire la victimele infracțiunii de „proxenetism” sunt complet absente din statisticile Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție;
- din aceste statistici lipsesc, de asemenea, datele din anul 2006, cu privire la victimele „raportului sexual cu o minoră” și la victimele „perversiunilor sexuale”³, iar cifrele care indică numărul victimelor unor asemenea infracțiuni în ceilalți ani considerați sunt nesemnificative (de exemplu, doar două cazuri de perversiuni sexuale în 2005 și alte două în 2007);
- datele cele mai complete sunt cele privind victimele infracțiunii de viol. În ansamblul victimelor acestei infracțiuni, ponderile cele mai mari, pentru toți anii de comparație, sunt reprezentate de proprii copii ai violatorilor și de alte rude din familie ale acestora. Părinții și soțiile agresorului dețin ponderi mai mici decât celelalte rude în ansamblul victimelor infracțiunii de viol (vezi Graficul nr. 10);

³ Este dificil, dacă nu imposibil, în acest sens, a stabili dacă absența datelor se datorează realității fenomenului sau categoriilor juridice (schimbătoare, de la un an la altul) cu care operează P. Î. C. C. J.

- în mod similar, ponderea cea mai mare dintre victimele corupției sexuale, în perioada 2005 – primul semestru al anului 2007, a fost reprezentată de propriii copii ai abuzatorului și de alte rude ale acestuia (vezi Graficul nr. 11);
- în ceea ce privește victimele infracțiunii de incest, acestea au fost reprezentate, în anul 2005, în proporție de 100,0% de proprii copii ai abuzatorului, în anul 2006 au fost reprezentate la egalitate, câte 50,0% fiecare, de proprii copii ai abuzatorului și de unul dintre părinții acestuia, pentru ca, în primul semestru al anului 2007, 100,0% dintre victimele infracțiunii menționate să fie constituite din alte rude din familie ale abuzatorului (vezi Graficul nr. 12).

Referitor la victimele tuturor infracțiunilor de natură sexuală comise în familie, victime aflate la vârsta minoratului, în întreaga perioadă de trei ani considerată, au fost abuzați 199 de copii minori, dintre care 91 (45,7%) în 2005, 62 (31,2%) în 2006 și 46 (23,1%) în semestrul I al anului 2007 (vezi Tabelul nr. 2).

Tabelul nr. 2

Distribuția minorilor victime ale abuzului sexual în familie, în funcție de relația acestora cu agresorul și de fiecare tip de infracțiune, în perioada 2005 – semestrul I, 2007 (Sursa: Prelucrare după statisticile Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, Biroul de Statistică Judiciară)

INFRAȚIUNI	Relația victimei minor cu agresorul							TOTAL	
	ANII	Proprii copii minori		Frați-surori minori		Alte rude (minori)			
			T	%	T	%	T	%	T
VIOL	2005	39	68,4	11	19,3	7	12,3	57	100,0
	2006	36	75,0	4	8,3	8	16,7	48	100,0
	2007(s. I)	19	73,1	3	11,5	4	15,4	26	100,0
RAPORT SEXUAL CU O MINORĂ	2005	2	50,0	—	—	2	50,0	4	100,0
	2006	—	—	—	—	—	—	—	—
	2007(s. I)	6	50,0	—	—	6	50,0	12	100,0
PERVERSIUNI SEXUALE	2005	2	100,0	—	—	—	—	2	100,0
	2006	—	—	—	—	—	—	—	—
	2007(s. I)	—	—	2	100,0	—	—	2	100,0
CORUPȚIE SEXUALĂ	2005	10	71,4	2	14,3	2	14,3	14	100
	2006	14	100,0	—	—	—	—	14	100,0
	2007(s. I)	2	100,0	—	—	—	—	2	100,0
INCEST	2005	14	100,0	—	—	—	—	14	100,0
	2006	—	—	—	—	—	—	—	—
	2007(s. I)	—	—	4	100,0	—	—	4	100,0
PROXENETISM	2005	—	—	—	—	—	—	—	—
	2006	—	—	—	—	—	—	—	—
	2007(s. I)	—	—	—	—	—	—	—	—
Total	2005	67	73,6	13	14,3	11	12,1	91	100,0
	2006	50	80,6	4	6,5	8	12,9	62	100,0
	2007(s. I)	27	58,7	9	19,6	10	21,7	46	100,0

Dintre victime, în toți anii considerați, majoritatea sunt reprezentate de propriii copii ai abuzatorului. Ponderea acestora, în totalul victimelor diferitelor categorii de infracțiuni, a crescut în 2006 față de 2005, dar a înregistrat o scădere cu 46% în 2007. Dimpotrivă, ponderea victimelor existente printre frații sau surorile abuzatorului a scăzut cu aproape 70% în 2006 comparativ cu 2005, dar a crescut cu peste 30% în 2007 față de 2005.

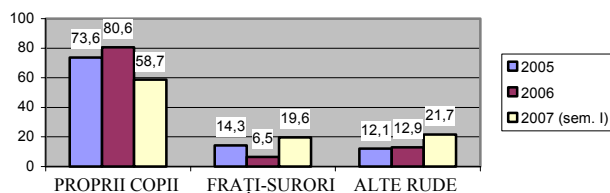
La rândul lor, ponderea victimelor existente printre alte rude ale abuzatorului s-a menținut relativ constantă în 2006 față de 2005, dar a crescut în 2007 (vezi Graficul nr. 13).

Aceste tendințe, cu excepția evoluției ponderii victimelor existente printre frații sau surorile agresorului, sunt relativ similare, în cazul victimelor infracțiunii de viol, pentru care există date pentru întreaga perioadă considerată și pentru toate categoriile de victime (vezi Graficul nr. 14).

Graficul nr. 13

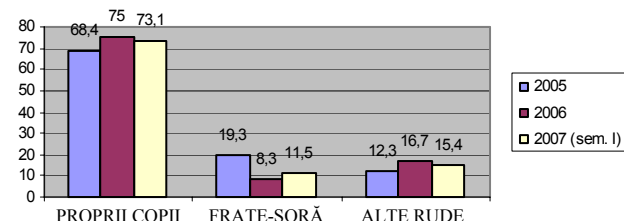
Evoluția ponderii victimelor minori ai abuzului sexual
în funcție de relația lor cu abuzatorul, în perioada
2005-SEM. I, 2007

(Sursa: Prelucrare după statisticile P.I.C.C.J.)

Graficul nr. 14

Evoluția minorilor victime ale infracțiunii de viol,
în funcție de relația lor cu agresorul,
în perioada 2005-SEM. I, 2007

(Sursa: Prelucrare după statisticile P.I.C.C.J.)

3. CARACTERISTICI ALE VICTIMELOR INFRACTIUNILOR COMISE PRIN VIOLENȚĂ ÎN FAMILIE, ÎN ANUL 2006

Conform informațiilor furnizate de statisticile Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, în anul 2006, exceptând victimele abuzului sexual, a fost înregistrat un total de 674 victime ale violenței în familie, din care circa 40% asupra copiilor (vezi Tabelul nr. 3)⁴.

Aproximativ 55% dintre copii au fost supuși unor rele tratamente, 16% au fost victime ale unor infracțiuni de omor și peste 14% au căzut victime ale unor lovituri și vătămări cauzatoare de moarte (vezi Tabelul nr. 4). În ceea ce privește

⁴ Date fiind erorile existente în cadrul statisticilor menționate, am procedat la o analiză secundară a informațiilor furnizate de acestea.

celelalte rude ale agresorului, cele mai frecvente infracțiuni comise asupra lor au fost omorul (comis, mai cu seamă, asupra unuia dintre părinți, precum și asupra soției (soțului), dar și celorlalte rude, vătămarea corporală, inclusiv vătămarea corporală gravă, comisă, mai ales, asupra altor rude decât părinții sau soțul (soția), și tentativa de omor căreia i-au căzut victime, cu prioritate, soțiile sau soții agresorilor (agresoarelor) – (vezi Tabelul nr. 4 și Graficul nr. 15).

Tabelul nr. 3

Distribuția victimelor violenței în familie în funcție de tipul de infracțiune, în anul 2006
(Sursa: Prelucrare după statisticile Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, Biroul de Statistică judiciară)

INFRAȚIUNI	Relația victimei cu agresorul								TOTAL	
	Copii		Părinte		Soț(ie)		Altă rudă			
	T	%	T	%	T	%	T	%	T	%
OMOR	43	13,8	84	26,9	103	33,0	82	26,3	312	100,0
PRUNCUCIDERE	19	100,0	—	—	—	—	—	—	19	100,0
LOVITURI ȘI VĂTĂMĂRI CAUZATOARE DE MOARTE	38	95,0	2	5,0	—	—	—	—	40	100,0
TENTATIVĂ DE OMOR	8	22,2	6	16,7	16	44,4	6	16,7	36	100,0
VĂTĂMARE CORPORALĂ (INCLUSIV GRAVĂ)	10	9,5	26	24,5	26	24,5	44	41,5	106	100,0
RELE TRATAMENTE APPLICATE MINORULUI	147	100,0	—	—	—	—	—	—	147	100,0
ALTE (LIPSIRE DE LIBERTATE IN MOD ILEGAL)	4	28,6	6	42,8	4	28,6	—	—	14	100,0
Total	269	39,9	124	18,4	149	22,1	132	19,6	674	100,0

Tabelul nr. 4

Distribuția victimelor violenței în familie în funcție de fiecare tip de infracțiune, în anul 2006
(Sursa: Prelucrare după statisticile Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, Biroul de Statistică judiciară)

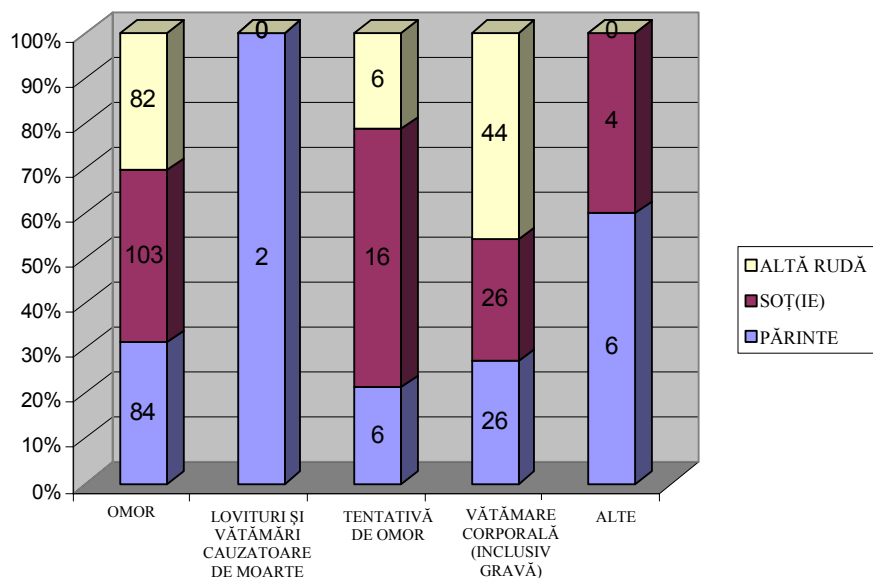
INFRAȚIUNI	Relația victimei cu agresorul								TOTAL	
	Copii		Părinte		Soț(ie)		Altă rudă			
	T	%	T	%	T	%	T	%	T	%
OMOR	43	16,0	84	67,8	103	69,2	82	62,2	312	46,4
PRUNCUCIDERE	19	7,1	–	–	–	–	–	–	19	2,8
LOVITURI ȘI VĂTĂMĂRI CAUZATOARE DE MOARTE	38	14,1	2	1,6	–	–	–	–	40	5,9

Tabelul nr. 2 (Continuare)

TENTATIVĂ DE OMOR	8	3,0	6	4,8	16	10,7	6	4,5	36	5,3
VĂTĂMARE CORPORALĂ (INCLUSIV GRAVĂ)	10	3,7	26	21,0	26	17,4	44	33,3	106	15,7
RELE TRATAMENTE APLICATE MINORULUI	147	54,6	–	–	–	–	–	–	147	21,8
ALTE (LIPSIRE DE LIBERTATE IN MOD ILEGAL)	4	1,5	6	4,8	4	2,7	–	–	14	2,1
Total	269	100	124	100	149	100	132	100	674	100

Graficul nr. 15

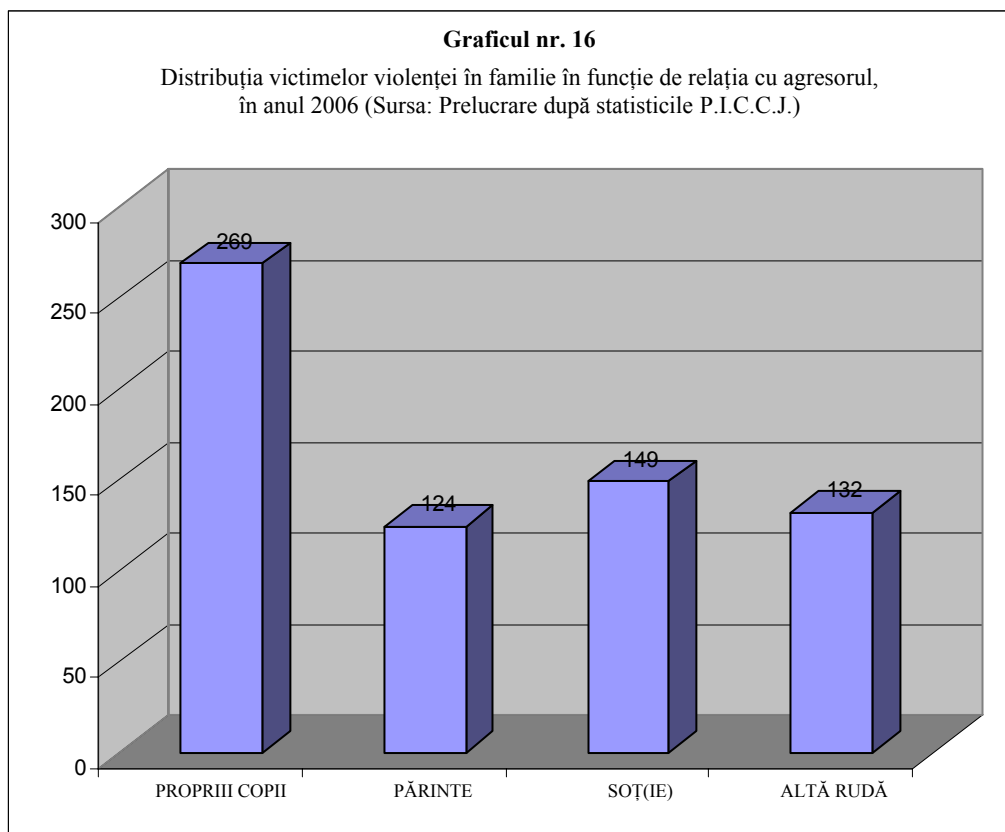
Distribuția victimelor violenței în familie (altele decât copiii)
în funcție de relația cu agresorul și de fiecare tip de infracțiune, în anul 2006
(Sursa: Prelucrare după statisticile P.I.C.C.J.)

Considerând toate categoriile de victime (inclusiv propriii copii ai agresorului), cele mai frecvente infracțiuni comise prin violență în familie, în anul 2006, au fost omorul (care a afectat 46,4% dintre victime), relele tratamente aplicate minorului (21,8% din totalul victimelor, reprezentând însă circa 55% dintre copiii victime ale violenței din familie) și vătămarea corporală, inclusiv cea gravă, care a afectat aproximativ 16% din ansamblul victimelor (vezi Tabelul nr. 4).

Dacă cea mai mare parte a victimelor infracțiunilor comise prin violență în familie o constituie copiii agresorului (39,9%), urmează, în ordine: soțul (soția) agresorului (agresoarei) (22,1%), alte rude din familie (19,6%) și unul sau altul dintre părinți (18,4%) – (vezi Tabelul nr. 3 și Graficul nr. 16).

Luând în considerare numai victimele *minori* (reprezentând 36,4% din totalul victimelor), rezultă situația evidențiată de Tabelul nr. 5 (vezi Tabelul nr. 5).

Tabelul nr. 5

Distribuția minorilor victime ale violenței în familie în funcție de tipul de infracțiune, în anul 2006
(Sursa: Prelucrare după statisticile Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție,
Biroul de Statistică judiciară)

INFRAȚIUNI	Relația victimei minor cu agresorul						TOTAL	
	Proprii copii minori		Frați-surori minori		Alte rude (minori)			
	T	%	T	%	T	%	T	%
OMOR	22	91,7	2	8,3	—	—	24	100,0
PRUNCUCIDERE	19	100,0	—	—	—	—	19	100,0
LOVITURI ȘI VĂTĂMĂRI CAUZATOARE DE MOARTE	38	100,0	—	—	—	—	38	100,0
TENTATIVĂ DE OMOR	2	66,7	1	33,3	—	—	3	100,0
VĂTĂMARE CORPORALĂ (INCLUSIV GRAVĂ)	9	90,0	1	10,0	—	—	10	100,0
RELE TRATAMENTE APLICATE MINORULUI	147	100,0	—	—	—	—	147	100,0
ALTE (LIPSIRE DE LIBERTATE IN MOD ILEGAL)	4	100	—	-	—	—	4	100,0
Total	241	98,4	4	1,6	—	—	245	100,0

În mod evident, categoria cea mai victimizată este reprezentată de propriii copii minori ai agresorului, care dețin o pondere de peste 98% din totalul victimelor minori, comparativ cu frații minori sau surorile minore ale agresorului, care reprezintă numai 1,6% din totalul menționat. Copiii agresorului au fost victime, în proporție de 100%, ale infracțiunii de pruncucidere, loviturilor și vătămarilor cauzatoare de moarte, relelor tratamente aplicate minorului și altor infracțiuni (precum lipsire de libertate în mod ilegal). De asemenea, aceeași categorie de minori au fost supuși, în proporție de 91,7% infracțiunii de omor, în proporție de 90% – vătămarilor corporale (inclusiv cele grave) și în proporție de 66,7% – tentativelor de omor (vezi Tabelul nr. 5).

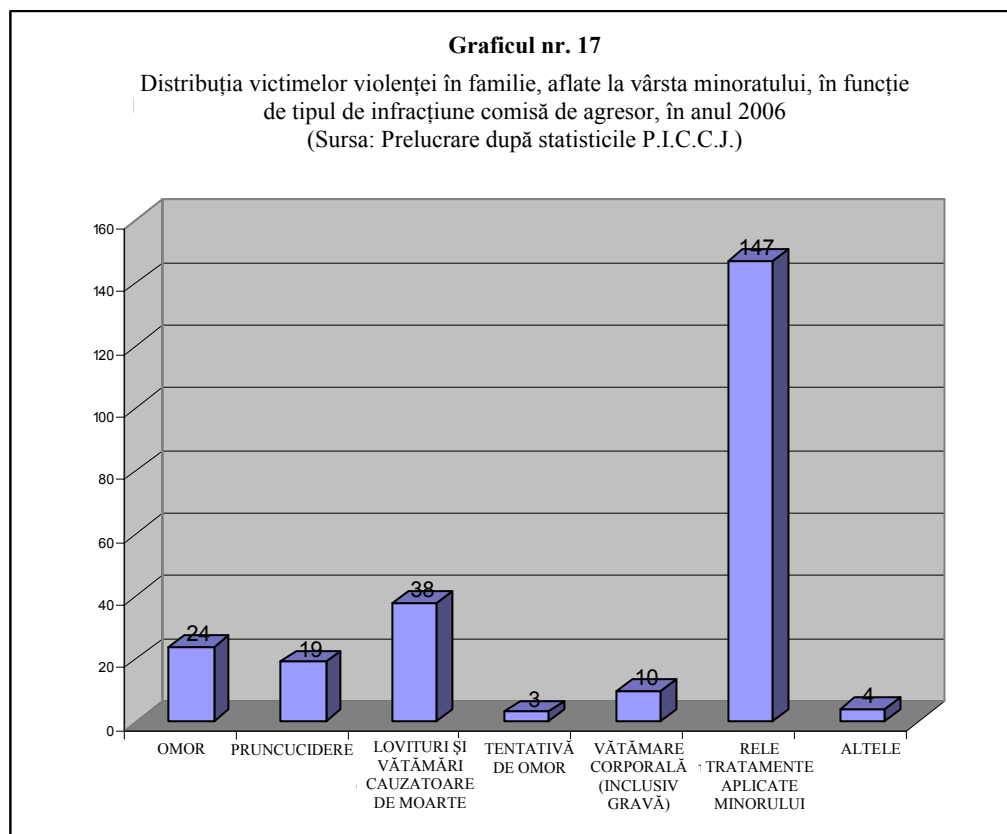
În mod comparativ, frații minori sau surorile minore ale agresorului, care constituie o proporție nesemnificativă în ansamblu, au fost victime, cu precădere, ale omorului.

Victimele violenței în familie, aflate la vârsta minoratului, au fost, cu precădere, supuse, în anul 2006, relelor tratamente aplicate minorului (60% din totalul victimelor minore), loviturilor și vătămarilor cauzatoare de moarte (15,5%), omorului (9,8%) și pruncuciderii (7,8%) – (vezi Tabelul nr. 6 și Graficul nr. 17).

Tabelul nr. 6

Distribuția minorilor victime ale violenței în familie în funcție de relația acestora cu agresorul și de fiecare tip de infracțiune, în anul 2006 (Sursa: Prelucrare după statisticile Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, Biroul de Statistică judiciară)

INFRAȚIUNI	Relația victimei minor cu agresorul						TOTAL	
	Proprii copii minori		Frați-surori minori		Alte rude (minori)			
	T	%	T	%	T	%	T	%
OMOR	22	9,1	2	50,0	–	–	24	9,8
PRUNCUCIDERE	19	7,9	–	–	–	–	19	7,8
LOVITURI ȘI VĂTĂMĂRI CAUZATOARE DE MOARTE	38	15,8	–	–	–	–	38	15,5
TENTATIVĂ DE OMOR	2	0,8	1	25,0	–	–	3	1,2
VĂTĂMARE CORPORALĂ (INCLUSIV GRAVĂ)	9	3,7	1	25,0	–	–	10	4,1
RELE TRATAMENTE APLICATE MINORULUI	147	61,0	–	–	–	–	147	60,0
ALTE (LIPSIRE DE LIBERTATE IN MOD ILEGAL)	4	1,7	–	–	–	–	4	1,6
Total	241	100,0	4	100,0	–	–	245	100,0

4. EVOLUȚIA PONDERII VICTIMELOR VIOLENȚEI FAMILIALE ÎN PERIOADA 2005 – SEMESTRUL I AL ANULUI 2007

Analiza distribuției victimelor infracțiunilor comise în familie, în perioada 2005 – primul semestru al anului 2007, evidențiază o scădere progresivă, de la un an la altul, a victimelor diferitelor infracțiuni familiale, de la 761 victime în 2005, la 674 victime în 2006 și 540 în prima jumătate a anului 2007 (vezi Tabelul nr. 7). În mod procentual, comparativ cu anul 2005 (ca an de referință), în anul 2006 a avut loc o scădere cu peste 11%, iar în primul semestru al anului 2007 s-a înregistrat o scădere cu peste 29% a numărului victimelor violenței în familie.

În ceea ce privește evoluția ponderii diferitelor categorii de victime, în ansamblul victimelor violenței familiale, în 2005 și 2007 soțiile au fost cele mai victimizate, iar în 2006 copiii agresorului au reprezentat categoria cea mai victimizată (vezi Graficul nr. 18). În mod diferențiat, pe diferite tipuri de infracțiuni, omorul și tentativele de omor au implicat, în toți cei trei ani considerați, cele mai multe victime dintre soțiile agresorilor, vătămările corporale au afectat, în mai mare

măsură, alte rude, iar relele tratamente aplicate minorilor au afectat copiii agresorului în exclusivitate (vezi Graficele nr. 19–22)⁵.

Tabelul nr. 7

Distribuția victimelor violenței în familie în funcție de tipul de infracțiune, în perioada 2005–semestrul I, 2007 (Sursa: Prelucrare după statisticile Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, Biroul de Statistică judiciară)

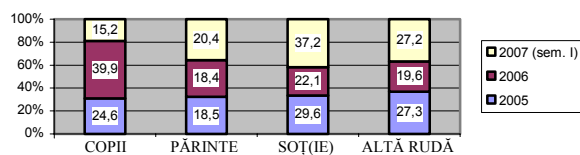
INFRAȚIUNI	ANII	Relația victimei minor cu agresorul								TOTAL	
		Copii		Părinte		Soț(ie)		Altă rudă			
		T	%	T	%	T	%	T	%	T	%
OMOR	2005	71	15,6	111	24,4	142	31,4	130	28,6	454	100
	2006	43	13,8	84	26,9	103	33,0	82	26,3	312	100
	2007(s. I)	31	12,6	58	23,6	101	41,0	56	22,8	246	100
PRUNCUCIDERE	2005	4	100,0	—	—	—	—	—	—	4	100
	2006	19	100,00	—	—	—	—	—	—	19	100
	2007(s. I)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
LOVITURI ȘI VĂTĂMĂRI CAUZATOARE DE MOARTE	2005	4	9,5	8	19,0	22	52,5	8	19,0	42	100
	2006	38	95,0	2	5,0	—	—	—	—	40	100
	2007(s. I)	—	—	12	37,5	12	37,5	8	25,0	32	100
TENTATIVĂ DE OMOR	2005	2	20,0	2	20,0	3	30,0	3	30,0	10	100
	2006	8	22,2	6	16,7	16	44,4	6	16,7	36	100
	2007(s. I)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
VĂTĂMARE CORPORALĂ (INCLUSIV GRAVĂ)	2005	16	9,9	20	12,4	58	36,1	67	41,6	161	100
	2006	10	9,5	26	24,5	26	24,5	44	41,5	106	100
	2007(s. I)	4	5,3	10	13,2	36	47,4	26	34,1	76	100
RELE TRATAMENTE APLICATE MINORULUI	2005	88	100,0	—	—	—	—	—	—	88	100
	2006	147	100,0	—	—	—	—	—	—	147	100
	2007(s. I)	20	100,0	—	—	—	—	—	—	20	100
LOVIRI ȘI ALTE VIOLENȚE	2005	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	2006	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	2007(s. I)	27	16,3	30	18,1	52	31,3	57	34,3	166	100
LIPSIRE DE LIBERTATE IN MOD ILEGAL	2005	2	100,0	—	—	—	—	—	—	2	100
	2006	4	28,6	6	42,8	4	28,6	—	—	14	100
	2007(s. I)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Total	2005	187	24,6	141	18,5	225	29,6	208	27,3	761	100
	2006	269	39,9	124	18,4	149	22,1	132	19,6	674	100
	2007(s. I)	82	15,2	110	20,4	201	37,2	147	27,2	540	100

⁵ Comparația pe ani a diverselor tipuri de infracțiuni este dificil de realizat, deoarece lipsesc pentru unii ani anumite infracțiuni, iar în alți ani apar noi categorii de infracțiuni, absente în alți ani. Aceasta nu se datorează atât modului de evoluție a infracțiunilor, cât categoriilor schimbătoare cu care au operat cei care au întocmit statisticile P.I.C.C.J.

Graficul nr. 18

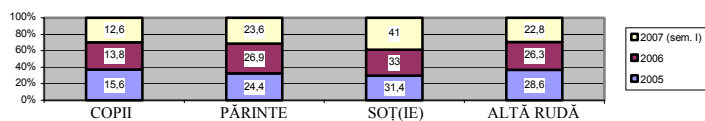
Evoluția ponderii victimelor violenței în familie, în funcție de relația lor cu agresorul, în perioada 2005-Sem. I, 2007

(Sursa: Prelucrare după statisticile P.I.C.C.J.)

Graficul nr. 19

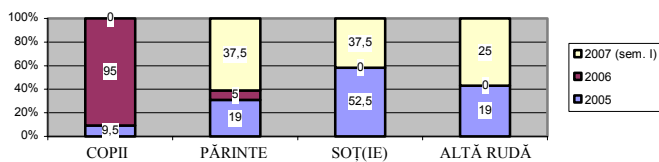
Evoluția ponderii victimelor infracțiunii de omor, în funcție de relația lor cu agresorul, în perioada 2005-Sem. I, 2007

(Sursa: Prelucrare după statisticile P.I.C.C.J.)

Graficul nr. 20

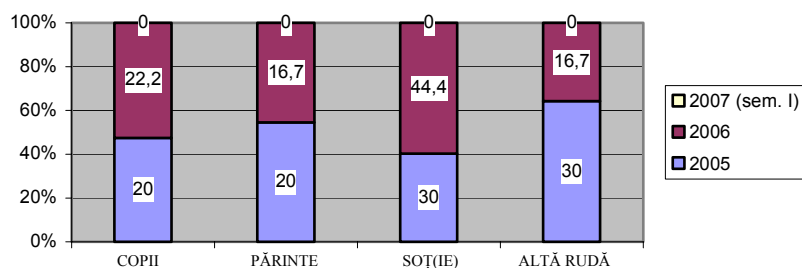
Evoluția ponderii victimelor loviturilor și vătămarilor cauzatoare de moarte, în perioada 2005-Sem. I, 2007

(Sursa: Prelucrare după statisticile P.I.C.C.J.)

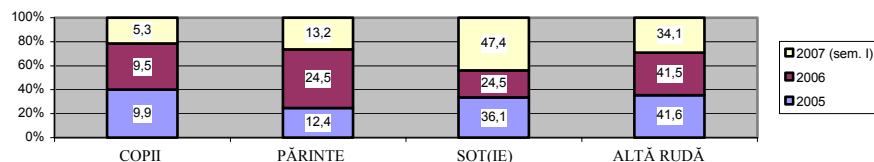

Graficul nr. 21

Evoluția ponderii victimelor tentativei de omor, în funcție de relația lor cu agresorul, în perioada 2005-Sem. I, 2007
(Sursa: Prelucrare după statisticile P.I.C.C.J.)

Graficul nr. 22

Evoluția ponderii victimelor vătămării corporale (inclusiv gravă) în funcție de relația lor cu agresorul, în perioada 2005-Sem. I, 2007
(Sursa: Prelucrare după statisticile P.I.C.C.J.)

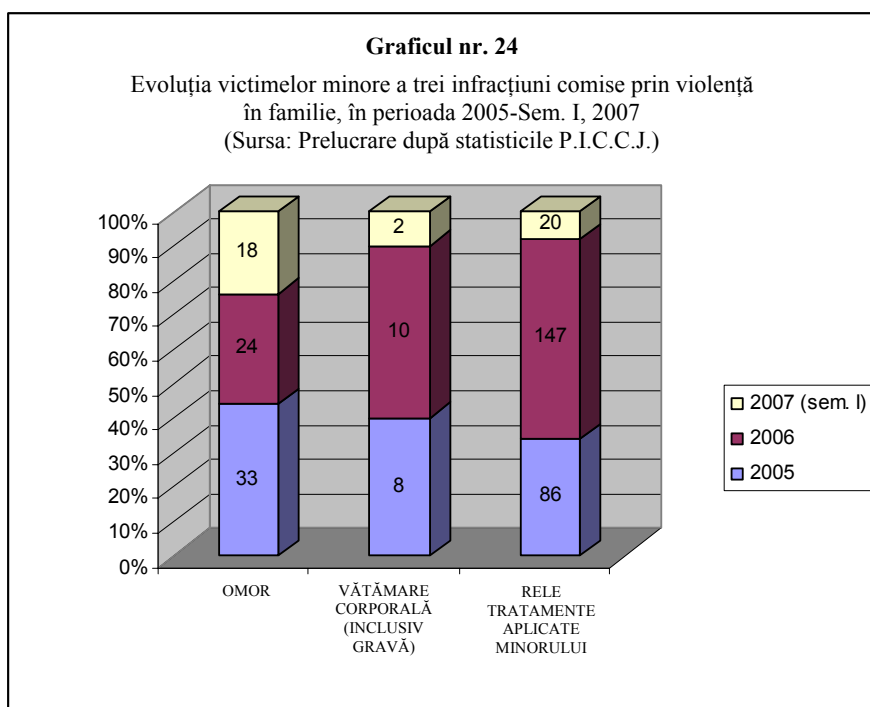
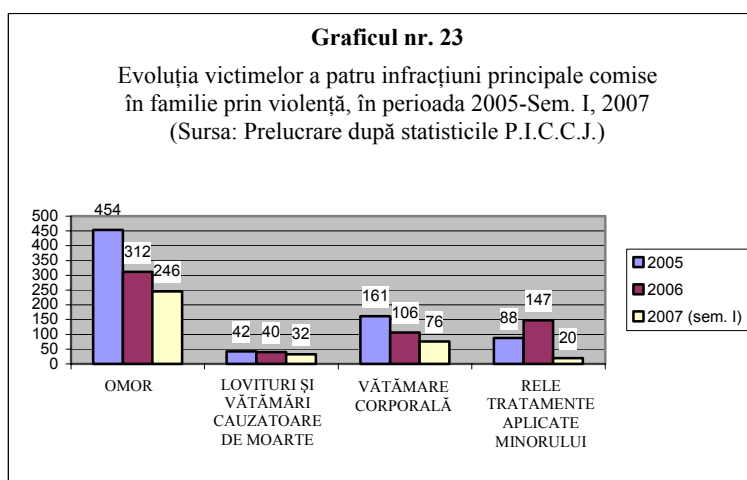

Analiza evoluției, în perioada menționată, a numărului victimelor a patru infracțiuni principale, pentru care există date pentru toți anii considerați, evidențiază, cu excepția victimelor relelor tratamente aplicate minorului (categorie care a cunoscut, mai întâi, o creștere și apoi o scădere drastică), o scădere, de la un an la altul, a numărului victimelor, mai accentuată în cazul omorurilor și vătămărilor corporale (vezi Graficul nr. 23).

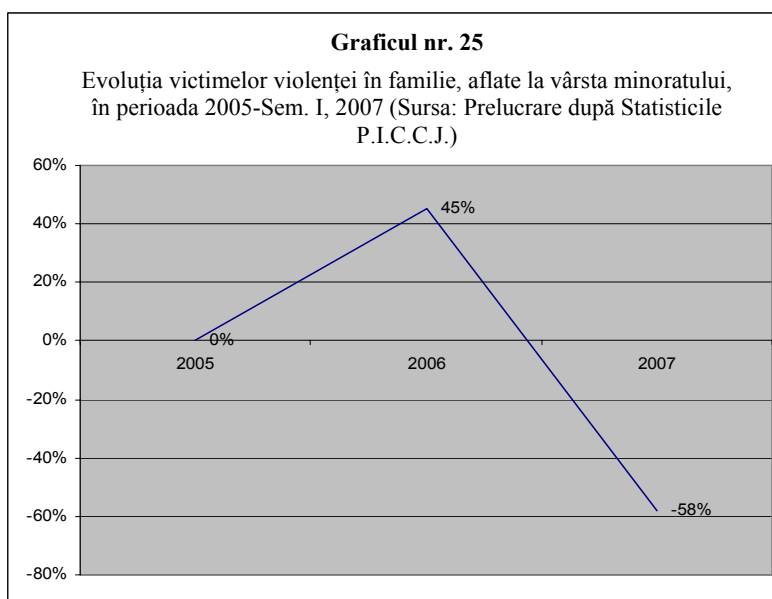
În termeni procentuali, comparativ cu anul 2005:

- numărul victimelor infracțiunii de omor a scăzut cu peste 31% în 2006 și cu circa 46% în primul semestru al anului 2007;
- numărul victimelor loviturilor și vătămărilor cauzatoare de moarte a scăzut cu peste 5% în 2006 și cu circa 24% în primul semestru al anului 2007;
- numărul victimelor vătămărilor corporale (inclusiv cele grave) a scăzut cu peste 34% în 2006 și cu aproximativ 53% în semestrul I al anului 2007;

- victimele relexor tratamentelor aplicate minorului au crescut cu 40% în 2006, dar au scăzut în mod sensibil, cu peste 77%, în semestrul I al anului 2007 (vezi Graficul nr. 24).

Evaluarea, pentru toate infracțiunile menționate, numai a numărului *victimelor minori*, arată că, în perioada 2005–primul semestru al anului 2007, au fost agresate în total 439 victime, cele mai multe (245 adică circa 56%) în anul 2006. Luând ca referință anul 2005, ponderea victimelor violenței familiale, aflate la vârsta minoratului, a crescut cu 45% în anul 2006, dar a scăzut cu aproape 58% în primul semestru al anului 2007 (vezi Graficul nr. 25)⁶. În timp ce victimele minore ale infracțiunii de omor din 2006 și primul semestru al anului 2007 au înregistrat o tendință de scădere (cu peste 27%, respectiv circa 46%) față de anul 2005, victimele minore ale vătămarilor corporale (inclusiv cele grave), dar mai ales ale relexelor tratamente aplicate minorilor, au cunoscut o serie de oscilații în anul 2006 și în primul semestru al anului 2007, comparativ cu 2005 (vezi Graficul nr. 26). Astfel, ponderea victimelor minore ale vătămarilor corporale (inclusiv cele grave) a crescut cu 25% în anul 2006, dar a scăzut cu 75% în 2007, iar cea a victimelor minore ale relexelor tratamente aplicate minorilor a crescut cu 71% în anul 2006, dar a scăzut cu aproximativ 77% în primul semestru al anului 2007.

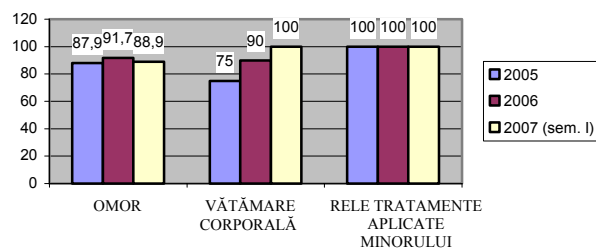
⁶ Este de menționat faptul că statisticile Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție nu cuprind, pentru semestrul I al anului 2007, date cu privire la victimele infracțiunilor de pruncucidere, lovituri și vătămări cauzatoare de moarte, tentative de omor și alte infracțiuni (precum lipsire de libertate în mod ilegal). De asemenea, deși prezente pentru semestrul I al anului 2007, pentru anii 2005 și 2006 lipsesc datele cu privire la infracțiunile de lovire și alte violențe. Cei care au întocmit statisticile menționate nu precizează dacă aceste absențe se datorează unor inadvertențe sau erori de înregistrare (prelucrare) sau evoluției fenomenului real ca atare (violența în cadrul familiei).

Tabelul nr. 8 (Continuare)

LOVITURI ȘI VĂTĂMĂRI CAUZATOARE DE MOARTE	2005	2	100,0	—	—	—	—	2	100,0
	2006	38	100,0	—	—	—	—	38	100,0
	2007(s. I)	—	—	—	—	—	—	—	—
TENTATIVĂ DE OMOR	2005	1	100,0	—	—	—	—	1	100,0
	2006	2	66,7	1	33,3	—	—	3	100,0
	2007(s. I)	—	—	—	—	—	—	—	—
VĂTĂMARE CORPORALĂ (INCLUSIV GRAVĂ)	2005	6	75,0	—	—	2	25,0	8	100,0
	2006	9	90,0	1	10,0	—	—	10	100,0
	2007(s. I)	2	100,0	—	—	—	—	2	100,0
RELE TRATAMENTE APLICATE MINORULUI	2005	86	100,0	—	—	—	—	86	100,0
	2006	147	100,0	—	—	—	—	147	100,0
	2007(s. I)	20	100,0	—	—	—	—	20	100,0
LOVIRI ȘI ALTE VIOLENȚE	2005	—	—	—	—	—	—	—	—
	2006	—	—	—	—	—	—	—	—
	2007(s. I)	18	100,0	—	—	—	—	18	100,0
ALTE (LIPSIRE DE LIBERTATE ÎN MOD ILEGAL)	2005	2	100,0	—	—	—	—	2	100,0
	2006	4	100	—	—	—	—	4	100,0
	2007(s. I)	—	—	—	—	—	—	—	—
Total	2005	130	95,6	—	—	6	4,4	136	100,0
	2006	241	98,4	4	1,6	—	—	245	100,0
	2007(s. I)	56	96,6	—	—	2	3,4	58	100,0

Graficul nr. 27

Evoluția ponderii minorilor victime ale omorului, vătămării corporale și relexor tratamente, în perioada 2005-Sem. I, 2007
(Sursa: Prelucrare după Statisticile P.I.C.C.J.)

*

Deși incomplete și caracterizate de numeroase omisiuni, inadvertențe sau distorsiuni, rezultate din înregistrarea și prelucrarea datelor, statisticile Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție oferă o serie de informații, care, în corelație cu datele altor instituții abilitate, pot furniza indicii prețioase pentru evaluarea intensității cu care se manifestă, în prezent, în România, abuzul contra copiilor.

EVALUĂRI COMPARATIVE CU PRIVIRE LA AMPLOAREA DIFERITELOR FORME DE ABUZ EXERCITATE ASUPRA COPIILOR

CRISTINA DÂMBOEANU*

ABSTRACT

COMPARATIVE ASSESSMENTS RELATED TO THE PROPORTIONS OF DIFFERENT FORMS OF ABUSE AGAINST CHILDREN

The article presents a comparative analysis of the proportions of the main forms of child abuse in various countries (including Romania). To this end, two distinct approaches were used: 1) the comparison of results of sociological studies on this issue, and 2) the comparison of data included in the reports drafted by the authorities in charge of ensuring the protection of child rights in five countries – the United States, Canada, Australia, the United Kingdom and Romania. It was shown that, irrespective of the approach, comparative analysis is very limited due to the lack of a standardized definition of the notion of abuse against minors which is used in different countries. On the other hand, no standardized methodologies to approach the phenomenon are used. In the absence of a coordinated and centralized institutional assessment, the comparison of data related to the incidence of cases of abuse against children was carried out at trend level. From this point of view, it was emphasized that in Romania, the proportion of the phenomenon of abuse, especially of specific forms of manifestation of the abuse, is relatively more reduced than in countries that are more developed from an economic point of view, such as the United States, Canada, Australia and the United Kingdom.

Key words: child abuse, maltreatment, comparative analysis.

Maltratarea copiilor constituie una dintre cele mai grave probleme sociale cu care se confruntă în prezent societățile contemporane. Conform unui studiu¹ al Națiunilor Unite privind violența îndreptată contra copiilor, fenomenul se regăsește în orice țară a lumii, sub diferite forme și în medii sociale variate – în familie, la școală, în instituțiile sistemului penal și de protecție socială, în comunitate.

* Address correspondence to Cristina Dâmboeanu: Institutul de Sociologie al Academiei Române, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, 050711 București, România, e-mail: cristinadamboeanu@yahoo.com

¹ Paulo Sergio Pinheiro, *World Report on Violence against Children*, United Nations Secretary General's Study on Violence against Children, Geneva, Elveția, 2006.

Numărul copiilor abuzați și neglijăți în familie este foarte dificil de estimat. Statisticile oficiale cu privire la amploarea și intensitatea acestei problematici sunt, în mare parte, incomplete și inexacte, multe din actele de violență săvârșite de părinți asupra propriilor copii rămânând neraportate autorităților. Copiii, în general, preferă să treacă sub tăcere agresiunile la care sunt supuși de membrii familiei, datorită sentimentelor de teamă și rușine. Stigma socială este, pe de altă parte, principalul motiv pentru care adulții, în special aceia care provin din medii caracterizate de norme sociale rigide² refuză să raporteze autorităților cazurile de maltratare produse în sânul familiei.

Deoarece cifrele oficiale tind să subvalueze gradul de răspândire al actelor de violență comise asupra copiilor, estimarea tendințelor reale ale acestui fenomen, a dimensiunilor și tipurilor sale particulare de manifestare se realizează, de cele mai multe ori, prin intermediul unor anchete efectuate fie asupra copiilor, fie asupra adulților, care sunt chestionați în legătură cu experiențele de victimizare din timpul copilăriei. Utilizate în numeroase țări, acest gen de anchete oferă informații cu privire la ponderea și categoriile de abuz suferite de copii, circumstanțele în care s-au produs aceste evenimente și consecințele lor.

Un alt tip de anchetă utilizat de cercetători pentru a estima prevalența fenomenului de abuz, în special al celui fizic, este acela întreprins asupra unor loturi de părinți, care sunt întrebați despre metodele folosite pentru creșterea și educarea copilului. Holden³ menționează existența a două probleme metodologice asociate acestei abordări. Prima se referă la faptul că aceste studii folosesc întrebări cu răspunsuri precodificate și nu oferă respondenților posibilitatea de a vorbi deschis despre tehnicile utilizate de disciplinare a copilului. A doua problemă se referă la faptul că subiecții intervievați pot menționa folosirea unor forme mai blânde de pedeapsă, de teamă să nu fie raportați autorităților.

Atât statisticile diverselor instituții de profil, cât și datele de anchetă nu permit însă, decât într-o măsură limitată, compararea incidenței cazurilor de abuz înregistrate în diferite țări, datorită faptului că legislația fiecărei țări operează cu diferite definiții ale acestui fenomen, ceea ce constituie un act de maltratare a copiilor variând de la țară la țară.

Pe de altă parte, diferitele cercetări întreprinse pe bază de anchete nu utilizează o metodologie standardizată de abordare a fenomenului. Criteriile și procedeele de înregistrare a informațiilor sunt diferite, la fel validitatea și fidelitatea instrumentelor utilizate pentru colectarea datelor. De asemenea, eșantioanele asupra cărora se realizează aceste studii diferă, atât sub aspectul volumului, cât și al compoziției lor.

² *Ibidem.*

³ George W. Holden, *Perspectives on the Effects of Corporal Punishment*, în „Psychological Bulletin”, vol. 128, 2002, nr. 4, p. 590–595.

Majoritatea studiilor întreprinse până în prezent s-au axat asupra unui singur tip de abuz la care pot fi expuși minorii, nereușind să contureze profiluri complete ale victimizării copiilor sau să identifice acele grupuri de minori supuși unor forme multiple de maltratare și abuz⁴. Abuzul fizic, de exemplu, implică într-o mare măsură și abuzul emoțional și neglijarea, motiv pentru care este foarte important să se evidențieze dinamica acestor forme relaționate de maltratare. În același timp, actele abuzive descrise, în diferite studii și cercetări sociologice, diferă din punctul de vedere al frecvenței, severității, stabilității lor în timp, ceea ce împiedică, în mod evident, realizarea unor comparații valide⁵.

1. REZULTATE ALE UNOR STUDII SOCIOLOGICE EFECTUATE ÎN DIVERSE ȚĂRI, CU PRIVIRE LA AMPLOAREA PRINCIPALELOR FORME DE ABUZ EXERCITATE ASUPRA COPIILOR

Cu toate că este dificil de comparat numărul copiilor care sunt abuzați chiar de către părinții lor, rezultatele studiilor sociologice și criminologice efectuate în diverse țări pot oferi o bază de comparație a dimensiunii prin care se manifestă acest fenomen în diferite părți ale lumii.

1.1. INFANTICIDUL CA FORMĂ DE VIOLENȚĂ EXTREMĂ EXERCITATĂ ASUPRA COPIILOR

Una dintre cele mai grave forme ale violenței îndreptate contra copiilor este pruncuciderea sau infanticidul. În raportul intitulat *World Report on Violence and Health*⁶, Organizația Mondială a Sănătății a estimat că, în anul 2 000, aproximativ 57 000 copii cu vârsta până în 15 ani au fost omorâți, în urma unor acte de maltratare, molestare, neglijare, agresivitate sau violență. Cea mai frecventă cauză a morții au reprezentat-o traumatismele craniene, urmate de cele abdominale.

Experții O.M.S. subliniază că incidența deceselor este mai mare în rândul copiilor de vârste foarte mici. Astfel, conform datelor publicate în raportul menționat anterior, rata mortalității înregistrată, în anul 2000, în rândul băieților cu vârsta până la 4 ani a fost de 5,8 la 100 000 de copii, față de 2,1 rata corespunzătoare băieților cu vârsta cuprinsă între 5–14 ani (vezi Tabelul nr. 1). În cazul fetelor, incidența deceselor a fost de 4,8 la 100 000 copii, în grupa de vârstă 0–4 ani, respectiv de 2,0 în grupa de vârstă 4–15 ani.

⁴ David Finkelhor, Richard K. Ormrod, Heather A. Turner, *Poly-victimization: A Neglected Component in Child Victimization*, în „Child Abuse & Neglect”, 2007, nr. 31, p. 7–26.

⁵ David J. Kolko, *Child Physical Abuse*, în *The APSAC Handbook on Child Maltreatment* (coordonatori: John E. B. Myers, Lucy Berliner, John Briere, C. Terry Hendrix, Carole Jenny, Theresa A. Reid), Sage Publication, 2002, p. 21–54.

⁶ Runyan D., *Child Abuse and Neglect by Parents and Other Caregivers*, în Krug EG și colab., *World Report on Violence and Health*, Geneva, World Health Organization, p. 57–86.

Din punct de vedere al distribuției geografice, numărul cel mai mare de abuzuri fatale s-a înregistrat în Regiunea Africană – 17,9 la 100 000 copii, în cazul băieților cu vârsta cuprinsă între 0–4 ani și 12,7 la 100 000 copii, în cazul fetelor cu vârsta aflată între 0–4 ani (vezi Tabelul 1). Pe locul următor se plasează Regiunea Mediteranei de Est, cu rate de mortalitate de 5,0 la 100 000 copii, în cazul băieților cu vârsta aparținând intervalului de vârstă 0–4 ani, și 5,5 la 100 000 copii, în cazul fetelor de vârstă similară.

Tabelul nr. 1

Ratele mortalității cauzate de omor, în funcție de sexul și vârsta victimelor și de regiunea geografică
(Sursa: *World Report on Violence and Health*, Geneva, World Health Organization, 2002, p. 274)

	0–4 ani	5–14 ani	15–29 ani	30–44 ani	45–59 ani	> 60 ani	Total
Băieți							
Regiunea Africană	17,9	4,0	34,1	39,6	39,6	63,3	22,2
Regiunea Americilor	3,5	2,4	68,6	49,1	28,9	16,4	34,7
Regiunea Asiei de Sud-Est	3,9	2,2	6,0	8,8	11,6	16,9	8,1
Regiunea Europeană	1,7	0,8	15,1	23,5	18,1	9,3	13,0
Regiunea Mediteranei de Est	5,0	2,0	11,3	11,1	9,8	13,6	9,4
Regiunea Pacificului de Vest	1,9	1,5	7,9	7,4	4,9	3,4	5,1
Total	5,8	2,1	19,4	18,7	14,8	13,0	13,6
Fete							
Regiunea Africană	12,7	2,9	14,1	13,8	14,6	11,8	11,8
Regiunea Americilor	2,6	1,2	6,4	5,7	3,3	2,6	4,0
Regiunea Asiei de Sud-Est	3,5	2,6	1,6	2,5	5,7	7,3	3,5
Regiunea Europeană	1,2	0,7	4,0	5,7	5,6	5,3	3,9
Regiunea Mediteranei de Est	5,5	3,6	5,4	4,3	3,8	5,9	4,8
Regiunea Pacificului de Vest	2,2	1,0	1,9	2,0	1,4	1,6	1,7
Total	4,8	2,0	4,4	4,3	4,5	4,5	4,0

În schimb, incidența cea mai scăzută a deceselor cauzate de anumite forme de violență și abuz s-a înregistrat în Regiunea Pacificului de Vest și în Regiunea Europeană – 1,9, respectiv 1,7 la 100 000 copii, în rândul băieților cu vârsta cuprinsă între 0–4 ani, și 2,2, respectiv 1,2 la 100 000 copii, în rândul fetelor de aceeași vârstă. Riscul producerii unor asemenea fatalități, se arată în raportul

elaborat de O.N.U. privind violența asupra copiilor, este de 2–3 ori mai mare în țările aflate în curs de dezvoltare și în societățile cu inegalități economice marcante, față de țările industrializate și cele în care bunăstarea economică este distribuită relativ egal.

Într-un raport⁷ publicat în anul 2003 de UNICEF, s-a arătat că, în fiecare an, în țările OECD, aproximativ 3 500 de copii cu vârsta sub 15 ani mor în urma abuzurilor la care sunt supuși. În rândul țărilor europene, incidența acestor decese variază de la mai puțin de 0,3 la 100 000 copii în Spania, Grecia, Italia și Irlanda la 1,3 la 100 000 copii în Ungaria, 1,4 în Franța și 3,7 în Portugalia. Comparativ cu ratele de mortalitate înregistrate pe continentul european, cele înregistrate în Mexic și Statele Unite sunt de circa 10 ori mai mari – 3,0 și respectiv 2,4 la 100 000 de copii.

Conform datelor prezentate în acest raport, în perioada 1970–1990, în Europa, s-a înregistrat o tendință descrescătoare a incidenței deceselor, în 10 din totalul țărilor analizate (Italia, Grecia, Irlanda, Suedia, Finlanda, Elveția, Polonia, Marea Britanie, Austria și Ungaria). În Spania, Norvegia și Danemarca, numărul de decese a rămas relativ constant, în timp ce în Olanda, Belgia, Franța și Portugalia numărul a crescut simțitor, în acest interval de 20 de ani.

Studiile sociologice întreprinse asupra acestei problematici au demonstrat că principalii responsabili de comiterea unor asemenea fapte reprobabile sunt părinții sau alți membri apropiați ai familiei victimei. Astfel, în raportul⁸ elaborat de specialiștii Națiunilor Unite, se arată că o pondere cuprinsă între 50–75%, din totalul cazurilor de omor săvârșite asupra copiilor în vârstă de până la 10 ani, au avut ca agresor cel puțin un membru al familie.

1.2. ABUZUL FIZIC CA „SANCTIUNE EDUCATIVĂ” FOLOSITĂ DE PĂRINȚI ȘI EDUCATORI CONTRA COPIILOR

Pedepsele corporale reprezintă forma de violență cea mai cunoscută și cea mai răspândită, la care copiii au fost supuși în trecut și continuă să fie supuși și în prezent. Aceste „sanctiuni educative” sunt încă tolerate într-o mare măsură în toate regiunile lumii, ca mijloc prin care adulții îi disciplinează pe copii. *Prin urmare, încălcarea drepturilor copilului trece adesea neobservată și neincriminată de nimeni, ca o practică de zi cu zi, care nu necesită prea multe discuții sau atenție publică*⁹.

⁷ UNICEF Innocenti Research Centre, *A League Table of Child Maltreatment Deaths in Rich Nations*, *Innocenti Report Card*, 2003, no. 5. September.

⁸ Paulo Sergio Pinheiro, *World Report on Violence against Children*, United Nations Secretary General's Study on Violence against Children, Geneva, Elveția, 2006.

⁹ Kate Harper, Pepa Horno, Gerison Lansdown, Florence Martin, Peter Newell, Mali Nilsson, *Eliminarea Pedepselor Fizeice și Umilitoare Îndreptate Împotriva Copiilor*, disponibil pe www.educatiefaraviolenta.ro

Studiile realizate în diverse țări au indicat faptul că ponderi însemnate dintre copii suferă pedepse fizice la domiciliu, o treime fiind supuși unor pedepse severe, aplicate cu diverse obiecte sau instrumente¹⁰.

În **România**, o cercetare efectuată în anul 2002 de Agenția Națională Pentru Protecția Copilului și Adopție, în colaborare cu Banca Mondială și Organizația Mondială a Sănătății¹¹, a evidențiat că 84% dintre copiii intervievați au declarat că părinții îi pedepsesc fizic prin bătaie aplicată cu mâna. Unul din 5 copii a declarat că este bătut cu diverse obiecte (cu cureaua – 24%; cu bățul – 29,3%; cu lingura de lemn – circa 11% etc.). Aproximativ 16% dintre copii au declarat că le este frică să se mai ducă acasă din cauza bătaiei, iar 10% au menționat că abuzul fizic le-a lăsat urme.

Comparativ cu aceste cifre:

- în Germania, conform constatărilor unui studiu național¹², 54% dintre părinți recurg, în mod frecvent, la folosirea unor pedepse blânde, iar 17% utilizează pedepse fizice severe, precum pălmuirea și lovirea cu diverse obiecte;

- în Republica Moldova¹³, datele unei anchete au indicat faptul că 2 din 5 părinți (39,6%) își lovesc copiii atunci când aceștia sunt neascultători, iar 52,4% îi amenință cu bătaia sau cu alte pedepse fizice;

- în Armenia¹⁴, o treime dintre părinții chestionați în cadrul unei cercetări (33,3%), în special mamele tinere, s-au declarat în favoarea folosirii pedepselor corporale (pălmuirii și lovirii) ca metode de disciplinare a copiilor;

- în Grecia¹⁵, 65,5% dintre mamele copiilor în vârstă de 6–12 ani intervievate cu ocazia unui studiu, au recunoscut că folosesc diverse sancțiuni fizice pentru a-și disciplina copiii;

- în Marea Britanie¹⁶ aproape jumătate dintre părinții care au făcut subiectul unei cercetări sociologice au declarat că au utilizat pedepse fizice moderate ca intensitate (pălmuirea), iar 9% au utilizat pedepse severe.

¹⁰ Conform informațiilor publicate în Paulo Sergio Pinheiro, *op. cit.*

¹¹ *Copilul abuzat și neglijat în România. Studiu național 2000*, Agenția Națională Pentru Protecția Copilului și Adopție, Banca Mondială, Organizația Mondială a Sănătății, București, 2002.

¹² Federal Ministry of Justice & Federal Ministry for Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth, *Violence in Upbringing: An Assessment After the Introduction of the Right to a Non-violent Upbringing*, 2003.

¹³ *Protection, Neglect, Abuse and Violence*, reported in *Government Response to the UN Secretary General's Study on Violence Against Children Questionnaire*, 2005.

¹⁴ I. Urumova, M. Galvastian, A. Tevosyan, *Violence Against Children and Women in Armenia*, Armenian Relief Society/UNICEF, 2003, citat în Raportul realizat de *The Nature and Extent of Corporal Punishment – Prevalence and Attitudinal Research*, Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children, iunie 2007.

¹⁵ I. Fereti, M. Stavrianki, *The Use of Physical Punishment in the Greek Family: Selected Socio-Demographic Aspects*, International Journal of Child and Family Welfare, 1997, vol. 3, p.206–216; citat în *The Nature and Extent of Corporal Punishment – Prevalence and Attitudinal Research*, raport realizat de Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children, iunie 2007.

¹⁶ G. Deborah și colab., *The National Study of Parents, Children and Discipline in Britain*, raport realizat de Economic and Social Research Council (ESRC), 1998.

O situație poate chiar mai îngrijorătoare, se înregistrează, conform constatărilor diverselor studii, în țările mai puțin dezvoltate din celelalte regiuni ale lumii:

– în Coreea de Sud¹⁷, 81,5% dintre elevii intervievați în cadrul unei cercetări au menționat că au fost victimele violenței fizice exercitate de către părinți. 43% au fost palmuiți de cel puțin 2–3 ori în decursul unei luni, iar 18% au fost loviți cu picioarele. 3,2% au susținut că au dobândit o anumită invaliditate în urma actelor de molestare fizică săvârșite de părinți;

– în India¹⁸, cea mai frecventă formă de pedepsire a copiilor a reprezentat-o lovirea cu palmele sau picioarele (63,7%), urmată de bătăile aplicate cu un băț (31,3%) și de înghiontire (5,0%). Pentru circa 15% dintre copii, abuzurile s-au soldat cu vătămări fizice grave;

– în Columbia¹⁹, 63% din părinții intervievați în Bogota au menționat că își pedepsesc ocazional copiii, iar 1% au declarat că îi pedepsesc în mod frecvent. Dintre cei care au susținut că își lovesc copiii, 47% au menționat că îi lovesc cu palmele, 44% cu o curea, 10% cu un papuc sau pantof, 2% cu o mătură sau cu un băț. Părinții au susținut că își bat copii atunci când aceștia sunt neascultători (27%), refuză să își facă temele sau au rezultate slabe la școală (29%), ori sunt nepoliticoși (12%).

Indiferent de țara unde se petrec abuzurile fizice, cercetările sociologice au demonstrat că băieții, nou-născuții, preșcolarii și cei etichetați de părinți ca având un temperament „difil” sunt categoriile expuse cel mai frecvent riscului de victimizare. Unele studii au sugerat, de asemenea, că anumite probleme medicale, intelectuale sau de dezvoltare ale copilului sporesc vulnerabilitatea acestuia în fața abuzului.

În ceea ce privește profilul agresorilor, cercetările au relevat că, în ponderi mai mari decât bărbații, femeile recurg la aplicarea unor pedepse fizice propriilor copii. Părinții abuzivi se numără, cu precădere, din rândul celor tineri, cu statusuri socio-economice coborâte și cu niveluri de educație scăzute²⁰. Părinții care au avut o copilărie nefericită, și-au asumat rolul de părinte la o vârstă fragedă, au probleme medicale, consumă alcool și droguri, au dificultăți în căsnicie, suferă de depresie, anxietate, sunt imaturi, egocentrice, au un control scăzut al impulsurilor, o rezistență scăzută la frustrare, probleme de sănătate mentală și comportamente

¹⁷ N. S. Huh, *The Reality of Child Maltreatment and the Intervention*, 1993, citat în Heyeouk C. Hahm, Neil B. Guterman, *The Emerging Problem of Physical Child Abuse in South Korea*, în „Child Maltreatment”, vol. 6, 2001, nr. 2, p. 169–179.

¹⁸ L. Kacker, S. Varadan, P. Kumar, *Study on Child Abuse: India 2007*, New Dehli, Ministry of Women and Child Development, 2007.

¹⁹ Conform informațiilor prezentate în raportul *The Nature and Extent of Corporal Punishment – Prevalence and Atitudinal Research*, realizat de Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children, iunie 2007.

²⁰ Conform informațiilor publicate în Runyan D., *Child Abuse and Neglect by Parents and Other Caregivers*, în Krug EG și colab., *World Report on Violence and Health*, Geneva, realizat de World Health Organization, p. 57–86.

antisociale au o probabilitate mai mare de a exercita diverse acte de violență fizică asupra copiilor.

Evidențele empirice au mai indicat că majoritatea părinților care își agresează fizic copiii sunt fie femei agresate de soții lor, fie bărbați care își agresează soțiile²¹. În același timp, studiile au demonstrat că majoritatea părinților care recurg la astfel de fapte reprobabile au crescut și au fost educați într-un mediu familial caracterizat de violență, ei înșiși fiind în copilărie victimele unor acte de maltratare²².

De asemenea, cercetările au mai arătat că abuzul asupra copilului pare a fi o practică mai frecventă în rândul acelor adulți care nu au o pregătire adecvată pentru rolul de părinte, precum și a celor care percep și judecă în mod distorsionat conduita copilului. Astfel, s-a demonstrat că multe din actele de abuz fizic se produc pe fondul unor așteptări nerealiste ale părinților, cu privire la comportamentul copilului²³.

1.3. ABUZUL SEXUAL ȘI CARACTERISTICILE VICTIMELOR AGRESIUNILOR DE NATURĂ SEXUALĂ

Cercetările întreprinse la nivel internațional au arătat că aproximativ 20% dintre fete și între 5–10% dintre băieți au fost agresați sexual, cel puțin o dată în copilărie. Specialiștii O.M.S. au estimat că în anul 2002, 150 milioane de fete și 73 milioane de băieți cu vârsta sub 18 ani au fost forțați să întrețină raporturi sexuale sau au fost victimele altor forme de agresiune sexuală²⁴.

În **România**, studiul ANPC menționat anterior²⁵ a arătat că 9,1% din totalul copiilor intervievați au declarat că au fost supuși abuzului sexual: 5,7% au menționat că au fost supuși unor acțiuni indecente de către unul dintre părinți, 2,2% au declarat că au fost obligați să se lase mângâiați pe anumite părți ale corpului, iar 3% au menționat că li s-a cerut să se dezbrace în fața cuiva, să aibă relații sexuale contrar voinței lor și să pozeze goi (goale) în schimbul unor sume de bani.

Aceste cifre sunt relativ mai mici, comparativ cu datele rezultate din cercetările efectuate în alte țări. De pildă, în Germania, constatările unei anchete sociologice²⁶ întreprinse la nivel național au indicat faptul că ratele de victimizare

²¹ Sorin M. Rădulescu, *Sociologia violenței intrafamiliale. Victime și agresori în familie*, București, Editura Lumina Lex, 2001.

²² *Ibidem*, p. 43.

²³ *Ibidem*, p. 67.

²⁴ World Health Organization, *Global Estimates of Health Consequences Due to Violence against Children*, Background Paper to the UN Secretary General's Study on Violence against Children. Geneva, World Health Organization, 2006.

²⁵ *Copilul abuzat și neglijat în România. Studiu național 2000*, realizat de: Agenția Națională Pentru Protecția Copilului și Adopție, Banca Mondială și Organizația Mondială a Sănătății, București, 2002.

²⁶ Helmut Kury, Joachim Obergfell-Fuchs, Gunda Woessner, *The Extent of Family Violence in Europe*, în „Violence Against Women”, vol. 10, 2004, nr.7, p. 749–769.

au variat de la 2% la 7,3% în cazul băieților și între 6,2% și 18,1% pentru fete. Agresorul a fost un membru al familiei în 27,1% din cazurile de abuz sexual exercitat asupra fetelor și în 37,6% din cazurile de abuz sexual comise asupra băieților.

Potrivit informațiilor publicate într-un raport²⁷ al Organizației Save the Children International, în Nepal aproape 8% dintre fetele abuzate și circa 6% dintre băieții molestați sexual au fost maltratați de către un membru al familiei, în timp ce în Uganda, 32% din actele de violență sexuală contra copiilor se produc în cadrul familiei. În Brazilia, 58% din cazurile de abuz sexual sunt comise de persoane din anturajul familiei, iar în Africa de Sud, 47% din actele de agresiune săvârșite asupra copiilor au avut ca principali responsabili părinții, 8% – părinții vitregi, 21% – alte rude.

Anumite practici tradiționale sunt extrem de periculoase pentru copii, mai ales că acestea le sunt impuse de către părinți la vârste foarte fragede. Organizația Mondială a Sănătății a estimat că între 100–140 milioane de fete din întreaga lume au fost victimele unei forme de mutilare genitală²⁸. Majoritatea acestora provin din Africa, Asia și Orientul Mijlociu, dar numărul lor este în creștere și în comunitățile de emigranți din țările europene, din Australia, Canada și Statele Unite.

Estimările UNICEF publicate în anul 2005, în raportul intitulat: *Changing a Harmful Social Convention: Female Genital Mutilation/ Cutting*²⁹, sugerează că, numai pe continentul african, 3 milioane de fete și femei sunt supuse actelor de mutilare genitală în fiecare an. Aproape jumătate dintre acestea provin din Egipt și Etiopia.

Utilizând datele culese la nivelul a 18 țări din Africa, prin intermediul anchetelor *Demographic and Health Survey* și *Multiple Indicator Cluster Survey*, UNICEF a arătat că prevalența acestei practici variază de la țară la țară, de la un procent de 5%, înregistrat în Niger, la 99% în Guineea. Ponderi mari s-au înregistrat și în Egipt (97%), Mali (92%), Nordul Sudanului (90%), Eritreea (89%), Etiopia (80%). Vârsta, la care cea mai mare proporție de fete este supusă acestei practici, diferă, de asemenea, de la țară la țară. Astfel, unei ponderi de aproape 90% din fetele din Egipt li se aplică acest procedeu între vârstele 5–14 ani, în timp ce în Etiopia, Mali și Mauritania 60% dintre fetele chestionate au urmat o asemenea procedură înainte de împlinirea vârstei de 5 ani.

O altă practică tradițională vătămătoare este cea a căsătoriilor forțate. În multe țări, copiiiilor le este impusă căsătoria de către părinți, înainte ca aceștia să împlinească vârsta de 18 ani. Se estimează că, la nivel global, 82 milioane de fete cu vârsta între 10–17 ani sunt căsătorite înainte de 18 ani.

²⁷ The International Save the Children Alliance, *10 Essential Learning Points: Listen and Speak out against Child Sexual Abuse*, Save the Children, Norvegia, 2005.

²⁸ World Health Organization, *WHO Fact Sheet nr. 241– Female Genital Mutilation*, Geneva, World Health Organization, 2001, iunie.

²⁹ UNICEF Innocenti Research Centre, *Changing a Harmful Social Convention: Female Genital Mutilation/Cutting*, „Innocenti Digest” nr. 12, 2005, Florența, Italia.

O asemenea practică este frecvent întâlnită în țările din Asia de Sud și Africa de Vest, dar și în regiunile din Sudul și Estul Africii, în special în Mozambic, Uganda și Etiopia. Prevalența este ridicată și în Orientul Mijlociu și Nordul Africii.

Pe baza datelor anchetelor *World Fertility Survey* și *Demographic and Health Survey*, UNICEF³⁰ a arătat că în Africa 40% dintre fete sunt căsătorite de părinți înainte de împlinirea vârstei de 18 ani. Această practică este mai frecvent întâlnită în țările din Centrul și Vestul continentului, afectând între 40–49% din fetele cu vârsta până în 19 ani, față de 27% – procentul înregistrat în Estul Africii sau 20% – procentul înregistrat în Sudul și Nordul regiunii. Cele mai mari ponderi ale căsătoriilor timpurii s-au înregistrat în Niger (77%), Mali (70%), Burkina Faso (62%) și Mozambic (57%). Multe dintre aceste fete devin soții în familii poligame.

În Asia, în Afganistan și Bangladesh 54%, respectiv 51% din fetele cu vârsta cuprinsă între 15–19 ani sunt căsătorite. În Nepal, 7% din fete sunt căsătorite înainte de a împlini vârsta de 10 ani, iar 40% înainte de vârsta de 15 ani.

În America Latină, doar 11,5% dintre fete cu vârsta între 15–19 ani sunt căsătorite de părinți înainte de majorat, în timp ce în țările industrializate din Europa și în Statele Unite procentele sunt și mai scăzute. Totuși, în anumite regiuni din Europa Centrală și de Est, ponderile sunt ceva mai mari, îndeosebi în rândul populației de etnie romă și în Macedonia, unde 27% din fete se căsătoresc înainte de a împlini vârsta de 18 ani.

În România, un studiu³¹ publicat în anul 2002 a relevat faptul că 35% dintre tinerele rome se căsătoresc înainte de vârsta de 16 ani, 31% se căsătoresc în perioada 17–18 ani, 26% realizează prima căsătorie între 19–22 de ani și doar 8% se căsătoresc după vârsta de 22 ani. Cercetarea a evidențiat, de asemenea, că ponderea femeilor rome care se căsătoresc sub vârsta majoratului este în creștere: de la 44,6% în cazul generației de 25–29 ani la 52,1% în cazul generației de 20–24 ani.

Un comportament demografic asociat căsătoriei timpurii, se arată în studiul menționat, este vârsta scăzută la prima naștere³². Rezultatele cercetării au relevat că 37,1% din fetele cu vârsta cuprinsă între 20–24 ani și 30,6% din cele aparținând categoriei de vârstă 25–29 ani au născut înainte de împlinirea vârstei de 18 ani.

1.4. ABUZUL EMOȚIONAL CA FORMĂ DISTINCTĂ DE „MALTRATARE” ȘI NEGLIJARE A COPIILOR

Cu toate că mulți copii sunt subiecți ai abuzului psihologic și neglijării în familie, nu există decât puține studii și cercetări în legătură cu estimarea amplitudinii acestui fenomen. Un astfel de studiu este cel intitulat *World Studies of Abuse in the Family Environment* (WorldSAFE)³³. Cercetarea, de tip comparativ, a fost

³⁰ UNICEF Innocenti Research Centre, *Early Marriage. Child Spouses*, „Innocenti Digest”, nr. 7, 2001, Florența, Italia, martie.

³¹ Conform datelor publicate în raportul intitulat *Sarcina și căsătoria timpurie în cazul tinerelor rome* (autor: Mihai Surdu), raport elaborat pentru Centrul „Educația”, în septembrie 2004.

³² *Ibidem*.

³³ Conform informațiilor publicate în Runyan D., *op. cit.*

efectuată în cinci țări (Chile, Egipt, India, Filipine și Statele Unite) și a evidențiat că cea mai frecventă formă de maltratare emoțională este practica de a țipa la copii. Incidența cu care părinții își înjură sau își amenință copiii cu abandonul sau cu închiderea în casă variază, în schimb, de la țară la țară. Astfel, în timp ce nicio mamă din Filipine nu a declarat că își înjură copiii, 51% dintre mamele intervievate în Egipt au declarat că procedează astfel.

În cadrul studiului realizat în anul 2002³⁴, în **România**, o pondere semnificativă a copiilor chestionați au declarat că au fost supuși frecvent *abuzului psihic*, constând în jigniri, umiliri, amenințări din partea părinților, precum și izolare forțată. Circa 36% dintre copii au menționat că au fost amenințați cu bătaia și alte pedepse, aproximativ 24% au declarat că au fost lăsați mai multe zile singuri, pentru a se ocupa de frații mai mici, aproape 22% au arătat că sunt înjurați și li se vorbește urât de către părinți.

O altă formă de abuz emoțional este cea concretizată în expunerea copiilor la violența domestică. Cifrele existente la nivel global sugerează că aproximativ 275 de milioane de copii din întreaga lume sunt, în fiecare an, martori ai violenței intrafamiliale. Conform datelor publicate de UNICEF³⁵, nivelurile cele mai ridicate se înregistrează în India, unde un număr cuprins între 27,1 și 69 milioane de copii sunt expuși violenței conjugale. Locurile următoare sunt deținute de Pakistan, cu 6,1 milioane de copii, Turcia cu un număr cuprins între 2 și 6,2 milioane și Filipine cu un număr între 1,8 și 3,2 milioane. Țările cu cele mai reduse niveluri sunt Islanda – cu doar 2 000 de copii martori ai violenței domestice, Danemarca cu 22 000 de copii și Kuweit cu 28 000 de copii.

În **România**, numărul estimat al copiilor expuși violenței domestice este de 300 000, mai mare decât cel înregistrat, de exemplu, în Austria (82 000), Finlanda (61 000), Grecia (45 000), Spania (188 000) și mai scăzut decât cel înregistrat, de pildă, în Germania (1 milion) și Italia (între 385 000–1,1 milion).

Estimarea numărului de copii martori ai violenței domestice s-a bazat pe rezultatele anchetelor efectuate în fiecare țară, cu privire la incidența cazurilor de violență la care este supusă femeia în familie. Specialiștii UNICEF au presupus că într-o proporție de 60%, copiii sunt martori ai acestor acte de agresiune conjugală.

2. ESTIMĂRI ALE SERVICIILOR DE PROTECȚIE A DREPTURILOR COPILULUI CU PRIVIRE LA NUMĂRUL COPIILOR MALTRATAȚI

Doar câteva țări, printre care Statele Unite, Canada, Australia, Anglia, au dezvoltat baze de date valide, care oferă surse standardizate de informații pentru monitorizarea problemelor epidemiologice legate de abuzul asupra copiilor. Asemenea sisteme de monitorizare sunt coordonate, în general, de autoritățile

³⁴ *Copilul abuzat și neglijat în România. Studiu național 2000*, realizat de Agenția Națională Pentru Protecția Copilului și Adopție, Banca Mondială și Organizația Mondială a Sănătății, București, 2002.

³⁵ UNICEF, *Behind Closed Doors. The Impact of Domestic Violence on Children*, 2006.

responsabile de asigurarea protecției drepturilor copilului și permit diseminarea informațiilor cu privire la intensitatea și formele de maltratare suferite de minori și tineri.

Chiar și în acest caz, compararea datelor are un caracter extrem de limitat, datorită lipsei unei definiții standardizate a noțiunii de abuz asupra minorului, cu care operează aceste țări, și a metodologiilor diferite de abordare și evaluare a fenomenului. Astfel, în analiza fenomenului nu se utilizează o definiție universal acceptată a noțiunii de abuz asupra copilului, fiecare țară având propriile criterii de încadrare juridică a diverselor forme de maltratare și abuz.

Este important, de exemplu, să se recunoască faptul că, în timp ce autoritățile adoptă adesea definiția legală a fenomenului, care se bazează pe indicatori clari, care să permită confirmarea sau infirmarea unui anumit act de abuz și neglijare, asistenții sociali care anchetează cazurile de maltratare pot lua în calcul criterii suplimentare, precum regretul exprimat de părinte față de actul comis, resursele familiale, nevoia de protecție a copilului etc.³⁶

Există, pe de altă parte, variații de la țară la țară, în ceea ce privește politicile în domeniul protecției copiilor, cu implicații asupra practicilor desfășurate de serviciile de asistență socială și garantare a drepturilor copiilor. De exemplu, în Statele Unite, Canada și Australia, au fost adoptate legi, care instituie obligativitatea ca profesioniștii din anumite domenii, precum medicii, profesorii, asistenții sociali, polițiștii etc., să semnaleze serviciilor de protecție a drepturilor copiilor orice caz asupra căruia planează suspiciunea comiterii unui act de agresiune asupra minorilor și tinerilor. În Anglia, deși nu au fost încă elaborate asemenea legi, codurile profesionale de conduită ale specialiștilor care lucrează cu copiii îi obligă pe aceștia să raporteze serviciilor sociale sau, după caz, poliției, orice incident care se presupune că ar aduce atingere bunăstării copilului.

Metodologiile de lucru ale serviciilor de protecție a copiilor pot să difere în raport cu procedurile utilizate, în vederea confirmării/infirării sesizărilor primite și a modului în care aceste servicii răspund victimelor actelor de abuz și violență, prin intermediul serviciilor acordate acestora.

De asemenea, sistemele de monitorizare din cele cinci țări nu utilizează criterii unitare de clasificare a formelor sau tipurilor specifice de abuz. De exemplu, Statele Unite includ, pe lângă cele 4 categorii principale de abuz: neglijare, abuz fizic, abuz sexual, maltratare psihologică, pe cea a neglijării stării de sănătate, în timp ce Canada conține, în tipologia sa, categoria expunerii la violența domestică. România, pe de altă parte, culege date inclusiv despre exploatarea sexuală a copiilor, exploatarea prin muncă și exploatarea pentru comiterea de infracțiuni. Unele țări includ în tipologiile efectuate și categoria „altor forme” de abuz, precum și pe cea a formelor de victimizare multiplă, în timp ce altele nu o fac.

³⁶ David A. Wolfe, *Child Abuse. Implications for Child Development and Psychopathology*, Sage Publication, 1999.

Pe de altă parte, perioadele de referință sunt diferite, la fel și modalitățile de culegere a datelor. Astfel, statisticile prelucrate în Statele Unite, Anglia și România se bazează pe informațiile furnizate de toate direcțiile locale cu responsabilități în sfera protecției copiilor. În Canada, pe de altă parte, datele sunt colectate de la un lot de astfel de direcții, selectat în funcție de anumite criterii. Pe de altă parte, țările utilizează fișe diferite de raportare și modalități distincte de înregistrare a datelor.

Astfel, instrumentele de colectare a datelor nu sunt standardizate, variabilele incluse în analiză, cu excepția caracteristicilor demografice ale victimelor (sexul și vârsta acestora) și a celor referitoare la identitatea agresorului, nefiind uniform înregistrate în analizele acestor cinci țări. De pildă, cu excepția Statelor Unite, rapoartele nu specifică informații despre profilul agresorilor, în timp ce, cu excepția Canadei, nu sunt menționate o serie de aspecte cu privire la caracteristicile actelor de abuz, precum durata și prevalența acestora. În Australia și Anglia lipsesc informațiile despre consecințele abuzurilor asupra stării de sănătate a copiilor.

În absența unei evaluări instituționale coordonate și centralizate, comparația datelor cu privire la incidența cazurilor de abuz săvârșite asupra copiilor nu se poate realiza decât la nivel de tendințe³⁷.

Din acest punct de vedere, se poate menționa că, în mod similar României, principala formă de victimizare suferită de copiii din Statele Unite, Canada și Anglia este neglijarea. Cele mai mari ponderi ale minorilor și tinerilor neglijăți s-au înregistrat în Statele Unite și România – 55,9%, respectiv 57,5%. În Anglia și Canada proporțiile sunt ușor mai scăzute – 44%, respectiv 34%.

În Australia, neglijarea se clasează pe locul secund în ierarhia actelor de abuz, cu o pondere de 27,7% din totalul cazurilor de molestare a copiilor.

În Statele Unite și România, abuzul fizic ocupă poziția a doua din punct de vedere al frecvenței cu care este exercitat asupra copiilor, în timp ce în Australia, Anglia și Canada, acesta se situează pe poziția a treia (după neglijare și abuzul emoțional, în Anglia și Australia, respectiv după neglijare și expunerea la violența domestică în Canada).

Totuși, ponderile cele mai ridicate ale abuzului fizic se înregistrează în Canada (23,0%) și Australia (20,4%). În Statele Unite, Anglia și România proporțiile cazurilor de abuz și molestare fizică sunt mai reduse, plasându-se în jurul valorii de 15%.

³⁷ Comparațiile se bazează pe datele prezentate în următoarele rapoarte: U. S. Department of Health and Human Services, Administration for Children and Families, Administration on Children, Youth and Families, Children's Bureau, *Child Maltreatment 2005*, Washington, DC, U. S. Government Printing Office, 2007; Nico Trocmé și colab., *Canadian Incidence of Reported Child Abuse and Neglect 2003*, Minister of Public Works and Government Services Canada, 2005; *Child Protection Australia 2005–2006*, elaborat de Australian Institute of Health and Welfare (Child Welfare Series, 2007, no. 40, Canberra, AIHW); *Statistics of Education. Referrals, Assessments and Children and Young People on Child Protection Registers*, publicat de The Department for Children, Schools and Families; *Copilul abuzat și neglijat în România. Studiu național 2000*, Agenția Națională Pentru Protecția Copilului și Adopție, Banca Mondială, Organizația Mondială a Sănătății, București, 2002.

Maltratarea psihologică deține cele mai mari ponderi în Australia – 42,3%. Aceasta este, de fapt, principala formă de victimizare pe care o experimentează copiii din această țară. În Anglia, aproape o pătrime din totalul copiilor supuși diferitelor tipuri de abuz au fost expuși maltratării emoționale, în timp ce în România și Canada procentele sunt relativ mai mici – 15,1%, respectiv 14,0%. Statele Unite înregistrează cea mai scăzută proporție a copiilor abuzați psihologic – 6,1%.

Agresiunile sexuale comise asupra copiilor dețin ponderile cele mai reduse în toate țările analizate. Procentele cele mai mari s-au înregistrat în Australia și Statele Unite – 9,6% respectiv 8,2%, la polul opus, cu proporțiile cele mai scăzute ale abuzului sexual situându-se România (3,7%) și Canada (3,0%). Anglia ocupă un loc intermediar, 7,0% dintre copiii maltratați fiind supuși unor acte de molestare sexuală.

Din punct de vedere al distribuției pe sexe, în Canada și Anglia băieții sunt maltratați într-o proporție ușor mai ridicată decât fetele (51,1% față de 48,9% în Canada, 51,0% față de 49,0% în Anglia), spre deosebire de Statele Unite, Australia și România, unde procentul fetelor abuzate este mai mare decât cel al băieților (50,7% față de 47,3% în S.U.A., 51,4% față de 48,1% în Australia, 50,3% față de 49,7% în România).

În toate cele cinci țări analizate, abuzul sexual are o pondere mai mare în rândul fetelor. Astfel, diferențele cele mai accentuate între proporția fetelor și cea a băieților molestați sexual se înregistrează în România, unde procentul fetelor agresate sexual este de aproape 4 ori mai mare decât cel al băieților (6,1% față de 1,6%) și în Australia, unde diferența este de peste 2 ori mai mare (14,7% față de 6,3%). În Canada și Anglia diferențele sunt mai moderate (11,0% comparativ cu 8,0% în Anglia, respectiv 3,7% comparativ cu 2,0% în Canada).

Abuzul fizic înregistrează o incidență mai ridicată în rândul băieților în Canada și Australia – 26,0% dintre băieții maltratați în Canada și 23,4% dintre băieții maltratați în Australia au fost supuși acestui tip de abuz, față de 22,9%, respectiv 20,9% – ponderile corespunzătoare fetelor. În Anglia, proporția băieților molestați fizic este identică cu cea a fetelor (15,0%), în timp ce în România, procentul fetelor agresate fizic este ușor mai ridicat decât cel al băieților (15,4% față de 14,7%).

În toate țările analizate, neglijarea caracterizează, în proporții ușor mai mari, băieții, în timp ce abuzul emoțional este mai frecvent întâlnit în rândul fetelor din Canada și băieților din Australia. Astfel, în Canada, 16,3% dintre fetele abuzate și doar 13,5% dintre băieți au fost expuși maltratării emoționale, iar în Australia, 41,1% dintre băieții abuzați, față de 38,8% dintre fetele molestate au experimentat acest tip particular de abuz.

În Anglia și România, maltratarea emoțională tinde să fie relativ similară ca pondere în rândul fetelor și al băieților.

Comparațiile efectuate în ceea ce privește vârsta victimelor actelor de violență și abuz sunt lipsite de rigoare științifică datorită utilizării, în cadrul

estimărilor realizate de cele cinci țări, a unor intervale diferite de vârstă. Astfel, Statele Unite și Canada operează cu următoarele categorii: < 3 ani, 4–7 ani, 8–11 ani, 12–15 ani, însă Statele Unite, în plus față de Canada include și categoria 16–17 ani. Datele din Australia și Anglia se referă, în schimb, la următoarele grupe de vârstă: < 1 an, 1–4 ani, 5–9 ani, Australia înregistrând, în continuare, informații despre intervalele de vârstă: 10–14 ani și 15–17 ani, iar Anglia despre intervalele 10–15 ani și peste 16 ani. Informațiile din România sunt, pe de altă parte, disponibile pentru categoriile de vârstă: < 1 an, 1–2 ani, 3–6 ani, 7–9 ani, 10–13 ani, 14–17 ani, peste 18 ani.

Ca tendință, se poate totuși menționa că în Statele Unite numărul actelor de agresiune îndreptate împotriva copiilor descrește constant, odată cu înaintarea în vârstă acestora. Astfel, aproape o treime (30,4%) din totalul copiilor abuzați în această țară aveau vârsta sub 3 ani, circa 25% aveau vârsta cuprinsă între 4–7 ani, o cincime aveau vârsta situată în intervalul 8–11 ani, respectiv 12–15 ani și doar 5,9% aparțineau categoriei de vârstă 16–17 ani.

În schimb, în Canada, Australia și Anglia, incidența cazurilor de maltratare crește în mod progresiv până la vârsta de 11–12 ani, după care scade ușor. În Canada, proporțiile copiilor abuzați aparținând diferitelor categorii de vârstă sunt distribuite relativ similar – 22,0% aveau vârsta sub 3 ani, 24% – aveau vârsta între 4–7 ani, 29% – 8–11 ani și 25% – 12–15 ani. În Anglia și Australia, incidența actelor de abuz și molestare în rândul celor cinci grupe de vârstă este mai mare în cadrul diferitelor grupe de vârstă aparținând intervalului 1–14/15 ani și mai redusă în rândul categoriilor de vârstă situate în afara acestui interval, respectiv în rândul copiilor cu vârsta sub un an și a celor de vârste mai mari.

O distribuție similară se înregistrează și în România, cele mai puține cazuri de abuz fiind comise fie asupra copiilor de vârste foarte mici (cei cu vârsta sub un an deținând o pondere de 5,6%, iar cei cu vârsta cuprinsă între 1–2 ani – 8,0%), fie asupra celor în vârstă de 18 ani și peste (0,5%). Proporțiile ridicate se înregistrează, în schimb, în rândul categoriilor de vârstă delimitate de aceste extreme. Astfel, aproape o pătrime din totalul copiilor maltratați aveau vârsta cuprinsă între 10–13 ani, 21% aveau vârsta între 3–6 ani, 20,5% aveau vârsta între 14–17 ani și, astfel, aproape o pătrime din totalul copiilor maltratați aveau vârsta cuprinsă între 10–13 ani, iar ponderi puțin mai reduse situate între 19–21% aparțineau grupelor de vârstă 3–6 ani, 7–9 ani și, respectiv, 14–17 ani.

În Statele Unite, Anglia și România, neglijarea se regăsește într-o pondere mai mare în rândul copiilor cu vârste foarte mici. Astfel, aproape trei pătrimi dintre copiii în vârstă de până la 3 ani abuzați în Statele Unite (73,1%) au fost supuși acestei forme de abuz, în timp ce în Anglia, 53% din copiii în vârstă de până la un an au fost neglijăți. În România, peste 88% dintre copiii în vârstă de până la un an, circa 74% dintre copiii cu vârsta cuprinsă între 1–2 ani și peste 65% din totalul copiilor incluși în intervalul de vârstă 3–6 ani au fost supuși acestei forme de abuz.

În Canada, deși copiii în vârstă de până la trei ani au suferit diferite forme de neglijare în ponderile cele mai mari (aproape o treime), diferențele față de procentele caracteristice celorlalte categorii de vârstă nu sunt substanțiale – 29,1% pentru grupa de vârstă 4–7 ani, 27,9% pentru grupa de vârstă 8–11 ani și 28,4% pentru grupa de vârstă 12–15 ani.

În Statele Unite, ponderile cele mai ridicate de abuz fizic și abuz sexual se înregistrează în rândul copiilor cu vârsta de peste 12 ani. Din rândul victimelor abuzului fizic, 44,5% aveau vârsta cuprinsă între 12–17. În același timp, 34,1% din cei supuși abuzului sexual proveneau din rândul celor incluși în aceeași categorie de vârstă.

În Canada și în România, tendința este similară. Astfel, în Canada, procentul copiilor molestați fizic crește progresiv de la 9,9% în rândul celor cu vârsta până în 3 ani, la 35,1% – ponderea corespunzătoare celor aparținând intervalului de vârstă 12–15 ani.

Și în România, maltratarea fizică, dar și cea sexuală fiind întâlnite mai frecvent în rândul grupurilor mai înaintate de vârstă (circa 30% dintre copiii în vârstă de 18 ani și peste, peste 19% dintre copiii cuprinși în intervalul de vârstă 14–17 ani și 18% din totalul copiilor incluși în categoria de vârstă 10–13 ani fiind molestați fizic, iar 4,6% dintre copiii cu vârsta cuprinsă între 10–13 ani și 8,3% dintre cei cu vârsta între 14–17 ani fiind agresați sexual).

În Anglia, ponderile cele mai ridicate ale abuzului fizic se regăsesc în cadrul categoriilor de vârstă sub un an – 20%, 1–4 ani – 17% și peste 16 ani – 16%. În schimb, abuzul sexual înregistrează o tendință crescătoare o dată cu vârsta. Astfel, în timp ce doar 5% din totalul copiilor cu vârsta de până la un an au fost supuși diverselor acte de molestare sexuală, 18% din rândul celor în vârstă de peste 16 ani au fost expuși acestei forme de violență.

În Statele Unite și Canada, abuzul psihologic caracterizează în mod aproape egal toate categoriile de vârstă. Totuși, în Statele Unite, ponderi ceva mai mari sunt deținute de grupele de vârstă 8–11 ani (8,1%), 12–15 ani (7,4%), în timp ce în Canada, proporțiile cele mai ridicate se înregistrează în rândul copiilor cu vârsta sub 3 ani (15,5%) și a celor cu vârsta cuprinsă între 12–15 ani (15,9%).

În România, maltratarea emoțională este, de asemenea, mai frecventă în rândul copiilor de vârste medii (cei cu vârsta între 7–9 ani având o pondere de 17,4%, iar cei cu vârsta între 10–13 ani cumulând o porporție de 16,4%). La fel ca și în Statele Unite, tendințe aproape asemănătoare sunt înregistrate și de copiii între 3–6 ani și 14–17 ani.

În Anglia, abuzul emoțional se produce, în ponderile cele mai mari (23%), asupra categoriilor de vârstă 5–9 ani și 10–15 ani. O incidență ușor mai scăzută se înregistrează în cadrul grupei de vârstă 1–4 ani și a copiilor în vârstă de peste 16 ani (19%, respectiv 20%). Minorii în vârstă de până la un an sunt expuși cel mai puțin acestui tip de abuz (11%).

Din punct de vedere al identității agresorului, proporții de 80–90% din totalul cazurilor de abuz confirmate în fiecare țară au avut ca autor cel puțin un membru al familiei, de cele mai multe ori unul sau ambii părinți.

Astfel, în Canada, 95% din cazurile primite și investigate de direcțiile pentru protecția drepturilor copilului au avut ca agresor cel puțin un membru al familiei, și numai 3% au avut ca agresori persoane din afara familiei. În România, circa 90% din totalul actelor de abuz s-au produs în cadrul familiei. În Statele Unite, aproape 84% din totalul copiilor maltratați au căzut victimele propriilor părinți. Într-o proporție covârșitoare (90,6%) aceștia s-au dovedit a fi părinții biologici ai copilului și numai 5,1% s-au numărat din rândul părinților vitregi sau adoptivi.

Cu toate că este foarte dificil de realizat o comparație între țări, în ceea ce privește amploarea fenomenului de maltratare a copilului, evidența derivată atât din statisticile oficiale, cât și din studiile efectuate în domeniu, sugerează existența unei dimensiuni alarmante a tuturor formelor de abuz, în toate țările, atât în cele puternic industrializate, cât și în cele aflate în curs de dezvoltare.

STILURI ȘI STANDARDE DE VIAȚĂ ALE TINERILOR, ÎN RAPORT CU ZONA DE DEZVOLTARE

SORIN MITULESCU*, MARIUS LAZĂR

ABSTRACT

PROFILES OF THE DEVELOPMENT REGIONS IN ROMANIA: YOUNG PEOPLE'S OPINIONS AND ATTITUDES

The aim of this paper was to separate the social and behavioral profile of the young population from the eight development regions of Romania. The data from the poll and the statistic methods of variation's comparison and factorial analysis allowed us to describe in comparable terms the young population from the development regions. The most differentiating dimensions between the eight regions are those concerning the endowment of the young people with ITC goods and the behavior in their spare time. There are presented social and behavioral "portraits" of the young people from each region.

Key words: development regions, youth, quality of life, education, values, tolerance, mobility.

1. INTRODUCERE

Unele comunități au un trecut istoric îndelungat, care acoperă momentele de constituire și eforturile făcute de grupurile umane pentru armonizare, lasând să se vadă doar rezultatul acestor eforturi – un profil cultural distinct. Astăzi avem șansa de a asista în România la nașterea unor noi comunități, sub forma regiunilor de dezvoltare. Constituite (în 1998) ca o formulă de organizare menită a răspunde solicitărilor Uniunii Europene, regiunile de dezvoltare se dovedesc relevante mai degrabă din perspectivă pragmatică decât dintr-una a profilului identitar foarte bine precizat¹. Carta Verde a Dezvoltării Regionale le definește ca având la bază criteriul integrării funcționale potențiale, prin organizarea lor în jurul unor centre polarizatoare. Nu este deci vorba despre un criteriu al omogenității, coeziunea fiind mai degrabă rezultatul fluxurilor interne. Din datele furnizate de respectiva Cartă Verde, ar rezulta că unele regiuni sunt ceva mai omogene (în funcție de limitele de

* Address correspondence to Sorin Mitulescu: e-mail: sorin.mitulescu@ansitromania.ro

¹ D. Sandu, *Dezvoltare comunitară. Cercetare, practică, ideologie*, Iași, Polirom, 2007, p. 207.

variație ale Indicelui de Dezvoltare Regională sau al altor indicatori): regiunile Nord-Est, Sud-Est, Sud-Vest, Centru, în timp ce alte regiuni de dezvoltare ar fi mai degrabă polarizate: Sud sau Nord-Vest².

Așa cum au fost ele decupate pe harta României, dintre regiunile de dezvoltare, una singură corespunde unei provincii istorice: este cazul regiunii Sud-Vest Oltenia. Celelalte regiuni fie reunesc județe din provincii istorice diferite, cum se întâmplă cu regiunea Vest, care grupează județe din Banat și din Transilvania, sau cu Regiunea Sud-Est, care cuprinde județe din Moldova, din Muntenia și din Dobrogea, fie reprezintă doar o parte dintr-o regiune istorică: regiunile Nord-Est sau Sud-Muntenia. Astfel încât Transilvania și Muntenia sunt divizate între trei regiuni de dezvoltare, iar Moldova în două.

Rămâne de stabilit – în atare condiții – *în ce măsură putem vorbi despre o anumită consistență socială la nivelul regiunilor de dezvoltare.*

Analizele realizate pînă în prezent s-au aplecat asupra regiunilor de dezvoltare, descriind profilul lor social și chiar psiho-social, dar nu au răspuns la întrebarea formulată de noi. Unele analize au folosit în acest scop un singur criteriu. Este cazul hărții repartitiei inteligenței emoționale³, care încearcă un clasament al regiunilor de dezvoltare în funcție de valorile EQ. Clasamentul obținut este însă mult prea simplist, având în vedere că are la bază doar un singur criteriu și nu oferă o explicație plauzibilă pentru situația constatată.

Barometrul de consum cultural pe 2006⁴ produce o ierarhie a regiunilor din mai multe perspective (infrastructură pentru cultură, producție culturală, capital uman). Clasamentele nu coincid, existând regiuni cu potențial creativ ridicat, dar cu infrastructură slabă și invers. Autorii nu încearcă să reprezinte un profil cultural specific fiecărei regiuni și nici nu pun în discuție raportul dintre diferitele dimensiuni.

Ceea ce ne propunem noi, în rândurile de mai jos, este o prezentare a realității sociale din regiunile de dezvoltare, folosind mai multe criterii, în așa fel încât să obținem nu un clasament pur și simplu, ci să putem explica deosebiri existente și stabili dacă acestea sunt semnificative din punct de vedere social și cultural.

1.1. METODOLOGIA STUDIULUI, CRITERIILE UTILIZATE

Datele folosite provin din sondajul național de tip omnibus, *Situația tinerilor și așteptările sale, 2007*. Eșantionul folosit este reprezentativ pentru populația de 14–35 de ani a României. Volumul eșantionului: 3 072 de persoane. Eroarea maximă admisă la nivel național este de 1,8%, iar la nivelul regiunilor de dezvoltare, de 5%.

² Lucian Pop, *Politici de dezvoltare regională*, în C. Zamfir, (coord), *Politici sociale în România: 1990–1998*, 1999, p. 501–502.

³ Elaborată de Mariana Bichiș, vezi www.competent.ro, 30 mai 2007.

⁴ Realizat de Centrul de Studii și Cercetări în domeniul Culturii.

În analiza realizată au fost folosiți un număr mare de indicatori, grupați pe dimensiuni și indicatori. O parte din indicatori au fost obținuți în urma analizei componentelor principale pe un set de itemi (ca scoruri de tip factorial – de regresie), o parte ca medie a evaluărilor la unul sau mai mulți itemi, iar o parte reprezintă pur și simplu răspunsurile la întrebările din chestionar. Detaliile despre analiza factorială sunt date în subsolul paginii, acolo unde apar indicii.

Concluziile prezentate în lucrare se bazează pe diferențele semnificative din punct de vedere statistic. A fost folosit testul ANOVA, pentru a testa diferențele între medii sau procente observate.

A fost, de asemenea, testată omogenitatea regiunilor pe indicatorii analizați, cu *testul Levene* de omogenitate a varianțelor. A rezultat că omogenitatea este destul de scăzută la nivelul regiunilor. Cele mai frecvente situații sunt acelea când regiunile (pe indicatorii folosiți) se arată la fel de omogene (sau de eterogene) ca și populația națională în ansamblu. Există suficiente situații când acestea sunt chiar mai eterogene decât ansamblul național și numai un număr relativ mic dintre cazuri când ele prezintă o omogenitate mai ridicată decât media pe țară. Acest rezultat ne atenționează că în momentul de față regiunile nu reprezintă zone de omogenitate socială sau culturală. Aceasta nu ne împiedică să vorbim totuși de profile culturale și psihosociale la nivelul acestor formațiuni, a căror semnificație rămâne strict statistică.

2. PREZENTAREA DIMENSIUNILOR ȘI INDICATORILOR

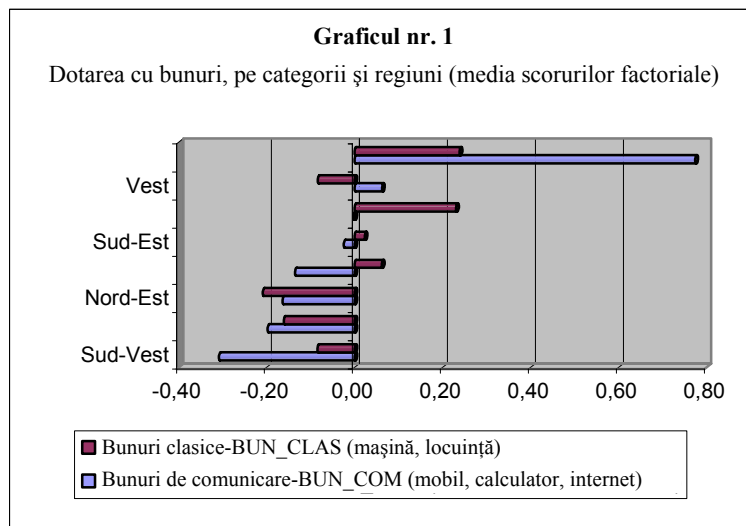
2.1. CALITATEA VIEȚII

Indicatorii utilizați pentru a contura un profil din punct de vedere al calității vieții tinerilor sunt: *dotarea cu bunuri*⁵, *evaluarea nivelului veniturilor familiei*, *evaluarea subiectivă a calității vieții*.

Din punct de vedere al dotării cu bunuri (individual), cel mai bine se prezintă tinerii din București și cei din zona de Nord-Vest, iar cel mai prost tinerii din Nord-Est, din Sud, și din Sud-Vest (Graficul nr. 1). Se observă o diferență foarte mare între București și celelalte zone, în ceea ce privește dotarea cu bunuri/servicii ce țin de comunicare (telefon mobil personal, calculator personal, acces la internet).

⁵ BUN_COM – indice de tip scor factorial (de regresie), obținut din analiza pe componente principale a trei itemi despre posesia de bunuri. Întrebările inițiale au fost: *În care din următoarele situații vă aflați...? Am un telefon mobil personal/Am un computer acasă/Am internet acasă* (variante de răspuns: da sau nu). Valoarea indicelui KMO=0,56. Variația explicată: 60%.

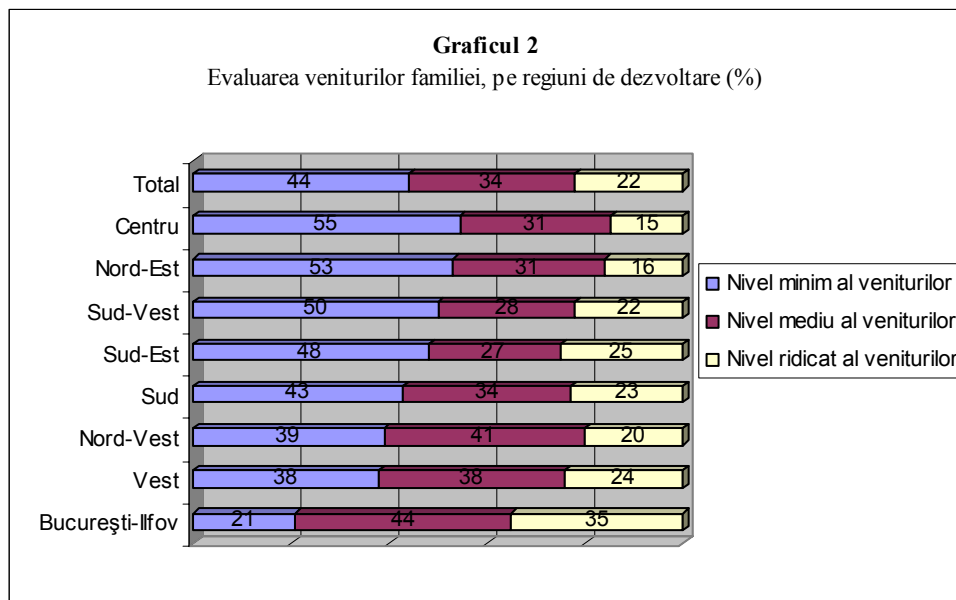
BUN_CLAS – indice de tip scor factorial (de regresie), obținut din analiza pe componente principale a doi itemi despre posesia de bunuri. Întrebările inițiale au fost: *În care din următoarele situații vă aflați...? Am mașină personală/Dețin o locuință (co)proprietate personală* (variante de răspuns: da sau nu). Valoarea indicelui KMO=0,5. Variația explicată: 65%.

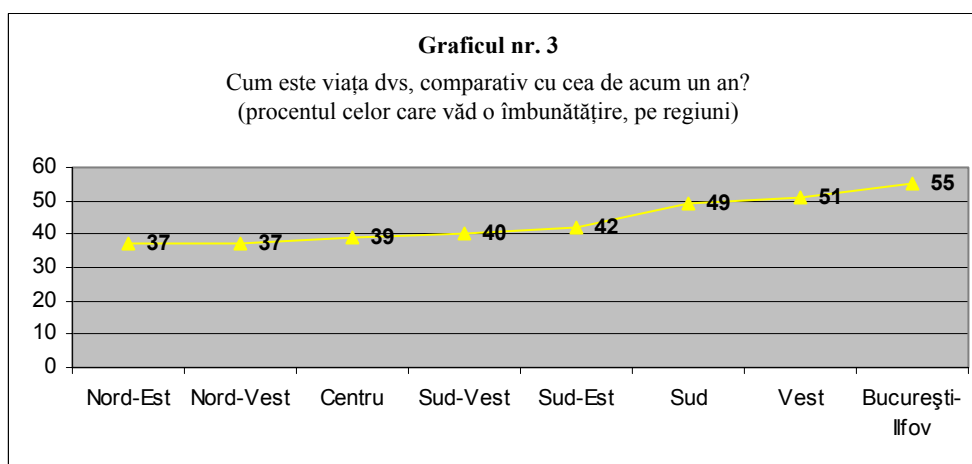
Notă: Cei doi indici arată asocierea dintre regiune și dotarea cu un anumit tip de bunuri. Valoarea 0 a indicelui este valoarea medie pe totalul eșantionului.

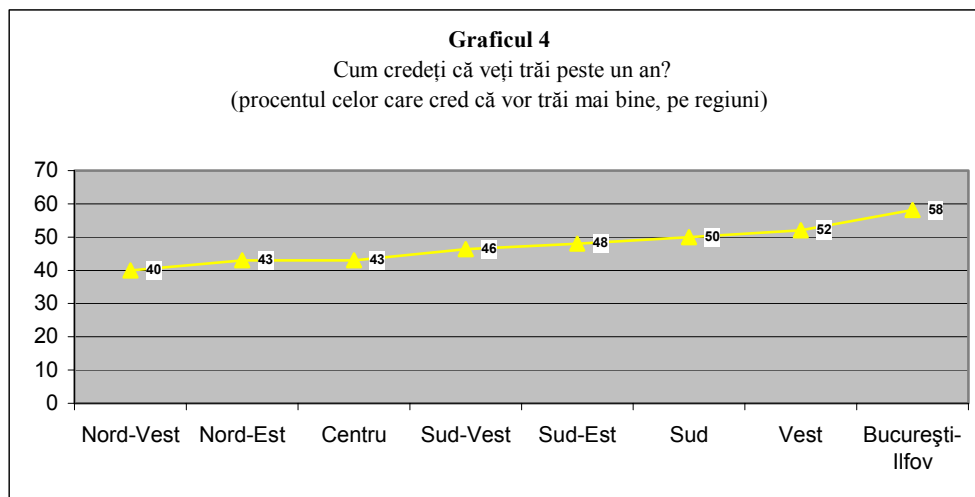
După veniturile familiei (Graficul nr. 2), cel mai bine stau tinerii din București, Vest și Nord-Vest (cel puțin două treimi apreciază că au venituri medii sau ridicate), iar cel mai prost cei din Centru, Nord-Est, și Sud-Vest (cel puțin unul din doi tineri apreciază că au venituri minime). Moldova și Oltenia sunt principalul pol negativ al bunăstării materiale, iar Bucureștiul, Banatul și Nordul Transilvaniei reprezintă principalul pol pozitiv al acesteia.

Cei mai mulțumiți cu viața lor și cei mai optimiști par să fie tinerii din Sud, din Vest și din București, iar cei mai nemulțumiți și mai puțin încrezători în viitor, cei din Nord-Est și Nord-Vest (Graficele nr. 3 și 4). Corelând cu datele despre bunăstarea materială, putem spune că, în cazul tinerilor din București și din Vest, aceasta explică o parte importantă a mulțumirii acestora. La fel, faptul este valabil și în sens invers, pentru tinerii din Moldova (Nord-Est). O situație atipică se întâlnește la cei din Sud și din Nord-Vest (Ardealul de Nord). Tineri din Sud nu stau foarte bine la capitolul *dotare cu bunuri*, dar sunt mai mulțumiți cu viața lor, comparativ cu ceilalți, iar cei din Nord-Vest stau mai bine la capitolul *bunuri*, dar sunt mai puțin mulțumiți cu viața lor. Probabil că în aceste cazuri diferențele de mentalitate și valori sunt mai importante decât accesul la bunuri materiale.

Notă: Cele trei categorii au fost obținute din răspunsurile la întrebarea: Cum apreciați veniturile familiei dvs, în raport cu necesitățile? Nivelul minim a rezultat din însumarea procentelor pentru variantele: nu ne ajung nici pentru strictul necesar și ne ajung numai pentru strictul necesar, nivelul mediu, din procentul de opțiuni pentru varianta: ne ajung pentru un trai decent, dar nu ne permitem bunuri mai scumpe, iar nivelul ridicat, din însumarea procentelor de opțiuni pentru variantele: reușim să cumpărăm și unele bunuri mai scumpe, dar cu restrângeri în alte domenii și reușim să avem tot ce ne trebuie, fără să ne restrângem de la ceva.

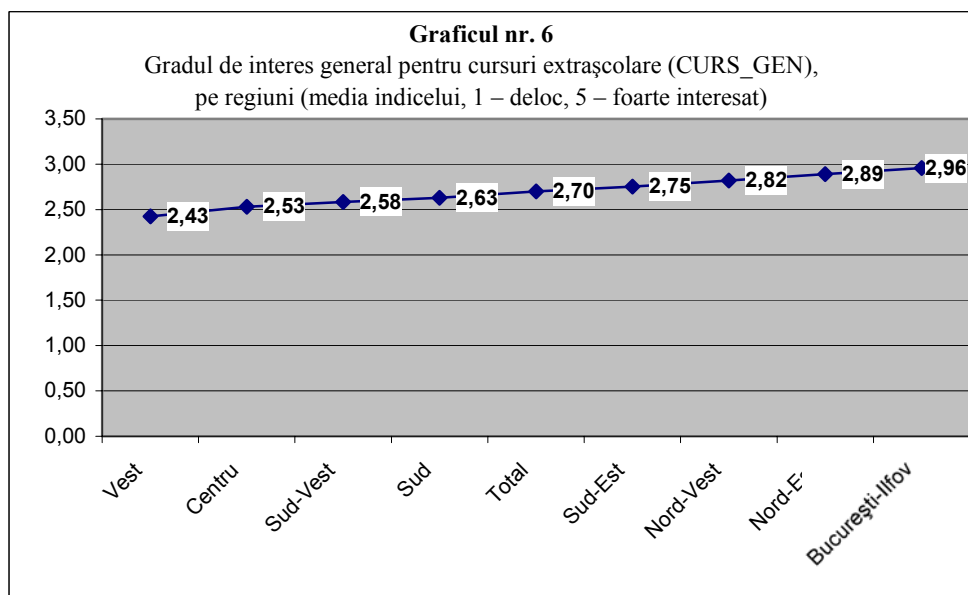
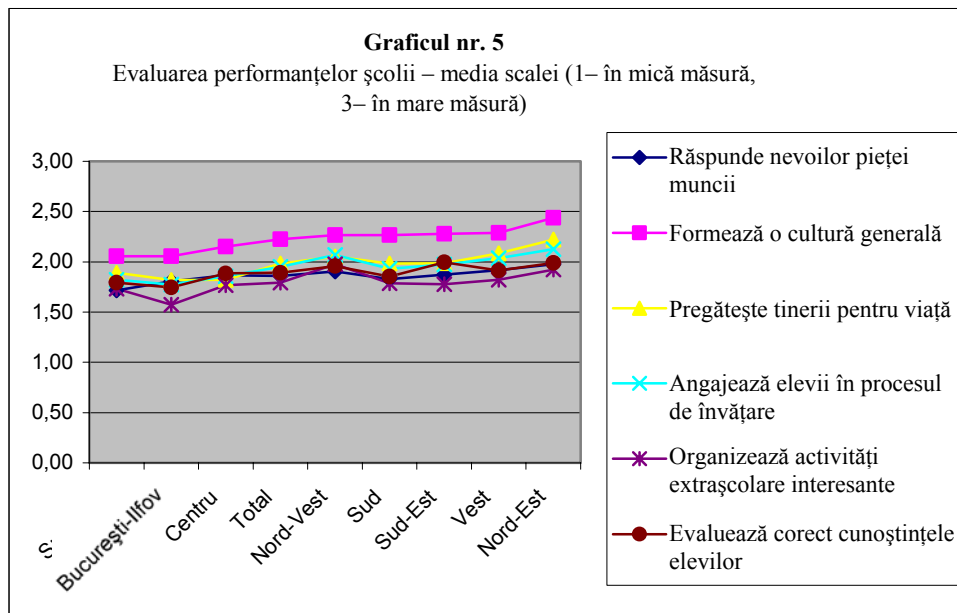
2.2. EDUCAȚIA

În cadrul acestei dimensiuni, am urmărit opiniile tinerilor despre *performanțele școlii, cursurile extrașcolare, cunoștințele proprii la o limbă străină de circulație*. De asemenea, ne-au interesat *gradul de utilizare a calculatorului și activitățile cele mai frecvente pentru care acesta e folosit*.

Se observă (Graficul nr. 5) că tinerii din Moldova sunt mai mulțumiți de activitatea școlii, în comparație cu cei din restul zonelor țării: aprecierile pozitive la adresa acesteia sunt semnificativ mai mari pe toate dimensiunile prezentate spre evaluare. În schimb, cei din Oltenia (Sud-Vest) și București au păreri mai critice legate de activitatea școlii. O posibilă explicație este nivelul de așteptări mai redus al tinerilor din Moldova, asociat cu un sistem valoric de tip tradițional și cu un nivel mai ridicat al sărăciei.

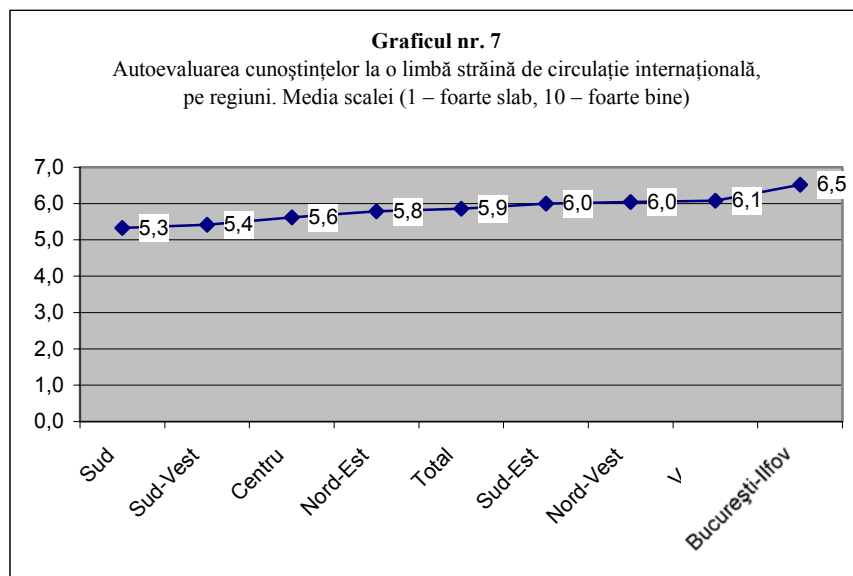
În ceea ce privește gradul de interes pentru cursurile extrașcolare, constatăm că acesta este mai mare în regiunea Nord-Est, în București și în Nord-Vest și mai redus în Sud-Vest, Vest și Centru. Pe tipuri de cursuri, se constată că:

- cele mai atractive cursuri pentru tinerii din NE, în comparație cu ceilalți, sunt cele de *comunicare, team-building, inițiere în afaceri, leadership, strângere de fonduri, scrierea propunerilor de finanțare, negociere în afaceri, dans, arte plastice sau alte cursuri din domeniul cultural artistic*;
- în regiunea Nord-Vest, există un număr mai mare de tineri interesați de cursurile de *scriere a propunerilor de finanțare, marketing, limbi străine, calculatoare sau cultural-artistice (dans, muzică, arte plastice)*;

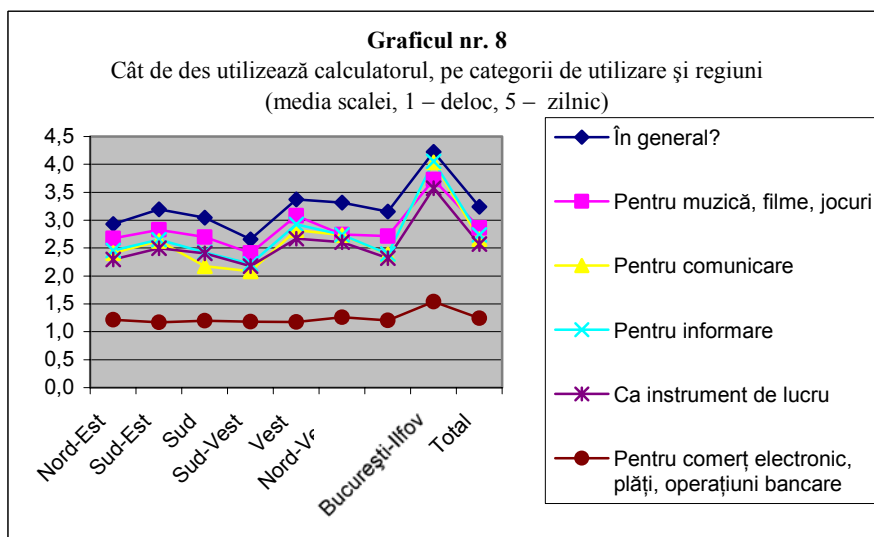

Notă: A fost calculată media evaluărilor pentru 13 tipuri de cursuri de instruire.

Tinerii din Muntenia (Sud) și Oltenia (Sud-Vest) consideră că au cunoștințe mai puține la o limbă străină de circulație internațională, în comparație cu media pe țară. Cei din București își dau notele cele mai mari la cunoașterea unei limbi străine (media de 6,5).

Per ansamblu, tinerii din regiunile Nord-Est, Sud și Sud-Vest utilizează mai puțin calculatorul, comparativ cu ceilalți tineri. Cei din București îl utilizează cel mai frecvent.

2.3. STILUL DE VIAȚĂ

Elementele luate în considerare pentru a descrie stilul de viață la tineri sunt: *importanța acordată unor comportamente asociate cu un stil de viață sănătos*⁶ și *activitățile de loisir practicate*⁷.

Se constată că tinerii din Oltenia (SV) acordă cea mai mare importanță comportamentelor asociate unui stil de viață sănătos (*consumul de alimente naturale, de fructe și legume crude, evitarea alimentelor de tip fast-food, a intoxicanților precum tutunul, alcoolul sau cafeaua, evitarea ingerării unor medicamente fără recomandarea medicului*). La celălalt pol se află tinerii din Banat (V). Și pentru cei din Muntenia (regiunea Sud) nu pare să aibă foarte multă importanță consumul de alimente cât mai sănătoase.

În ceea ce privește activitățile de loisir ale tinerilor, se observă (Graficul nr. 10) că cele mai pretențioase (mers la teatru/operă/concert clasic, excursii, cinema, concerte de muzică modernă) sunt caracteristice tinerilor din București și din zona de Centru și mai puțin celor din regiunile de Sud, Sud-Vest, Sud-Est. Cele mai puțin pretențioase (cititul ziarelor, al revistelor, vizionarea emisiunilor TV) sunt mai prezente la tinerii din Sud-Vest și din București, și mai puțin prezente la cei din Nord-Est și Sud-Est. Tinerii din regiunea de Vest merg mai des la discotecă și în baruri sau terase, iar cei din Centru mai puțin. Putem spune că tabloul este destul de eterogen sub aspectul modului de petrecere a timpului liber.

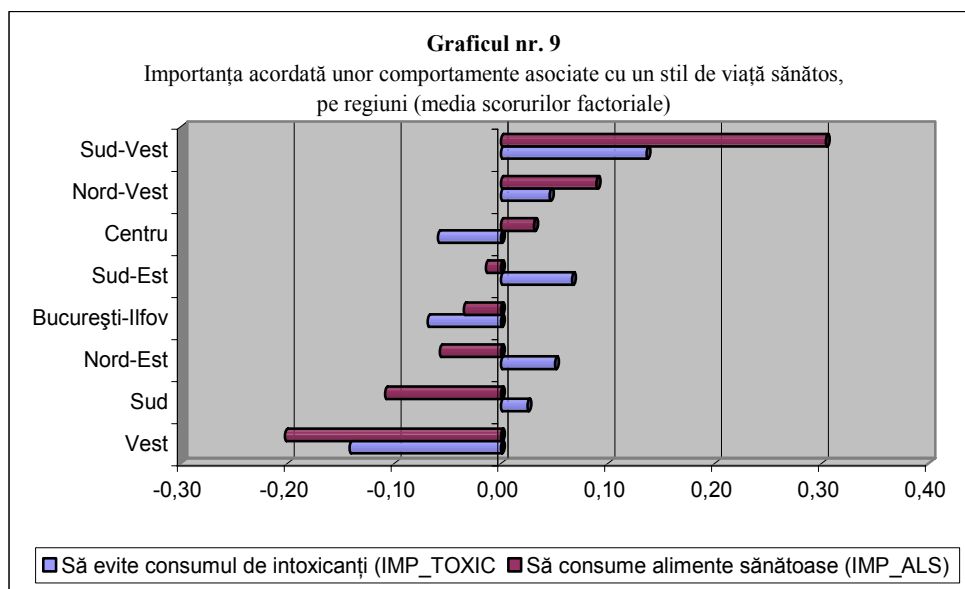
⁶ IMP_ALS – indice de tip scor factorial (de regresie), obținut din analiza pe componente principale a 3 itemi despre importanța unor comportamente asociate stilului de viață sănătos. Întrebările inițiale au fost: *Cât de important este pentru dvs. să consumați legume și fructe crude/să consumați alimente naturale (fără conservanți)/să nu consumați alimente de tip fast-food?* (scală în 4 trepte, 1 – deloc important, 4 – foarte important). Valoarea indicelui KMO=0,68. Variația explicată: 69%.

IMP_TOXIC – indice de tip scor factorial (de regresie), obținut din analiza pe componente principale a 4 itemi despre importanța unor comportamente asociate stilului de viață sănătos. Întrebările inițiale au fost: *Cât de important este pentru dvs. să nu beți cafea/să nu consumați alcool/să nu fumați/să nu luați medicamente fără recomandarea medicului?* (scală în 4 trepte, 1 – deloc important, 4 – foarte important). Valoarea indicelui KMO=0,75. Variația explicată: 63%.

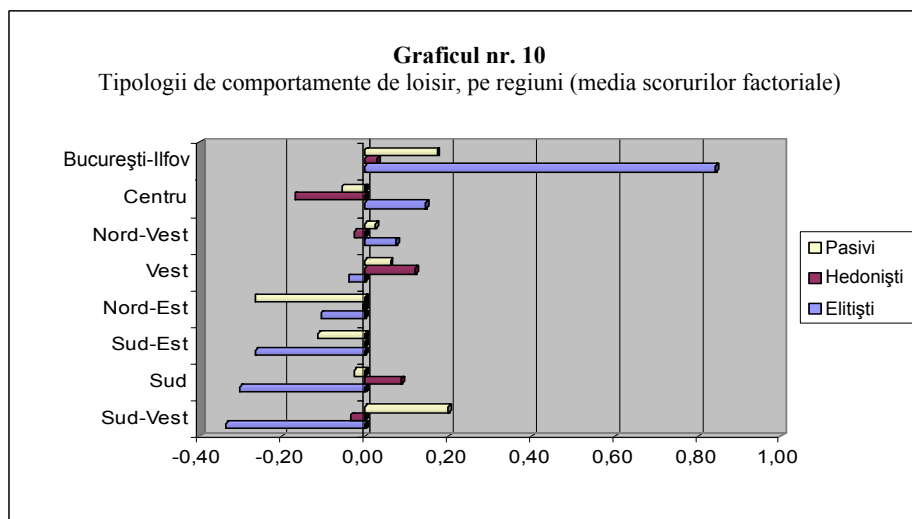
⁷ Pasivi – indice de tip scor factorial (de regresie), obținut din analiza pe componente principale a 8 itemi despre activitățile de loisir ale tinerilor. Este asociat cu o frecvență mai mare a *vizionării programelor TV*, și a *lecturii de ziare și reviste*. Valoarea indicelui KMO=0,77. Variația explicată de această componentă: 15% (variația totală explicată de cele trei componente este de 65%). Metoda de rotație a factorilor: Varimax.

Hedoniști – indice de tip scor factorial (de regresie), obținut din analiza pe componente principale a 8 itemi despre activitățile de loisir ale tinerilor. Este asociat cu o frecvență mai mare a mersului la discotecă, la bar, terase, cafenele. Valoarea indicelui KMO=0,77. Variația explicată de această componentă: 22% (variația totală explicată de cele trei componente este de 65%). Metoda de rotație a factorilor: Varimax.

Elitiști – indice de tip scor factorial (de regresie), obținut din analiza pe componente principale a 8 itemi despre activitățile de loisir ale tinerilor. Este asociat cu o frecvență mai mare a *mersului la operă, la teatru, balet, concerte de muzică clasică, la cinema, în excursii și la concerte de muzică modernă*. Valoarea indicelui KMO=0,77. Variația explicată de această componentă: 29% (variația totală explicată de cele trei componente este de 65%). Metoda de rotație a factorilor: Varimax.

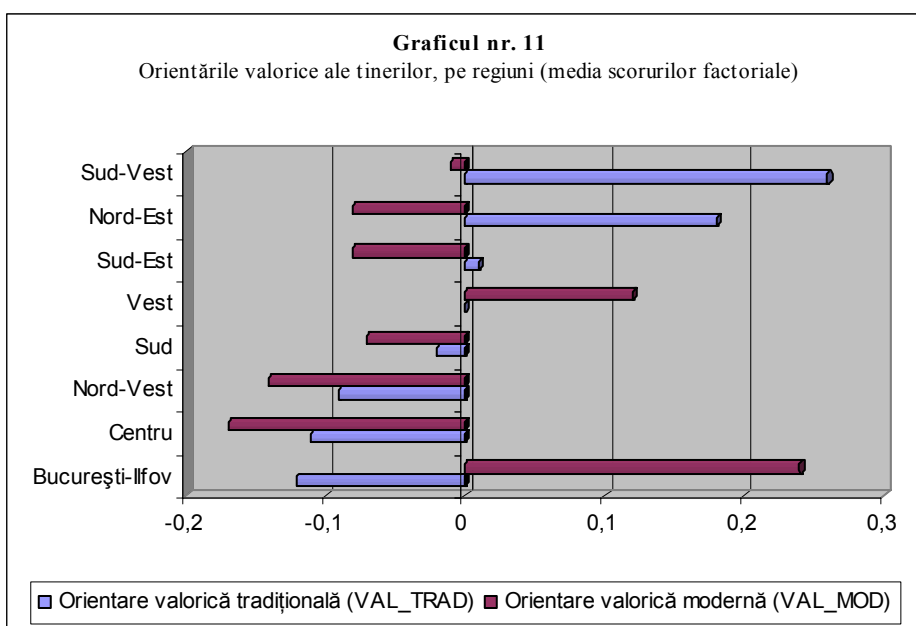
Notă: Cei doi indici arată asocierea dintre variabila *regiune* și importanța acordată consumului de alimente sănătoase (legume și fructe crude, alimente fără conservanți, evitarea alimentelor de tip *fast-food*), respectiv evitării consumului de substanțe mai mult sau mai puțin toxice (tutun, alcool, cafea, medicamente fără prescripție medicală). Valoarea 0 a indicelui este valoarea medie pe totalul eșantionului.

Notă: Cei trei indici arată asocierea dintre variabila *regiune* și anumite activități de loisir. Astfel, **elitiștii** sunt cei care merg mai des la teatru, operă, concerte de muzică clasică, în excursii, dar și la cinema și la concerte de muzică modernă, **hedoniștii** sunt cei care merg mai des la discotecă și în baruri, cafenele, terase, iar **pasivii** sunt cei care vizionează mai des emisiuni TV și citesc mai des ziare și reviste. Valoarea 0 a indicelui este valoarea medie pe totalul eșantionului.

2.4. VALORI

Pentru a contura un profil regional în funcție de valorile tinerilor români, am analizat răspunsurile la o întrebare referitoare la importanța acordată de tineri unor aspecte precum *religia, munca, familia, timpul liber și prietenii*, măsurată printr-o scală cu patru trepte (1 – deloc important, 4 – foarte important). În urma analizei factoriale a celor cinci itemi⁸, au rezultat doi factori principali, corespunzători pentru două tipuri de orientări valorice: modernă și tradițională. În Graficul 11 sunt date mediile scorurilor factoriale pentru cele două componente, pentru tinerii din cele 7 regiuni de dezvoltare, plus București și Ilfov.

Notă: Orientarea valorică tradițională se referă în acest context la o importanță mai mare acordată *religiei, muncii, familiei*, iar cea modernă, la o importanță mai mare acordată *prietenilor și timpului liber*. Valoarea 0 a indicelui este valoarea medie pe totalul eșantionului.

⁸ Inițial au fost 6 itemi, dar *Școala* am eliminat-o din analize, având corelații relativ mari pe ambii factori. Indicii rezultați sunt: VAL_TRAD – indice de tip scor factorial (de regresie), rezultat în urma analizei pe componente principale a 5 itemi despre importanța anumitor valori în viața tinerilor. Este asociat cu importanța mai mare acordată *religiei, muncii și familiei*. Valoarea indicelui KMO=0,58. Variația explicată de factor: 30% (variația totală explicată de cele două componente extrase este de 60%). Metoda de rotație a factorilor: Varimax.

VAL_MOD – indice de tip scor factorial (de regresie), rezultat în urma analizei pe componente principale a 5 itemi despre importanța anumitor valori în viața tinerilor. Este asociat cu importanța mai mare acordată *prietenilor și timpului liber*. Valoarea indicelui KMO=0,58. Variația explicată de factor: 30% (variația totală explicată de cele două componente extrase este de 60%). Metoda de rotație a factorilor: Varimax.

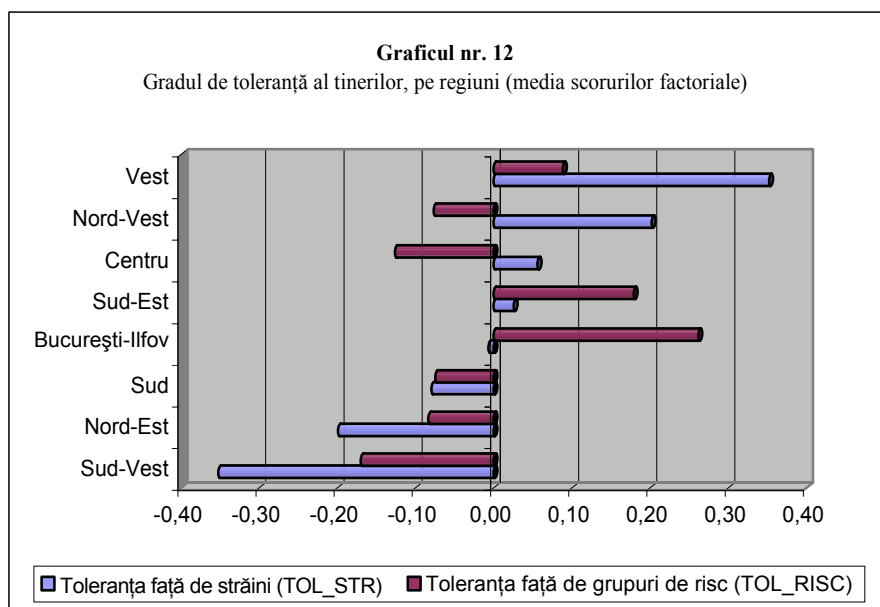
Se observă că tinerii din zonele de NE (Moldova) și SV (Oltenia) sunt cei mai tradiționaliști, acordând o importanță mai mare *religiei, muncii și familiei*, în comparație cu ceilalți tineri, și o importanță mai mică sau aproape de medie, *prietenilor și timpului liber de care dispun*. Cei mai „moderniști” par să fie cei din București și din zona de Vest a țării (Banat). Tinerii din zona de Centru și de NV acordă o importanță mai mică atât aspectelor care țin de modernitate (prieteni, timp liber), cât și celor care țin de tradiție (religia, munca, familia). O posibilă explicație a acestei „ambiguități” ar fi existența unei varietăți etnice mai mari în aceste două regiuni, care creează dificultăți în măsurarea exactă a atitudinilor tinerilor.

2.5. TOLERANȚĂ

Graficul nr. 12 ne arată nivelul toleranței tinerilor⁹ față de diferite grupuri, identificate ca diferite pentru fiecare regiune de dezvoltare. Se observă că toleranța cea mai mică față de străini (aici însemnând: imigranți, maghiari, neoprotestanți) este în zonele NE și SV, iar cea mai mare în V și NV. Raportat la anumite persoane cu risc de marginalizare socială (foști dependenți de droguri, homosexuali, persoane cu HIV/SIDA), cea mai mare toleranță se manifestă în București și în regiunea Sud-Est, iar cea mai mică în Sud-Vest, Oltenia și Centru.

⁹ TOL_STR – indice de tip scor factorial (de regresie), rezultat din analiza pe componente principale a indicilor IOPD (din 3 itemi), privind distanța socială față de *imigranți, persoanele de etnie maghiară și cele de confesiune neoprotestantă*. Întrebările inițiale, din care a fost calculat indicele IOPD, au fost: *Dacă ați avea posibilitatea să hotărâți dvs, în ce măsură ați fi de acord să aveți ca vecini/ca prieteni...?, În ce măsură ați fi de acord ca din familia dvs să facă parte...?*, cu scală în 5 trepte, 1 – total împotriva, 5 – total de acord. Valoarea indicelui KMO=0,70. Variația totală explicată: 70%.

TOL_RISC – indice de tip scor factorial (de regresie), rezultat din analiza pe componente principale a indicilor IOPD (din 3 itemi) privind distanța socială față de *persoanele care au fost dependente de droguri, care au orientare homosexuală și de persoanele purtătoare de HIV/SIDA*. Întrebările inițiale, din care a fost calculat indicele IOPD, au fost: *Dacă ați avea posibilitatea să hotărâți dvs, în ce măsură ați fi de acord să aveți ca vecini/ca prieteni...?, În ce măsură ați fi de acord ca din familia dvs să facă parte..?*, cu scală în 5 trepte, 1 – total împotriva, 5 – total de acord. Valoarea indicelui KMO=0,72. Variația totală explicată: 76%.

Notă: Toleranța față de străini se referă, în acest context, la gradul de acceptare a *imigranților*, a *neoprotestanților* și a celor de *etnie maghiară*. Toleranța față de grupuri de risc se referă la gradul de acceptare a *persoanelor care au fost dependente de droguri*, *care au orientare homosexuală*, și a *persoanelor purtătoare de HIV/SIDA*. Valoarea 0 a indicelui este valoarea medie pe totalul eșantionului.

2.6. MOBILITATE ȘI EXPERIENȚE CU STRĂINĂTATEA

La dimensiunea *mobilitate* am urmărit să identificăm: *tipul de contact pe care îl au sau l-au avut tinerii cu străinătatea* (dacă au călătorit, dacă au rude care lucrează acolo, ce tip de călătorii au avut ș.a.m.d.)¹⁰, respectiv, *ce fel de intenții au cei care vor să plece*.

Per ansamblu, se poate spune că mobilitatea externă este mai mare în zona de Vest și Nord-Vest și mai mică în Sud și Sud-Vest. Se observă că tinerii din Moldova și Dobrogea sunt mai axați pe călătoriile pentru muncă și foarte puțin pe cele „de plăcere”, iar cei din București, Banat și Transilvania, mai mult pe călătoriile turistice.

¹⁰ În urma analizei componentelor principale, pe un set de 5 itemi, au rezultat doi factori:

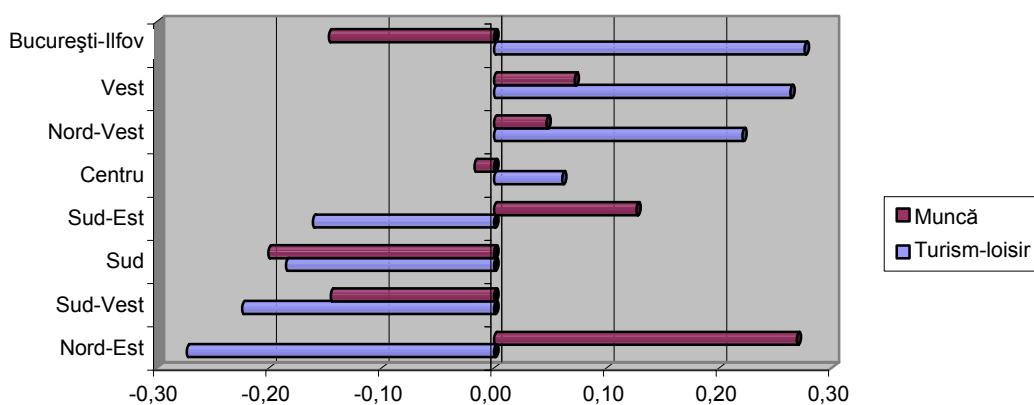
TURISM-LOISIR – asociat cu cei care *au călătorit ca turiști*, *pentru a-și vizita rudele sau prietenii din străinătate*, sau *pentru cumpărături/afaceri*;

MUNCĂ – asociat cu cei care *au lucrat în străinătate sau au pe cineva din familie care a lucrat*.

Valoarea indicelui KMO=0,67. Variația totală explicată de cei doi factori: 62%. Metoda de rotație a factorilor: Varimax. Scorurile factoriale au fost calculate prin metoda regresiei.

Graficul nr. 13

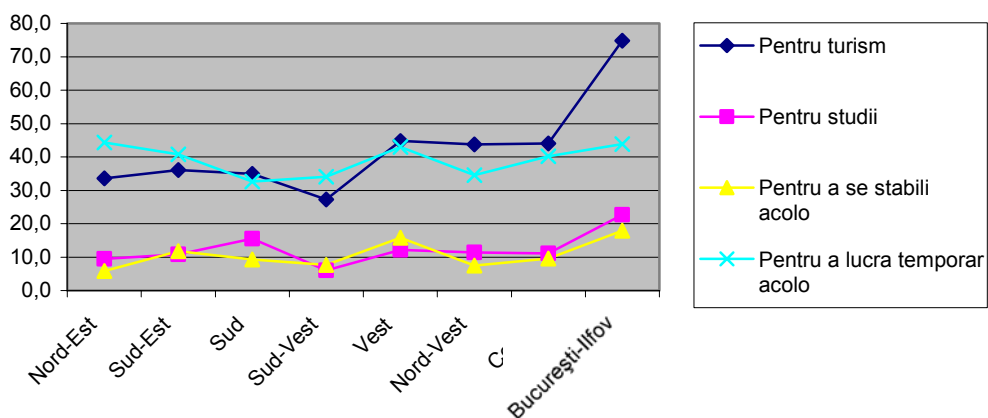
Tipul de contact cu străinătatea, pe categorii și regiuni (media scorurilor factoriale)

Notă: Cei doi indici prezintă tipul preponderent de mobilitate existent pentru fiecare regiune. Indicele muncă se referă la tinerii care au lucrat în străinătate sau au pe cineva din familie care a lucrat, iar indicele turism-loisir se referă la cei care au călătorit ca turiști, pentru a-și vizita rudele sau prietenii din străinătate, sau pentru cumpărături/afaceri.

Graficul nr. 14

Intenția de a pleca în străinătate, pe motive și pe regiuni (%)

3. PROFILUL REGIUNILOR DE DEZVOLTARE

3.1. REGIUNEA BUCUREȘTI-ILFOV

Tinerii din această zonă sunt cel mai bine situați din punct de vedere material și, mai ales, excelează (comparativ cu restul regiunilor) în privința unor dotări cu mijloace de comunicare. Indicele de utilizare a calculatorului este cel mai ridicat.

Un procent de 35% apreciază că familia lor are un nivel ridicat al veniturilor, permițându-le să cumpere și lucruri mai scumpe. De aceea, ei sunt cei mai optimiști: 58% apreciază că în anul viitor vor trăi mai bine. Ei sunt, totodată, și cei mai buni cunoscători de limbi străine, nivelul fiind considerabil peste medie.

Totuși, mulțumirea în raport cu școala este printre cele mai scăzute, corespunzând unui interes ridicat pentru pregătirea extrașcolară.

Tinerii din această regiune sunt cei mai frecvenți spectatori la teatre, cinematografe și concerte, merg cel mai des în excursii. În schimb, sunt mai puțin preocupați de respectarea unei diete sănătoase.

Valorile lor sunt preponderent moderne, acordând importanță anturajului, prietenilor și unei utilizări intensive a timpului liber. În schimb, acordă mai puțină importanță religiei, muncii sau familiei.

Toleranța în raport cu grupurile de risc este ridicată.

Tinerii din această regiune sunt interesați de contactul cu străinătatea, mai ales din perspectiva practicării turismului și a petrecerii timpului liber.

3.2. REGIUNEA VEST

Nivelul de dotare cu bunuri se situează în jurul mediei pe țară. Mai ridicat pentru bunurile de comunicare și mai slab în privința bunurilor clasice. Veniturile lor sunt doar puțin peste medie, dar semnificativ în urma celor din Capitală. Și totuși, mulțumirea lor față de propria situație economică este notabilă.

Interesul pentru pregătirea extrașcolară este scăzut. Cunoștințele de limbi străine sunt apreciate ca destul de ridicate.

Sunt cei mai interesați de un stil de viață sănătos. În timpul liber nu manifestă un stil pronunțat. Îi marchează mai degrabă mersul la discotecă și baruri, cafenele.

Orientarea valorică este modernă. Toleranța este ridicată, atât față de grupurile de risc, cât mai ales față de străini.

Interesul pentru contactul cu străinătatea este atât din perspectiva muncii, cât și din cea a petrecerii timpului liber și practicării turismului.

3.3. REGIUNEA CENTRU

Are o populație tânără cu valori preponderent tradiționale și o toleranță etnică scăzută.

Starea materială este puțin peste medie din perspectiva dotării cu bunuri clasice. În schimb, la dotarea cu bunuri de comunicare nu se prezintă foarte bine. Mulțumirea și optimismul se află la cote destul de scăzute. La fel și aprecierile asupra calității sistemului de învățământ. Interesul pentru pregătirea extrașcolară este și el mai puțin pronunțat. Nici aprecierea asupra propriilor performanțe la limbi străine nu este prea ridicată.

Interesul pentru o viață sănătoasă este aproximativ la nivel mediu. În schimb, stilul de petrecere a timpului liber este mai degrabă de tip elitist, cu vizionări de spectacole, concerte și practicarea de excursii.

Mobilitatea este destul de limitată și predomină cea de interes turistic.

3.4. REGIUNEA NORD-VEST

O dotare cu bunuri clasice, la nivel ridicat. Evaluare modestă a propriului nivel economic. Optimism scăzut cu privire la perspectivele de îmbunătățire a nivelului de trai.

Grad ridicat de interes pentru participare la educație nonformală și extracurriculară.

Autoevaluare la nivel superior a propriilor cunoștințe de limbi străine.

Printre cei mai preocupați de a practica un stil de viață sănătos.

Orientările valorice sunt mai degrabă tradiționale. Toleranța față de grupurile de risc este ridicată, în timp ce toleranța față de minoritățile etnice este scăzută.

Contactul cu străinătatea este mai ales pentru muncă, fără a lipsi interesul pentru turism. Totuși, motivele pentru eventuale plecări în străinătate sunt preponderent economice.

3.5. REGIUNEA NORD-EST

Acești tineri prezintă o dotare sub medie, atât în privința bunurilor „clasice”, cât și în ce privește mijloacele tehnice de comunicare și informare. În rândul lor se găsește o proporție ridicată de persoane ale căror venituri nu ajung nici pentru strictul necesar. Foarte puțini exprimă satisfacția unei îmbunătățiri a situației față de anul trecut sau speranța unei ameliorări în anul următor.

Utilizează calculatorul cu cea mai redusă frecvență. Așteptările lor sunt reduse, de unde mulțumirea multora în raport cu calitatea școlii. Manifestă interes ridicat pentru educația extrașcolară.

Interesul pentru stilul de viață sănătos se află la nivelul mediei generale.

Petrecerea timpului liber înregistrează mai degrabă un deficit, chiar și dacă ne referim la modalități pasive de petrecerea acestuia. Cu atât mai puțin poate fi vorba de concerte sau excursii.

Orientările valorice se îndreaptă pronunțat către zonele tradiționale: religie, familie, muncă. Toleranța este foarte scăzută.

Tinerii din această regiune își doresc mai puțin să călătorească în străinătate pentru turism, fiind mai interesați de oportunitățile de a lucra temporar acolo. Motivul unei eventuale decizii de a pleca în străinătate este, în primul rând, insuficiența resurselor financiare și mai puțin realizarea în plan profesional sau practicarea unui stil de viață occidental.

3.6. REGIUNEA SUD-EST

Dotarea materială se află la nivel mediu, înregistrându-se un procent important de familii cu nivel minim al veniturilor.

Satisfacția economică se află și ea la nivel mediu, ca și optimismul privind starea materială în anul viitor.

Tinerii sunt destul de mulțumiți față de prestațiile serviciilor de educație publică.

Autoevaluarea propriilor competențe lingvistice este limitată, iar utilizarea calculatorului personal se face la un nivel inferior.

Stilul alimentar este prea puțin legat de interesul pentru reducerea sau evitarea consumului de alimente nesănătoase sau riscante pentru sănătate.

Petrecerea timpului liber este deficitară sub toate aspectele.

Orientările valorice au anumite elemente de modernism, mai degrabă prin respingerea importanței religiei, muncii sau familiei, decât prin valorizarea prietenilor sau timpului liber.

3.7. REGIUNEA SUD-VEST OLTENIA

Regiunea pare a fi cea mai slab dotată cu bunuri – atât clasice cât și de comunicare. Jumătate dintre tineri se află la nivelul minim al veniturilor. Sunt foarte nemulțumiți de calitatea sistemului de învățământ, dar nu manifestă prea mult interes pentru pregătirea extrașcolară.

În mod neașteptat, tocmai acești tineri declară cea mai puternică adeziune la un stil alimentar sănătos, iar orientările valorice sunt de tip modern.

În timpul liber au un comportament pasiv.

3.8. REGIUNEA SUD MUNTENIA

Calitatea vieții este scăzută, dar nivelul de mulțumire și de optimism este puțin peste medie.

Cea mai slabă apreciere referitoare la propriile performanțe lingvistice și o utilizare puțin frecventă a calculatorului de către tineri.

Interesul pentru alimentația sănătoasă este scăzut.

Timpul liber nu cuprinde nici măcar modalitățile pasive cu frecvență semnificativă.

Orientările valorice sunt mai degrabă antimoderne decât tradiționale. Toleranța este scăzută.

Contactul cu străinătatea nu pare prea intens, nici din perspectiva căutării de locuri de muncă, nici din cea a interesului turistic.

CONCLUZII

Fără a putea vorbi despre o puternică consistență la nivelul fiecărei regiuni de dezvoltare, putem totuși schița un profil psiho-social semnificativ. Cu alte cuvinte, se înregistrează diferențe semnificative între regiuni, de-a lungul unor axe sociale și comportamentale. Așa este de exemplu comportamentul de loisir, care desparte net tinerii din regiunile București-Ilfov, Centru și Nord-Vest de cei din regiunile Nord-Est, Sud-Est, Sud și Nord-Vest sau dotarea cu bunuri comunicaționale care diferențiază București-Ilfovul și Vestul de celelalte regiuni.

La nivelul fiecărei regiuni, pe lângă o anumită legătură logică între diferitele dimensiuni, se remarcă și unele incongruențe. De exemplu, la nivelul regiunii București-Ilfov, toate dimensiunile converg către un model comportamental modern și rațional, mai puțin preocuparea pentru o dietă sănătoasă iar tinerii din regiunea Centru au un stil de petrecere a timpului liber elevat, dar valori preponderent tradiționale și toleranță etnică scăzută. La fel, tinerii din Sud nu stau foarte bine la capitolul dotare cu bunuri, dar sunt mai mulțumiți cu viața lor, comparativ cu ceilalți, iar cei din Nord-Vest stau mai bine la capitolul bunuri, dar sunt mai puțin mulțumiți cu viața lor.

Pe ansamblu, situațiile cele mai dificile pentru tineri se înregistrează în regiunile Nord-Est, Sud Muntenia și Sud-Vest Oltenia.

COMUNITĂȚILE DE ROMÂNI DIN AFARA GRANIȚELOR ȚĂRII (I)

EMILIAN M. DOBRESCU*

ABSTRACT

ROMANIAN COMMUNITIES ABROAD

The number of Romanians living abroad, in Europe, North and South America, Australia and Asia does not exceed 11 millions. The biggest Romanian communities are in the United States, Canada, Germany, Australia, France, Italy, Great Britain, Spain, Switzerland, Sweden, Ireland, Venezuela and New Zealand. If in the case of Romanian ethnics living in the United States, Canada, France, Venezuela etc., we can mainly talk about either pre-war migration or political anticommunist exile, in other states as Italy, Germany, Spain, Ireland or New Zealand, most of the Romanian communities have been generated by the economic exile, especially after December 1989.

Key words: Romanians all over the world, emigration, economic exile.

I. INTRODUCERE

„Nu știm exact prin ce resorturi ne este dat să apreciem oamenii abia după ce nu mai sunt sau abia după ce îi recunosc alții. Așa se întâmplă și cu românii care își împlinesc destinele pe alte meleaguri, în alte țări de adopție, țări care le recunosc meritele profesionale și care le acordă importanța cuvenită. Sunt cu siguranță mii de români care ar fi fost niște anonimi, dacă ar fi rămas în țara de origine. A existat însă emigrarea lor și momentul în care țara de adopție a început să se mândrească sincer cu respectiva persoană... Luând exemplul acesteia și al altora, precum Brâncuși, Eliade, Cioran, Ionesco, împliniți doar în țara de adopție, ne gândim adesea câți români ca aceștia trebuie să mai plece din țară pentru a ne trezi la realitate. O realitate pe care de 16 ani, cel puțin de când gândim și acționăm « liber », ar trebui să o observăm”.

Sursa: *Romanian Global News*, 14 iulie 2006

* Address correspondence to Emilian M. Dobrescu: Academia Română, Calea Victoriei nr. 120, sector 1, București, e-mail: dobrescu@acad.ro

Ne plângem că nu suntem cunoscuți și că dicționarele și atlasele reproduc fotografii cu țigani sau imaginea lui Dracula. Așa este, dar... ce am făcut noi ca să nu se ajungă la această situație? Iorga semnala această nepăsare condamabilă a românilor în urmă cu peste 80 ani! Și oferea, ca exemplu, patriotismul de care dădeau dovadă țări mai mici ca a noastră: Ungaria, în special, dar și Noua Iugoslavie (de atunci) și chiar Bulgaria. Din păcate, nici până astăzi nu ne-am deșteptat, așa că România este asociată cu numele țiganilor, cu Dracula, Nadia Comăneci și Hagi. Dar nici pe aceștia nu știm a-i apăra și îi ponegrim...

Cei ce citesc aceste rânduri știu că, de peste 200 de ani, francezii privesc la Pantheonul din Paris, unde își au somnul de veci gloriile Franței, chipul Sf. Genoveva, ocrotitoarea Parisului, sub înfățișarea unei românce, Maria Cantacuzino? Și doar este scris acest lucru și în ghidul turistic al Pantheonului... Ați auzit de Petru Movilă (Moghilă), mitropolitul Kievului, care a adus în Rusia cultura clasică greacă și latină, cât și cultura vestului? Care este citat în toate cărțile despre Rusia și în toate manualele școlare până în ziua de astăzi, iaca – de peste 500 ani (!) – ca părinte al limbii ruse moderne? Iar Antioh Cantemir, fiul domnitorului Dimitrie Cantemir, se învață în școlile din Rusia și în ziua de astăzi ca unul dintre poeții lor clasici. De Nicolae Olahus, fost cancelar al Ungariei timp de 22 ani, care a corespondat cu Spinoza și a fost confidentul și secretarul regentei Țărilor de Jos, mătușa împăratului Carol al V-lea? De o gramatică grecească, scrisă de unul dintre frații vitregi ai lui Mihai Viteazul ați auzit, gramatică ce a servit cam trei sute de ani școlarilor greci și care astăzi se află la Biblioteca din Leipzig și încă multe, multe, astfel de exemple...

Vă semnalez o operă științifico-culturală, de o deosebită importanță, concepută sub directa îndrumare a lui Mircea Eliade, în SUA – *The Encyclopedia of Religions*. Are 16 volume, în format A3, iar fiecare dintre cele 16 volume are între 470 și 800 pagini. A fost elaborată în decurs de 15 ani și a avut șase editori, doi editori colaboratori, iar Mircea Eliade a fost editor-șef. Tipărită după moartea filosofului român, colaboratorii au scris pe fiecare volum: „Omagiu lui Mircea Eliade”. Enciclopedia aceasta a religiilor este rezultatul muncii a 1 420 de colaboratori, dintre care nouă sunt personalități ale culturii române. Din păcate, doar trei dintre ei locuiau pe teritoriul României, iar ceilalți – în alte părți ale lumii. Vorba fiului meu, când venea cu o întrebare la mine – ca să nu murim proști, să îi menționez. Din România – Ovidiu Bârlea, din București, despre folclor; Virgil Cândea, de la Asociația „România”, din București, despre iconoclastism și icoane; Romulus Vulcănescu, Universitatea București, *Mask, Art and Ritual Mask in Cultura Europei*. Din diaspora românească – Ioana Andreescu-Miereanu, Centre National de la Recherche Scientifique, Paris, despre magie și magie în Europa de Est; Monica Brătulescu, Hebrew University of Jerusalem, Winter Solstice Songs; Ioan Petru Culianu, Rijksuniversiteit te Groningen, 16 contribuții; Mircea Eliade, 13 contribuții plus articole; Ileana Marculesco, International Circle for Research in

Philosophy, Houston, 6 contribuții. Ei, ce aveți, domnilor, cu renegații și transfugii?»¹.

Există nenumărate ocazii de a-ți face cunoscută țara: prin participare la târgurile internaționale folclorice, de afaceri, la conferințe științifice, saloane de invenții, expoziții de artă, zile, săptămâni sau luni culturale etc. Taberele pentru tineri și copii, organizate în România sau în localități din afara țării, locuite de români, sunt un prilej benefic de recunoaștere a frumuseților geografice și spirituale ale țării noastre, de către cei care le-au părăsit din diferite motive sau nu le-au putut vedea încă. Cităm, în acest sens, tabăra pentru tineri de la Orăștie (jud. Hunedoara)² și taberele pentru copii de la Poiana Pinului (jud. Buzău)³, Sacal (Ungaria)⁴, Micherechi (Ungaria)⁵, Tismana (jud. Gorj)⁶ și multe, multe altele.

Periodic, sunt organizate, cu sprijinul autorităților locale din țara de imigrație, dar și cu sprijinul autorităților românești din acea țară sau din România, diferite festivaluri, care fac cunoscute obiceiuri și tradiții românești. Cităm câteva dintre

¹ Extrase dintr-un material de Cecilia Sherban, Queensland, Australia. Sursa: Romanian Global News – *Puncte de vedere: românii nu știu să-și facă job-ul!*, 20 iulie 2006.

² Membrii comunității românești din Franța pot veni în concediu în România, prin intermediul taberei „Școala de Vară fără Frontiere”, un spațiu fără frontiere. Tabăra a avut loc la Orăștie, în perioada 24–29 iulie 2006 și s-a adresat tuturor celor care au vârsta de până la 29 de ani, inclusiv, și sunt interesați de călătoriile în România, pentru frumusețile și tradițiile de aici.

³ Tabăra de creație și turism pentru copii și tineri, etnici români din jurul granițelor, de la Poiana Pinului, județul Buzău, s-a desfășurat în perioada 21 iulie–1 august, fiind organizată de Departamentul pentru Relațiile cu Românii de Pretutindeni, din cadrul Ministerul Afacerilor Externe, în colaborare cu Palatul Național al Copiilor din București și cu Autoritatea Națională pentru Tineret–Direcția Județeană pentru Tineret Buzău. La această acțiune au participat 335 copii și tineri, cu înclinații artistice, din Bulgaria, Basarabia, Serbia, Ucraina, Ungaria și România.

Programul a fost structurat pe ateliere de lucru: ceramică, pictură, artă plastică, dans, muzică, fotografie, sport-turism, bricolaj, ateliere coordonate de cadre didactice de specialitate de la Palatul Național al Copiilor din București. De asemenea, programul taberei a cuprins excursii la Mănăstirea Ciolanu, Tabăra de sculptură în aer liber de la Măgura, Vulcanii Noroioși, Muzeul Chihlimbarului și la Casa memorială Vasile Voiculescu. Manifestarea s-a înscris în cadrul acțiunilor organizate pentru sprijinirea păstrării, afirmării și dezvoltării identității etnice, culturale, lingvistice și religioase a românilor de pretutindeni.

⁴ A cincea ediție a taberei și festivalului de dansuri populare de la Sacal a avut loc între 15 și 20 iulie 2006, organizată de Asociația Tinerilor din Sacal. Copiii participanți din Sacal și din localitățile învecinate au învățat să danseze și au luat parte la activități de artizanat. Dansurile populare românești le-au înșușit de la soții Ana și Gheorghe Buha din Chitighaz, care au prezentat aceste tradiții învățate de la părinții și bunicii lor. În fiecare seară, tinerii au pus în practică cele învățate în cursul zilei, în cadrul balurilor comune. Tabăra de dansuri din Sacal s-a încheiat cu un festival de dansuri, la care au petrecut peste 150 de localnici și oaspeți.

⁵ Tabăra de dansuri populare românești este organizată în a doua săptămână din luna august, începând din anul 2005, la Casa de cultură „Gheorghe Dulău” din Micherechi, cu sprijinul acordat de Fundația Publică pentru Minorități și Fundația de Artă și Cultură.

⁶ 40 de copii din diaspora au participat la Tabăra internațională de tradiție și spiritualitate ortodoxă „Cunoaște și acceptă pe aproapele tău”, desfășurată în perioada 7–20 iulie, la Tismana, jud. Gorj. Pe parcursul taberei s-au desfășurat ateliere de pictură, teatru, limba și literatura română, ceramică, dansuri populare și au fost organizate drumeții și excursii în regiunea învecinată.

cele organizate în anul 2006: Festivalul Europei de Est – România la Montreal⁷, Festivalul Castraveților⁸, Festivalului Internațional de Dansuri Populare de la Seghedin (Ungaria)⁹, Festivalul Românesc „Sfânta Maria”¹⁰, Festivalul România–Nürnberg¹¹, Ziua Românilor în Las Vegas și altele. În 2007 s-au organizat, în aceeași manieră, festivaluri pe litoralul românesc al Mării Negre (Festivalul Internațional de Folclor Aromânesc „Părinteasca Dimandare”, dublat de un Simpozion Științific intitulat: „Perenitatea vlahilor în Balcani – istorie și civilizație aromânească”, lansări de carte, expoziții), cunoscutul, deja, Festival al Castraveților, la Micherechi (Ungaria), Festivalul de la Șimleul Silvaniei¹².

În organizarea acestor festivaluri, un loc de frunte îl au asociațiile și organizațiile românilor de pretutindeni, cum sunt (le cităm pe o parte din cele care au organizat acțiuni în anul 2006): Asociația Culturală Obatala (Spania)¹³,

⁷ Festivalul Europei de Est – România la Montreal a adunat în fața scenei din Parcul Jean-Drapeau circa 2 000 de spectatori, care au aplaudat până aproape de miezul nopții, pe 20 iulie 2006, fiecare din momentele artistice cuprinse în program: artiști din comunitatea românească din Montréal și artiști invitați din România. Spectacolele și concertele au fost prezentate pe scena Festivalului, amenajată de Primăria Montréal în Parcul Jean-Drapeau și au fost însoțite, pe parcursul întregii zile, între orele 12 și 23, de o expoziție de fotografie intitulată „Bucureștiul vechi”.

⁸ Festivalul Castraveților, ajuns la cea de a IV-a ediție, s-a desfășurat în perioada 12–13 august 2006, la Micherechi (Ungaria). În programul celor două zile au figurat: parada grupului de majorete din Mezobereny, expoziția cu icoanele Elenei Ruja și picturile lui Robert Corvus Cora, concursul generațiilor, concursul de gătit, de șah simultan, concertul formației „Millenium” din România, un spectacol folcloric de dansuri și cântece românești, concertul formațiilor Bon Bon și Stage Line.

⁹ Prima ediție a avut loc în 1966. Printre invitați se numără formații din străinătate (Bulgaria, Polonia, România, Rusia, Turcia etc.); spectacolele se desfășoară în diferite locații ale orașului, în piețe și pe străzi, iar spectacolul de gală are loc pe scena Jocurilor în Aer Liber.

¹⁰ Organizat timp de trei zile de Catedrala Ortodoxă Română Sf. Maria, din Cleveland, statul Ohio (SUA), în apropierea zilei de Sf. Maria. Invitați în fiecare an, prestigioși soliști și ansambluri de muzică populară românească; se servesc mâncăruri tradiționale românești.

¹¹ Este organizat de Asociația Interculturală Ars Longa e.V. Nürnberg, în colaborare cu Societatea Româno-Germană e.V. Würzburg.

În 2006, în prima zi a festivalului, vineri 8 septembrie, începând cu ora 19.00, a fost organizată, la primăria orașului Nürnberg, o manifestare, sub egida simpozionului Arcada, ediția a III-a. Manifestarea a cuprins un concert de muzică clasică, susținut de Liviu Burz, Christian Braica și Gabriel Chiș, precum și vernisajul expoziției fotografice „Un exercițiu de privire” a artistului Mihai Moiceanu. Următoarele două zile ale festivalului s-au desfășurat în aer liber, în Piața Jakobsplatz din Nürnberg.

¹² A treia ediție a Festivalului „La fântâna dorului”, la care au participat mai multe grupuri de români din afara României: dansatorii chitighazani, 27 de elevi ai școlii de artă „Kaláris”, secția Chitighaz, precum și păstrători de tradiții românești din Valea Timocului (Serbia), Chișinău și Giurgiulești (Republica Moldova), Vidin (Bulgaria), Ismail și Apsa de Jos (Ucraina). Pentru câteva zile, Parcul Cetății din Șimleu a devenit capitala românilor de pretutindeni. Costumele populare, unele vechi de peste o sută de ani, scoase pentru această ocazie din lăzile de zestre ale bunicilor, melodiile din bătrâni, strigăturile, pașii de joc și buna dispoziție au arătat că pe toți cei prezenți la festival îi leagă ceva comun, că pentru toți, indiferent de țara în care trăiesc, patria-mamă e una singură: România (sursa: Știrile „Romanian Global News”, 3 august 2007).

¹³ Membrii Asociației Culturale Obatala din Spania au programat o întâlnire pe 5 august 2006, continuând astfel activitatea lor de a face cunoscută România și cultura românească pe teritorii

Asociația „Culorile lumii”, din Asti (Italia), Asociația „Doina” din Noua Zeelandă, Asociația „Dunărea” din Roquetas del Mar, provincia Almeria (Spania), Asociația pentru Ajutorarea și Integrarea Românilor din Madrid, Asociația „România Club” din Torino (Italia), Asociația românilor din British Columbia (Canada), Asociația „Românii” din Italia, Comunitatea română din Elveția, Comunitatea românilor din Belgia etc. etc.

2. COMUNITĂȚI GENERICE

2.1. NUMĂRUL ROMÂNILOR DIN AFARA ȚĂRII

„Bineînțeles că tarele noastre de români cicălitori și certăreți nu se dezmint nici departe de casă. În München și Nürnberg aud încă de faptul că sunt 2–3, chiar 4 asociații și biserici, însă tendința generală este de a ne uni. Poate cu timpul vom înțelege că aceste tare nu ne slujesc la nimic bun, nici pe plan național și nici internațional. E bine să fie multe asociații, însă nu să se certe, ci să colaboreze, ce nu pot să facă unii să facă ceilalți și invers”.

Eugen Cojocaru, interviu acordat pentru „Romanian Global News”, 15 martie 2006

Este destul de greu de răspuns la întrebările: „Care este cifra globală a românilor stabiliți în afara hotarelor țării?”, „Ne puteți oferi câteva date generale referitoare la dispunerea lor pe continente și țări de adopție, la structura pe grupe de vârstă și profesionale, la succesiunea în timp a principalelor contingente?” Mă refer, evident la cei care și-au părăsit plaiurile natale și la urmașii lor, nu la cazul special al trăitorilor statornici de prin teritoriile limitrofe, deținători din moși-strămoși ai altei cetățenii sau ajunși în această situație prin modificarea frontierelor statale¹⁴. Răspunsul primit la întrebările de mai sus este următorul: „Este destul de dificil să avansăm o cifră exactă a românilor stabiliți în afara hotarelor României,

Spaniei. Întâlnirea a avut loc în localitatea Morata de Tajuna, situată la 40 km de Madrid, localitate în care din cei 6 500 locuitori, aproximativ 500 sunt români.

Asociația Culturală Obatala a pregătit pentru acest eveniment o expoziție culinară cu produse specifice bucătăriei românești. De asemenea, a avut loc și un concert de muzică populară românească susținut de grupul folcloric „Trio Victoria”. Ionela Petre, vicepreședinta Asociației Culturale Obatala, a declarat următoarele pentru Romanian Global News: „Știm că, din păcate, România este o țară necunoscută pentru majoritatea spaniolilor. Din această cauză, este interesantă celebrarea acestor activități, pentru că servesc la cunoașterea diferitelor aspecte din bogata cultură românească și, mai mult, încercăm să aducem un „colț” din România, numărului mare de compatrioți care muncesc și locuiesc în Spania”. De peste un an de zile, Obatala a organizat activități prin care a făcut cunoscută România în diferite locuri, și anume: Coslada (Madrid), Villamayor de Santiago și El Provencio (Cuenca), Villarrubia de Santiago (Toledo) și San Pedro del Pinatar (Murcia).

¹⁴ Întrebări puse de Gheorghe Săsărman într-un interviu cu d-l Vasile Dâncu, ex-Ministru al Informațiilor Publice, în „Observator”, München, 2002, anul XI, nr. 3 (57), iulie–septembrie, p. 3.

în condițiile în care procesul de emigrație economică temporară este în continuă evoluție. În orice caz, putem afirma că cifra românilor din Occident, America, Australia și Asia nu depășește 4 milioane. Cele mai numeroase comunități românești se află în Statele Unite ale Americii, Canada, Germania, Australia, Franța, Italia, Anglia, Spania, Elveția, Suedia, Irlanda, Venezuela și Noua Zeelandă. Dacă, în cazul comunității etnicilor români din SUA, Canada, Franța, Venezuela etc., putem vorbi, cu preponderență, fie despre o emigrație antebelică, fie despre exilul politic anticomunist, în alte state, precum Italia, Germania, Spania, Irlanda, Noua Zeelandă, majoritatea comunităților românești o reprezintă exilul economic, mai cu seamă postdecembrist”.

Interviul sus-amintit s-a referit și la românii din țările vecine cu România: „Să revenim la chestiunea românilor din țările învecinate – Ucraina, Ungaria, Serbia, Bulgaria. Care este poziția statului român față de aceștia? Ce se întreprinde pentru a sprijini năzuința lor firească de a-și păstra identitatea etnică, culturală, religioasă? Se poate face o paralelă între situația lor actuală și situația minorităților etnice din România? Cu care dintre statele vecine s-a ajuns la soluții convenabile, în spiritul înțelegerii reciproce, și unde mai există încă aspecte critice?”, d-l Vasile Dâncu a răspuns: *Statul român tratează cu deosebită atenție chestiunea românilor din statele învecinate și din Balcani, în acest sens fiind creat Departamentul pentru Românii de Pretutindeni, structură al cărei rol este tocmai acela de a elabora strategii de protejare a identității spirituale a românilor de pretutindeni. De asemenea, s-a constituit recent, prin Hotărâre de Guvern, Consiliul Interministerial pentru Românii de Pretutindeni, organism guvernamental destinat sprijinirii realizării proiectelor propuse de comunitățile românilor de pretutindeni. În ceea ce privește comunitățile românești din statele învecinate, putem spune, cu regret, că am constatat o permanentă și de neînțeles abdicare de la normativele europene, în materie de respectare a drepturilor comunităților minoritare din majoritatea statelor est-europene în care trăiesc etnici români. Și aici aș aminti în special Ucraina (unde comunitatea românească din regiunile Ismail, Odessa și Reni traversează o perioadă critică, în ceea ce privește afirmarea sa spirituală, educațională și lingvistică), Bulgaria (unde încă se mai discută asupra oportunității recunoașterii minorității românilor trăitori la sud de Dunare), Serbia (unde românii nu-și pot folosi limba maternă nici în școli, nici în Biserică), Ungaria (unde lipsa reprezentării parlamentare pentru comunitatea românească produce o serie de confuzii la nivelul receptării mesajului etnicilor români către autoritățile de la Budapesta). Dacă ar trebui să facem o paralelă între modul european în care statul român soluționează delicata problemă a minorităților naționale și eschivarea, cel puțin stranie, cu care autoritățile altor state est-europene înțeleg să trateze comunitățile etnice românești de pe teritoriul acestora, ar însemna ca o bună parte din alocările bugetare pentru minoritățile naționale din România să le redirecționăm către comunitățile românești din statele care nu le oferă sprijin bugetar.*

Spicuim, în continuare, idei din același interviu:

- de decenii, românii stabiliți în Occident au fost considerați de către regimul de la București transfugi, nelegiuți, trădători de țară, s-a cheltuit destulă energie pentru a-i denigra, pentru a-i dezbină și n-au lipsit nici tentativele de intimidare sau chiar de lichidare fizică. O asemenea experiență lasă urme adânci, greu de retușat peste noapte. Este de înțeles că demersurile din ultima vreme ale guvernului român, în direcția reconcilierii cu diaspora, a normalizării și consolidării raporturilor cu românii de pretutindeni, demersuri demne de toată lauda, mai sunt întâmpinate, pe alocuri, cu neîncredere, suspectate de a fi doar expresia unor interese conjuncturale, a unor campanii cu bătaie scurtă (Gheorghe Săsărman);
- tot mai multe voci politice sau apolitice din România valorifică ideea potrivit căreia personalitățile românești din emigrație reprezintă un imens capital de încredere, de care în străinătate se ține cont, în momentul în care se operează cu analize despre România și etapele parcurse în tranziția ei către o democrație stabilă și integrată. Cunoscând realitățile comunităților românești din vecinătate (Bulgaria, Ucraina, Iugoslavia, Basarabia) și din Balcani (Albania, Croația, Macedonia, Grecia), am identificat o fisură de comunicare între acestea și comunitățile românești din Occident. Ca urmare a acestui fapt, Ministerul Informațiilor Publice a inițiat, în anul 2002, Programul Partenerial Româno-Român, al cărui scop este acela de a facilita crearea unor noi legături între asociații ale românilor din vecinătate, cu organizații românești din diaspora și din România, în vederea dinamizării activităților derulate în beneficiul românilor din vecinătate. De menționat sunt relațiile stabilite între românii din Italia, Franța, Germania, SUA, Canada cu cei din Iugoslavia, Bulgaria și Ungaria, Basarabia – R. Moldova. Faptul că aceștia participă la proiecte comune fără un intermediar – statul român – ne face să credem că s-a creat deja un canal de comunicare alimentat cu sensibilitate de ambele părți (Vasile Dâncu).

Potrivit unei propuneri aprobate pe 28 februarie 2006 de către Guvernul României, românii aflați la muncă în străinătate vor primi salarii mai mari, prime de instalare și alte stimulente, dacă acceptă să se întoarcă să muncească în România. Un grup de lucru, aflat în subordinea primului ministru, se ocupă cu numărarea românilor ce muncesc în străinătate, cu evaluarea câștigurilor acestora și cu analizarea pe sectoare a necesarului de forță de muncă din România. Nu se știe de unde vor proveni fondurile necesare constituirii grupului de lucru, care va aduce acasă lucrătorii români din afara granițelor țării. S-a propus, de asemenea, să se obțină date despre structura pe meserii a românilor plecați la muncă în afara țării și despre angajatorii acestora. Se va reglementa un sistem de stimulare a revenirii în țară a muncitorilor români, care să se refere, în principal, la salariu, pachet de beneficii, transport, prime de instalare, sistem de formare vocațională gratuit pentru muncitori, facilități de creare de societăți de construcții, facilități de obținere a atestatelor profesionale pentru cei calificați.

2.2. COMUNITATEA AROMÂNILOR

Macedo-românii sunt o populație autohtonă răspândită în spațiul sud-dunărean, în cadrul statelor balcanice, care reprezintă ramura sudică a neamului românesc¹⁵. Au fost cunoscuți de-a lungul vremii sub denumiri diferite, unele date de popoarele conlocuitoare, altele preluate ca etnonime: aromân (armân, rămân), vlahi, vlasi, kutzo-valahi (nume dat de către greci), țânțari-cincari (nume dat de către sârbi), ciobani (nume dat de albanezi, datorită ocupației principale, păstoritul). Ca teritoriu de baștină al macedo-românilor, semnalăm munții Pindului, Epirului, câmpia Tesaliei, sudul Albaniei, unde sunt atestați de peste 1 000 de ani. Apar în istorie ca vlahi călători (chervanagii, caravanari), una din principala lor ocupație fiind transportul de mărfuri în interiorul Peninsulei Balcanice.

În perioada bizantină, apoi în cea otomană, macedo-românii își desfășoară activitățile sub influența culturii grecești (atât socială, cât mai ales bisericească). În secolul al XVIII-lea, în sudul Albaniei, alcătuiesc o înfloritoare viață culturală și economică, sub haină grecească. Orașul Moscopole, cu peste 60 000 de locuitori, toți aromâni, atinge apogeul dezvoltării sale în a doua parte a secolului al XVIII-lea, după care avea să fie distrus de albanezii și bulgarii musulmani.

Numeroase cronică bizantine subliniază asemănarea și originea comună a românilor de la sud și de la nord de Dunăre. Prima încercare de apropiere culturală între aromâni și români îi are la origine pe învățații moscopoleni: protopopul Th. A. Cavaliotti, Constantin Ucuță Moscopoleanu, Gheorghe Roza, Mihail Boiagi. După distrugerea orașului Moscopole (1769, 1788), o elită comercială importantă se revarsă în sud-estul european (Serbia, Bulgaria, Grecia, Țările Române, Ungaria, Austria), punând, în centrele comerciale din aceste țări, bazele unui comerț important. În Serbia, un reputat istoric sârb, Dușan Popovici, afirmă că, atunci când se va face analiza sângelui marilor industriași și comercianți sârbi, se va vedea că erau de origine țanțară. Familiile Sina, Roza, Duca, Malenița, Mangiarli, Capra, Calai, Caragiu, Agora, Neaplu, Manasi, Modosu, Dadani, Darvari, Popp, Diaconovici, Zonea, Dona, Cociu, Doda, Musteța, Coda, Tolea, Spaici, Angelcu, Mărcușu, Dima, Paciurea, Staia, Mihail, Mocioni, Șaguna, Dumba, Gojdu, Grabovski își fac simțită prezența în spațiul comercial sud-est european. De mare importanță pentru români au fost doi descendenți moscopoleni, Andrei Șaguna, devenit mitropolit al Ardealului, și Emanoil Gojdu, marele everghet, care și-a lăsat întreaga avere Bisericii Ortodoxe din Transilvania, pentru ca tinerii români să-și poată desăvârși studiile.

Înainte și după unirea celor două provincii românești, Muntenia și Moldova, statul român s-a implicat pentru ajutorarea culturală a macedo-românilor din spațiul

¹⁵ Apud Emil Țircomnicu, *Importanța comunităților istorice de români din afara granițelor pentru România*, „Romanian Global News”, 2 aprilie 2006.

balcanic. Personalități ca Nicolae Bălcescu, gen. Cristian Tell, Ion Ionescu de la Brad, Alexandru Ioan Cuza, V. A. Urechia au militat în această direcție. Declinul acestor comunități se profila la sfârșitul secolului al XIX-lea. Astfel, s-au deschis în Balcani peste 100 de școli și zeci de biserici, finanțate de statul român, ca și de aromâni înstăriți. Prefacerile adânci prin care a trecut teritoriul balcanic în prima jumătate a secolului al XX-lea, au îngreunat și zădărnicit acțiunile culturale. Ca un eșec al acestora, în perioada 1925–1933, sute de familii de macedoromâni s-au repatriat, inițial în Cadrilater, apoi, în 1940, în Dobrogea de Nord.

Comunismul, instituit prin ocuparea sud-estului european, mai puțin a Greciei, a dus la accelerarea procesului de asimilare etnică a aromânilor, atât în spațiul balcanic comunist, cât și în Grecia.

În perioada 1990–2000, statul român, confruntat cu grave dezechilibre sociale, politice și economice, nu a fost activ în promovarea unor proiecte culturale în sprijinul comunităților de macedo-români din spațiul balcanic. A fost, în schimb, unul din inițiatorii Recomandării nr. 1333, din 14 iulie 1997, a Consiliului Europei, care solicita statelor balcanice să creeze condiții pentru afirmarea cultural-lingvistică a aromânilor.

În anul 2005, o asociație numită „Comunitatea Aromânilor din România” încearcă să creeze o diversiune mediatică (în stilul „Comunității Moldovenilor”, a cărei creere a fost contestată și respinsă, în final), prin care solicita înregistrarea aromânilor ca minoritate etnică în România, demers îndelung comentat de aromânii oponenți ai acesteia. Scopul acestei diversiuni era unul evident: după aderarea României la Uniunea Europeană, trebuia sabotată o ipotetică implicare în sprijinirea culturală a românilor sud-dunăreni, similar cu ceea ce se întâmplă în spațiul istoric românesc răsăritean, ocupat în 1940 (Basarabia, ținutul Herța, nordul Bucovinei); ne referim apoi la interesul crescut pentru obținerea cetățeniei române (în fond europeană), iar în spațiul balcanic (Serbia, Macedonia, Croația, Albania, Muntenegru) va apărea un interes asemănător. După cum observăm, s-a lucrat în amândouă direcțiile în mod asemănător: constituirea unor curente moldoveniste, vlahe-aromâne, distincte de naționalitatea română. În fapt, acestea reprezintă resuscitarea unor idei mai vechi în spațiul răsăritean, respectiv sud-dunărean.

Importanța macedoromânilor pentru spațiul românesc a fost relevată de marile personalități din istoria României, aceasta fiind în principal una culturală. Dintre personalitățile de mare notorietate, de origine aromână, care au cimentat, în conștiința publică, românitatea aromânilor, îi cităm pe: Matilda Caragiu Marioțeanu, membru corespondent al Academiei Române, Gheorghe Hagi, George Becali, Ion Caramitru, Nicolae Belli, Șerban Tanașoca și Nistor Bardu (ultimii trei, profesori universitari), prof. univ. dr. Mircea Ciumara (directorul general al Institutului Național de Cercetări Economice al Academiei Române), Maria Georgescu (născută Paris, directoarea Asociației Române Anti-Sida), Ionel Bara (coproprietar

al renumitei firme turistice „Total Reisen”) ș. a. Aceștia și-au asumat, permanent, cu un sentiment de mândrie națională, apartenența lor la românism prin ramura macedo-română (aromână). Aceste personalități provin din comunități puternice de aromâni, cu tradiții patriarhale, având un spirit comunitar nediluat, nepervers, în pofida marelui lor succes mediatic. În fapt, se pare că tocmai prin acest spirit comunitar au avut forța, tăria, de a răzbate în societate.

2.3. ISTROROMÂNII

Croația este țara cu cea mai redusă comunitate vorbitoare de limba română din toate țările balcanice. Pe pantele munților Cicarija, între Trieste și Rijeka, există așezări ai căror locuitori vorbesc o limbă mai apropiată de română decât aromâna, dar care posedă suficiente trăsături particulare pentru a fi considerată un dialect de sine stătător. Locuitorii aceștia sunt numiți de către croați „ciribiri”, iar de către filologi „vlahi istrieni”. De fapt, ei sunt istroromâni, nume care provine de la zona în care trăiesc, Peninsula Istria. Acești români de viță veche au fost influențați în mod semnificativ de istoria croată.

Ei locuiesc o zonă de foarte mică întindere din regiunea nord-estică a Peninsulei Istria. Pentru că nu există niciun fel de continuitate spațială cu aromânii la sud sau cu românii la est, mulți istorici cred că istro-românii au sosit în aceste zone prin secolul al XV-lea, refugiați din cauza invaziilor otomane. Este încă neclar dacă aceștia au venit dinspre România actuală sau dinspre Iugoslavia de azi, ceea ce ar însemna că ei sunt ultimele rămășițe ale vlahilor, atât de des menționați în cronicile sârbești ca locuitori ai zonei.

Micuța comunitate istroromână numără azi mai puțin de 1 500 persoane și este listată în Cartea Roșie UNESCO pentru limbi pe cale de dispariție.

Cercetători lingviști, care au studiat această zonă în anii '60, au mai găsit copii ce vorbeau încă limba, oferind astfel speranța în supraviețuirea sa, deși mulți experți sunt de acord că această speranță nu va mai dura mult. Nu există niciun fel de educație în dialectul istroromân, în principiu pentru că nu sunt suficienți copii care să meargă la astfel de școli. De asemenea, nu există nici emisiuni de radio sau de televiziune, care să folosească acest dialect. Mai mult decât atât, istroromânii nu sunt recunoscuți ca minoritate națională de către Constituția croată. Lipsa acestei recunoașteri oficiale a rezultat, evident, dintr-o lipsă de inițiativă privitoare la această comunitate pe cale de dispariție. Este greu de crezut că istroromânii din Croația ar avea de făcut revendicări de natură politică, dacă își vor păstra limba și cultura lor.

www.istro-romanian.net este pagina de internet, unde cei interesați de comunitatea istroromână pot afla informații în legătură cu proveniența, istoria, dar și viața socială și culturală a acestei comunități din Croația. Portalul oferă și o listă de lucrări dedicate acestui subiect, în care specialiștii în domeniu tratează probleme ale comunității.

3. COMUNITĂȚI PE ȚĂRI

3.1. AROMÂNII DIN ALBANIA

În anul 1900, englezul C. N. E. Eliot spunea că poți trăi și călători în Balcani „fără să-i vezi pe aromâni sau fără să auzi vorbindu-se de ei. Odată ce i-ai descoperit însă, riști să cazi în cealaltă extremă și să-i vezi peste tot”. Titlul filmului regizat de Iulian Capsali, „În spatele istoriei”, poartă în el aceeași ambiguitate¹⁶. Poate fi înțeles și ca o referire la istoria lor ocultată (de ei sau de către ceilalți), subterană (istoria aromânilor este în primul rând orală); dar poate fi și o referire la faptul că, de multe ori, aromânii sunt cei care fac istoria (referința clasică fiind aceea de „popor ferment”).

„În spatele istoriei” (2007) este ultimul film care urmărește destinul comunitatii aromâne (macedoromâne) din Albania, țara care nu recunoaște, ca și celelalte state balcanice, această minoritate națională. În film coexistă mai multe povești, care se străduiesc să compună într-un puzzle ethosul și istoria acestui neam, care încearcă să supraviețuiască etnic. „În spatele istoriei” este o colecție de povești despre aromânii din Albania: povestea școlii și bisericii românești din Corcea, precum și cea a fondatorului acestor două instituții, Preotul Haralambie Balamace – Papa Lambru, cum a rămas el în conștiința populară. Moartea sa martirică – a fost ucis de antații greci – puțin cunoscută chiar și în Albania, a lăsat în urmă un cântec. Drama lui stă ca un lințoliu peste un neam care „nu cere decât să nu piară foarte repede”, după cum se exprimă Pandi Bello, unul dintre intelectualii aromâni importanți ai Albaniei. O poezie inedită, testamentară, a părintelui Balamace, face pandant cu un cântec în primă audiere al fărșeroților din Andon Poçi, cei ce ilustrează fascinantă muzică plurivocală a aromânilor din Albania. Din acest documentar nu ar fi putut lipsi Moscopole, orașul legendar al aromânilor, din care au mai rămas bisericile sale remarcabile, scăpate ca prin minune de frenezia distrugătoare a lui Enver Hodja, cel care a proclamat Albania ca fiind primul stat ateu al lumii.

Cum au supraviețuit, cum se raportează aromânii la ei înșiși, cum își gestionează libertatea câștigată într-un stat care nu îi recunoaște ca minoritate, sunt câteva aspecte la care filmul încearcă să răspundă prin vocea protagoniștilor săi. În film, muzica și narațiunea sunt întrepătrunse de umor și melancolie.

Documentarul este închinat memoriei Irinei Nicolau, cea care iubea atât de mult poveștile și ne învăța că în ele poți regăsi tot ce este important în această lume. Iulian Capsali a realizat documentarea pe teme culturale și istorice.

Filmul prezintă destinul comunității aromâne (macedo-române) din Albania, țara care nu recunoaște, ca și celelalte state balcanice, această minoritate națională,

¹⁶ sursa: *În spatele istoriei – primul documentar despre aromânii din Albania*, pe site-ul: www.AlterMedia Romania, 11 decembrie 2007.

și arată cât de mult i-au iubit și îi iubesc încă toate națiunile din jur, balcanice și, în general, surori în ortodoxie, pe români.

3.2. ROMÂNII DIN AUSTRALIA

Comunitatea tuturor românilor, stabiliți în Australia, numără cca 14 000 persoane. Aici există șapte organizații românești – Asociația Românilor din Australia (ARA); Societatea Românilor din Australia, Asociația Românilor din Victoria, Asociația Româno-Australiană de Caritate și Servicii din Victoria, Societatea Româno-Australiană Culturală „Unirea”, Societatea Româno-Australiană de Literatură, Arte și Caritate „Mihai Eminescu”, Asociația Româno-Australiană de Cultură și Sport „Semenicul”.

3.3. ROMÂNII DIN BRAZILIA

Se estimează că în această țară sud-americană se află români și descendenți ai lor în număr de circa 3 000 de persoane.

3.4. ROMÂNII DIN CANADA

Românii au sosit în Canada prin emigrare, în trei mari etape: la sfârșitul secolului al XIX-lea–începutul secolului al XX-lea, în timpul guvernării comuniste a României și după 1990. „Majoritatea s-au strâns în jurul bisericilor (fie ortodoxe, greco-catolice sau baptiste), creându-și „școli de duminică” și apoi publicații, unele efemere, altele de lungă durată, devenite prezențe de prim rang în spațiul canadian, alături de câteva emisiuni de radio și televiziune locale. Mai mult, de câteva decenii, la Montréal (în Quebec) și Hamilton (în Ontario) au luat naștere adevărate centre de cultură, civilizație și tradiții românești, totodată locuri de recreație și odihnă. În 2004, Asociația Româna din Canada (ARC), înființată în 1952, a sărbătorit „Centenarul comunității noastre”, având ca portdrapel Biserica Buna-Vestire și pe Eminescu!”¹⁷. În 1957, a fost creată Asociația Culturală Română din Hamilton (ACRH). Peste un deceniu, aceasta a cumpărat 50 de hectare de teren împădurit, la cca 20 minute de rulat pe șosea de Hamilton, cu sprijinul financiar al altor comunități române din America de Nord și al statului canadian; acesta este actualul Câmp românesc de la Val-David. Astăzi, numai comunitatea românească din Montreal numără 40 000 persoane.

3.4.1. BISERICA – PRIMA INSTITUȚIE A ROMÂNILOR DIN MONTRÉAL

– în primii ani ai secolului al XX-lea – într-o sală de pe bulevardul St. Laurent este amenajat primul lăcaș de cult ortodox;

¹⁷ Valentin Hossu-Longin, *Hristos a înviat în Canada*, în „Ziua”, 2006, 21 aprilie.

- 1912 – pe strada Bruxelles este înălțată prima biserică din lemn, cu hramul Sfânta Treime;
- în 1914 se înființează prima corporație religioasă românească;
- în 1918, pe strada Rachel, se înalță a doua biserică, având hramul Buna Vestire; aceasta există și astăzi, într-o locație diferită, fiind cea mai veche biserică românească din Montreal;
- de atunci și până în 2005, s-au mai înălțat alte șase biserici ortodoxe românești cu hramul: Sf. Ioan Botezătorul, Sf. Nicolae, Sf. Arhangheli Mihail și Gavril, Sf. Gheorghe, Înălțarea Domnului (în cadrul Bisericii Anglicane St. Matthew din Notre-Dame-de-Grace) și, respectiv, Sfinții Martiri Brâncoveanu (într-o capelă închiriată de la Parohia Saints Anges Gardiens).

Fiecare dintre bisericile sus-citate este un monument de cultură și de limbă română, înființat din necesitatea integrării educației, înțelepciunii, spiritului creștin și românesc. Dintre ele, cităm cu mândrie cazul Bisericii Sf. Ioan Botezătorul, înființată în 1973, care, la împlinirea a trei decenii de existență, în 2003, a primit titlul de Catedrală, precum și al Bisericii Sf. Nicolae, înființată în 1994 și păstorită de către preotul profesor Cezar Vasiliu; acesta este inițiatorul „Revistei copiilor și tinerilor în comunitatea bisericească”, acest fapt fiind văzut ca o obligație morală a parohiei.

3.5. COMUNITATEA ROMÂNEASCĂ DIN CIPRU

Cea mai mare comunitate românească din Cipru este de departe cea din Limasol, aici fiind, probabil, cei mai mulți români din insulă. Peste 200 de cetățeni români lucrează în domeniul IT, la firma cipriotă Amdocs, cea mai mare firmă de *offshore* din țară. În total, în Limasol și împrejurimile sale ar fi cam două mii de imigranți români. Numărul lor continuă să crească de la o zi la alta.

La serviciu, în relațiile cu șefii ciprioți, românii folosesc engleza, iar între ei vorbesc româna. Din românii de la Amdocs, puțini sunt însă cei care au învățat limba țării în care se află. „Cipriota e diferită de limba greacă, așa cum este limba de peste Prut diferită de română”, declara unul dintre IT-iștii de frunte de aici. Unii au mers la cursuri, dar limba nu s-a prins de ei. Li se părea prea țipătoare. Puțini ciprioți știu însă engleza, așa că românii au trebuit să învețe măcar câteva cuvinte de bază, pentru a putea comanda în restaurante sau a-și face cumpărăturile în magazine. Românii de aici le place țara, dar se împacă mai greu cu birocrăția autorităților, mai ales că mulți au plecat din țară din această pricină.

Cei care au venit la Amdocs spun că interviul cu ciprioții a fost extrem de ușor. Important este să ai încredere în tine și să vorbești fluent engleza. Cu cât te prezinți mai bine, cu atât o să ai o ofertă de salarizare mai bună. Cei care au susținut interviul și se numără printre angajații companiei de IT din Limasol, spun

că nu sunt reguli la interviu: „Pe mine m-au pus să povestesc despre mine, dar nu despre partea profesională. Mi s-a părut că a decurs foarte repede totul. Povești generale. De abia am reușit să aduc vorba despre un proiect la care am lucrat. Aveam impresia că erau de fapt interesați să vadă dacă sunt hotărâtă să plec în Cipru”, se destăinuie, pe un forum al românilor din Cipru, o româncă venită la Limasol.

„Despre Cipru și românii de aici sunt probabil multe de spus. Românii pe care îi cunosc eu lucrează în IT (fac testare, implementare, development) în Amdocs. Pentru noi a fost foarte simplu să venim în Cipru: interviu în România, contract semnat în țară, transportul din România în Cipru fiind asigurat de firmă. În prima lună am beneficiat de cazare gratuită, până mi-am închiriat casa. Firma îți acordă și un împrumut în valoare de 10 000 de euro, rambursabil în trei ani, fără dobândă. Odată ajuns aici, nu am avut niciun fel de grijă cu permisul de muncă. Firma a făcut totul pentru noi”, declara pentru „Romanian Global News”, Lucian Preda, unul din românii de la Amdocs, care a fost de acord să ne povestească câte ceva despre viața lui și a colegilor români din Cipru. Potrivit acestuia, salariile românilor variază între 21 000 și 24 000 de dolari pe an¹⁸.

3.6. COMUNITATEA AROMÂNEASCĂ DIN GRECIA

În Grecia trăiesc peste 800 000 de aromâni, conform aprecierilor unor asociații pentru apărarea drepturilor minorităților. Aceștia nu sunt recunoscuți ca minoritate națională de către Grecia, iar dialectul aromân nu este predat nici în grădinițe, nici în școli.

Limbile minorităților din Grecia includ aromâna (dialect al limbii române), macedoneana, Pomak, Arvanite, Romani și turca. Dintre acestea, numai limba turcă este predată la școlile minorităților din Tracia de vest.

România nu a îndrăznit, după 1990, să redeschidă problema aromânilor din Grecia și a drepturilor pe care aceștia ar trebui să le aibă. Nici după integrarea României în Uniunea Europeană acest lucru nu a fost făcut.

3.7. COMUNITATEA ROMÂNEASCĂ DIN ITALIA

În Italia trăiesc peste 300 000 de imigranți români legali. În Torino (Italia), românii sunt cea mai importantă comunitate străină, numărând peste 20 000 de rezidenți legali.

Între 1 și 10 iunie 2006, în Parcul Carrara della Pellerina, s-a desfășurat prima ediție a Festivalului Românesc la Torino, ocazie excelentă pentru ca torinezii să cunoască mai bine poporul român, prin intermediul muzicii, cinematografului,

¹⁸ Sursa: „Romanian Global News”, 15 februarie 2006.

artizanatului și bucătăriei tradiționale; au putut fi degustate preparate tradiționale, tipic românești – vinuri, brânzeturi etc. Festivalul Românesc a oferit publicului și o conferință intitulată „Pe-un picior de plai, pe-o gură de rai”, susținută de jurnalistul Enrico Martino.

3.8. AROMÂNII DIN MACEDONIA

În Macedonia mai trăiesc în prezent circa 180 000 de aromâni, dar vorbitori ai dialectului aromân mai sunt doar cca 30 000 de oameni. Aceasta față de anul 1945, când numărul acestora era de 400 000.

În Macedonia, unde minoritățile au printre cele mai largi drepturi, aromânii sunt reprezentați în Parlament, însă drepturile lor culturale sunt foarte limitate. Cei doi factori esențiali ai păstrării identității naționale – învățământul și limba liturghiei – sunt foarte restrânși sau nu există. Învățământul în limba proprie este limitat la câteva școli (sub zece) dar, chiar și acolo, este opțional și redus la câteva ore, iar bisericile din interiorul comunităților aromâne încă nu au dreptul la liturghie în limba română sau în dialectul aromân, în ciuda nenumăratelor cereri făcute în acest sens atât de comunitatea locală, cât și de statul român. Situația este explicată prin disensiunile dintre Episcopia Ohridului, Biserica Sârbă și Patriarhia de la Constantinopol. Aromânii nu au biserică, iar liturghia se ține în limba greacă sau macedoneană. Ultima biserică aromânească a fost distrusă de marele cutremur din 1963 (deși România a avut o contribuție importantă la reconstrucția orașului Skopje).

La Skopje, unde se află cea mai mare concentrare de aromâni, nu există decât două școli unde se predă facultativ limba română, două ore pe săptămână. În toată Macedonia, în anul 2001, existau doar patru școli gimnaziale, în care se predă, doar facultativ, limba română.

Conform datelor documentate din teren (interviuri cu reprezentanți ai statului român în țările respective și cu lideri locali aromâni etc.), până la 1913 românii au dominat economia regiunii, având cea mai mare pondere în conducerea băncilor, a afacerilor comerciale. Centrul economic al Macedoniei era Scopie (Skopje – actualmente capitala Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei). Mărturie stă și faptul că astăzi, după două războaie mondiale, după 50 de ani de comunism și 10 de război civil, circa 10 la sută dintre proprietățile din Skopje sunt deținute de etnici aromâni, iar o bună parte dintre afacerile prospere (hoteliere și comerciale) sunt încă deținute de aromâni¹⁹.

Bitola se află în prelungirea arealului aromânesc cu centrul la Ohrid, pe malul lacului cu același nume. În Bitola, centru important al românității, elementul viu aromânesc este aproape absent. Au mai rămas pietrele funerare, elemente de

¹⁹ *Apud Românii din Balcani. Scurte considerații* (II), sursa: „Romanian Global News”, 2 martie 2007.

arhitectură și foste instituții, care amintesc de aromâni și de legăturile lor cu România, patria-mamă. Comunitatea aromânească din Bitola, pe lângă biserici, era suficient de activă și de numeroasă pentru a se putea bucura de existența unui liceu românesc, susținut de către statul român, inclusiv cu profesori. Situația juridică actuală a liceului este încă tulbure, întrucât autoritățile declară că documentele care atestă proprietatea statului român asupra clădirii au fost pierdute de către autoritățile de la Belgrad, în perioada comunistă. Liceul românesc din Bitola este nefuncțional din anul 2003, de când clădirea liceului este părăsită.

Dacă Bitola a fost, în primul rând, un centru comercial, Ohridul a fost centrul religios pentru românitatea din zonă. Cei mai mulți aromâni din Macedonia se află pe linia localităților Struga-Ohrid-Bitola, pe un perimetru de aproximativ 60 kilometri pătrați. De altfel, Ohrid are foarte multe biserici, mănăstiri și catedrale bizantine, anterioare stabilizării slavilor și bulgarilor în regiune. De altfel, în secolul al XI-lea, probabil pentru a contracara ofensiva bulgară asupra Macedoniei, Vasile al II-lea Bulgaroctonul are grijă ca românii să aibă o oarecare autonomie bisericească, trecând toți vlahii din Macedonia sub jurisdicția mitropoliei din Ohrid, unde românii aveau o episcopie a lor. Și astăzi există în Ohrid „biserică aromânească”, însă liturghia se ține dominant în limba macedoneană. Aromânii din Ohrid sunt prosperi oameni de afaceri și dețin poziții importante în conducerea orașului. Majoritatea copiilor lor au studiat sau studiază în România, ca bursieri ai statului român sau studenți prin resurse proprii.

În aceeași regiune din Macedonia se află o constelație de sate, acum parțial părăsite, care conservă o arhitectură cu totul deosebită. Cel mai important dintre ele se numește Maloviște, care, în secolele XVIII–XIX, avea o infrastructură cvasiurbană, casele fiind construite din piatră și fier forjat, localitatea având drumurile pavate, apă curentă și canalizare, beneficiind de o biserică monumentală. Maloviște a decăzut puternic odată cu Primul Război Mondial, când linia frontului a trecut prin apropierea satului, și după conflagrație, când Iugoslavia a refuzat să mai acorde drepturi importante aromânilor.

O altă regiune importantă pentru romanitatea balcanică, precum și pentru istoria macedonenilor, este Crușeva (circa 10 000 locuitori), situată în zona centrală a Macedoniei. Crușeva a fost, în 1903, prima regiune din Macedonia, care și-a declarat independența față de Imperiul Otoman, proclamând Republica de la Crușeva. Deși nu a durat decât câteva zile, revolta aromânilor și macedonenilor a marcat începutul mișcării de eliberare a popoarelor din regiune, în secolul al XX-lea. Mișcarea de eliberare din 1903 a fost condusă de un aromân: Pițu Guli. Interesant este că, deși are piatră funerară și monument marcat de statul macedonean, nu se pomenește nicăieri de originea etnică a eroului și nici de frăția de arme dintre cele două comunități, aromână și macedoneană. Deși punem această „discreție” pe seama situației delicate din Macedonia, al cărei guvern încearcă să prezinte cât mai uniform compoziția etnică a părții „creștine” a țării, nu putem să nu remarcăm trecerea sistematică sub tăcere a contribuției aromânilor la istoria acestei țări.

Crușeva a fost un centru comercial și industrial al Macedoniei. Casele mai păstrează încă amprenta breslelor prin motive votive deosebite.

3.9. ROMÂNII DIN PORTUGALIA

„Cu statut legal, adică având drept de ședere, de rezidență permanentă sau cu viză de muncă sunt circa 30 000 de români în Portugalia, potrivit cifrelor primite de la autoritățile locale. Fără statut legal sunt, probabil, încă pe atâția. Comunitatea românească din Portugalia s-a constituit relativ recent, începând aproximativ de la mijlocul anilor '90, dar nu cred că putem vorbi de un „prim val” sau de un „nou val”, fiindcă români vin întruna spre Portugalia, chiar dacă nu într-un număr extrem de mare, astfel încât fenomenul imigraționist românesc să devină foarte vizibil... Sunt, în general, apreciați ca buni meseriași, harnici, serioși, modești, neturbulenți, buni creștini și, mai ales, foarte adaptabili, inclusiv lingvistic, ceea ce le facilitează să fie acceptați mai ușor decât alți emigranți din estul Europei. Există, desigur, și uscături: hoți, spărgători, escroci, traficanți de droguri sau de persoane, dar numărul lor se înscrie în cifrele statistice și nu perturbă percepția generală... Cea mai mare comunitate românească este, firește, la Lisabona. Alte comunități mai mari sunt în provincia Algarve din sudul țării, unde românii lucrează în domenii legate de turism, apoi la Porto și la Setubal, amândouă orașe industriale, și în mai multe localități din interiorul țării, unde sunt angajați în agricultură. Ca număr, după imigranții din Insulele Capului Verde și Brazilia, țări lusofone amândouă, și Ucraina, românii sunt a patra comunitate de imigranți în Portugalia, înaintea moldovenilor, rușilor sau bulgarilor. Dintre ei, absolvenții de studii superioare sunt relativ puțini, comparativ cu marea majoritate, care au absolvit bacalaureatul în România și lucrează, mai ales bărbații, ca muncitori în industrie, construcții sau în agricultură, în sfera serviciilor, iar femeile, ca îngrijitoare în hoteluri, cămine de bătrâni sau în case particulare” (Gabriel Gafița, ambasadorul României în Portugalia, extrase din interviul realizat de Alina Sava pentru „Actualitatea Românească”, citat de „Romanian Global News”, 10 aprilie 2006).

3.10. ROMÂNII DIN REPUBLICA MOLDOVA

În Basarabia locuiesc circa 3,4 milioane de români. Majoritatea populației – 93,3 la sută din locuitori sunt de religie ortodoxă, iar 1,4 la sută – atei, potrivit datelor recensământului populației efectuat în anul 2004.

Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova susține că, din adepții altor confesiuni religioase, înregistrate pe teritoriul Republicii Moldova, 1,0 la sută s-au declarat bapțiști, 0,4 la sută – adventiști de ziua a șaptea, 0,3 la sută – penticostali, creștinii de rit vechi și creștinii după Evanghelie au înregistrat câte o pondere de 0,15 la sută, iar alte religii decât cele enumerate constituie 1,1 la sută din totalul populației. Totodată, 75,7 mii de persoane sau 2,2 la sută din respondenți nu și-au declarat confesiunea religioasă.

Basarabia ar putea să se confrunte, în următorii ani, cu o criză demografică, deoarece populația acesteia scade anual cu aproximativ 10 mii de persoane. Acest lucru este cauzat de creșterea mortalității și scăderea natalității, conform datelor furnizate de Biroul Național de Statistică. Spre exemplu, în anul 1990, în Basarabia au venit pe lume 77,1 mii nou-născuți, iar în 2004, numărul de nașteri a fost doar de 36,5 mii. În perioada la care ne referim, rata mortalității a crescut cu 15 la sută – de la 9,7 până la 11,9 cazuri de deces anual la 1 000 de persoane. O altă cauză a scăderii populației basarabene o reprezintă plecarea masivă a acesteia la muncă peste hotare. Potrivit datelor Fondului Monetar Internațional, circa o treime din populația aptă de muncă este plecată să muncească în străinătate. Experții afirmă că, pentru stabilizarea situației demografice, populația de peste Prut ar trebui să crească numeric, cu circa 1 milion de persoane, în următorii zece ani²⁰.

Conform *Raportului referitor la populația planetei în 2005*, alcătuit de organizația de cercetări în domeniul public, Population Reference Bureau din Washington, numărul de locuitori din Basarabia va ajunge peste 45 de ani la aproximativ 3,3 milioane de persoane. Scăderea nu va fi foarte mare, având în vedere faptul că la recensământul din 2004 au fost înregistrate 3,36 milioane de persoane.

În Basarabia sunt peste 40 de reviste și ziare în limba rusă, față de cele 3 sau 4 în limba română. De asemenea, sunt 26 de posturi de radio rusești și unul românesc, Antena C. În același timp, Televiziunea și Radioul din România au numai doi corespondenți în Republica Moldova, iar organele de presă rusești au circa 800²¹.

Rezultatele preliminare ale recensământului, efectuat în premieră în regiunea transnistreană în luna noiembrie 2004, arată că aceasta are o populație de 555,5 mii de locuitori. Reprezentanții Ministerului Economiei din regiune au menționat că în anul 1989, când a avut loc ultimul recensământ al populației în fosta URSS, în regiune locuiau 679 mii persoane; populația s-a redus în urma exodului natural, al emigrării și a „agresiunii militare a Moldovei din 1992”, deși densitatea populației, de peste 150 de persoane pe metru pătrat, rămâne cea mai mare din spațiul postsovietic.

Din totalul populației, bărbații ocupă 46 la sută, fiind depășiți de femei, care sunt în proporție de 54 la sută. Cei mai mulți locuitori ai regiunii, 69 la sută trăiesc în zona urbană și doar o treime din locuitori lucrează. Structura populației din regiunea transnistreană este alcătuită din basarabeni – 31,9 la sută, ruși – 30,3 la sută și ucraineni – 28,8 la sută, majoritatea locuitorilor, peste 80 la sută, fiind creștini ortodocși.

Mulțumind Consiliului Europei pentru sprijinul oferit în abordarea situației școlilor cu predare în limba română din Transnistria, șeful statului român, aflat în

²⁰ Sursa: „Romanian Global News”, 18 noiembrie 2005.

²¹ Sursa: „Romanian Global News”, 12 aprilie 2006.

vizită la Strasbourg, pe 24 ianuarie 2007, a accentuat faptul că această problemă nu este definitiv rezolvată, iar presiunile asupra profesorilor și elevilor din aceste școli continuă. Traian Băsescu a mai declarat că respectarea drepturilor și libertăților fundamentale în această regiune separatistă necesită atenția sporită a tuturor organismelor internaționale relevante, și, în mod special, a Consiliului Europei.

3.11. ROMÂNII DIN SERBIA

Conform rezultatelor ultimului recensământ oficial, din aprilie 2002, în Serbia trăiesc 37 000 de români și 44 000 vlahi. Altă sursă menționează 34 500 de români (30 000 în Voievodina și 4 500 în Estul Serbiei) și 40 054 vlahi, în majoritatea cazurilor din Estul Serbiei, precum și 250 000 de valahi în 5 circumscripții, adică 19 comunități cu 154 localități „curate” și 48 mixte. Reprezentanții asociațiilor românilor din Serbia estimează însă că pe Valea Timocului există peste 300 000 de români, grupați în peste 130 de localități mici și mijlocii și 20 de orașe.

Dintre cele 14 minorități, românii din Serbia de Răsărit (Timoc) nu sunt recunoscuți ca minoritate națională și nu beneficiază de serviciu religios și învățământ în limba maternă. Pentru români nu există nici măcar o oră de cultivare a limbii române în nicio școală. Chiar dacă, datorită tenacității și numărului mare al vorbitorilor, limba strămoșilor mai rezistă la nivelul comunicării orale în familie, de regulă nici persoanele adulte și nici chiar intelectualii de etnie română de acolo nu știu să scrie și să citească românește. Cu atât mai puțin tinerii și copiii – din ce în ce mai puțini dintre ei o folosesc chiar și la nivel oral și nu au făcut măcar o dată un exercițiu organizat de scris-citit în limba părinților lor...

Pe 4 martie 2006, la Bor, în Timocul Sârbesc, minoritatea română a înființat Consiliul National al Rumanilor din Serbia (CNRS), nerecunoscut și neînregistrat de Statul Sârb, pentru cuvântul « ruman » din denumirea sa.

În timpul existenței statului Serbia-Muntenegru, Ministerul pentru Drepturile Omului și Minorităților de la Belgrad a tratat cu indiferență problema și a făcut tot posibilul pentru ca acest consiliu să nu fie înregistrat oficial. Mai târziu, după ce Serbia a rămas singură și Muntenegru a devenit independent, Ministerul pentru Administrația Locală a ignorat, în continuare, cerința românilor timoceni. O primă cauză a amânării, invocată de autoritățile belgradene, a fost că ministerul s-a destrămat și nu a avut cine să se ocupe de problemă. Reprezentanții românilor au mai primit o scrisoare, în care li se explică amânarea înregistrării prin faptul că Parlamentul Serbiei trebuia să dezbată și să aprobe legea ministerelor. Consiliul egiptenilor, constituit în luna mai, a primit aprobare în două săptămâni și a fost înregistrat de Statul Sârb. Este deci clar că românilor („rumani”, în limba sârbă) din Serbia de Răsărit (Timoc) – care încearcă, pentru prima dată în istoria lor, să-și înființeze instituții care să îi reprezinte – li se pun piedici mari de către autoritățile sârbești.

Pe 10 iulie 2006, „Romanian Global News” anunța că „Timoc Press” este numele noii agenții de presă, pe care românii din Timoc au creat-o prin grija Federației Rumanilor din Serbia (FRS). Realizată cu multă dăruire și sacrificii personale de către un grup de entuziaști aparținând FRS, Timoc Press informează în limbile română, sârbă și engleză despre evenimentele românilor din Timoc, dar și asupra acelor lucruri petrecute în Serbia sau în România, care ar putea influența în vreun fel numeroasa comunitate românească din nord estul Serbiei. În 11–12 noiembrie și 18–19 noiembrie 2006, în orașele Negotin și Bor (Serbia de Nord-Est), 40 de etnici români din Valea Timocului au participat la cursuri de inițiere în scrisul și cititul limbii române, fiind îndrumați de doi învățători arădeni. Federația Rumânilor din Serbia și agenția „Timoc Press” au făcut ca această acțiune să fie mediatizată la televiziunile locale sârbe. Mai există etnici români la Kladovo, Crnajka, Jabukovac, Ostrelj și Malainița, unde se află singura biserică românească din Timoc, ctitorită de părintele român Boian Alexandrovici.

3.12. COMUNITATEA ROMÂNEASCĂ DIN SPANIA

Românii sunt una dintre cele mai numeroase comunități de imigranți din Spania, însumând oficial 407 000 de persoane, deși numărul românilor din această țară este cu mult mai mare în realitate. După alte surse, în Spania ar fi peste 450 000 de oameni, dintre care 120 000 locuiesc în regiunea Madrid. Principalele comunități românești din Spania sunt: Comunitatea Madrid (95 644 membri), Comunitatea Valenciană (59 771 persoane) și Comunitatea Catalană (39 091 persoane). Statisticile oficiale subliniază că pe teritoriul iberic sunt înregistrați 314 300 români, dar în realitate cifra acestora depășește 450 000 persoane. Comunitatea românească din Spania reprezintă a treia comunitate străină din Peninsula Iberică, după marocani (505 000) și ecuadorieni (491 000 persoane). Cetățenii români sunt pe primul loc în privința noilor veniți în anul 2004, respectiv peste 100 000 persoane, ceea ce înseamnă o creștere cu 50 la sută față de anul precedent. Românii din zonele Madrid, Valencia și Catalonia reprezintă un procent de peste 60 la sută din totalul aflat pe teritoriul iberic. În Comunitatea Madrid există 51 220 bărbați și 44 424 femei, în Comunitatea Valenciană – 32 216 bărbați și 27 555 femei, iar în Comunitatea Catalană 21 419 bărbați și 17 672 femei.

În câțiva ani, românii vor forma populația imigrantă cea mai numeroasă din comunitatea Madrid. Românii se află acum pe locul al doilea, cu 121 609 persoane înregistrate, după ecuadorieni (186 582 persoane) și înaintea columbienilor (82 799 persoane). Conform datelor publicate, cca 30 la sută dintre românii din Spania stau ilegal în această țară. Există, de asemenea, în prezent, cca 100 de companii spaniole care au investit în România.

În orașul spaniol Alcalá de Henares, trăiesc peste 15 000 de români. Primarul orașului, Bartolome Gonzalez, apreciază capacitatea de integrare a românilor, vrea să înființeze un colegiu pentru copiii români și planuiește ridicarea unei biserici

ortodoxe, care ar putea beneficia de o finanțare totală din partea administrației locale și regionale. De asemenea, apreciază, alături de angajatori, că românii sunt buni muncitori și reprezintă o forță de muncă de calitate. Tot el apreciază că: „românii au venit să muncească, s-au integrat perfect și nu creează probleme. Cu toate acestea, aș vrea să semnalez că există contacte între ei, în cadrul comunității, însă relațiile acesteia cu populația orașului nu sunt încă la nivelul pe care și-l dorește toată lumea. Poate că pentru o integrare totală a românilor în Alcalá de Henares mai trebuie făcut doar acest pas... Cred că poate este nevoie de o mai mare integrare a comunității românești în Alcalá de Henares. Adică nu doar ei să cunoască tradițiile noastre, ci și noi să avem oportunitatea de a le cunoaște pe cele ale românilor. Cred că asta ar mai lipsi ca să avem deplina integrare... Din nefericire, pentru crearea acestui colegiu românesc nu am reușit să găsim, încă, sprijinul și colaborarea necesare din partea colectivelor de români din Alcalá de Henares. Noi suntem dispuși la orice. Avem două colegii pentru polonezi. De ce să nu avem măcar un colegiu românesc?... Noi, ca Primărie, vom pune la dispoziție terenul unde se va situa biserica. De asemenea, vom solicita și ajutorul Comunității Madridului, pe care cu siguranță îl vom primi...”.

Imigranții proveniți din România și America de Sud sunt cei mai buni afaceriști dintre străinii din Castellon. Aceasta este și o manieră de promovare a integrării și interculturalității, pentru că în acest fel sunt cunoscute produsele din țările acestor imigranți de către toți locuitorii din Castellon.

Cea mai mare parte dintre imigranții români au plecat în Spania pentru a munci, chiar dacă unii nu dețin, nici după regularizarea situației străinilor, forme de ședere legale pe teritoriul statului spaniol. Trebuie menționat că există și un segment important de cetățeni români, care, atrași de legislația foarte permisivă a Spaniei, au dezvoltat adevărate rețele de prostituție, trafic de persoane, trafic de droguri și furturi de autoturisme. La aceștia, se adaugă grupurile de țigani români, care se ocupă, cu preponderență, de furturi din magazine, din apartamente și din mașini. O altă afacere profitabilă pentru țiganii români este cerșitul și vânzarea de copii. Cum era de așteptat, sosirea străinilor nu este pe placul spaniolilor, chiar dacă, de regulă, nou-veniții nu-i concurează pe piața forței de muncă. Cert este că ibericii s-au săturat de străini.

Atitudinea de respingere a spaniolilor față de imigranți a crescut de patru ori doar în ultimii opt ani. Un studiu realizat de Centrul de Investigații Sociale arată că, dacă în 1996 procentul de respingere a imigranților era de 8 la sută, în 2004 acesta a ajuns la 32 la sută. Imigranții cel mai puțin simpatizați de iberici sunt est-europenii (între aceștia, firește, și românii), africanii, asiaticii și marocanii. Cele mai rasiste regiuni iberice sunt Aragon, La Rioja, Murcia, Extremadura, Baleare, Canare, Castilla y Leon și Castilla-La Mancha, unde trăiesc și numeroși imigranți români. „Din ce în ce mai puțini spanioli acceptă ideea menținerii de către imigranți a propriilor tradiții și obiceiuri”, scria cotidianul spaniol „Diario de Leon”.

3.13. ROMÂNII DIN UCRAINA

Comunitățile românești din actuala Republică Ucraina, rămase în afara teritoriului României după cel de-Al Doilea Război Mondial, se află în:

- regiunea Cernăuți, care cuprinde Nordul Bucovinei, Ținutul Herței și fostul județ Hotin – aici locuiesc 106,3 mii cetățeni de naționalitate română (conform recensământului din 1989);
- regiunea Odessa, îndeosebi în raioanele Ismail, Reni, Chilia și Cetatea Albă – 324 mii de cetățeni de naționalitate română (*ibidem*);
- regiunea Transcarpatia, în raioanele Teacev și Rahovo – aici locuiesc 29,5 mii de cetățeni de naționalitate română (*ibidem*).

În spațiul dintre Nistru și Bug, românii locuiesc în regiunile Herson, Kirovograd și Nikolaev și, la est de Bug, în regiunile Donețk, Dnepropetrovsk, Crimeea și Lugansk. Conform recensământului din 1989, în Ucraina locuiesc 459 000 români, a treia comunitate numerică după ucrainenii și rușii.

Populația românească predomină în trecut, ca populație autohtonă, în Bucovina de Nord și Basarabia de Sud. Etnicii români care trăiesc în jurul Bugului provin din românii ardeleni duși cu secole în urmă în stepa pustie din Tavrida, ca oșteni împotriva năvălirilor tătare.

Universitatea din Cernăuți se află în incinta fostului Palat Mitropolitan, construit de România, și în care autoritățile ucrainene, cu toate străduințele, nu au reușit să ștergă urmele inscripțiilor și efigiilor regale românești. În zona de sud a Cernăuțiului se află așezările românești istorice, una dintre acestea fiind Hrușeuți, localitate compact românească, unde, prin strădaniile autorităților românești, de-a lungul mai multor ani și guverne, s-a reușit, în 2003, terminarea construcției și sfințirea unei impunătoare biserici.

3.14. ROMÂNII DIN UNGARIA

Din 198 860 cetățeni străini aflați în Ungaria, 4 404 sunt români, grupați astfel: în cele 23 de sectoare ale capitalei maghiare – Budapesta – se află 801 români. Următoarea localitate cu cel mai mare număr de români înscrși pe listele minorităților este Micherechi (cu 608 români), urmată de Chitigaz (557), Giula (289), Aletea (268), Sacal (193) și Apateu (129). Toate celelalte județe și regiuni sunt înscrise fiecare cu sub 100 de români, în topul acestora situându-se Cenadul Unguresc (97), Pocei (97), Darvas (93), Batania (91), Bedeu (82), Bichisciaba (80), Otlaca-Pusta (80), Jaca (76), Sercad (64), Medgyesegyhaza (64), Leucushaz (49), Seghedin (44) etc.

NOI DIMENSIUNI ALE RĂZBOIULUI CONTEMPORAN

CĂLIN HENTEA*

ABSTRACT

NEW DIMENSIONS OF THE MODERN WARFARE

The huge scientific and technologic progress made by mankind during the last century has had an obvious impact on the military phenomenon. It is a common place to say that the present day wars do not look like the previous ones at all. The military are not the same as the one in former days either, whatever their national insignia on various uniforms. Hence, some questions require a clear and imperative answer. How has the contemporary war been changed? How has the 21st Century military profile evolved? Which is the trigger of all these changes? What are the new concepts of the modern warfare? To all those questions we are trying to get an answer based on our personal experience gained during a couple of NATO missions and on the respective military doctrines and policies. Why both the military and the politicians are trying to avoid the term "war" by placing instead the much more inoffensive syntagm of "military operations" and what are the main characteristics of the 3rd Millenium officer? These are some of the topics of this essay. Quite new military concepts experimented by the most powerful armed forces of the world, such as *Effect Based Operations Approach*, *Network Based Warfare*, *Information Operations* and *Psychological Operations* will be also examined as pillars of the modern warfare.

Key words: war, military, Effect Based Operations Approach, Network Based Warfare, Information Operations and Psychological Operations.

Uriaşul salt ştiinţific şi tehnologic cunoscut de omenire în ultimul secol continuă să exercite evidente influenţe asupra fenomenului militar în toate formele de manifestare ale acestuia. Astfel, a devenit banală afirmaţia că războaiele din zilele noastre nu mai seamănă aproape deloc cu cele din urmă cu doar câteva decenii. Nici militarii nu mai sunt aceiaşi, indiferent de modelul uniformei sau culorile ecusonului naţional pe care-l poartă. Ce anume s-a schimbat în ecuaţia războiului contemporan? Care este profilul militarului din secolul XXI? Care sunt conceptele care stau la baza operaţiilor militare moderne? La aceste întrebări ne vom permite să sugerăm unele răspunsuri pe baza experienţei personale acumulate în acţiuni militare internaţionale reale, experienţe conjugate cu prevederile celor mai recente documente doctrinare definitorii ale armatelor marilor puteri.

* Address correspondence to Călin Hentea: str. Stockholm nr. 13, ap. 7, sect. 1, Bucureşti: e-mail: calinhentea@yahoo.co.uk

Încă din Antichitate, războiul a avut drept scop și miză supremă distrugerea, anihilarea, într-o cât mai mare măsură, a puterii armate a adversarului, astfel încât supunerea acestuia voinței învingătorului să fie deplină. Cu cât pierderile provocate în rândul efectivelor militare ale adversarului erau mai mari în raport cu cele ale învingătorului, cu atât victoria era mai împlinită. Retragerea învinsului de pe câmpul de luptă era determinată de volumul mare al pierderilor umane suferite sau de iminența acestora, ca urmare a unei poziții dominante, covârșitoare a învingătorului. Teoreticianul politic și militar renescentist Nicolo Machiavelli (1469–1527) a identificat scopul războiului drept „înfrângerea totală a inamicului într-o bătălie decisivă din finalul unei campanii militare” (*apud* Sava, 2005, p. 49) și a pus în evidență „neajunsurile trupelor mercenare” utilizate de principii renescentiști (Machiavelli, 2005, p. 46–50). În aceeași perioadă, Ștefan cel Mare (1457–1504) recurgea la ridicarea la luptă armată a întregului popor în cadrul așa-numitei „oastei celei mari”, pentru a putea face față astfel superiorității numerice și forței militare a invadatorului otoman.

Conceptul războiului întregului popor (numit așa de Ceaușescu în scopuri evident populist-propagandistice), *de război total*, prin antrenarea tuturor resurselor umane și materiale pentru obținerea victoriei, a fost omologat în Occident de către generalii prusaci Scharnhorst și Gneisenau la începutul secolului XIX, abia după traversarea experienței mobilizării generale în cadrul serviciului militar universal introdus de Napoleon (Sava, 2005, p. 47). Planificarea acțiunilor militare (inclusiv prin recunoașterea rolului determinant al asigurării logistice și al informațiilor militare), dar și comanda unor uriașe armate de masă (inclusiv a resurselor implicate), în cadrul unui „război general”, au impus, la începutul secolului XIX, apariția statelor majore, diviziunea „strategic”, „operativ” și „tactic” (Sava, 2005, p. 49–50), concepte definite de strategii Carl von Clausewitz (1780–1831) și Antoine Henri Jomini (1779–1869). Celebra definiție clausewitz-eană a războiului drept „o continuare a politicii cu alte mijloace” a reprezentat una dintre punțile de legătură între viziunea anticului chinez Sun Tze (cca 453–221 î.Hr.) și tendințele fenomenului militar contemporan, deoarece a deschis calea impunerii voinței politice a învingătorului asupra învinsului, nu numai prin argumentul ultim al victoriei militare obținute prin distrugerile cauzate inamicului în război, ci și prin utilizarea combinată a unor instrumente politico-militare.

Cele două confluențe mondiale ale secolului XX au stat tot sub semnul „războiului total”, al mobilizării tuturor resurselor umane și economice ale beligeranților pentru obținerea capitulării necondiționate, adică a impunerii voinței politice prin distrugerea și anihilarea adversarului. Elementele de noutate, survenite în conceperea și desfășurarea acțiunilor militare, au fost teoretizate de britanicul Basil Liddel-Hart (1895–1970), prin definirea conceptelor de dislocare fizică și psihică a inamicului, de separare a forțelor și de tăiere a liniilor de aprovizionare ale acestuia (Sava, 2005, p. 50–51), în scopul obținerii capitulării necondiționate, nu neapărat prin distrugerea sa totală. Un alt element fundamental, care a generat

noi concepții de ducere a războiului, au fost posibilitățile deschise de noua tehnologie și producție industrială de masă. Spre deosebire de epocile anterioare, tehnologiile industriei moderne ofereau o capacitate crescută de dislocare pe distanțe mari a trupelor și armamentului, precum și canale de comunicare și transmitere a informațiilor extrem de rapide. De notat este faptul că, la fel ca și în vremurile precedente, costurile umane și materiale ale „războiului total”, practicat în secolele XIX și XX, au fost extrem de mari, ele fiind dramatic resimțite de întreaga societate. Dacă în secolul XIX pierderile umane ca urmare a războaielor erau de ordinul zecilor sau sutelor de mii, iar distrugerile materiale erau limitate doar de nivelul tehnologic al armelor folosite, în secolul XX numărul victimelor a atins nivelul milioanei, iar distrugerile au devenit pustiitoare. Practic fusese atins un prag inacceptabil, dincolo de care omenirea era amenințată cu autodistrugerea. Și totuși, conflictele și războaiele nu puteau fi evitate.

Traumele celor două războaie mondiale, alături de evoluțiile politice, sociale și economice ale societății omenesti din perioada Războiului Rece, au determinat apariția a două noi concepte, cel al „*conflictelor limitate*” formulat de Henry Kissinger în 1957 și cel al „*războiului politic*”, menționat în doctrina elaborată de secretarul de stat al apărării Gaspar Weinberger în 1984 (Sava, 2005, p. 52). Emanciparea societății, afirmarea unor noi valori sociale și umane, nu mai permiteau uriașele și inumanele costuri ale unui război total. Datorită acestor noi cerințe ale societății – îndeosebi a celei occidentale – față de costurile umane și materiale ale unui război, dar și ca urmare a impactului exponențial al revoluției tehnico-științifice asupra tehnologiei militare, nu a mai fost posibilă utilizarea masivă a recruților-carne de tun, instruiți necorespunzător. Ca urmare, la sfârșitul anilor '60, au apărut armatele de profesioniști, conduse de un corp ofițeresc înalt calificat, cu o din ce în ce mai profundă și mai bine delimitată specializare militară. Dacă, până în acel moment, obiectivul final al unei forțe militare era obținerea victoriei și atingerea obiectivelor politico-militare prin distrugerea sau anihilarea inamicului în cadrul unui conflict armat, principala funcție a militarilor a devenit – în mod paradoxal față de vremurile precedente – aceea de prevenire a războiului. Spre deosebire de timpurile nu foarte îndepărtate ale Primului și celui de-al Doilea Război Mondial, victoriile politice, dar mai ales cele militare contemporane, nu mai pot fi acceptate cu orice preț.

Aceste două noi caracteristici ale conflictelor militare, folosirea pe scară largă a tehnologiei superperformante de luptă și atingerea obiectivelor politico-militare cu un nivel cât mai redus de pierderi umane, dar și de distrugeri, au avut câteva consecințe directe asupra fenomenului militar contemporan: înlocuirea sintagmei de „război” cu cea de „operații militare” și schimbarea profilului ofițerului puternic, priceput și curajos, cu cel al militarului intelectual, mânuitor pragmatic al unor concepte inovatoare.

Poate părea paradoxal faptul că tocmai militarii sunt cei care evită, într-o măsură din ce în ce mai ostentativă, să folosească, în discursul lor oficial, termenul

„război” și îl preferă pe cel de „operații militare”, căruia le place să îi adauge atributul de *întrunite (joint)* – adică simultan pe uscat, mare și aer – și pe cel de *combinat (combined)* – adică prin participarea trupelor din mai multe țări. În ultimele decenii, doar retorica mediatică de tip tabloid a continuat să folosească o serie de metafore comerciale ușor vandabile, de tip „război psihologic”, „război/agresiune informațională”, „război mediatic”, „război politic”, „războiul palatelor”, „războiul civilizațiilor”, „război religios”, pentru a atrage astfel atenția asupra unor conflicte mai mult sau mai puțin deschise, caracterizate printr-o anumită coloratură predominantă. Desigur, politicienii nu pot face abstracție de mass-media și, astfel, îndeobște cei mai puțin educați dintre ei au preluat mecanic, în discursul lor, aceste expresii, care nu au nicio acoperire în documentele oficiale sau cele de specialitate. Militarii au fost și sunt primii, care, mai ales după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, s-au ferit, din rațiuni ideologice și politice, de cuvântul „război”, ale cărui conotații belicoase, amenințător-terifiante, datorate memoriei recente, nu mai corespundeau intențiilor și configurațiilor demersurilor lor și, mai ales, limitelor ce le erau impuse de către factorul politic conducător.

Spre exemplu, denumirea de „război psihologic” – *Psychological Warfare* – a apărut pentru prima dată în toamna anului 1942, în context aliat, în cadrul comandamentului condus de generalul Dwight Eisenhower, în cadrul operațiilor de debarcare și cucerire a Nordului Africii (operațiunea „Torch”) și s-a numit *Psychological Warfare Branch* – Secția de Război Psihologic. Această structură de specialitate a fost ridicată apoi la nivelul de *Division* – Serviciu, în cadrul comandamentului aliat, constituit în vederea deschiderii celui de-al doilea front în Europa de Vest, prin debarcarea din Normandia. Abia în anul 1957, pe fondul confruntărilor ideologice specifice Războiului Rece, americanii au început să evite termenul de „război psihologic” și l-au înlocuit în manualul lor de specialitate (FM 33-1) începând din 1962 cu cel de „operații psihologice” – PSYOP, ca urmare a faptului că acest gen de activități militare nu se desfășurau doar în timpul stării de război, ci și pe timp de pace sau criză. În plus, deoarece operațiile psihologice puteau fi îndreptate nu numai împotriva militarilor inamici, ci și asupra unei populații civile, nu era corect, din punct de vedere politic, să se admită că se ducea un „război” împotriva civililor, fie acesta doar psihologic. O traiectorie asemănătoare a cunoscut-o și sintagma de „război informațional”. În prima doctrină militară americană de specialitate, apărută în 1998, „războiul informațional” – *information warfare* – era definit ca fiind purtat de către militari pe timp de război, spre deosebire de „operațiile informaționale” – *information operations* – care se desfășurau doar pe timp de pace, eventual de criză. Începând din 1999 și până în prezent, în niciuna din variantele doctrinei NATO privind operațiile informaționale, nu s-a folosit termenul de „război informațional”, iar în 2006 chiar și americanii au eliminat belicosul termen, incorect politic, din cea mai recentă doctrină a lor de specialitate (JP 3-13/2006). Mai mult decât atât, o lectură

atentă a comunicatelor oficiale, atât militare, cât și politice, de sorginte euro-atlantică, dovedește faptul că este, în mod perseverent, evitată asumarea „purtării unui război”, preferându-se afirmarea „desfășurării unor operații militare” împotriva unor ținte legitime din Bosnia, Kosovo, Iugoslavia, Afganistan, Irak. Excepție face, tot din considerente politice și de comunicare strategică, sintagma „războiului antiterorist”, lansată de George W. Bush și acceptată ca atare în urma grozăviei atacurilor teroriste de la 11 septembrie.

Al doilea efect al evoluțiilor științifice și tehnologice ale omenirii s-a resimțit puternic asupra profilului profesional al militarului în general, dar mai ales în privința ofițerului de sorginte euro-atlantică. După ce, secole de-a rândul, principalele atribute ale oșteanului au fost forța și rezistența fizică, alături de abilitatea în mânăuirea armelor, secolul industrializării a orientat atenția și competențele ofițerilor spre utilizarea armelor cu o capacitate maximă de distrugere. Complexitatea acestora a sporit atât de mult, încât folosirea acestor tehnologii militare a impus o specializare din ce în ce mai înaltă și, inevitabil, restrânsă pe domenii din ce în ce mai înguste. Astăzi, orice ofițer al unei armate moderne este utilizator curent a mai multor programe de calculator, vorbește cel puțin limba engleză ca limbă străină, cunoaște probleme esențiale de geostrategie și geopolitică și este familiarizat cu o serie de proceduri standard de operare în domeniul său de specializare.

Organismul militar a ajuns până în faza în care însăși gestionarea complexității sistemelor ultraperformante de armamente, în planificarea și derularea operațiilor militare, desfășurate simultan pe pământ, în aer și pe mare, să devină o problemă în sine. Ca urmare, provocările cărora trebuie să le facă față ofițerul contemporan nu mai țin nici de calitățile sale fizic-biologice, nici de capacitățile tehnice disponibile pentru luptă, ci de modul cel mai eficient și eficient de utilizare a capacităților și resurselor de care dispune, în condițiile în care victoria politică ideală este definită prin atingerea obiectivelor propuse contra unui minimum de victime și distrugerii, la costuri cât mai reduse. Ofițerul contemporan a devenit preocupat nu numai de arme, ci și de idei și concepte. În acest fel, condiția ofițerului contemporan s-a apropiat sensibil de profilul unui intelectual, cel care, în primul rând, gândește și apoi acționează, care lucrează mai mult cu idei și concepte și mai puțin cu arme-unelte. Armatele moderne dispun de sisteme ultraperformante de arme terestre, aeriene, marine, submarine și cosmice, dar, în condițiile confruntărilor asimetrice contemporane, militarii trebuie să găsească cele mai bune soluții de întrebuințare combinată a acestora. Trei dintre aceste soluții provin din cea mai puternică armată a lumii și au îmbrăcat forma unor concepte numite *operații bazate pe efect, război bazat pe rețea și operații informaționale*.

Concepția operațiilor bazate pe efect – *Effect Based Operations* – a apărut din rațiuni de eficientizare și profesionalizare a acțiunilor militare. Astfel, resursele umane și materiale disponibile nu mai sunt risipite asupra întregului sistem militar al adversarului pentru anihilarea acestuia, ci sunt concentrate, în mod rațional, doar

pentru obținerea acelor efecte care pot asigura atingerea obiectivului dorit. În viziunea Comandamentului Forțelor Întrunite Centrale Americane, operațiile bazate pe efect „*reprezintă un proces de obținere a rezultatului strategic dorit asupra adversarului prin aplicarea sinergică, multiplicativă și cumulativă a întregii game de operații militare și non-militare, la nivelurile tactic, operativ și strategic*” (Dumitru și Roceanu, 2005, p.108). O altă formulă definitorie referitoare la „operațiile abordate pe bază de efect” – *Effect Based Approach Operations*, EBAO –, o găsim în varianta britanică adoptată în documentele comandamentului ISAF din Afganistan: „*EBAO sunt proiectate a influența voința adversarilor, a propriilor forțe sau cea a neutrilor, prin folosirea coordonată a capacităților militare în scopul îndeplinirii obiectivelor strategice urmărite*”. Cu alte cuvinte, operațiile bazate pe efect semnifică un nou mod de gândire și de abordare a clasicelor procese de analiză și selectare a țintelor – care trebuie să fie reprezentate de centrele de greutate la nivel strategic, operativ și tactic al adversarului. Procesul de planificare a desfășurării operațiilor militare va fi, astfel, recalibrat într-un mod cât mai eficient, prin concentrarea și evitarea disipării resurselor, în vederea obținerii unui maximum de efecte posibile. Aceste efecte pot fi directe și imediate, ori indirecte și întârziate, de ordin secundar (în plan fizic sau psihologic) sau în cascadă, (de natură complexă sau cumulativă), capabile să afecteze întreg sistemul (Dumitru și Roceanu, 2005, p. 109). Efectele dorite pot fi consecința uneia sau mai multor acțiuni de natură diplomatică, informațională, militară și economică. Materializarea acestui concept este posibilă datorită tehnologiilor moderne ce permit executarea unor acțiuni militare precise la mare distanță, dislocarea rapidă pe distanțe strategice a trupelor și armamentului, marea mobilitate în teren (uscat, apă, aer) a forțelor armate, precum și performanțele comunicațiilor în timp real, ce pot acoperi întreg spațiul de luptă.

Conceptul de război bazat pe rețea (deși poate că înlocuirea termenului de „război” cu cel de „operații” ar fi adus conceptul mai aproape de realitate) a fost generat de necesitatea controlării și gestionării unui spațiu tridimensional de luptă din ce în ce mai complex, în scopul ameliorării deciziilor militare, și devine posibil datorită exploziei facilităților tehnologiei informatice, de comunicații și electronice din ultimii ani. Acest tip de gestiune a deciziei militare se bazează pe culegerea, prelucrarea și valorificarea continuă și simultană a datelor și informațiilor existente în spațiul de luptă, într-o imprevizibilă dinamică, prin interconectarea tuturor senzorilor, actorilor și factorilor decidenți implicați.

Prima definiție a acestui concept (făcut public în 1998 de autorii săi, vice-amiralul Arthur Cebrowski și cercetătorul John Garstka) oferă toate elementele explicative necesare: „*o modalitate de a genera putere de luptă, prin integrare într-o rețea informațională a senzorilor, decidenților și executanților, în scopul cunoașterii spațiului luptei, măririi vitezei conducerii, accelerării ritmurilor operațiilor, intensificării efectelor letale, accentuării autoprotecției și realizării unui anumit grad de autosincronizare*” (Dumitru și Roceanu, 2005, p. 37). Acest

concept, ce prefigurează caracteristicile dominante ale războiului viitorului, presupune, de fapt, doar utilizarea cât mai eficientă a tehnologiilor prezente și, mai ales viitoare, în scopul ameliorării parametrilor de eficiență și eficacitate a luptei armate. Acest lucru se va realiza în momentul în care datele și informațiile culese din spațiul de luptă de senzori vor putea fi transmise pentru a fi procesate imediat de către decidenți (comandanți, lideri politici), care vor beneficia, astfel, de un grad superior de cunoaștere și înțelegere a situației și, în consecință, va fi posibilă luarea unei decizii optime. Sensorii, decidenții și actorii sunt în permanență interconectați, iar datele, informațiile, analizele, ordinele circulă în flux continuu pe măsura modificărilor ce apar în realitatea spațiului de luptă, fapt ce va duce nu numai la sporirea vitezei actului de decizie, dar și la utilizarea eficientă a resurselor umane și materiale în luptă. Cu cât acest sistem integrat al senzorilor, decidenților, actorilor și fluxului de informații este mai complet și mai cuprinzător față de dimensiunile spațiului de luptă, cu atât superioritatea informațională obținută va fi mai mare.

Elementul revoluționar, pe care îl aduce în gândirea militară conceptul de război bazat pe rețea, este dat de integrarea sinergică, într-un sistem unic, a celor trei domenii care îmbracă acțiunea militară: cel fizic, cel informațional și cel cognitiv. *Domeniul fizic*, cel în care militarul a acționat din toate timpurile, este spațiul în care au loc manevrele, atacurile, operațiile militare, în general desfășurate pe apă, aer, uscat și în spațiu. Aici se materializează războiul și tot aici rezultatele pot fi cuantificate, motiv pentru care în acest domeniu a fost dintotdeauna calibrat nivelul puterii de luptă a unei forțe militare. *Domeniul informațional* este reprezentat de locul în care informația în sine este creată, manipulată, diseminată, aici funcționând sensibilul proces de comandă și control, de analiză și prelucrare a informațiilor, care vor sta la baza deciziilor. În fine, pe un palier superior se situează *domeniul cognitiv*, existent în mintea tuturor celor implicați în acțiune, acolo unde percepțiile, înțelegerea, valorile, cunoștințele se întâlnesc și unde se iau deciziile (Garstka, 2006). Toate aceste domenii au fost interconectate într-o unică rețea, care permite schimburi informaționale continue și interacțiuni ce armonizează și sinergizează procesele ce se desfășoară în fiecare dintre aceste domenii. Rezultatul final al acestei interconectări este transformarea superiorității informaționale în putere de luptă. Un război sau niște operații militare bazate pe rețea presupun existența unei forțe militare construite pe o structură adecvată și care este înlănțuită printr-o infrastructură informațională corespunzătoare. O astfel de forță militară bazată pe rețea trebuie să aibă capacitatea de a accesa global informația de către toate componentele sale, oriunde și oricând este necesar.

Rațiunea de a fi a operațiilor informaționale este (așa cum vom vedea în continuare) eficientizarea procesării informațiilor disponibile, pentru maximalizarea impactului utilizării acestora asupra minții, inimii și, implicit, a capacității de comandă și control a adversarului. La rândul lor, operațiile bazate pe efect integrează totalitatea resurselor, pentru optimizarea efectelor (îndeobște fizice), urmărite asupra centrului de greutate advers. Față de cele două concepte,

războiul bazat pe rețea acoperă ambele modalități de gândire a unor operații militare, înlănțuind, în scopul obținerii unei maxime eficiențe în atingerea obiectivului urmărit, atât informația – *soft power*-ul – cât și resursele materiale și umane – *hard power*-ul. Între aceste trei concepte nu există raporturi de la parte la întreg, ci ele se conjugă unul cu altul în același scop – eficiența și siguranța maximă a acțiunii. Fiecare concept operează cu materii prime specifice – totalitatea informațiilor, totalitatea resurselor umane și materiale sau toate la un loc, folosind aceeași soluție a integrării, a sinergizării, a coordonării acestora pentru atingerea obiectivului dorit. Fiecare dintre aceste concepte tinde (într-o măsură mai mare sau mai mică) spre idealul de eficiență și perfecțiune a acțiunii militare și, în consecință, sunt încă tributare unor numeroase lipsuri și neîmpliniri.

Înainte de a discuta conceptul integrator de operații informaționale – INFO OPS – este necesar a aborda, cel puțin la nivel definitoriu, conceptul de operații psihologice – PSYOPS, – care nu numai că l-a precedat cu mult, dar continuă să constituie nucleul central, de ordin acțional, al INFO OPS. Operațiile psihologice reprezintă, atât în accepțiunea militară americană, cât și cea a NATO, precum și a majorității statelor membre (inclusiv România), o capacitate de luptă, un multiplicator de forță ce dispune de personal și mijloace specifice de acțiune. Americanii consideră PSYOP-ul drept „*o parte vitală dintr-o categorie mai largă de activități diplomatice, informaționale, militare și economice ale Statelor Unite*” (Joint Pub 3–53, 2003, p. ix), formulare preluată întocmai și de Doctrina PSYOPS a NATO (AJP 3.10.1. art. 0104). De asemenea, ierarhia de aprobare a inițierii și desfășurării operațiilor psihologice asupra unor audiențe-țintă, într-o situație anume, este perfect similară ca nivel de autoritate în SUA și NATO: președintele SUA, prin secretarul de stat al apărării, sau președintele Comitetului Șefilor Statelor Majore și, după caz, prin comandanții forțelor din teatrele de operații în armata americană și, respectiv, Consiliul Nord Atlantic (NAC), prin delegare, în funcție de situație, la Comitetul militar (MC), la Comandamentul Aliat pentru Operații (ACO), la comandamentele regionale (J. F. C. Naples, J. F. C. Brunssum, J. F. C. Lisbon) și la comandanții din teatrele de operații, în cazul NATO. Definiția americană a PSYOP – „*operații planificate pentru transmiterea de informații și date selectate spre audiențe străine, pentru a influența emoțiile, motivațiile, raționamentele obiective și, în ultimă instanță, comportamentele guvernelor, organizațiilor, grupurilor și indivizilor străini*” (Joint Pub 3–53, 2003, p. ix) – este mai directă și totodată mai largă decât cea a NATO. Aceasta conține unele precauții și restricții politice, rezultate din caracterul ei consensual: „*Activități psihologice planificate, utilizând metode de comunicare și alte mijloace direcționate asupra unor audiențe aprobate, în scopul de a le influența percepțiile, atitudinile și comportamentul, ce afectează îndeplinirea obiectivelor politice și militare*” (AJP 3.10.1., 2006, art. 0103). În consecință, militarii americani pot desfășura PSYOP doar asupra audiențelor străine (fie acestea guverne, organizații sau indivizi străini, ca efect al restricțiilor impuse de *Actul Smith-Mundt*, adoptat de

Congresul SUA în 1948), în timp ce NATO poate desfășura PSYOPS asupra oricărei audiențe aprobate (de Consiliul Nord Atlantic), pentru sprijinirea realizării unor obiective nu numai militare, dar și politice. Modelul occidental de influențare a audiențelor-țintă se bazează pe teoria behavioristă a lui Watson din 1913 și pe piramida nevoilor lui Maslow: „*Motivația reprezintă, în general, o componentă dinamică și directă a comportamentului, care este determinat de o combinație de factori biologici, sociali și educaționali. Motivația activează comportamentul în atingerea unui scop. Nevoile motivaționale curente influențează percepția, raționamentul, învățarea și alte procese psihologice*” (AJP 3.10.1., 2006, Anexa C, art. C101). Mecanismul de influențare folosit este destul de simplu: „*Cunoașterea motivațiilor individului îi dă planificatorului PSYOPS posibilitatea de a analiza și identifica nevoile audienței-țintă, acesta asigurându-și astfel baza pentru îndeplinirea obiectivelor PSYOPS. Nevoile primare trebuie luate primele în considerare*” (AJP 3.10.1., 2006, Anexa C, art. C103). Dacă acest mecanism poate fi aplicat cu oarecare succes unei audiențe-țintă din spațiul european, ar trebui admis că el nu va avea aceeași eficacitate în cazul unor civilizații diferite de cea occidentală, construite pe alte baze spirituale și culturale, care nu corespund ierarhiei nevoilor lui Maslow (cazul irakian sau cel afgan). Aceasta ar putea fi una din explicația modestelor rezultate reale obținute de PSYOPS-ul euro-atlantic în diferite teatre de operații contemporane. Planificarea militară și algoritmică standard a campaniilor din cadrul operațiilor psihologice moderne, croită pe baza principiului Stimul (Mesaj) – Răspuns (Reacție): din teoria behavioristă, considerăm că este insuficientă pentru a obține efecte notabile asupra unei audiențe-țintă, care, din start, este refractară atât la sursă (forța militară multinațională fiind privită ca o entitate de ocupație), cât și la mesajele acesteia. Onorabila deviză „*Pe termen lung, sabia este întotdeauna înfrântă de cuvânt*” (acesta este motto-ul PSYOPS-ului din KFOR) nu mai poate justifica rezultatele modeste, proiectate pe măsura unor obiective la fel de prudente ale PSYOPS-ului american și NATO-ist în teatrele de operații fierbinți din Irak și Afganistan sau în cele mai liniștite, precum cel din Kosovo.

Apariția conceptului de operații informaționale tocmai în Statele Unite, și nu în Europa, nu este întâmplătoare. Explicația este – credem noi – de natură culturală. În cele câteva secole de istorie a Statelor Unite, în această nouă civilizație s-a dezvoltat un foarte puternic spirit pragmatic și de eficiență, care a condus spre o foarte puternică specializare pe domenii distincte și din ce în ce mai înguste. În consecință, activitățile militare americane cu un posibil impact direct sau indirect asupra minții și sufletului audiențelor-țintă au devenit atât de puternic specializate și independente, în scopul obținerii performanței, încât s-a simțit nevoia de coordonare și sinergizare unitară a acestora. În caz contrar, era pericol de haos și anihilare reciprocă. Dimpotrivă, în Europa s-a păstrat într-o mult mai mare măsură spiritul enciclopedic, tradiția sau nostalgia acestuia, iar specializarea pe domenii distincte nu a atins nivelul din Statele Unite. Tot datorită unor tradiții militare

multiseculare, orgoliul apartenenței la o anumită specialitate militară (artilerie, infanterie, cavalerie/tancuri, geniu, transmisiuni...) a rămas mult mai puternic în bătrâna Europă, față de tânăra Americă. Rezultă astfel și unul dintre motivele pentru care militarii europeni (atât în formulă națională, cât și multinațională) asimilează mai greu decât cei americani conceptul de operații informaționale, care presupune coordonare și renunțarea la orgolii, în favoarea obținerii rezultatului dorit, în condiții de eficacitate și eficiență maximă. De fapt, conceptul de operații informaționale înglobează o extensie a comunicării în domeniul cinetic al acțiunii, gesturilor, faptelor concrete, purtătoare ale unei încărcături simbolice credibile. Mesajele nu mai sunt receptate prin cuvinte și imagini prefabricate de oameni, ci sunt citite, înțelese, deduse din semnificația unei acțiuni și contextul în care aceasta s-au desfășurat. Schema clasică a comunicării: „Emițător – Canal – Receptor”, cu toate dezvoltările sale, rămâne intactă; ceea ce se schimbă este doar natura vectorului purtător al mesajului, care nu mai este cuvântul, imaginea, sunetul, ci mișcarea, acțiunea, gestul. Desigur, la fel ca și în schemele cunoscute ale comunicării, mesajul dorit a fi transmis, prin respectiva acțiune, poate fi distorsionat, poate fi înțeles invers sau poate fi chiar ignorat, dar, cel puțin pe termen scurt, el poate avea un impact psihologic mult mai puternic, care, la rândul său, poate fi amplificat prin convergența celorlalte forme de comunicare. Altfel spus, acțiunea de distrugere sau lichidare executată de un comando sau o escadrilă de avioane de vânătoare, în scopul slăbirii voinței combative a inamicului sau alterării capacității de înțelegere a acestuia, poate avea un efect mult mai mare atunci când este susținută sinergic de o campanie de operații psihologice, de operații în rețelele de calculatoare, de acțiuni de război electronic în câmpul electromagnetic, de înșelare militară sau de campanii de diplomatie publică.

Deoarece americanii sunt „părinții legitimi” ai operațiilor informaționale, analiza conceptului trebuie să plece de la definițiile oficiale înscrise în doctrinele militare americane. Conform primei doctrine americane întrunite (JP 3–13) a operațiilor informaționale promulgate în 1998, acestea implică *acțiuni îndreptate împotriva informațiilor și sistemelor informaționale ale adversarului, simultan cu protejarea propriilor informații și sisteme informaționale*. Această definiție este extrem de generală și, de aceea, a devenit una dintre cele mai longevive formule doctrinare militare, fiind validă din 1998 până în februarie 2006, dată la care a apărut o nouă doctrină a operațiilor informaționale americane. În ceea ce privește *sistemul informațional*, acesta reprezenta în concepția acelorași doctrinari americani, *întreaga infrastructură, organizare, personal și acele componente, care colectează, procesează, înmagazinează sau acționează pe bază de informații, precum și procesele bazate pe informații*. La fel de general au fost tratate și aspectele definitorii ale celor două categorii de operații informaționale, cele ofensive și cele defensive. Astfel, *operațiile informaționale ofensive* presupuneau *utilizarea integrată a acelor capacități desemnate, care – sprijinite fiind prin acțiuni de intelligence, – pot susține atât influențarea liderilor și factorilor de*

decizie ai adversarului, cât și îndeplinirea unor obiective specifice. Lucrurile încep să se limpezească, în momentul în care doctrina americană enumera, fără a limita, capacitățile avute în vedere a fi utilizate de operațiile informaționale ofensive, și anume operațiile de securitate operațională (*OPSEC – Operational Security*), de înșelare militară (*MILDEC – Military Deception*), PSYOPS, război electronic (*EW – Electronic Warfare*), atacuri și distrugeri fizice, operații informaționale speciale și atacuri asupra rețelelor de calculatoare (*CNA – Computer Network Attack*). În ceea ce privește *operațiile informaționale defensive* americane, acestea presupuneau *integrarea și coordonarea politicilor, procedurilor, operațiilor, personalului și tehnologiilor, în scopul protejării și apărării propriilor informații și sisteme informaționale.* Defensiva informațională era realizată de militarii americani prin operații de securitate informațională, de contraînșelare militară, de contrapropagandă, contrainformative, război electronic și speciale. Lipseau deci, din panopia defensivei informaționale militare americane, PSYOPS-ul, distrugerea fizică și înșelarea militară. Notabilă este prevederea conform căreia „operațiile” informaționale erau desfășurabile doar pe timp de pace, criză sau în operații militare altele decât războiul, deoarece în situația unui conflict armat se vorbea de un „război” informațional. Cu alte cuvinte, războiul informațional nu însemna nimic altceva decât operații informaționale desfășurate în timp de conflict armat. Operațiile informaționale, spre deosebire de războiul informațional, se puteau, așadar, desfășura în mod continuu, ambele concepte putând fi aplicate de la nivelul tactic la cel strategic și vizau influențarea factorilor de decizie.

Ceea ce este esențial în concepția operațiilor informaționale americane – idee ce se regăsește și în viziunea NATO – este acest principiu coordonator și integrator al mai multor activități deosebite în sine, dar toate având scopuri persuasive, din perspectiva sinergizării efectelor acestora pentru îndeplinirea unui anumit obiectiv comun. Cu alte cuvinte, pragmatismul american a determinat creșterea eficienței tuturor activităților din sfera comunicării în masă, prin coordonarea unitară a acestora în cadrul integrator creat și susținut de operațiile informaționale. Practic, INFO-OPS-ul nu conduce la crearea niciunui produs specific (reviste, afișe, fluturași, clipuri, *jingle*-uri, postere etc.), acestea fiind concepute, realizate și diseminate doar în cadrul operațiilor psihologice, relațiilor publice, CIMIC-ului, înșelării militare, producția și diseminarea lor fiind însă coordonată și integrată în derularea generală a operațiilor militare, prin mecanismele operațiilor informaționale.

Asimilând experiențele cumulate în Bosnia (misiunile IFOR și SFOR), în Kosovo, (misiunea KFOR), în Afganistan (operațiunea *Enduring Freedom*) și Irak (operațiunea *Iraqi Freedom*), militarii americani au promulgat, în februarie 2006, o nouă doctrină (JP 3–13 din februarie 2006), valabilă pentru toate cele patru categorii de forțe ale armatei (terestre – *army*, navale – *navy*, aeriene – *air forces* și infanteria marină – *marines*). Documentul este important nu numai deoarece reflectă evoluțiile și trendurile din acest domeniu, ci și fiindcă este de natură să influențeze conceptul similar al NATO, reflectat în doctrina INFO OPS (AJP 3.10.

din 2007), care se află în plină dezbateră și limpezire conceptuală. Noua definiție americană este mult mai descriptivă și, implicit, mai detaliată decât precedenta: „*Utilizarea integrată a războiului electronic – EW, a operațiilor în rețelele de calculator – CNO, a operațiilor psihologice – PSYOPS, a înșelării militare – MILDEC și a securității operaționale – OPSEC, împreună cu capacitățile de sprijin și cele înrudite specifice, pentru a influența, a degrada, a corupe sau a uzurpa procesul uman sau automat de luare a deciziei de către adversar, simultan cu protejarea propriilor procese*”. (JP 3–13/2006). Pentru evitarea oricăror ambiguități, în cadrul definiției au fost nominalizate toate domeniile a căror utilizare integrată servește pentru influențarea și afectarea în sensul dorit a adversarului, iar gama acestor activități a fost extinsă, conform realităților spațiului de confruntare contemporan. Fiind eliminată precedenta distincție, dintre operațiile informaționale ofensive și cele defensive, de altfel imposibil de realizat în practică, sunt recunoscute totuși deosebirile existente între obiectivele ofensive și cele defensive. Din considerente asemănătoare celor de la începutul anilor '60, când americanii au renunțat la sintagma de „război psihologic” în favoarea celei de „operații psihologice”, noua doctrină americană nu mai cuprinde expresia de „război informațional”, probabil pentru că nu este convenabil din punct de vedere politic să recunoști că duci un „război” împotriva unor ținte sau audiențe-țintă civile, fie și în situații de conflict armat. Declararea celor cinci domenii de activitate militară (PSYOPS, MILDEC, OPSEC, EW și CNO), drept esențiale (*core capabilities*) pentru operațiile informaționale, nu înseamnă că sunt trecute pe planul doi, drept mai puțin importante, domeniile specificate drept „capacități de sprijin” sau „înrudite”. În aceste două categorii, este menționată, pentru prima dată, specialitatea *Combat Camera* (folosirea capacităților de influențare prin culegerea și editarea de imagini foto și video, în scopul susținerii îndeplinirii obiectivelor forțelor militare) drept o activitate de sprijin. O altă nouă activitate intrată sub cupola INFO OPS este cea a sprijinului militar acordat diplomației publice – *Public Diplomacy* – ca activitate conexă și care se manifestă în mod deosebit de activ, mai ales în teatrele de operații postconflict, acolo unde diplomații conlucrează cu militarii americani pe baza intereselor naționale comune. Deoarece între diplomați și militari nu pot exista relații de subordonare, ci doar de cooperare și colaborare, se limpezește astfel o parte din natura funcțională a conceptului de operații informaționale.

Noua doctrină americană vine și cu o interesantă abordare – cel puțin din punct de vedere teoretic – a delicatului subiect al evaluării operațiilor informaționale, prin distincția clară între criteriile de evaluare a măsurilor de performanță, față de cele de eficacitate. Astfel, criteriile de performanță se referă strict la executarea, îndeplinirea acelor sarcini și acțiuni concrete prevăzute în planurile de operații informaționale (avem deci o evaluare cantitativă, de exemplu, numărul de fluturași diseminați), în timp ce criteriile de eficacitate se referă la atingerea obiectivelor respectivelor operații (evaluarea calitativă, de exemplu,

schimbări sesizabile în comportamentele audiențelor-țintă, ca urmare a diseminării fluturașilor). De altfel, – contrar opiniilor unor sociologi – această doctrină afirmă fără echivoc prezumția posibilității de măsurare a eficienței anumitor acțiuni din cadrul operațiilor informaționale, prin raportarea acestora la un anumit obiectiv operațional. Această prezumpție se bazează la rândul ei pe o alta, prin care se afirmă că este posibilă influențarea mediului informațional (cel în care factorii de decizie și liderii iau hotărârile), prin intervenția cu mijloace psihologice, electronice și fizice asupra celor trei dimensiuni ale respectivului mediu și anume, cea cognitivă, cea informațională și cea fizică (JP 3–13, 2006, p. I–8). Rămâne de demonstrat practic, pe baza unor date verificabile, culese din teatrele de operații, în ce măsură anumite acțiuni de operații informaționale au determinat acele reacții planificate din partea audienței-țintă. În orice caz, convergența, sinergia celor trei tipuri de intervenții reprezintă tocmai cheia de boltă a operațiilor informaționale americane.

Primul document doctrinar al NATO, referitor la operațiile informaționale, a fost promulgat de către Comitetul Militar în ianuarie 1999, fiind intitulat *Politica NATO pentru operații informaționale – MC 422*. Era cu doar două luni înaintea izbucnirii conflictului armat dintre NATO și Iugoslavia din perioada martie–iunie 1999, iar din studierea, din punct de vedere informațional, a conflictului (Hentea, 2004, p. 145–155), rezultă că acest concept nu a putut fi implementat în mod corespunzător pe durata acelei confruntări. La acel moment, singura viziune solidă în domeniu era cea americană, descrisă în Doctrina JP 3–13, adoptată în 1998, mai sus menționată. Tot perspectiva americană era dominantă și în materia mult mai concretă a operațiilor psihologice, mai ales că specialiștii americani repertasera deja de unele succese notabile pe timpul operațiunii „Desert Storm” din 1991 și, în plus, dispuneau de cele mai performante mijloace tehnice de specialitate (de exemplu, platforma aeriană pentru operații psihologice *Commando Solo*).

Definiția din *Politica NATO în domeniul operațiilor informaționale MC 422/3*, din 19 martie 2007, reprezintă consensul aliat, reușit după mulți ani, asupra acestui delicat concept: „O funcție militară, care asigură consiliere și coordonare asupra activităților informaționale militare, în scopul de a crea efectele dorite asupra voinței, înțelegerii și capacităților adversarului, potențialului adversar sau altor părți aprobate de Consiliul Nord Atlantic, în sprijinul obiectivelor militare ale Alianței. Activitățile informaționale militare ale NATO se referă la trei domenii:

a) cele focalizate asupra schimbării, influențării sau întăririi percepțiilor și atitudinilor adversarilor, potențialilor adversari sau altor părți aprobate de Consiliul Nord Atlantic;

b) cele concentrate asupra menținerii și protejării libertății de manevră a Alianței în mediul informațional, prin apărarea datelor și informațiilor pe care se bazează procesele de decizie și factorii de decizie ai Alianței;

c) cele dedicate protejării propriilor capacități și funcții de comandă prin afectarea și contracararea datelor și informațiilor pe care se sprijină adversarii,

potențialii adversari sau alte părți aprobate de Consiliul Nord Atlantic, date și informații care sunt folosite în sistemele de comandă, control, *intelligence*, supraveghere, selectare a țintelor sau de armamente ale acestora.

Noua politică NATO privind INFO OPS menține dihotomia față de Cooperarea Civili-Militari – CIMIC (relaționare interactivă strânsă) și față de Afacerile Publice – *Public Affairs*, care sunt definite ca funcții separate, dar aflate în legătură. La 30 noiembrie 2007, a fost emisă și distribuită spre dezbatere o nouă variantă de doctrină aliată în domeniul INFO OPS, intitulată „*Allied Joint Doctrine for Information Operations*” – AJP 3.10. (*Doctrina aliată întrunită pentru operații informaționale*), care reflectă orientările strategice din MC 422/3, formulate cu doar câteva luni înainte. Practic, acest document stabilește cadrul de desfășurare și perspectivele operațiilor informaționale în NATO pentru următorii trei-patru ani. Documentul recunoaște, încă din partea sa introductivă, primatul deciziei și orientării politice civile asupra acestor activități militare, ale căror mecanisme de funcționare sunt detaliate apoi prin descrierea ierarhiei politico-militare ce coboară de la Consiliul Nord Atlantic (ca autoritate politică supremă) spre Comitetul Militar, prin Statul Major Internațional, spre Comandamentele Strategice și apoi cele regionale ale NATO, până la comandantii forțelor aliate din teatrele de operații, precum COMKFOR sau COMISAF. Tot Consiliul Nord Atlantic este organismul care direcționează și demersurile NATO în domeniul diplomației publice, al tuturor activităților cu caracter informațional și, mai ales, aprobă țintele și audiențele-țintă, care urmează să stea în vizorul operațiilor informaționale și psihologice ale forțelor multinaționale aliate.

Această ultimă soluție doctrinară aliată continuă să pună accentul pe activitățile non-cinetice, concentrate cu precădere pe liderii de opinie sau decizionali, spre care trebuie să fie îndreptate eforturile operațiilor informaționale, afirmând că fluxul informațional poate fi influențat printr-o acțiune asupra acestor lideri, care, la rândul lor, îl transmit audiențelor largi. Prin lideri de opinie sau decizionali, doctrinarii aliați înțeleg comandantii sau șefii militari sau politici, indivizii influenți, asupra unor facțiuni politice, etnice, religioase. Prin operațiile informaționale aliate asupra acestora, se vor desfășura acțiuni menite să le influențeze, să le afecteze voința (spre exemplu, voința adversarilor de a continua lupta sau coeziunea acestora), capacitatea de înțelegere și percepție a situației (domeniu de activitate în care reapare termenul de manipulare a informațiilor), dar și să le fie afectate (eventual prin acțiuni cinetice de distrugere sau anihilare) capacitatea de comandă, comunicații și control. Alături de termenul de manipulare, reapare în acest document NATO și cel de propagandă, cu referire la facilitățile de acest gen ale adversarului, care este necesar a fi distruse. Totuși, doctrina recomandă o planificare a operațiilor informaționale, bazată nu pe concentrarea asupra unor ținte anume, ci pe obținerea unor efecte dorite, ceea ce reconfirmă poziționarea INFO OPS în noua filosofie militară a „Operațiilor Abordate pe Bază de Efect” (*Effect Based Approach Operations*).

În fine, noul document doctrinar aliat, emis spre ratificare de către statele membre în noiembrie 2007 (AJP 3.10.), nu mai recurge la clasificări în privința domeniilor activităților militare specifice, pe care se sprijină operațiile informaționale. Este păstrată însă cu obstinație distincția destul de ambiguă, în ceea ce privește derularea practică a activităților de „afaceri publice” (fost denumite „relații publice”) față de INFO OPS: structurile de afaceri publice, subordonate direct comandantului forței militare, trebuie să coopereze strâns (cât de „strâns” și, mai ales, cum anume, nu se precizează) cu cele de operații informaționale, în privința consistenței, coerenței și unității mesajelor forței militare, precum și a contracarării propagandei adverse. Celebra formulă, ce se regăsește și în acest document, *„Afacerile Publice și INFO OPS sunt funcții înrudite (related), dar separate”*, nu lămurește deloc modul de rezolvare a ecuației de relaționare dintre aceste două domenii într-un comandament operativ multinațional aliat, unde intervin atâtea orgolii și interese divergente.

În ceea ce privește celelalte domenii specializate ale acțiunii militare, a căror activitate este coordonată și sinergizată sub cupola operațiilor informaționale, lucrurile sunt mult mai limpezi. *Operațiile psihologice* – PSYOPS – continuă să dețină locul de frunte în panopia informațională, fiind acea capacitate reală de influențare a percepțiilor, atitudinilor și comportamentelor audiențelor-țintă aprobate, desigur, tot de către Consiliul Nord Atlantic, cel care consimte, de la caz la caz, și asupra obiectivelor și limitărilor acestui gen de acțiuni. Imediat după PSYOPS, doctrina NATO plasează, din punct de vedere al importanței și relevanței, *„Prezența, Postura și Profilul”* trupelor și al comandantului forței militare. Este vorba fie de binecunoscutele demonstrații de forță, fie de atitudinea și comportamentul zilnic în teren al militarilor indiferent de grad, sau de ținuta acestora (spre exemplu, purtând doar inofensivele tricouri și berete sau, dimpotrivă, mai agresivele căști, veste antiglonț de *kevlar* și arme la vedere). Urmează două domenii cu caracter defensiv ale spectrului informațional, securitatea operațională (*OPSEC*) și, respectiv, securitatea informațională (*INFOSEC*). Înșelarea (*deception*) re apare în sistemul informațional aliat în forma sa frustă, fără atributul oarecum redundant de „militară”, fiind recunoscută ca o artă ce nu intră exclusiv în responsabilitatea INFO OPS, dar care joacă un rol major în influențarea percepțiilor audiențelor adverse. „Războiul electronic” își păstrează rolul său de actor cheie pe frontul spectrului electromagnetic și, alături de acesta, „Operațiile în Rețele de Calculator”, care reprezintă, după atacul împotriva Estoniei din 2006, un domeniu aflat în atenția imediată a liderilor NATO. „Distrugerea fizică” (prin bombardament sau acțiuni ale forțelor speciale) rămâne singura pârgie cinetică a operațiilor informaționale, la care se recurge nu doar pentru eliminarea sau anihilarea unor puncte sau rețele de comandă sau comunicații adverse, ci și pentru obținerea unui anumit impact psihologic asupra populației sau liderilor vizați. Rețin însă atenția, prin poziționarea acestora, direct sub umbrela operațiilor informaționale, „Cooperarea Civil-Militară” – *CIMIC* – și ceea ce se numește

„Angajarea Liderilor-Cheie”. Menționarea „Angajării Liderilor-Cheie” constituie însă o noutate non-cinetică în teoria și practica operațiilor informaționale. Este vorba de statuarea doctrinară a unei practici deja întâlnite în teatrele de operații din Kosovo, Irak, Afganistan, acolo unde comandanții sau reprezentanții acestora își planifică, cu mare grijă și precauție, ritmicitatea, cadrul (locul) și conținutul întâlnirilor și discuțiilor cu liderii locali.

O altă noutate absolută a acestei doctrine NATO o constituie apariția funcției de „Consilier cultural” al comandantului forței militare – CULAD, *Cultural Advisor*, – care participă la toate lucrările Grupului de Coordonare a Operațiilor informaționale (*Information Operations Coordination Board – IOCB*), ce funcționează în orice comandament operativ al NATO. Mai mult ca sigur că această inovație NATO a fost puternic stimulată de inițiativa Pentagonului, care, în 2007, a trimis echipe de antropologi civili în sprijinul comandanților de brigadă americani desfășurați în Irak și Afganistan. Oricât de exotica poate părea poziția și contribuția consilierului cultural într-o structură de stat major, ea este la fel de necesară și firească precum cea a deja consacraților consilieri politici (*Political Adviser – POLAD*) sau juridici (*Legal Adviser – LEGAD*) ai comandanților. Consilierul cultural vine să acopere cu expertiza sa noi teritorii afectate de acțiunea militară contemporană, și anume cele etnologice, religioase, sociale, fiind recunoscută astfel importanța acestora. Pe de altă parte, trebuie remarcat faptul că NATO nu a adoptat, la fel ca americanii, diplomația publică, fie doar și în aspectele sale militare, sub umbrela operațiilor informaționale, oficializând însă domeniul cultural. Poate că, astfel, Europa își reafirmă preeminența și rădăcinile sale culturale, în fața unei multipotente și pragmatice civilizații nord-americane.

Un alt punct de confluență între NATO și Statele Unite este și conceptul mult mai generos de comunicare strategică, care acoperă deopotrivă conceptele de operații informaționale, relații/afaceri publice, diplomație publică, operații psihologice. Definiția americană din 2004 a acestui concept, cuprinsă în *Report of the Defence Science Board Task Force on Strategic Communication*, Department of Defense, Washington, este: „O varietate de instrumente utilizate de guverne pentru înțelegerea și explicarea unor atitudini și culturi globale, pentru angajarea unui dialog de idei între oameni și instituții, pentru consilierea liderilor politici și militari, a diplomaților, privind efectele unor opțiuni politice asupra opiniei publice, precum și pentru influențarea atitudinilor și comportamentelor prin strategii de comunicare”. Importanța acordată acestui concept, nu numai pe scena confruntărilor militare, dar și a celor politice, o găsim subliniată, sub forma unui paragraf distinct, în *Declarația comună a șefilor de stat și de guvern ai țărilor membre NATO*, din 3 aprilie 2008, la *Summit-ul* de la București. Această importanță, pe care liderii Alianței o acordă comunicării strategice (pentru care nu există o doctrină aliată), se bucură de o dramatică relevanță, tocmai datorită contextului geopolitic în care a fost făcută declarația: „Mediul informatic (corect este „informațional” *n.ns.*, C.H.) de astăzi, în particular, cel asociat operațiilor

noastre din Afganistan și Kosovo, evidențiază necesitatea unei comunicări adecvate, corecte și în timp util, cu audiențe locale și internaționale, despre politicile și angajarea NATO în operații internaționale. Salutăm progresul înregistrat în întărirea capacității de comunicații strategice a NATO, demonstrată prin răspunsul rapid al Centrului de Operații Media. De asemenea, salutăm lansarea, la summit-ul nostru, a unui nou canal TV NATO pe internet, care va cuprinde știri actualizate periodic, precum și reportaje video, în mod special din diverse regiuni ale Afganistanului. Evidențiem angajamentul nostru pentru a sprijini ameliorarea în continuare a comunicațiilor strategice, până la Summit-ul nostru din 2009”.

După ce a fost o chestiune de putere, războiul a devenit puternic ancorat de știință și tehnologie, iar în viitor se pare că, în mod paradoxal, războiul va fi o acută problemă culturală și de inteligență. Previziuni, speculații, analize de conținut pot fi multe, dar niciuna nu se bucură de certificatul de certitudine. Ceea ce este sigur este faptul că, dincolo de ceea ce politicienii și militarii lasă a fi cunoscut de către marele public, referitor la dramaticul subiect al „Războiului”, se petrece un la fel de fascinant proces de schimbare, fenomen ce se derulează cu o viteză atât de mare încât, adesea, nici măcar actorii săi principali nu reușesc să-i deslușească sensul și rostul. La fel ca și viața, războiul merge înainte, văzându-și de treburile lui, potrivit timpurilor în care se desfășoară.

BIBLIOGRAFIE

1. DUMITRU CRISTEA, ROCEANU ION, *Războiul bazat pe rețea, provocare a erei informaționale în spațiul de luptă*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2005.
2. FRANCAERT, LOUP, *Les actions dans les champs psychologiques*, Paris, Éd. Economica, 2005.
3. GARSTKA, JOHN J., *Network Centric Warfare: An Overview of Emerging Theory*, john.garstka@js.pentagon.mil, <http://www.mors.org/publications/phalanx/dec00/feature.htm>, 2006.
4. GOLDSTEIN, FRANK, L., editor, *Psychological Operations. Principles and Case Studies*, Maxwell Air Force Base, Alabama, Air University Press, 2006.
5. HENTEA, CĂLIN, *Arme care nu ucid*, București, Editura Nemira, 2004.
6. HO HOW HOANG, JOSHUA, LTC, *Effect Based Operations Equals to „Shock and Awe”*, articol prezentat de ofițerul american la Conferința despre Revoluția în afacerile militare, organizată de Institutul de Studii Strategice și de Apărare din Washington, 25–26 februarie 2004.
7. LIICEANU GABRIEL, *Condiția militarului contemporan*, interviu luat de Celina Petrescu și Călin Hentea pentru emisiunea TV „Pro Patria” și publicat în „Observatorul militar” nr. 34, 1996, 21–27 august.
8. MACHIAVELLI, NICCOLÓ, *Principele*, București, Editura Antet XX Press, an neprecizat.
9. MOSKOS CHARLES, *Armata, mai mult decât o ocupație*, București, Editura Ziua, 2005.
10. NECULAU, ADRIAN, *Psihologie socială. Aspecte contemporane*, Iași, Editura Polirom, 1996.
11. REID, R. P., *Waging Public Relations: a Cornerstone of Forth Generation Warfare*, „Journal of Information Warfare”, 2002, nr. 1–2.

12. SAVA, IONEL NICU, *Studii de securitate*, Centrul Român de Studii Regionale, București, Ed. Ziua, 2005.
13. SUN TZU, *Arta războiului*, București, Editura Samizdat, an neprecizat.
14. *Doctrine for Information Operations*, Joint Pub 3–13, USA, 1998.
15. *Information Operations*, Joint Pub 3–13, USA, februarie, 2006.
16. *NATO Doctrine on Psychological Operations*, AJP 3.10.1, Study Draft, 31 ianuarie 2006.
17. *NATO Policy on Psychological Operations*, MC 402/2, Study Draft, iulie 2005.
18. *NATO Doctrine on Information Operation*, AJP 3.10, Study Draft, ianuarie 2005.
19. *NATO Policy on Information Operation*, MC 422/3, Study Draft, 19 martie 2007.
20. *Allied Joint Doctrine for Information Operations*, Pre-ratification Draft, 30 noiembrie 2007.
21. *Report of the Defence Science Board Task Force on Strategic Communication*, Department of Defense, Washington D. C., september 2004.

UTILIZAREA INTERNETULUI: *PATTERN*-URI DE CONSUM ALE ADOLESCENȚILOR DIN ROMÂNIA

SIMONA ȘTEFĂNESCU*

ABSTRACT

THE USE OF THE INTERNET: CONSUMPTION PATTERNS OF ADOLESCENTS IN ROMANIA

Starting from the theoretical premise according to which Internet users are an active force in the “generative process of technology” and from the results of a larger investigation conducted using both quantitative and qualitative methods, this work deals with the patterns of Internet consumption and use by Romanian adolescents. The study presents data related to the frequency and duration of Internet use by adolescents, data related to the most used Internet applications, as well as data related to the significance of Internet for young people and the self perception of the influence of this new means of communication. The conclusions of the work refer to the impact of Internet on communication – it is “facilitated” by the Internet, as far as adolescents are concerned and, in any case, it is “transformed”, “changed” by this new means of communication. The Internet is a space that *offers* various entertainment opportunities which are impossible to offer by other means of communication, such as on-line gaming and downloading, as well as information. The Internet offers, without any restriction, information from all fields and related to all preoccupations, including information related to school, universities and professions which can be chosen in life. The work is also a debate on the fact that Internet is almost exclusively characterized in positive terms by adolescents, despite the warning signals given and emphasized by some with respect to the “danger” represented by the Internet. As a conclusion, the work shows that according to the investigated data, young people use the Internet frequently and to a large extent, that it is an integral part of their life and its use is a routine “ritual” without which, for many adolescents, life can’t even be conceived.

Key words: Internet, adolescents, media uses, patterns of communication.

CADRUL CONCEPTUAL ȘI TEORETIC

Foarte recent, începând cu anii '90, internetul a revoluționat lumea comunicării, așa cum nu a mai făcut-o niciun alt mediu de comunicare înainte, fiind diferit de toate formele de comunicare utilizate înainte. Pe parcursul ultimilor

* Address correspondence to Simona Ștefănescu: Institutul de Sociologie al Academiei Române, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, 050711 București, România, e-mail: simona.stefanescu@yahoo.com

ani, specialiștii în științe sociale și în științele comunicării au realizat diferite abordări pentru conceptualizarea și analizarea acestui nou mediu de comunicare. Potențialul acestuia de a schimba sistemele de comunicare tradiționale și media tradițională a devenit un subiect de cercetare important în domeniul comunicării.

Termenul de *comunicare mediată de computer* este anterior dezvoltării fulminante a internetului din ultimii ani și a fost creat pentru a desemna noul tip de interacțiune mediată de computere. În anul 1995, J. Thompson, în lucrarea sa *Media și modernitatea*, construind o tipologie a interacțiunilor dintre oameni, făcea distincția între interacțiunea față-în-față, cea mediată și interacțiunea cvasimediată. În termenii acestui autor, comunicarea mediată de computer împrumută atât elemente specifice comunicării interpersonale, față-în-față, cât și elemente ale comunicării cvasimediate. Ca și comunicarea interpersonală, comunicarea mediată de computer este dialogală, însă, spre deosebire de interacțiunea mediată de telefon, ea poate fi, uneori, și monologală (în sensul unui feed-back incert), asemenea cvasi-interacțiunii mediate. Ca și comunicarea față-în-față, comunicarea mediată de computer se întemeiază, în unele din formele ei, pe cunoașterea datelor psihologice ale interlocutorilor, pe capacitatea de a explica reacțiile acestora, ca și pe un set de reguli mai degrabă individuale sau de grup, decât pe un set de norme și reguli cu caracter social general. De asemenea, comunicarea mediată de computer implică *autodezvăluirea* (în termenii lui J. DeVito, 1988), cunoașterea lumii exterioare, relaționarea semnificativă cu alte ființe umane, persuadarea interlocutorilor, dar și un substrat ludic, toate acestea fiind, în același timp, obiective ale comunicării de tip interpersonal. Pe de altă parte însă, comunicarea mediată de computer implică o separare de contexte și o disponibilitate extinsă, în timp și spațiu, și poate fi orientată nu doar spre anumiți „alții”, ci și spre o gamă diversă și nelimitată de receptori, asemenea cvasi-comunicării mediate. Mai mult, comunicarea mediată de computer își dezvoltă propriile ei mecanisme și elemente: noi tipuri, specifice, de contexte, de indicii simbolice și de forme de dialog și dezbateri.

Studiul de față pornește de la perspectiva teoretică mai largă, deschisă de antropologul V. Turner, conform căreia lumile sociale sunt compuse din două modele paralele, aproape contrastante: societatea ca structură socială și societatea sub formă de comunități. Relațiile dintre cele două elemente de bază ale vieții umane, sociale și culturale, sunt mediate, conform autorului amintit, de „experiențele efemere ale liminalității”. Alte tradiții teoretice majore recunosc, de asemenea, aceste relații, reprezentând un cadru conceptual distinct și semnificativ în studiile în profunzime asupra internetului. În aceste perspective, internetul este un mediu natural al liminalității, un loc în care sinele și societatea trebuie făcute să coexiste într-un proces în care ambele se adaptează convențiilor mediului de comunicare.

Cercetarea de față se înscrie în curentul mai larg al paradigmei constructiviste din științele sociale, în concepția căreia oamenii își construiesc propriile realități și identități sociale, prin intermediul interacțiunilor cu ceilalți și al așteptărilor

culturale, dar în interiorul regulilor generale ale vieții sociale. În această perspectivă, în încercarea de a explica agenda utilizatorilor obișnuiți de internet, în relație cu participarea lor în sistemele tehnologice, A. Feenberg (1991, 1999) formula „teoria critică a tehnologiei”, conform căreia aceste sisteme nu pot să definească exhaustiv condițiile de existență ale subiecților implicați în ele. Oamenii dau propriile lor interpretări și generează propriile lor aplicații la/ale sistemelor tehnologice, care uneori se abat de la scopurile lor inițiale. Acestea, spune Feenberg, nu sunt modificări iraționale, așa cum este posibil ca ideologia dominantă să le prezinte, ci, mai degrabă, reflectă o practică a raționalizării, ale cărei origini pot fi găsite în seturile alternative de valori și interese. Pe această bază, utilizatorii, clienții și chiar „victimele” sistemelor tehnologice se angajează în a-și apropria creativ tehnologia, reformând-o, uneori, făcând-o mai umană și chiar mai democratică.

Pornind de la această perspectivă mai largă, M. Bakardjieva și R. Smith (2001) au introdus termenul de „procesul generativ al tehnologiei”, pentru a caracteriza natura dialectică a tehnologiei, văzută ca sistem care nu doar că determină ce pot și ce nu pot să facă utilizatorii cu el, dar și ca sistem susceptibil de a fi transformat, în cadrul procesului social mai larg al utilizării tehnologiei de către oameni. Această viziune ne permite să vedem internetul, simultan, ca pe un sistem care determină ce pot și ce nu pot utilizatorii să facă, în virtutea unui design „dat”, dar și ca pe un sistem susceptibil de a fi schimbat în procesul utilizării sale. Aceiași autori vorbesc despre „genurile de comportament infime/mărunte”, care apar ca urmare a unor situații tipice de utilizare – de la utilizarea în scop de *loisir* acasă, la utilizarea în cadrul organizat, având ca scop munca – genuri care însă reprezintă, fiecare în parte, „fapte ale mediului social”, determinate de procesul mai larg al reproducerii sociale (Bakardjieva & Smith, 2001, p. 68).

Date fiind aceste premise, poate să apară – cu titlul de ipoteză, în acest stadiu al cercetărilor – ideea conform căreia utilizatorii de internet sunt, într-adevăr, o forță activă în „procesul generativ al tehnologiei”, dar nu la întâmplare și nici într-un mod voluntar. Situațiile socio-biografice tipice, în care subiecții se regăsesc, determină genuri infime/mărunte de comportament, inclusiv genuri de utilizare a tehnologiei. În anumite condiții, genurile pot induce schimbări în tehnologia însăși. În orice caz, existența lor contribuie la crearea posibilităților pentru dezvoltarea tehnologiei în chestiune.

Se poate spune că cercetătorii din domeniul comunicării au fost oarecum nepregătiți în fața dezvoltării fără precedent a internetului. Pe lângă dificultățile inițiale ale conceptualizării (s-a pus, de exemplu, întrebarea: ce fel de mediu de comunicare este internetul: un mijloc de comunicare în masă sau un mijloc tehnic de comunicare interpersonală?), au urmat dificultățile utilizării, pentru înțelegerea și explicarea noului mediu, a teoriilor și modelelor teoretice existente până atunci. Deși unele dintre teoriile comunicării pot fi folosite în studiul internetului, se simte, în prezent, nevoia dezvoltării unor noi concepte și modele teoretice, prin care să fie interpretate evoluția, utilizările și efectele acestui nou mediu de comunicare.

Pe lângă absența aplicațiilor teoretice, deja recunoscută, un alt fapt, care reiese din metaanalizele asupra cercetării internetului de până acum, este acela referitor la slaba utilizare a unor metode de cercetare recunoscute, precum tehnicile cantitative, dar și a unor metode calitative menite să completeze și să aprofundeze informațiile obținute prin intermediul studiilor cantitative.

Tocmai de aceea, toți cercetătorii în domeniu arată că este de dorit, pe de o parte, să fie dezvoltate noi concepte și teorii pentru cercetarea internetului, alături de utilizarea unora dintre conceptele și teoriile comunicării existente deja, astfel încât să poată fi explicate și prezise schimbările rapide, care survin o dată cu această nouă tehnologie de comunicare, iar pe de altă parte să fie realizate, în viitor, mai multe studii empirice referitoare, în special, la variatele efecte ale internetului și la posibilitățile de îmbunătățire a acestuia, astfel încât să corespundă așteptărilor utilizatorilor și societății, în general.

Referitor la dificultățile cercetării internetului, încă din primii ani ai proliferării acestuia, M. Morris și C. Ogan (1996) arătau că modelele teoretice din câmpul comunicării de masă, în special teoriile efectelor și ipotezele de bază din spatele acestora, constrâng/limitează cercetarea internetului. Tot ei au argumentat însă că, datorită faptului că internetul este un mediu de comunicare de masă, cercetătorii comunicării ar trebui să examineze internetul, mai mult decât comunicarea mediată de computer, în general, în contextul altor mass-medii tradiționale. Ei au clasificat cercetarea internetului în patru categorii distincte: 1) comunicarea asincronică «unul-către-unul» (*one-to-one* – de exemplu, e-mail-urile); 2) comunicarea asincronică «mai mulți-către-mai mulți» (*many-to-many* – de exemplu, *usenet*s, *online bulletin boards* și *listservers*); 3) comunicarea sincronă, ce poate fi «unul-către-unul», «unul-către-câțiva» (*one-to-few*) sau «unul-către-mai mulți» (*one-to-many*) (de exemplu, *multi-user dungeons*); 4) comunicarea asincronică, bazată pe nevoia destinatarului (de exemplu, paginile *web* și *FTP files*) (apud Kim & Weaver, 2002, p. 520).

Cu toate că, în ultimii ani, s-au făcut progrese în privința conceptualizării și analizei internetului, prin numeroase abordări din perspectiva științelor comunicării, sociologiei, psihologiei etc., în prezent, dezvoltarea tehnologiei, a mediului de comunicare, se află cu mult înaintea cercetării impactului său social.

OBIECTIVELE CERCETĂRII

Aminteam mai devreme despre faptul că sunt de explorat, în continuare, o mulțime de aspecte referitoare la internet și la impactul său, precum, de exemplu, acelea despre utilizările și efectele internetului în plan social. Un astfel de obiectiv general și-a propus și proiectul de cercetare din care face parte această lucrare.

Obiectivele specifice ale cercetării mai largi la care facem referire¹, rezultate deopotrivă din întrebările de cercetare desprinse din perspectivele conceptual-teoretice prezentate mai sus, ca și din aria de studiu delimitată de problematica utilizărilor și percepțiilor internetului, a problemelor sociale și culturale ridicate de acesta și a efectelor internetului asupra indivizilor, au fost: identificarea măsurii în care adolescenții din România au acces la internet; identificarea *pattern*-urilor de utilizare a internetului și schițarea unui „tablou” al utilizărilor, inclusiv al locului „consumului” de internet în consumul general de mass-media, pe de o parte, și în practicile de comunicare interpersonală, pe de altă parte; identificarea efectelor internetului asupra tinerilor; identificarea așteptărilor față de internet.

Cu alte cuvinte, ne-a interesat, la un prim nivel, să aflăm dacă această nouă tehnologie de comunicare este răspândită printre adolescenți la un nivel de generalitate ridicat, sau dacă rămâne, în continuare, în special în ceea ce privește utilizările multimedia interactive, mai degrabă potențială decât actuală. La un al doilea nivel, ne-am propus să realizăm o descriere comprehensivă și detaliată a activităților și *pattern*-urilor de consum, generate de acest nou mediu de comunicare de masă, fără a omite nici surprinderea mecanismelor/modificărilor din canalele interpersonale de comunicare, facilitate de această nouă tehnologie. În al treilea rând, interesul nostru a fost să aflăm atât efectele la nivelul personal și al microrelațiilor sociale, cât și efectele la un nivel mai general, acela al stilului de viață și al funcționării și reconfigurării normelor și valorilor sociale. În fine, în al patrulea rând, ne-am propus să aflăm care sunt așteptările adolescenților față de internet – nu doar așteptările în plan personal, relațional și social, ci și așteptările în ceea ce privește evoluția tehnologică.

Această lucrare prezintă o parte din rezultatele cercetării realizate conform obiectivelor specifice și a dimensiunilor măsurabile, care au decurs din obiectivele generale, referitoare la *pattern*-urile de utilizare a internetului de către adolescenți, pe de o parte, și la efectele acestui nou mediu de comunicare, pe de altă parte.

Mai exact, obiectivele specifice de cercetare care vor fi prezentate în continuare se referă la: identificarea frecvenței și duratei utilizării internetului, ca și a practicilor/aplicațiilor, pentru care este utilizat, cel mai frecvent, acest mijloc de comunicare; semnificația internetului pentru adolescenții din România (ce înseamnă internetul pentru adolescenții români?); autopercepția influenței internetului asupra adolescenților.

METODOLOGIA

Metodele utilizate au fost interviurile în profunzime și ancheta sociologică, adică, pe de o parte, o metodă calitativă de cercetare, iar pe de altă parte o metodă cantitativă. Așa cum se știe, datele obținute prin aplicarea unei metodei cantitative

¹ Intitulată *Impactul social și cultural al internetului asupra adolescenților din România*, proiect finanțat prin Grantul CEE-ET nr. 172/ 2006–2008.

în sociologie pot fi atât suplimentate și explicate prin informații aprofundate, obținute printr-o metodă calitativă, atunci când aceasta este utilizată ulterior, cât și ghidate și structurate de astfel de informații, atunci când metoda calitativă este aplicată anterior. Acesta din urmă a fost și cazul demersului nostru de cercetare.

Astfel, am realizat mai întâi partea calitativă a cercetării, prin interviurile în profunzime, pentru a putea avea informații și o primă imagine referitoare la tema de cercetare. Acestea ne-au fost utile atât pentru a explica fenomenul și a avea o primă radiografie a lui, cât și pentru conceperea instrumentului de lucru (chestionarul) pentru partea cantitativă a cercetării – ancheta. Interviurile au fost realizate în perioada martie–iunie 2007, iar ancheta sociologică, în noiembrie 2007.

Scopul principal al interviurilor în profunzime a fost acela de a obține, de la subiecți, realizarea unor mininarațiuni, a unor „istorii subiective”, prin care ei să descrie relația lor cu internetul și locul acestuia în viața lor cotidiană. Ghidul de interviu, ca și chestionarul utilizat în cadrul anchetei, a fost structurat în conformitate cu obiectivele generale și specifice, pe care ni le-am propus atunci când am conceput cercetarea. Am intervievat 30 de subiecți, aleși în funcție de două condiții generale: a) să fie elevi de liceu; b) să fie utilizatori de internet. Cum atât cercetarea calitativă, cât și cea cantitativă a vizat² doar eșantioane de subiecți din București, la cele două criterii prezentate mai sus s-a adăugat și acela ca adolescenții intervievați să locuiască și să învețe la un liceu din București.

Dincolo de aceste condiții generale, preliminare, ne-am constituit eșantionul propriu-zis în funcție de trei mari categorii/variabile independente, pe care le-am considerat a fi cele mai relevante în vederea unor corelații și explicații sociologice ale fenomenului studiat: genul (masculin, feminin), clasa – în sensul de an de studiu (a IX-a, a X-a, a XI-a și a XII-a) și profilul liceului (cu șase variante: real, uman, informatic, tehnic, artistic/vocațional și sportiv). Astfel, ținând cont de structura la nivel general a categoriei de populație pe care am vizat-o, structura eșantionului nostru de 30 de persoane selectate pentru interviurile în profunzime a fost următoarea: 16 fete și 14 băieți; 7 elevi în clasa a IX-a; 8 elevi în clasa a X-a; 7 elevi în clasa a XI-a; 8 elevi în clasa a XII-a; 7 elevi la un liceu cu profil real; 8 la profil uman; 4 la profil informatic; 4 la profil tehnic; 4 la profil artistic și 3 la profil sportiv.

Ancheta sociologică, a cărei cercetare de teren a avut loc în noiembrie 2007, a fost realizată asupra unui eșantion reprezentativ de adolescenți din București. Scopul acesteia a fost, pe de o parte, realizarea, pe baza datelor obținute, a unor generalizări utile la nivel macrosocial, iar pe de altă parte, conturarea unui tablou al locului/integrării internetului în viața de zi cu zi a tinerilor și adolescenților din România, ceea ce ne relevă și date importante privind rolul/locul acestuia în reconfigurarea spațiului mediatic românesc.

² Din cauze obiective, materiale.

Tehnica, prin care am obținut eșantionul reprezentativ la nivelul Bucureștiului, a fost eșantionarea stratificată. Schema de eșantionare a fost una complexă, presupunând un procedeu de eșantionare bistadială, conjugat cu operații de stratificare proporțională, selecție *cluster* și selecție aleatorie simplă, ca modalitate de selecție ultimă.

Populația de referință sau „universul cercetării” noastre fost constituit/ă din adolescenții din București, înscriși într-o formă de învățământ liceal. Așadar, un prim strat, pe care l-am avut în vedere în selectarea eșantionului, a fost forma de învățământ. Luând în considerare acest criteriu, am stabilit proporția de populație vizată, pe fiecare dintre tipurile de forme de învățământ la care sunt înscriși adolescenții din București: liceu (zi, seral, frecvență redusă), respectiv SAM (școală de arte și meserii). Astfel, am selectat pentru eșantionul nostru numărul de adolescenți din fiecare din aceste tipuri de forme de învățământ, conform distribuției corespunzătoare a populației de referință (categoria adolescenților liceeni din București). Alte două criterii, pe care le-am avut în vedere în selecția eșantionului, criterii care s-au constituit în „straturi” pentru schema noastră de eșantionare, au fost „clasa” – în sensul de „an de studiu” (cu cinci categorii sau substraturi: a IX-a, a X-a, a XI-a, a XII-a și a XIII-a), respectiv „profilul” (cu opt tipuri sau substraturi: uman, real, informatic, tehnic, economic, artistic, sportiv și teologic). În funcție de toate aceste criterii (straturi și substraturi), am realizat alocarea proporțională a eșantionului pe straturi, în conformitate cu distribuția populației de bază³.

După stabilirea unui volum orientativ al eșantionului de 1 000 de adolescenți, volum care respectă reprezentativitatea unui eșantion la această scară, și după alocarea proporțională a eșantionului pe straturile menționate, și fără a realiza realocări ale subeșantioanelor cu volum scăzut în straturile învecinate (pentru a nu introduce distorsiuni în eșantion)⁴, am ales, prin alocare exclusiv aleatorie, liceele din cadrul cărora urmau să fie selectați elevii incluși în eșantion și am stabilit mărimea medie a subeșantioanelor pe punct de eșantionare, ca și numărul și volumul de puncte de eșantionare pe fiecare strat. Aceleași reguli ale eșantionării probabiliste sau aleatorii au fost respectate și de operatorii de teren, atunci când, în cadrul liceelor incluse în eșantion, au selectat clasa (aici nu în sensul de an de studiu, ci de clase paralele – A, B, C, D etc.), din care urma a fi ales numărul de elevi, iar din cadrul clasei elevii incluși în anchetă.

³ Toate datele referitoare la populația de referință – adolescenții liceeni din București (numărul total de liceeni înscriși în anul școlar 2007–2008, numărul de licee, distribuția lor pe forme de învățământ – licee, cu variantele *zi*, *seral* și *frecvență redusă*, respectiv școli de arte și meserii, distribuția pe clase și pe profiluri) ne-au fost oferite, la cerere, de către Inspectoratul Școlar al Municipiului București (www.ismb.edu.ro)

⁴ Astfel, chiar și atunci când subeșantionul a fost foarte mic, așa cum a fost cazul profilurilor cu elevi mai puțini, precum cel artistic, teologic și sportiv, am hotărât să nu realizăm realocări nici pe linie, nici pe coloană, astfel încât să avem cât mai puține distorsiuni față de distribuția populației de bază.

Ancheta s-a desfășurat în 60 de licee din București⁵. Volumul eșantionului final, asupra căruia a fost aplicat chestionarul, a fost de 1 008 subiecți, iar structura lui a fost următoarea:

Tabelul nr. 1:

Volumul și structura eșantionului reprezentativ pentru adolescenții liceeni la nivelul Bucureștiului

Profiluri/Ani de studiu (clase)	Licee					SAM			Total pe profiluri
	IX	X	XI	XII	XIII	IX	X	XI	
Artistic	4	1	8	3	0	0	0	0	16
Real	13	11	10	19	4	0	0	0	57
Economic	16	16	20	24	5	4	7	6	98
Informatic	54	66	70	80	6	0	0	0	276
Sportiv	3	4	4	5	0	0	0	0	16
Tehnic	28	41	41	91	47	37	59	38	382
Teologic	2	2	2	4	0	0	0	0	10
Uman	29	31	40	42	11	0	0	0	153
Total pe clase	149	172	195	268	73	41	66	44	1 008

FRECVENȚA ȘI DURATA UTILIZĂRII INTERNETULUI. CELE MAI FRECVENT FOLOSITE PROGRAME/APLICAȚII ALE ACESTUI MIJLOC DE COMUNICARE

Rezultatele cercetării noastre, atât calitative cât și cantitative, ne demonstrează faptul că adolescenții pot fi caracterizați ca mari „consumatori” de internet. Cu o singură excepție, toți tinerii intervievați în profunzime utilizează zilnic internetul, iar ancheta sociologică ne-a relevat că mai mult de trei sferturi dintre adolescenți accesează internetul în fiecare zi:

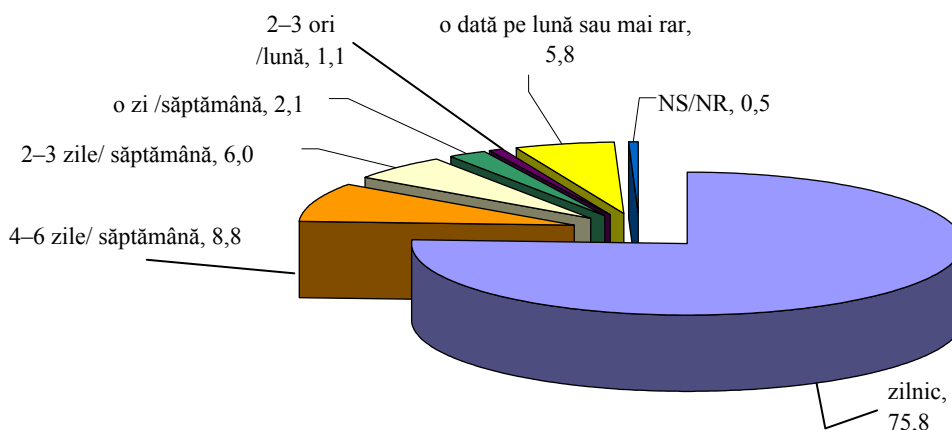
Așadar, datele anchetei de teren au nuanțat rezultatele referitoare la frecvența utilizării internetului de către liceeni. Cum spuneam, cercetarea ne-a relevat faptul că mai mult de trei sferturi dintre adolescenții bucureșteni (75,8%) utilizează internetul zilnic. Aceștia sunt urmați de un procent de aproape 17%, care, deși nu-l utilizează zilnic, folosesc totuși noul mediu de comunicare cel puțin o dată pe săptămână. Din acest procent de 17%, cei mai mulți (8,8%) intră pe internet, într-o săptămână, de 4–6 ori. Un procent de 6% din adolescenți accesează internetul de 2–3 ori pe săptămână, iar 2,1% o dată pe săptămână. Procentul celor care utilizează mai rar internetul este de aproape 7%: 1,1% îl folosesc de 2–3 ori pe lună, iar restul, de 5,8%, sunt utilizatori sporadici, utilizându-l o dată pe lună sau mai rar.

⁵ Dintr-un total de 102 licee și SAM existente în București. Numărul mare de unități de învățământ în care am realizat cercetarea se explică, așa cum spuneam, prin faptul că am inclus un liceu în eșantion, în scopul maximalizării reprezentativității acestuia, chiar și atunci când, aleatoriu, am selectat acel liceu pentru un singur subeșantion, oricât de mic (chiar și 2, 3 sau 4 elevi, subeșantioane corespunzătoare unor profiluri cu un număr redus de elevi, precum profilurile amintite în nota anterioară).

Figura nr. 1

Frecvența utilizării internetului de către adolescenți

Frecvența utilizării internetului (procente)

Datele obținute prin interviurile în profunzime ne-au permis să aflăm și ce se află „în spatele” acestor procente, „conținutul” lor. Dincolo de faptul că majoritatea adolescenților utilizează zilnic internetul (29 din cei 30 de subiecți intervievați în profunzime și 75,8% din cei 1 008 subiecți ai anchetei), ne-a interesat și ce înseamnă, mai exact, acest răspuns „în fiecare zi”, pe care l-am primit, cel puțin în interviuri, aproape invariabil, de la adolescenți.

Interviurile în profunzime ne-au relevat faptul că timpul de folosire al internetului variază, de obicei, de la o oră, la 10 și chiar 13 ore pe zi. Unii dintre intervievați nu au putut să facă o apreciere a timpului de utilizare: ei declară că internetul „stă deschis toată ziua”, fără a-l folosi însă continuu, ei desfășurând și alte activități sau întrerupând utilizarea lui pentru alte ocupații (care implică inclusiv acțiunea de a pleca de acasă):

Caseta nr. 1

„Este deschis tot timpul”.

Sânziana (clasa a XI-a, profil uman): „În fiecare zi (...) De când vin de la școală până seara când mă culc. Dar nu stau într-una, mai plec de la calculator, dar, și dacă plec în oraș, eu îl las deschis acolo, că stau pe Messenger tot timpul. Vorbesc întruna, e ca o dependență, așa. Dacă nu intru o zi sau două, simt că înnebunesc!”

Oana (clasa a XI-a, profil real): „A utiliza în sens pasiv sau activ?... Pentru că internetul este, practic, deschis din momentul în care se deschide și calculatorul, iar acesta este deschis mai nonstop. Deci și internetul este nonstop. De utilizat, de navigat pe internet sau de vorbit pe internet, în medie cam vreo două-trei ore pe zi, să zic”.

Lavinia (clasa a X-a, profil tehnic): „Având calculator acasă, în cameră, Messenger-ul e deschis tot timpul...”

Doina (clasa a IX-a, profil artistic): „Eu îl deschid de dimineață, îl las pornit și când mai sună... adică nu stau tot timpul în fața calculatorului, decât doar atunci când am treabă sau ceva de genul ăsta. Nu stau doar ca să vorbesc”.

Așa cum se observă în ultimele două citate, internetul este echivalat, de multe ori, cu Messenger-ul sau cu activitatea de „a vorbi”. De altfel, comunicarea cu alte persoane, în special comunicarea instant, este principala cauză/motivație a utilizării internetului de către tineri.

Întorcându-ne la durata folosirii internetului de către tineri în fiecare zi, ni se par relevante exemplele de adolescenți, care, practic, își ocupă tot timpul sau cea mai mare parte a intervalului de timp în care sunt acasă, pe internet. Primii doi elevi care vor fi citați mai jos, Cosmin și Adrian, sunt exemple pentru, practic, un fel de exclusivitate a acestuia în viața lor de acasă (deși Adrian, elev la un liceu sportiv, spune că are perioade diferite în viața lui, în funcție și de antrenamente sau cantonamente – însă, dincolo de astfel de perioade, rămâne valabilă constatarea că, atunci când este acasă și este „absolvit” de activitățile sale sportive, ajunge să folosească internetul și câte 12 ore). Celelalte exemple, adolescenți deopotrivă fete și băieți, din toate clasele și de la toate profilurile, pot fi numiți „mari consumatori” de internet, din moment ce își petrec mai mult de patru ore pe zi utilizându-l. Atât citatele anterioare, cât și citatele de mai jos se referă la utilizarea internetului în zilele obișnuite, de școală, ale elevilor:

Caseta nr. 2
„10–13 ore pe zi”.

Cosmin (clasa a X-a, profil tehnic): „13 ore, de obicei, pe zi și depinde cât timp am când sunt acasă, dar așa, o medie, cam 10 ore”.

Adrian (clasa a XI-a, profil sportiv): „Depinde de perioade. Sunt perioade în care folosesc 10 ore, 12 ore... [Pe zi?] Da, perioade... Într-o săptămână pot să nu folosesc deloc. Depinde ce antrenamente am... [Și care sunt perioadele mai lungi? Cele în care îl folosești mai mult sau celelalte?] În care îl folosesc mai mult. [Și săptămânile în care nu îl folosești deloc sunt mai rare?] Da, mai rare”.

Caseta nr. 3
„4–5 ore pe zi, uneori chiar mai mult”.

Maria (clasa a XII-a, profil uman): „În medie cam 5 ore pe zi (...) În week-end poate mai mult. Pe săptămână cam 40 de ore”.

Mihai (clasa a XII-a, profil tehnic): „În jur de 5, 6 ore. În fiecare zi”.

Alexandra (clasa a XI-a, profil informatic): „Pe zi, vreo 5 ore aproximativ, poate 6 sau 4, depinde și de zi (...) În vacanță, sunt unele zile în care pot sta de dimineața până seara pe internet sau, mă rog, la calculator”.

Cristian (clasa a XI-a, profil uman): „Pe zi, cam 4–5 ore, așa (...) În weekend mai mult”.

Alina (clasa a X-a, profil sportiv): „Cam 4–5 ore (pe zi – n.n., S.Ș.)”.

Ștefan (clasa a IX-a, profil artistic): „Pe zi, în jur de 4–5 ore, uneori chiar mai mult. Și pe săptămână mult, 30 de ore, dacă e să aproximez”.

Ana-Maria (clasa a IX-a, profil uman): „Stau de regulă... să zicem, cam 4–5 ore”.

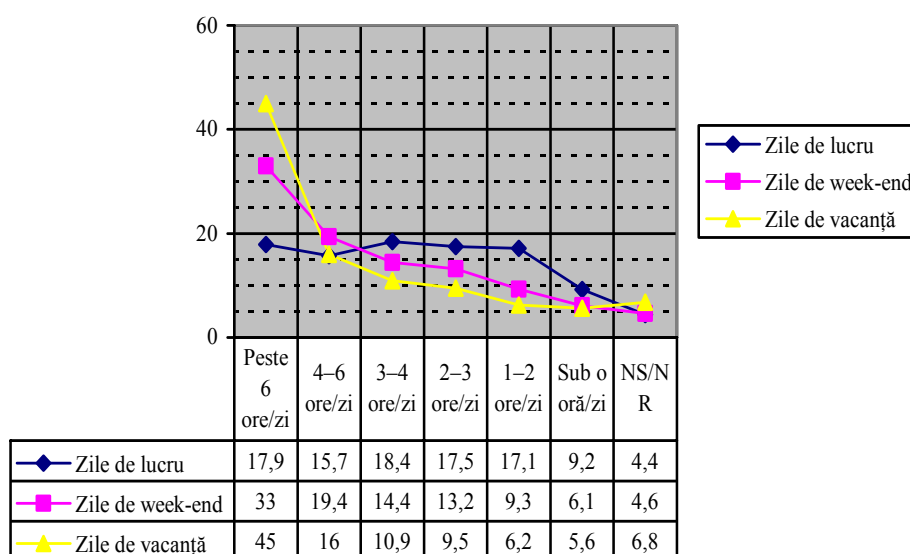
Sorina (clasa a IX-a, profil real): „Cred că în jur de 5 ore pe zi. (...) În week-end mai mult”.

Din aceste exemple observăm o diferențiere făcută de subiecți între folosirea internetului în zilele obișnuite, de lucru (de școală) și zilele de week-end și cele de

vacanță. Tocmai de aceea, în chestionarul folosit în anchetă, am „descompus” itemul privind durata utilizării internetului pe trei tipuri de perioade, care fac deosebiri în calendarul adolescenților: zilele de lucru (de luni până vineri), zilele de week-end și zilele de vacanță. Am făcut această diferențiere, deoarece atât cercetarea noastră calitativă anterioară, cât și majoritatea studiilor referitoare la consumul media, arată că timpul alocat mediei este unul neomogen, el fiind, în general, corelat cu agenda profesională a oamenilor.

Figura nr. 2

Durata utilizării internetului în funcție de calendarul adolescenților (procente ale utilizatorilor)

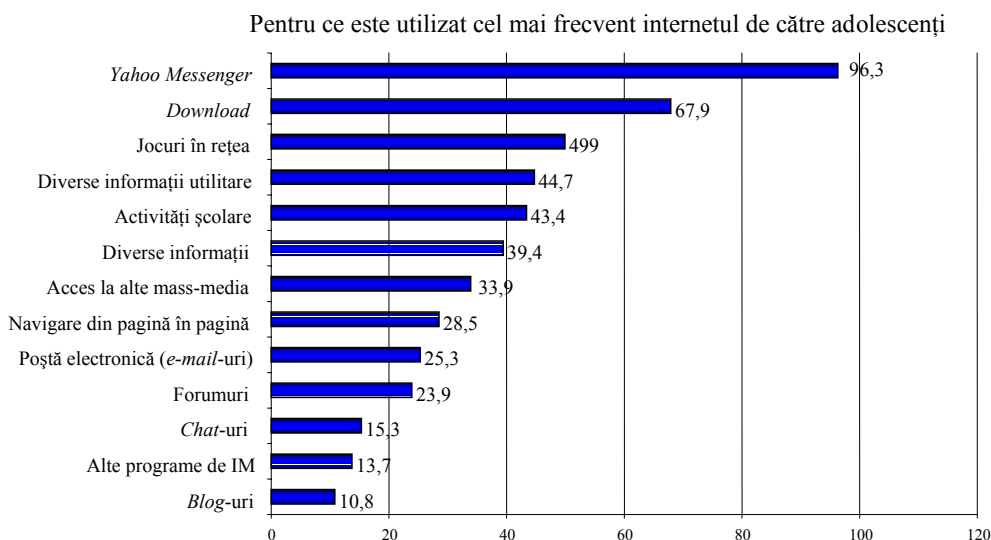
Consumul mare de internet al adolescenților este confirmat prin ancheta sociologică reprezentativă la nivelul adolescenților din București. Deoarece pe baza acestuia putem face generalizări, se poate spune, în conformitate cu rezultatele de mai sus, că mai mult de jumătate din adolescenți sunt mari consumatori de internet (cu peste 3 ore pe zi petrecute utilizând internetul), chiar și în zilele de lucru, când au școală. Astfel, procentul cumulat al subiecților, care utilizează noul mediu de comunicare peste 6 ore pe zi, 4–6 ore pe zi și 3–4 ore pe zi, este de 52% în zilele săptămânii. Acest procent este și mai mare, atunci când este vorba despre utilizarea internetului în zilele de week-end și zilele de vacanță: 66,8% din adolescenți folosesc internetul mai mult de 3 ore în fiecare zi din timpul week-end-ului, iar acest procent crește la 71,9% pentru zilele din timpul vacanțelor. Faptul că durata utilizării internetului crește în zilele de week-end și, mai ales, în zilele de vacanță nu este lipsit de importanță: el ne arată că, pentru adolescenți, consumul de internet

este constrâns, sau cel puțin influențat, în ceea ce privește durata sa, de către calendarul școlar. De reținut, în acest sens, este și procentul foarte mare al „consumului intensiv” de internet în zilele de vacanță: aproape jumătate din adolescenți (45%) își petrec peste 6 ore pe zi utilizând internetul, în timpul vacanțelor. Mai mult, procentul consumului de peste 6 ore pe zi nu este de neglijat nici în timpul week-end-ului (33%), dar nici în timpul zilelor de lucru, când 17,9% din adolescenți, deși au școală, folosesc mai mult de 6 ore pe zi pentru internet.

Itemul referitor la cele mai frecvent folosite programe/aplicații/utilități ale acestui nou mijloc de comunicare a fost măsurat printr-o scală de ierarhizare: le-am cerut subiecților să aleagă dintr-un număr de 13 variante de răspuns, 5 răspunsuri, care corespund opiniilor lor, răspunsuri, pe care, apoi, să le ierarhizeze într-o manieră proprie⁶. Rezultatele obținute sunt următoarele:

Figura nr. 3

Cele mai frecvent utilizate programe/ aplicații ale internetului

Graficul de mai sus întărește o ierarhie, care deja s-a conturat pe baza rezultatelor interviurilor în profunzime: pentru adolescenți, internetul înseamnă, în ordine: comunicare, divertisment (distracție) și informație. Din analiza acestui item măsurat în anchetă, avem însă noi informații, cu privire la această ierarhie. Pentru

⁶ Am obținut 4 891 răspunsuri. Graficul prezintă procentele *per* intervievați, pe fiecare linie.

comunicare, constatăm un program de internet care se detașează clar ca lider în comunicarea pe internet a adolescenților din România: Yahoo Messenger a fost desemnat de un procent covârșitor de subiecți (96,3%, la distanță considerabilă de următoarele răspunsuri din ierarhie) ca fiind principalul program pentru care utilizează internetul. „Yahoo Messenger” este, prin excelență, comunicare – și nu este vorba doar despre comunicare instant, în timp real (incluzând aici comunicare scrisă, vorbită/auzită prin microfon/căști/boxe și vizuală prin camere *web*), ci și comunicare a trăsăturilor de personalitate, a preocupărilor, a stării de spirit generale sau particulare etc. (prin intermediul avatarurilor și a mesajelor afișate, ca și a constanței *versus* schimbării frecvente a acestora etc.).

Următoarele două aplicații pentru care internetul este frecvent folosit de adolescenți, „*download*” (67,9%) și „jocuri în rețea” (49,9%), pot fi subsumate semnificației de „divertisment”, dată de subiecți internetului, în timp ce celelalte trei, care continuă ierarhia, dau consistență semnificației de „informare”: informațiile utilitare (44,7%), informațiile căutate pentru activități școlare (43,4%), respectiv diverse informații (legate de interese, preocupări personale, *hobby-uri* etc. – 39,4%).

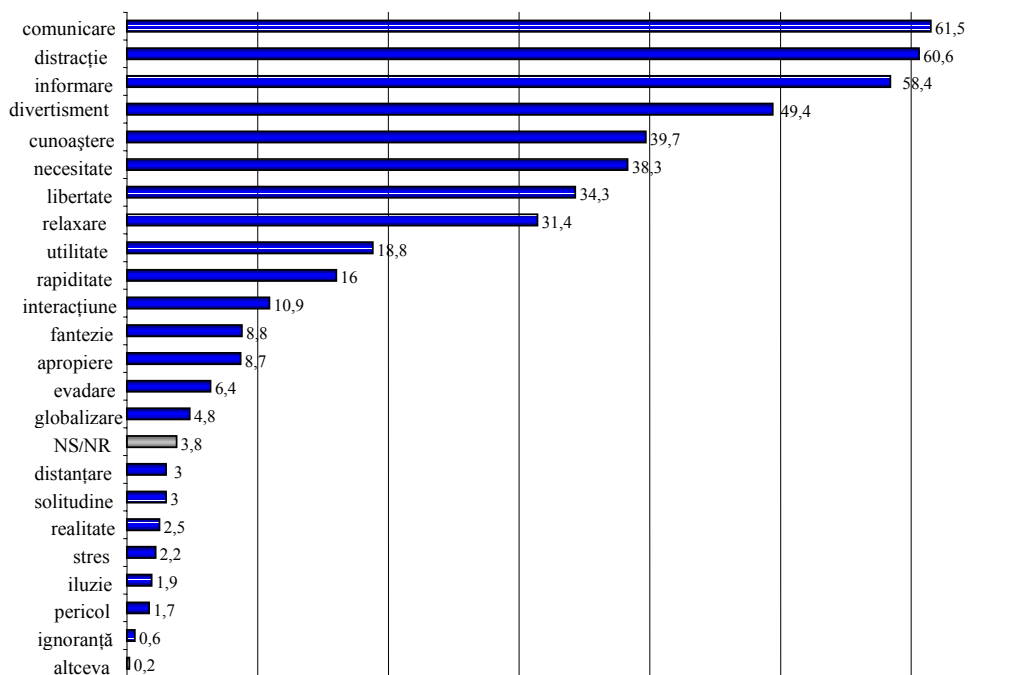
Restul de aplicații/practici/activități/programe, pentru care internetul este frecvent folosit de către tineri, pot fi asociate atât comunicării (precum poșta electronică, *chat*-urile, diversele programe de mesagerie instant, forumurile și blog-urile), cât și informării (accesul la alte mass-media, navigarea din pagină în pagină), însă acestea din urmă pot fi la fel de bine asociate și divertismentului sau distracției. O atenție aparte o merită, în acest punct, forumurile, menționate de un procent destul de mare de respondenți (23,9%) și *blog*-urile (amintite de 10,8%). Numărul destul de mare de adolescenți preocupați de aceste două forme de comunicare prin internet (iar comunicarea prin intermediul forumurilor și al blog-urilor este una aparte, semnificativă) poate fi o confirmare a presuposiției, conform căreia spațiul public are tendința de a se lărgi, de a „cuprinde mai mult decât înainte” (în termenii lui J. Thompson). Forumurile și *blog*-urile sunt nu doar noi forme de comunicare între oameni, ci și noi forme sau noi spații de dezbateră publică, ceea ce înseamnă că spațiul public are în prezent noi dimensiuni, el este reconfigurat de comunicarea mediată de computer, în speță, de internet.

Cu alte cuvinte, cercetarea noastră relevă faptul că, cel puțin în ceea ce privește categoria de populație studiată de noi, spațiul creat de internet nu este un spațiu alternativ, paralel sau fără legătură/puțin conectat cu realitatea în care trăiesc subiecții, ci, din contră, este o parte constitutivă, distinctă și cu un rol aparte, indispensabil chiar, atât în spațiul privat al oamenilor, cât și în noul spațiu public, care evoluează, se schimbă și se reconfigurează, o dată cu dezvoltarea rapidă a noilor mijloace de comunicare și informare.

SEMNIFICAȚIA INTERNETULUI PENTRU ADOLESCENȚI

Pentru a afla ce înseamnă internetul pentru adolescenții din București, le-am cerut acestora, în ancheta sociologică, să caracterizeze acest nou mijloc de comunicare printr-un număr de cel mult cinci termeni semnificativi. Rezultatele sunt prezentate în graficul următor⁷:

Figura nr. 4
Termenul care caracterizează cel mai bine internetul

Așa cum se poate observa, *comunicarea* rămâne principalul termen menționat ca semnificație pentru internet. Acesta este termenul ales de cei mai mulți dintre tinerii incluși în eșantionul nostru – 61,5%. De altfel, așa cum vom vedea și mai departe, când va fi vorba despre influența internetului, acest nou mediu de

⁷ Itemul a fost măsurat prin întrebarea: „Care este pentru tine termenul care caracterizează cel mai bine internetul?”. Subiecților care au răspuns la chestionar le-a fost oferită o listă cu 23 de termeni, din care ei au putut alege maximum cinci răspunsuri, conform opiniei lor referitoare la termenii cei mai semnificativi pentru internet. Așadar, a fost vorba despre o întrebare închisă cu răspuns multiplu, conținând o scală nominală. Am obținut, în urma anchetei, 4 624 răspunsuri, iar procentele din grafic sunt calculate, pe fiecare linie, *per* repondenți.

comunicare nu doar că facilitează comunicarea între oameni, dar o și schimbă (iar sensul dat de subiecți acestei schimbări este acela de „îmbunătățire”), ceea ce face în prezent din internet un factor important al reconfigurării atât a spațiului privat, cât și a celui public.

Ierarhia obținută anterior este confirmată și acum, dat fiind că următoarele locuri sunt ocupate tot de divertisment (cu varianta „distracție”) și informare. Așa cum se vede din figura de mai sus, procentele celor trei sunt foarte apropiate: 60,6% dintre subiecți au menționat „distracția” ca termen care caracterizează elocvent internetul (la acesta adăugându-se și termenul propriu-zis de „divertisment”, aflat în această ierarhie pe locul al patrulea, el fiind menționat de 49,4% din respondenți), iar un procent apropiat, de 58,4%, au indicat „informarea”, ca termen care poate fi asociat cel mai bine internetului. Putem spune, așadar, că acești trei termeni – comunicare, distracție/divertisment și informare – sunt termenii care definesc primordial, în prezent, internetul, cel puțin în cazul adolescenților din România.

Urmează, în ierarhia obținută, un set de alți patru termeni (pe care procente apropiate de subiecți i-au asociat internetului), care, așa cum, de altfel, relevase și cercetarea calitativă, nu sunt caracteristici sau definiții oarecum obiective, concrete ale internetului, ci semnificații, definiții simbolice. Pentru 39,7% dintre respondenți, internetul înseamnă „cunoaștere”, iar dacă ar trebui să trecem dincolo de sensul său abstract, simbolic și să asociem această semnificație unuia dintre termenii despre care am discutat deja, aflați pe primele locuri, atunci ea poate fi asociată atât termenului concret de „informare” (în sensul de aflare și reținere a unor cunoștințe noi, din diverse domenii), cât și termenului de „comunicare” (în sensul de cunoaștere a unor oameni noi). 38,3% dintre subiecți au asociat internetului termenul de „necesitate” – așadar, acest procent de adolescenți vede internetul ca parte integrantă și indispensabilă a vieții. O altă semnificație simbolică asociată internetului, relevantă și de cercetarea calitativă, este *libertatea* – termen despre care 34,3% din respondenți au considerat că definește cel mai bine internetul. În fine, al patrulea termen din set, *relaxarea*, și acesta relevat deja și de interviurile în profunzime, a fost menționat de 31,4% dintre subiecți, această semnificație putând fi asociată atât comunicării, cât și, mai ales, distracției și divertismentului.

Urmează alți trei termeni aleși, în ordine, de adolescenți pentru a caracteriza internetul: utilitate (18,8%), rapiditate (16%), interacțiune (10,9%), aceste caracteristici putând fi considerate aspecte pozitive ale noului mediu de comunicare. La fel pot fi văzute și caracteristicile menționate în continuarea ierarhiei, într-un set de patru termeni – sau, cel puțin, primii trei, pentru că globalizarea este un concept ambivalent, fiind văzută, cel puțin de unii analiști, și ca un fenomen negativ, ce caracterizează lumea actuală: fantezie (8,8%), apropiere (8,7%), evadare (6,4%), globalizare (4,8%).

În fine, ceea ce apare deosebit de semnificativ din cercetarea noastră este faptul că termenii care reprezintă caracteristici/aspecte negative, care pot fi asociate (și pe care mulți, specialiști, dar mai ales nonspecialiști în științele socio-umane, le asociază, în critici uneori virulente) internetului sunt, de fapt, cel mai puțin asociați de către tinerii internetului (iar aceștia sunt, așa cum se cunoaște, persoanele cele mai deschise noilor tehnologii). Astfel, nu poate apărea lipsit de importanță faptul că persoanele care utilizează cel mai mult acest nou mijloc de comunicare îl găsesc doar în mică măsură, chiar într-o măsură *ne semnificativă*, periculos, stresant, iluzoriu sau ignorant. Mulți critici ai internetului argumentează pe tema faptului că el generează și/sau facilitează distanțarea între oameni. Numai 3% dintre intervievații noștri au ales „distanțarea” ca termen care poate caracteriza internetul. Alături de distanțare, criticii vorbesc despre faptul că internetul încurajează și determină lipsa interacțiunilor dintre oameni, solitudinea, însă, similar, doar 3% din subiecții noștri văd lucrurile în acest fel. Mulți vorbesc despre „realitatea” creată de lumea virtuală, de internet, ca despre o „realitate paralelă” nocivă, dăunătoare vieții personale a oamenilor, ca și relațiilor sociale și normelor morale. Doar 2,5% dintre respondenți au ales termenul „realitate paralelă” pentru a defini internetul. La fel, cei ce critică acest nou mijloc de comunicare îl văd ca pe o lume/realitate iluzorie, în care oamenii își irosesc viața, însă termenului de „iluzie” îi revine, conform anchetei noastre, un procent de doar 1,9% din opțiunile intervievaților. Procentele mici acordate și altor termeni, precum „stres” (2,2%), „pericol” (1,7%) și „ignoranță” (0,6%) ne arată faptul că, cel puțin pentru categoria de populație studiată de noi (adolescenții liceeni), internetul este un medium *eminamente pozitiv*, el fiind asociat, în cea mai mare măsură, cu termeni pozitivi, precum comunicarea, divertismentul și informarea (pe care le facilitează și le îmbunătățește), utilitatea, relaxarea, fantezia, cu libertatea ca valoare fundamentală a omului, dar și cu necesitatea, cunoașterea și interacțiunea.

AUTOPERCEPȚIA INFLUENȚEI INTERNETULUI

Ne-a interesat în ce măsură internetul constituie un factor de influență asupra adolescenților. Datele de cercetare, atât calitative cât și cantitative, ne arată că acest nou medium are un potențial major de influență, atât în privința comunicării, cât și a informării. Mulți subiecți ne-au vorbit despre faptul că internetul contribuie la diminuarea sau chiar anularea inhibițiilor, la **facilitarea comunicării**. Aceasta poate să aibă însă, uneori, și un revers: prin internet este mai ușor să minți, așa cum au remarcat câțiva dintre intervievații noștri, printre care și Virgil, elev în clasa a XII-a, citat mai jos:

Caseta nr. 4

„Ești mult mai liber pe internet”.

Alina (clasa a X-a, profil sportiv): „Chiar cred că prin internet ești mai deschis decât în realitate. Încă de la prima discuție, acolo ești foarte deschis... În realitate, dacă vorbești la început cu cineva, nu ești chiar atât de deschis”.

Ana-Maria (clasa a IX-a, profil uman): „[Te consideri mai liberă în exprimare pe Internet?] Da... având în vedere că nu te vezi...”

Virgil (clasa a XII-a, profil uman): „Pe net, din fața ecranului, aș putea spune orice, fără să-mi fie frică de reacția persoanei (...). Orice. Poți să spui și lucruri care nu sunt adevărate”.

Ștefan (clasa a IX-a, profil artistic): „(Internetul este – n.ns., S.Ș.) doar un mod mai liber de comunicare”.

Oana (clasa a XII-a, profil real): „Ești mult mai liber pe internet, te exprimi mult mai liber. [Tu te simți mai liberă în exprimare pe internet?] Da, mă simt mult mai liberă. Și cu cei pe care nu îi cunosc prefer să vorbesc pe internet decât să vorbesc față în față. Da, mă simt mai liberă”.

Internetul contribuie nu doar la facilitarea comunicării, ci și la **îmbunătățirea ei**:

Caseta nr. 5

„Poți să te gândești la ce vrei să exprimi”.

Adrian (clasa a XI-a, profil sportiv): „Da! (mă consider mai liber în exprimare pe internet – n.n., S. Ș.). Poți să... să te gândești la ceea ce vrei să zici, să exprimi”.

De altfel, faptul că internetul contribuie la facilitarea comunicării este demonstrat și de datele anchetei. Și din acestea rezultă că uneori adolescenții echivalează internetul cu programele de comunicare, în speță, cu *Yahoo Messenger*. Despre acest lucru am mai vorbit și anterior, când am prezentat exemple din interviurile în profunzime. Majoritatea subiecților ne-au spus că *Yahoo Messenger* este deschis permanent, iar acest lucru este considerat de multe ori ca de la sine înțeles, „el este acolo tot timpul”. Mulți intervievați ne-au relevat faptul că *Yahoo Messenger* este setat pentru a se deschide o dată cu calculatorul.

Caseta nr. 6

„Messenger-ul e deschis tot timpul”.

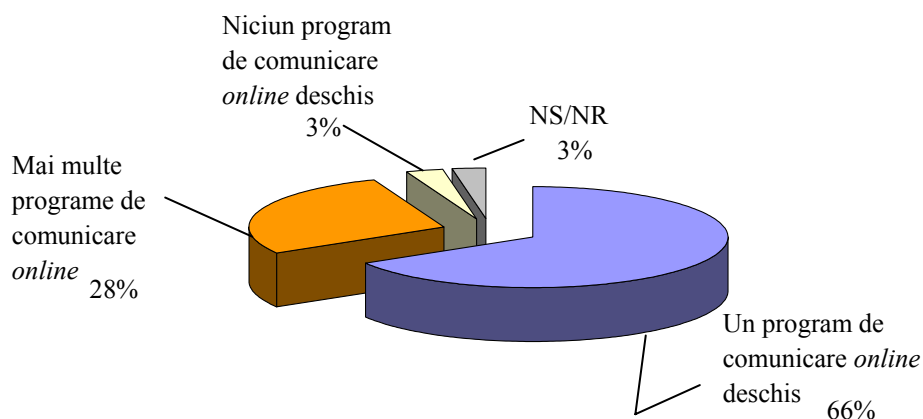
Lavinia (clasa a X-a, profil tehnic): „Având calculator acasă, în cameră, *Messenger*-ul e deschis tot timpul...”

Sânziana (clasa a XI-a, profil uman): „Stau pe *Messenger* tot timpul”.

Așadar, de cele mai multe ori, a utiliza internetul echivalează cu a utiliza cel puțin și un program de comunicare (cu precădere *Yahoo Messenger*), iar această situație este relevantă și de rezultatele cercetării cantitative: 94% dintre adolescenți țin deschis cel puțin un program de comunicare, atunci când utilizează internetul. Detaliat, așa cum o arată și graficul de mai jos, 66% țin deschis un astfel de program, iar 28% au deschise mai multe programe de mesagerie instant (alături de

Yahoo Messenger, care este programul principal de mesagerie instant utilizat, subiecții ne-au amintit programe precum Skype, MSN, Google Talk, ICQ). Toate aceste programe de mesagerie instant, adică programe ce permit oamenilor să vorbească *în timp real*, au capacitatea de a facilita comunicarea, oferă oamenilor posibilități de comunicare, care, altfel, sunt uneori imposibile în „viața reală”, în special atunci când interlocutorii se află la distanțe spațiale mari sau atunci când aceștia nu se cunosc în viața reală. Dacă această facilitare contribuie și la îmbunătățirea comunicării, sau doar o schimbă, o reformulează, rămâne de văzut și poate constitui în sine un subiect de cercetare semnificativ, în ceea ce privește internetul.

Figura nr. 5
Numărul programelor de comunicare *online* deschise concomitent

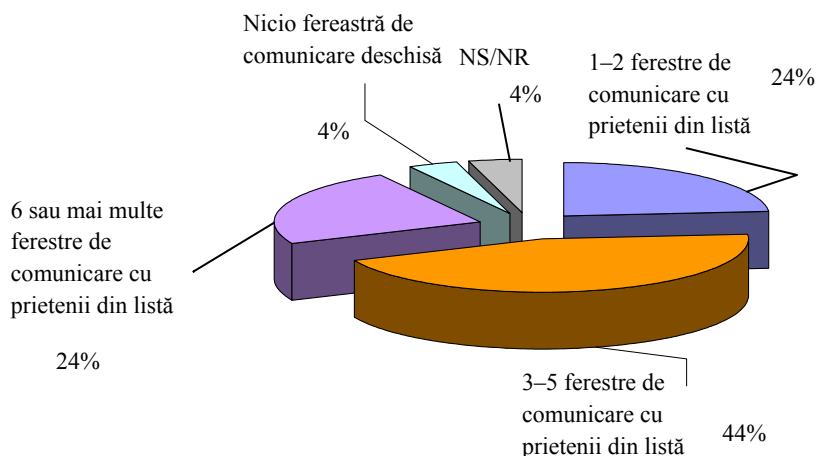

Pe lângă faptul că 94% din adolescenți au cel puțin un program de comunicare instant deschis, atunci când utilizează internetul, relevant este și faptul că programul sau programele de comunicare *online* sunt utilizate într-un mod intensiv. Aceasta înseamnă mai multe discuții simultane, ceea ce arată nu doar dorința/intenția de comunicare a adolescenților, ci și anumite competențe, anumite abilități și chiar o specializare a acestora. Aceasta relevă, încă o dată, deschiderea tinerilor pentru noile tehnologii, capacitatea lor de a se adapta și specializa în utilizarea lor și, mai mult decât atât, contribuția lor la dezvoltarea tehnologiei însăși, la transformarea ei, prin apropierea mecanismelor și facilităților acestora. Faptul că, în mai puțin de 20 de ani, internetul a evoluat vizibil, în ceea ce privește facilitățile/programele de comunicare, de la programele de poștă electronică, mai întâi, apoi la programele de comunicare în timp real – IRC, Mirc (*chat*-urile), până la programele de mesagerie instant actuale, este rezultatul, dincolo de

dezvoltarea/evoluția tehnologică a *software*-ului însuși, și al unei adaptări continue a tehnologiei la nevoile oamenilor. Utilizatorii își apropiază creativ tehnologia, prin urmare, tehnologia se adaptează cerințelor/nevoilor/creativității utilizatorilor. În acest fel, tehnologia devine mai umană, în termenii lui A. Feenberg, iar evoluția ei este rezultatul unor practici ale raționalizării, ale cărei origini pot fi găsite în valorile și interesele oamenilor.

Întorcându-ne la utilizarea intensivă, de către adolescenți, a programelor de mesagerie instant, remarcăm din datele anchetei că nu mai puțin de 68% din repondenți au deschise, atunci când utilizează internetul, cel puțin trei „ferestre” de comunicare cu prietenii din listă, adică cel puțin trei discuții susținute în paralel, ceea ce reclamă, așa cum precizăm, anumite abilități, atât în folosirea tehnologiei, cât și în întreținerea/realizarea comunicării. De astfel de abilități au nevoie, în special, cei 24% din subiecți (incluși în procentul de 68%), care ne-au declarat că au șase sau mai mult de șase ferestre de comunicare deschise concomitent.

Figura nr. 6
Numărul ferestrelor de comunicare deschise simultan

Observăm că procentului de 68% din adolescenți, despre care spuneam că utilizează în mod intensiv programele de mesagerie instant, i se mai adaugă un procent de încă 24%, care au deschise una-două ferestre de comunicare. Aceste cifre ne arată că, atunci când utilizează internetul, un procent de 92% repondenți au și cel puțin o discuție cu o persoană din lista de prieteni. Doar 4% dintre subiecții noștri declară că, în mod curent, nu au nicio fereastră de comunicare deschisă. Așadar, se poate spune că, cel puțin pentru categoria de populație a adolescenților, comunicarea este aproape immanentă utilizării internetului.

În ceea ce privește potențialul de influență al internetului asupra informării, datele de cercetare ne arată că internetul este perceput de tineri ca un principal mijloc de informare. Mulți subiecți ne-au spus că internetul a luat locul televiziunii și al presei scrise pentru căutarea de informații. Din interviurile în profunzime am reținut faptul că adolescenții văd în internet cel mai facil mijloc de a găsi informații, iar dacă aceste informații „pot fi găsite atât de ușor pe internet”, cum s-a exprimat o adolescentă intervievată, atunci de ce să mai fie utilizate alte mijloace de informare?

Și ancheta sociologică ne-a relevat faptul că internetul este perceput ca un mijloc important de informare, el fiind, în același timp, și un instrument pentru accesul la alte mass-medii. Așa cum se observă în figura 3, procente de aproximativ 40% sau mai mult de 40% din adolescenți folosesc internetul pentru a se informa, fie pentru activitățile școlare, fie pentru informații diverse, de la cele utilitare la cele legate de interese specifice, de preocupări și hobby-uri personale. În același timp, mai mult de 33% din adolescenți utilizează internetul pentru a avea acces la alte forme de mass-media.

CONCLUZII

Cercetarea noastră relevă faptul că adolescenții sunt mari consumatori de internet. Pentru mulți utilizarea internetului a devenit unicul mod de petrecere a timpului liber de acasă. Procente foarte mari de adolescenți utilizează frecvent (zilnic) și mult (peste trei ore pe zi) internetul. Peste trei sferturi dintre liceeni folosesc zilnic internetul, iar mai mult de 92% îl utilizează cel puțin o dată pe săptămână. Chiar și atunci când au școală, mai mult de jumătate din adolescenți își petrec peste trei ore pe zi utilizând internetul acasă, iar timpul dedicat internetului crește considerabil în timpul week-end-urilor și mai ales al vacanțelor. Astfel, în timpul vacanței, aproape jumătate din adolescenți își petrec peste șase ore pe zi folosind internetul. Faptul că durata utilizării internetului crește în zilele de week-end și, mai ales, în zilele de vacanță ne arată că, pentru adolescenți, consumul de internet este constrâns, sau cel puțin influențat, în ceea ce privește durata sa, de către calendarul școlar.

În multe cazuri, „internetul stă deschis toată ziua”, chiar și în zilele din timpul săptămânii (adică atunci când liceenii au școală a doua zi) și, chiar dacă nu este utilizat continuu, „este bine să fie acolo”. Pentru unii dintre subiecții cercetării noastre, internetul pare să ofere un fel de siguranță psihologică: ei sunt „conectați” tot timpul și doresc să rămână conectați chiar și atunci când nu sunt în fața calculatorului, sau chiar și atunci când pleacă de acasă, ceea ce ne arată o dorință de a rămâne cumva în contact cu lumea virtuală chiar și în lipsă și, o dată întorși în fața calculatorului sau, după caz, acasă, conexiunea fiind neîntreruptă, să le fie mai ușor să se repună la curent cu tot ce s-a întâmplat în lipsa lor.

Ne putem pune, în aceste condiții, o întrebare îndreptățită: de ce este atât de important internetul pentru adolescenți? Ce le oferă internetul tinerilor, astfel încât ei să își dorească să fie „conectați” permanent și să își petreacă zilnic multe ore utilizându-l? Răspunsurile le găsim tot în rezultatele cercetării, în special în acelea în care adolescenții ne-au relevat ce înseamnă internetul pentru ei, care sunt semnificațiile pe care ei le dau acestui nou mijloc de comunicare.

Se poate spune că internetul le oferă tinerilor o mulțime din lucrurile pe care și le doresc. În primul rând, le oferă posibilitatea de a comunica – gratuit – cu prietenii sau cu alți tineri. Este un truism faptul că pentru oameni comunicarea este fundamentală. În particular, pentru categoria de populație studiată de noi, adolescenții, comunicarea (cu cei de aceeași vârstă sau de vârste apropiate) este un mod de viață. Or, internetul le oferă tinerilor, în primul rând, această oportunitate: de a comunica, oricât, cu alți tineri. În plus, posibilitățile de comunicare prin internet s-au diversificat și rafinat foarte mult în ultimul timp: se poate comunica nu doar verbal (și aici, posibilitățile sunt multiple, de la comunicarea scrisă, la comunicarea orală), ci și non-verbal (existența *web-cam*-urilor face posibilă comunicarea prin mimică, expresia feței, gesturi etc.). De asemenea, comunicarea prin Messenger oferă tinerilor posibilitatea de a transmite altora date despre personalitatea lor, precum propriile preocupări și interese (generale sau momentane), propria stare de spirit, propriile gusturi etc. Comunicarea prin paginile construite pe *site*-ul Hi5, de exemplu, este una complexă: un fel de radiografie în miniatură a personalității celui care a construit pagina respectivă. O astfel de pagină ne poate releva dacă posesorul ei este introvertit sau extrovertit, dacă are mulți prieteni sau, din contră, puțini, dacă este popular sau puțin popular, ce fel de cărți citește, ce muzică ascultă și, prin urmare, din ce categorie de adolescenți face parte (pentru că, de exemplu, „rockerii” fac parte dintr-o categorie care interacționează prea puțin cu „houserii”, „hip-hop-iștii” sau „maneliștii”) etc.

„A comunica” prin internet înseamnă atât a comunica cu prietenii, cunoscuți din „viața reală”, cât și a comunica cu „prieteni virtuali”. Cum majoritatea adolescenților preferă prieteniiile sau relațiile care există și în viața reală, de cele mai multe ori „prieteni virtuali” devin prieteni (sau cunoștințe) reali (reale). De altfel, una dintre semnificațiile acordate internetului de către tineri a fost „cunoașterea”, iar aceasta s-a referit și la cunoașterea altor persoane: internetul este un mijloc facil pentru acest lucru; iar cum posibilitățile, despre care vorbeam, de a transmite date despre gusturile, interesele, preocupările personale, sunt variate și multiple, internetul este un loc unde adolescenții pot cunoaște alte persoane având aceleași gusturi, interese, preocupări ca și ei. Din acest punct de vedere, internetul este mult mai mult decât telefonul (pe care, de altfel, în mare parte îl înlocuiește, pentru că, spre deosebire de acesta din urmă, comunicarea prin internet nu costă nimic în plus față de abonamentul propriu-zis la internet): telefonul nu oferă posibilitatea de a cunoaște alți oameni și nici, cel puțin la scară largă, oportunitatea de a comunica altfel decât verbal.

De multe ori, internetul este echivalat cu „a comunica”. Dovadă stau rezultatele cercetării noastre, care arată că, de multe ori, atunci când au fost întrebați despre internet, adolescenții au dat răspunsuri despre *Messenger* (în cadrul interviurilor în profunzime). Ancheta sociologică ne-a relevat, de asemenea, faptul că pentru 94% din adolescenți a utiliza internetul înseamnă și a utiliza cel puțin un program de comunicare instant, iar principalul program de acest gen, utilizat de adolescenții din București, este *Yahoo Messenger*. Mai mult, acesta este utilizat activ și chiar intensiv, pentru că nu mai puțin de 92% din subiecții cercetării noastre cantitative au cel puțin o fereastră de comunicare deschisă atunci când utilizează internetul. Acest fapt ne arată, cum spuneam deja, că tinerii și-au dezvoltat adevărate competențe sau abilități de a comunica pe internet (uneori susțin în paralel peste șase convorbiri). Acest fapt ne îndreptățește să spunem că internetul contribuie, într-adevăr, la facilitarea comunicării (în termenii adolescenților), dar și la schimbarea ei. Comunicarea prin internet este o comunicare „transformată”.

Pe lângă comunicare, internetul înseamnă pentru adolescenți și divertisment, și informare. Practic internetul oferă posibilități nemăsurate de „distracție”, unele dintre ele nedisponibile în nicio altă formă de mass-media. De exemplu, jocurile în rețea, care le dau tinerilor atât posibilitatea de a-și satisface nevoia de joc, cât și pe aceea de a fi în competiție, de a-și testa, după caz, abilitățile și inteligența (când este vorba despre jocurile de strategie) sau cunoștințele, memoria, logica și intuiția (când este vorba despre jocurile de cunoștințe/cultură generală). Pe de altă parte, internetul este o poartă de acces către muzică și filme, acestea fiind două dintre preocupările majore ale categoriei de populație studiată de noi. Televiziunea și radiourile oferă, și ele, filme și muzică, însă avantajul internetului este acela că aici oamenii găsesc aproape orice, nu doar de vizionat, ci și de *download-at*. Mai mult, în timp ce televiziunea și radioul înseamnă un fel de constrângere de a urmări un program prestabilit, internetul este „liber”: aici oamenii pot să aleagă ce film vor să vadă sau ce muzică vor să asculte, iar această libertate este apreciată cu atât mai mult de către adolescenți, care se află la vârsta negării valorilor, gusturilor, intereselor diferite de ale lor. Această libertate, pe care internetul o dă utilizatorilor săi, este importantă și în ceea ce privește informarea. Ea îl face, de altfel, principalul mijloc de informare al adolescenților. Ca și în cazul divertismentului, și în cazul informării internetul oferă posibilități nelimitate: prin internet, adolescenții pot afla deopotrivă informații necesare pentru școală, informații utilitare, informații despre propriile lor interese, preocupări și hobby-uri, știri despre actualitate, informații care să le contureze o imagine a școlii pe care vor dori să o urmeze sau a meseriei spre care se vor îndrepta. Pe lângă faptul că pe internet pot fi aflate informații despre aproape orice, se adaugă, așa cum spuneam, libertatea ca utilizatorii lui să aleagă ce anume informații vor să afle, fără a fi constrânși de un anumit program prestabilit sau de o anumită oră (cum este cazul jurnalelor TV). Aceste aspecte fac ca internetul să fie principalul mijloc de informare al adolescenților.

Se poate spune că internetul a intrat în *pattern*-urile de viață ale adolescenților, în „ritualurile” de viață cotidiene. El este parte integrantă a vieții lor și, pentru mulți, așa cum o interviuata ne declara, „viața fără internet nu poate fi concepută”. Deosebit de interesant, în acest punct, este faptul că adolescenții, aproape în exclusivitate, nu văd nimic rău în internet. O explicație a acestui fapt poate sta și în faptul că ei au crescut o dată cu internetul: pentru ei nici măcar nu este un „nou” mijloc de comunicare, ci unul obișnuit, parte inerentă a vieții lor, pe care o asociază doar cu termeni pozitivi. Mulți adulți s-au grăbit să catalogheze internetul drept un mijloc de comunicare periculos, pentru că nu are nicio restricție și nicio cenzură, un spațiu în care libertatea fără margini este prost și periculos înțeleasă, un spațiu al degradării morale, o realitate iluzorie, paralelă și dăunătoare, un factor în plus pentru stres și pentru a pierde inutil timpul, o modalitate prin care oamenii se îndepărtează unii de alții, un spațiu al pierderii/distrugerii interacțiunii umane, un loc care va promova ignoranța și va distruge dorința oamenilor de a învăța etc. Cercetarea noastră relevă că niciuna din aceste caracteristici nu este văzută de către adolescenți ca având o legătură cu internetul. Din contră, ei asociază internetul cu utilitatea și cu relaxarea, cu fantezia și cu libertatea umană ca valoare fundamentală și exclusiv pozitivă. Internetul este, pentru ei, un spațiu al cunoașterii, nu al ignoranței, un spațiu al relaxării și nu al stresului, iar realitatea internetului este parte mai mult decât integrantă a vieții lor, și nicidecum una „paralelă” sau iluzorie.

Întorcându-ne la faptul că internetul face parte din ritualurile cotidiene ale vieții adolescenților, vom spune că, pentru ei, el este un mijloc de comunicare care face parte din rutină, din „ordinar”, din viața de zi cu zi, opusă „extraordinarului”. Mulți tineri au ajuns la un fel de „specializare” în utilizarea rutinieră a internetului, iar aceasta înseamnă de multe ori focalizarea, în primul rând, pe comunicarea cu prietenii, o „comunicare transformată”, cum o numeam mai devreme. Or, tocmai această „specializare” constituie paradoxul folosirii și al efectelor internetului: cu cât tinerii se focalizează mai mult pe „comunicare” și vorbesc mai mult cu prietenii, de obicei prin Messenger, cu atât ei se adâncesc mai mult în singurătatea din fața calculatorului – pentru că, așa cum cercetarea noastră o relevă, ei preferă să folosească singuri internetul, din spațiul lor privat (camera lor). În acest caz, ne putem pune întrebarea: unde este adevărul? Facilitează, într-adevăr, internetul comunicarea și, în ultimă instanță, relațiile sociale (așa cum, de altfel, consideră marea majoritate a adolescenților), sau, din contră, este (așa cum unii specialiști atrag atenția) o piedică în calea acestora, prin încurajarea vieții solitare, în fața unui calculator, sau – în funcție de perspectiva din care privești – în spatele unui monitor? Această problemă, ca și multe altele, poate să constituie un subiect de cercetare provocator pentru toate științele socio-umane.

BIBLIOGRAFIE

1. BAKARDJIEVA, MARIA & SMITH, RICHARD, *The internet in everyday life*, „New Media & Society”, Sage Publications, vol. 3 (1), 2001.
2. BARAN, STANLEY J. & DAVIS, DENNIS K., *Mass Communication Theory. Foundations, Ferment, an Future*, Belmont, Wadsworth, 2000.
3. BAYM, N. K., ZHANG, Y. B., LIN M. C., *Social Interactions across Media. Interpersonal Communication on the Internet, Telephone and Face-to-Face*, „New Media & Society”, Sage Publications, vol. 6 (3), 2004.
4. CAMPBELL, H., *Considering Spiritual Dimensions within Computer-Mediated Communication Studies*, „New Media & Society”, Sage Publications, vol. 7 (1), 2005.
5. CAPLAN, S. E., *Preferences for Online Social Interaction. A theory of Problematic Internet Use and Psychosocial Well-Being*, *Communication Research*, vol. 30, 2003, no. 6, December.
6. DEVITO, J., *Human Communication*, New York, Cambridge, Philadelphia, San Francisco, Washington, London, Mexico City, Harper & Row, 1988.
7. FEENBERG, ANDREW, *The Critical Theory of Technology*, New York, Oxford University Press, 1991.
8. FEENBERG, ANDREW, *Questioning Technology*, London, Routledge, 1999.
9. HERRING, SUSAN C., *Slouching toward the ordinary: current trends in computer-mediated communication*, „New Media & Society”, Sage Publications, vol. 6(1), 2004.
10. KIM, SUNG TAE & WEAVER, DAVID, „Communication research about internet: a thematic meta-analysis”, „New Media & Society”, Sage Publications, vol. 4(4), 2002.
11. MARCU, FLORIN, *Marele dicționar de neologisme*, Ediția a VIII-a, București, Editura Saeculum, 2006.
12. MCLUHAN, MARSHALL, *Understanding Media: The Extension of Man*, New York, Mc Graw-Hill, 1965.
13. MEYROWITZ, J., *Images of Media: Hidden Ferment – and Harmony – in the Field*, „Journal of Communication”, 43(3), 1993.
14. MORRIS, M. & OGAN, C. *The Internet as Mass Medium*, în „Journal of Communication”, 46 (1), 1996.
15. SEVERIN, WERNER J. & TANKARD, JAMES W. Jr., *Perspective asupra teoriilor comunicării de masă*, Iași, Polirom, 2004.
16. SHADE, LESLIE REGAN, PORTER, NIKKI, SANCHEZ WENDY, «You Can See Anything on the Internet, you Can Do Anything on the Internet!»: *Young Canadians Talk about the Internet*, „Canadian Journal of Communication”, Vol. 30, 2005.
17. THOMPSON, J. B., *The Media and Modernity: A Social Theory of the Media*, Cambridge, Polity Press, 1995.
18. VALKENBURG, P. M., SCHOUTEN, A. P., PETER, J., *Adolescents' Identity Experiments on the Internet*, *New Media & Society*, Sage Publications, vol. 7 (3), 2005.
19. WASKUL, D. D., *Ekstasis and the Internet: Liminality and Computer-Mediated Communication*, *New Media & Society*, Sage Publications, vol. 7 (1), 2005.
20. WIMMER, R. D. și DOMINICK, J. R., *Mass Media Research: An Introduction*, 6th Edition, Belmont, Wadsworth, 2000.

MANIPULAREA PE FORUMURILE ZIARELOR ONLINE

CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ*

ABSTRACT

THE MANIPULATION ON ONLINE NEWSPAPERS

The paper studies the manipulation on comments from generalist online newspapers. It is analysed the contexts of interactivity between online media and public. The forums media are an alternative to tendencies of manipulation exerted by media. At the same time, some comments create an image or argument that favours their particular interests. The tactics of commentators may include the use of logical fallacies and propaganda techniques. They promote a manipulation of opinions, attitudes and behaviours from outside of media. There are arguments regarding the control of media forums by political, economic, religious, mediatic power.

Key words: manipulation, media, online newspapers, online forum, public opinion.

1. FORUMURILE ZIARELOR ONLINE

1.1. INTERNETUL

Mai întâi câteva observații despre internet, cel care facilitează interacțiunea între cititorii ziarelor *online*. Internetul are funcțiile de: sursă de informare, mediu de comunicare și sferă publică virtuală. Internetul reușește, în plus față de toate celelalte mijloace de comunicare, să reunească informația din toate sursele, inclusiv din mass-media. Am spune că orice ziar, dacă aspiră la notorietate și dorește să aibă o difuzare sporită, este obligat să aibă o ediție *online*.

Comunicarea rapidă a informației este facilitată de internet. Nu întâmplător, cititorilor li se îngăduie să trimită articolele din ziarele *online* prin *e-mail*. De asemenea, cititorul poate urmări reflectarea și interpretarea unui subiect de către toate ziarele postate *online*, ceea ce este cu mult mai dificil în edițiile printate.

* Address correspondence to Constantin Schifirneț: Calea Victoriei nr. 103/105, sc. C, ap. 64, sect. 1, București cod 10068; e-mail: schifirnet@yahoo.com

Internetul creează spațiul public virtual, diferit de spațiul monolitic, dominat de mass-media centrală. Fiindcă oferă o interactivitate mai mare, internetul provoacă, prin creșterea numărului de forumuri *online*, o fragmentare a spațiului public. Reciprocitatea, lărgimea ariei tematice, adâncimea comunicării și controlabilitatea sunt motivele pentru care oamenii comunică *online* (Peter & Valkenburg, 2006, p. 213).

1.2. FORUMURILE ONLINE

Interactivitatea dintre cititor și mass-media *online* are loc pe forumuri de comentarii și discuții. Ziarele *online* devin mai atractive, pentru că permit postarea și accesarea de comentarii, imediat, sub impulsul lecturii. În ediția printată a ziarului, cititorul nu are posibilitatea de a comunica reacția sa, dar are timp de reflecție și poate reveni asupra lecturii. Și la ediția *online* se poate reveni la opinia exprimată, care poate fi corectată în dialogul cu ceilalți sau chiar cu autorul articolului.

Forumurile *online* îndeplinesc anumite funcții: informare, clarificare, dialog, comunicare, cunoaștere interactivă, ludică. Este greu de descris toate aceste funcții în cadrul unui articol. Trebuie subliniat că unele funcții aparțin comunicării însăși, pentru că orice forum este un cadru și mijloc de comunicare.

În versiunile *online* ale majorității publicațiilor, fiecare articol este însoțit de un program de accesare a comentariilor. Fiecare publicație are cerințe proprii de acceptare a unui comentariu, de regulă, se solicită cititorului să se identifice, cu numele real sau cu un supranume fictiv și printr-o adresă de *e-mail*. Referindu-ne la ziarele de largă circulație, vom observa ca „Adevărul”, „Evenimentul Zilei”, „Cotidianul”, „Jurnalul Național” cer toate datele amintite. În schimb, ziarele „Gândul” și „România liberă” nu impun asemenea restricții. Unele ziare, de pildă „Cotidianul” și „Jurnalul Național”, cer, în plus, validarea, prin accesarea de cifre și litere, a mesajului trimis. Redacția ziarului „Ziua” obligă cititorul, la deschiderea unui cont, să-și dezvăluie identitatea reală.

Toate ziarele *online* țin o evidență a comentariilor cititorilor, iar unele postează și numărul de accesări pentru fiecare comentariu, cum este, de pildă, „Evenimentul Zilei”. Ziarul „Cotidianul” afișează, zilnic, un top al comentariilor la fiecare articol. Ziarul „Gândul” are rubrica „Gândul meu”, care include comentarii ale cititorilor, și apare în ediția tipărită la rubrica *www.gandul.info*. De pildă, în ediția din 30 octombrie 2007, sub titlul *Învățământul trebuie să ofere instrumente și să construiască deprinderi*, sunt postate trei comentarii ale cititorilor.

Cele mai vizitate ediții *online*, de-a lungul săptămânii 5–12 noiembrie 2007, au fost, în ordine: „Gazeta Sporturilor” (777 531 vizitatori); „Pro Sport” (677 681 vizitatori); „Libertatea” (589 676 vizitatori); „Cancan” (569 130 vizitatori); „Evenimentul Zilei” (521 758 vizitatori); „HotNews” (445 161 vizitatori); „Jurnalul Național” (255 032 vizitatori); „Gândul” (224 910 vizitatori);

„Cotidianul” (202 926 vizitatori) și „Adevărul” (191 103 vizitatori) (site-ul *www.Trafic.ro*, 12 noiembrie 2007).

Indiscutabil, manipularea pe forumuri se distinge prin particularități determinate de caracteristicile lor sociale și comunicaționale. Întâi, să reținem existența unui public propriu fiecărui ziar. Comentariile și dezbaterile pe forumuri sunt făcute de cititorii acelui ziar, de unde rezultă un anumit profil al celui public. Cum fiecare ziar are o concepție editorială, regăsită în toată producția jurnalistică, publicul său aderă la această viziune, iar comentariile cititorilor o susțin prin aprobare, sau o resping prin dezavuare sau corecția unor informații. Multe dintre comentariile din edițiile *online* sunt, de fapt, adeziuni exprimate, în diverse formule, la conținutul articolelor.

Prin forumuri cititorii au posibilitatea de a valida sau respinge informațiile, ideile și interpretările jurnaliștilor. Nu se poate scrie fără a ține seama de cititori, care corectează informațiile sau fac referiri la credibilitatea surselor de informare, falsitatea unor informații, zvonuri, publicitatea mascată.

În cazul forumurilor *online* comunicarea este între cititor și publicație, dar și între cititorii înșiși, și a favorizat prezența simultană pe forum a foarte mulți cititori. Acest tip de interactivitate a luat locul poștei redacției – comunicarea se făcea numai între autorul scrisorii și adresantul ei. Pe forumurile *online* opinia cititorului este publică, este adevărat, în măsura în care este postată. Mesajul forumistului este transmis imediat și, în același ritm, survine intervenția altor cititori și a jurnaliștilor.

A devenit un mod de existență pentru unele persoane lectura, simultan, a ziarului *online* împreună cu alți cititori, toți aceștia constituindu-se astfel într-o comunitate virtuală de evaluare și dezbateră a producției jurnalistice. Multe din comentarii sunt postate noaptea sau în timpul zilei, mai exact, în perioada de activitate.

Forumurile sunt modalități de creare a opiniei publice, un argument care vine să infirme teza lui M. Ralea, din 1927, despre inexistența în România a acesteia, absență care ar face parte din caracterul nostru național, explicația fiind adaptabilitatea românilor la orice situație. În viziunea lui Ralea, opinia publică ar însemna „protestare, indignare, rezistență” (Ralea, 1997, p. 77).

Dezbaterile de pe forumuri expun opinii dintre cele mai diverse, ele fiind, în fapt, expresia „vocii poporului”, cu precizarea că totul se face sub un nume de împrumut. Anonimatul este o reîntoarcere la anonimatul medieval, când orice copist putea să intervină în text sau să aibă comentarii la text.

Din acest unghi al anonimatului, am putea vorbi, după C. Rădulescu-Motru, despre un anumit gregarism al forumiștilor. Afirmarea opiniilor nu este atât reflexul atitudinii personale, cât al tipului de gândire și acțiune al unui grup.

Unii cititori resimt nevoia de comunicare prin comentariile făcute într-un alt mod – mai natural, spontan, direct – decât o pot face la locul de muncă sau chiar în mediul lor de viață.

Sunt cititori care postează zilnic la toate articolele cu tematică legată de politică, religie, relații internaționale, relații interetnice, din dorința de a convinge o altă persoană să împărtășească o anumită opinie sau să aibă un anumit comportament.

Presa generalistă se bucură de atenția comentatorilor. Deși deține întâietatea, ca număr de vizitatori, presa tabloidă *online* are puține comentarii, semn că mesajul său nu stârnește polemici sau reacții. În schimb, articolele despre viața unor vedete, din presa generalistă *online*, se bucură de interesul forumiștilor, și amintim numai interviul cu Teo Trandafir din „Cotidianul” din 13 noiembrie 2007, care a întrunit numărul cel mai mare de comentarii (93), față de toate celelalte articole.

2. PROFILUL CITITORULUI ONLINE

Pentru a înțelege particularitățile manipulării pe forumurile *online*, se cuvine a cunoaște cititorii lor.

Cum arată un cititor *online*? Este clar că avem un cititor dependent de informația de pe internet, și de aici câteva linii ale profilului său: introvertit, izolat, puțin comunicativ în spațiul public. Comportamentul și stilul lui de viață se modifică profund datorită dependenței de internet.

Pe forum cititorul nu este doar un simplu receptor de mesaje, el se dorește a fi un expert și din acest unghi își exprimă opinia și oferă soluții, strategii oricui, începând cu șeful statului, până la academicieni sau specialiști. Toți își dau cu părerea, ba fiecare se crede un analist reductibil.

O bună parte dintre cititori se simt manipulați de ziariști prin articolele lor și le contrapun propriile comentarii. Dezamăgiți de modul în care ziariștii, suspectați de partizanat, tratează subiectele, unii cititori investesc mai mult în opiniile unor anonimi decât în afirmațiile unui jurnalist, atitudine afirmată fără echivoc de către un comentator:

„Paradoxal, autorii aceia virtuali, fără prestanță, fără cine știe ce experiență, care nu de puține ori scriu sau ortografiază incorect, mi se par mai reali, mai umani decât somitățile care-și dau cu părerea prin ziare și pe la televizor. Dacă gazetarii de la cotidienele centrale încearcă să pară echidistanți, să aibă prestanță, un neica nimeni de pe vreun forum aruncă o înjurătură și injurătura lui face cât o mie de cuvinte șlefuite și cântărite ale vreunui scriitor” (news.softpedia.com/news/Ce-numai-citesc-ro-18296.shtml 18th of February 2006).

Este încă un argument în susținerea tezei despre caracterul alternativ al forumurilor *online* la jurnalismul practicat.

Se merge până acolo încât se privilegiază ideea calității superioare a comentariilor față de articolele ziariștilor, ceea ce trebuie acceptat în unele cazuri:

„Nu vi se pare jenant că ZILNIC unele postări ale forumiștilor sunt infinit mai bine scrise și mai serioase decât cele ale ziariștilor dvs.? Nu v-ați gândit niciodată să mulțumiți acestor anonimi care își dedică timp din timpul și viața lor

să posteze în „Gândul”, ridicând, în felul acesta valoarea ziarului?” (Marius, comentariu la Cristian Tudor Popescu, *Editorial*, Gândul, 12 noiembrie 2007).

Când mesajele unor cititori conțin invective, se intervine din partea altor cititori și se reclamă tendința unor forumiști de a nega orice:

„Citesc atâtea forumuri, de pe ziare din multe țări, dar atâta răutate ca în România nu am văzut niciunde. Cum apare un articol în care se laudă ceva, imediat trebuie să apară și descreieratul care aruncă cu noroi!” (Oberon Miranda, comentariu la *Premii pentru oameni, nu pentru trusturi*, „Evenimentul zilei”, 29 octombrie 2007).

Trebuie spus însă că pe forumuri se duce o adevărată bătălie mediatică, de regulă politică și ideologică, bătălie purtată de grupuri de interese și de grupuri politice.

Unele comentarii sunt articole extinse (2–3 pagini), adevărate studii, de unde aflăm informații extrem de importante și interesante. Amintesc numai de postările semnate Aya în „Jurnalul Național” (vezi edițiile din 1 noiembrie 2007, 2 noiembrie 2007, 3 noiembrie 2007, toate la editorialele lui Ion Cristoiu).

Care sunt cerințele cititorilor?

Cititorul are exigențe față de producția jurnalistică, dar și pretenții de la ceilalți comentatori de forum, ca ei să respecte anumite norme. În realitate, aproape fiecare forumist ar dori să impună propriile reguli.

Cele mai multe comentarii apar la articolele despre corupție, problema națională, diferențe între zonele istorice românești, conflictul dintre politicieni. Ne oprim la un singur exemplu, cel al articolelor despre corupție. Din datele colectate de pe edițiile *online* ale ziarelor, rezultă un interes excepțional pentru editorialele despre difuzarea la TVR a filmului cu Remeș și Mureșan, care au avut un număr foarte mare de comentarii din partea forumiștilor:

- Traian Ungureanu, *Impotriviți-vă!*, „Cotidianul” 12 octombrie 2007, 410 comentarii.
- Cristian Tudor Popescu, „Adevărul” *strâmb*, „Gândul”, 12 octombrie 2007, 340 comentarii.
- Grigore Cartianu, *Un film de capă și șpagă*, „Evenimentul Zilei”, 12 octombrie 2007, 221 comentarii.
- Ion Cristoiu, *Țulușii de la DNA s-au demascat!*, „Jurnalul național”, 12 septembrie 2007, 114 comentarii.
- Andreea Pora, *Împăratul Caltaboș, un film de Oscar*, „România liberă”, 12 octombrie 2007, 54 de comentarii.
- Sorin Roșca Stănescu, *Sursa și dovada*, „Ziua”, 12 octombrie 2007, 26 de comentarii.
- Adrian Halpert, *Șpăgarii, caltaboșii și meseriașii*, „Adevărul”, 12 octombrie 2007, 25 de comentarii.

O parte dintre forumiști dovedește interes real pentru un schimb de opinii, ba chiar așteaptă să găsească răspuns la propriile întrebări.

Există categoria forumiștilor „de meserie”, cărora nu le scapă nicio ediție din ziarul la care interacționează. Se cunosc foarte bine între ei, iar când un preopinent deja cunoscut nu a intervenit cu un comentariu, i se solicită să-și facă simțită prezența. Nu am putut depista, încă, un lider al comunității forumiștilor la un ziar, cu certitudine însă unii dintre ei domină forumul de discuții și, cu siguranță, există un lider de opinie pe forum, în spiritul căruia ceilalți comentează.

Invenția lingvistică, apelarea la cele mai diverse formule de adresare și de stigmatizare, punerea în mișcare a bășcăliei, ironiei și persiflării, caricaturizarea, toate se aplică fără nicio reținere, atunci când comentariul vizează politicianul. Nu există alt personaj public care să se bucure de un interes atât de mare din partea forumiștilor. Politicianul devine subiect al celei mai incredibile creativități lingvistice, acesta fiind desemnat într-o varietate deconcertantă de expresii onomastice. Am selectat doar câteva dintre apelativele cu care sunt gratulați politicienii români: patriceii, năstăseii, felixei, vadimeii, vanghelică, becalică sau varujică, zis și vosgănică, sulfینica, boagica și macovica și „stolojeii pricăjiți” (pentru alte exemple vezi Fleișer, 2007).

A fost suficient ca un politician să facă o anumită referire la alt politician, pentru ca respectiva numire să devină renume, și amintim aici „prostănacul” sau „Traian Boc”.

Dialogul dintre forumiști este unul animat, purtat într-un limbaj colorat, expresiv. Sub anonimat, se încalcă orice normă de bune uzanțe într-un dialog. În unele comentarii, forumiștii se adresează autorului articolului cu formule colocviale: „bă”, „mai taci”, „lasă-ne”, „tu vorbești?” sau, pur și simplu, îl agresează verbal pe autor, ori chiar îi adresează amenințări.

În aceeași manieră sunt abordate și personalitățile publice, uneori se ajunge la un adevărat linșaj, ceea ce l-a făcut pe un autor să-i numească pe forumiști „gașcă de cartier”, (Vasilescu, 2006), o exagerare, evident, dar care conține o fărâmbă de adevăr.

Unii dintre forumiștii vor polemici dure și nicidecum analize sau argumente solide, luate din lucrări de specialitate. Se vrea, de fapt, o discuție directă, spontană, în care se poate spune orice, și în orice limbaj. Iată ce-i recomandă un comentator altui comentator, care a postat un text:

„Fii mai direct, discută tema propusă, fără a mai băga texte care să-ți demonstreze intelectualitatea (care?), limitează-te la opinii pro sau contra, pentru asta este și numit forum de opinii, nu pentru a ne arata snobismul, cât de docti și de citiți suntem (Gogu Zidaru, comentariu la Simona Chițan, *Dom'director Florin Călinescu dribblează legea*, „Evenimentul Zilei”, nr. 4949, 28 septembrie 2007).

Discuțiile de pe forumurile ziarelor sunt o „țărărie națională” (Schifirneț, 2007, p. 35). Există o înclinare irezistibilă către bârfă a românilor, fapt remarcat de către un comentator: „dar invidia și pofta de bârfă a românului nici italienii nu o

între... când vrei să ai o porție bună de răs, deschide computerul și vizitează forumurile din presă românească... îți trece ultima fărâma de stress!” (Pitt, „România liberă”, 28 octombrie 2007).

Cititorii se dovedesc a fi foarte exigenți cu autorii și sesizează orice greșeală de redactare, cum este, de pildă, cacofonia, amendată prompt:

„FiindCA CAstigul...” (Rostogan, comentariu la Adrian Majuru, *Scriptores servi*, „Adevărul”, 12 noiembrie 2007).

Spiritul ludic se exprimă destul de des pe forumuri. Mai mult, din această cauză unele comentarii sunt de necitit, sunt ilizibile ca text.

Spirit inventiv dovedesc forumiștii și în privința adoptării supranumelui fictiv sub care postează, după cum se poate ușor constata din cele câteva exemple luate din ziarul „Evenimentul zilei” din 7 noiembrie 2007: *Scorpia, nevermind, țigănie generală, lucifer junior, replicantu „sănătos”, Moreten, împărătușos, joy division, Str. Grigore Mora, green tech, accidduzzu, faraway, la lupta tovarăși, Niculae Sarcosizescu, Garfield-motanu, Sar-Castic, Interdependența, Bufnița Duminicală, traco-daco-getu, mythica*.

Forumul are o indiscutabilă funcție de comunicare între românii din țară și românii din afara țării. Există o anumită diferență între românii din țară și cei din afară, în ce privește modul de a comunica pe forum.

Un spațiu public virtual, cum este internetul, oferă șansa unor români plecați din țară să-și exprime opinia, dar și să promoveze valorile societăților în care trăiesc. Forumurile unor ziare, de pildă „Evenimentul Zilei”, sunt acaparate de românii care trăiesc și muncesc în străinătate. Aceștia își exprimă, de cele mai multe ori, satisfacția și bucuria pentru rezultatele obținute în țările de adopție, pentru a prezenta, prin contrast, motivele pentru care nu s-ar mai întoarce în România. Nu de puține ori, emigranții dezvăluie cu ostentație câștigurile proprii, bunurile de care dispun, în special mașina și conturile în bancă, călătoriile în ținuturi exotice. Alți comentatori țin să sublinieze dimensiunea morală a relațiilor interumane din locurile unde au emigrat: cinste, seriozitate, respect.

Cititorii din țară dau replici pe măsură, cu deosebire când se discută despre conduite morale și civice. Replicile la astfel de mesaje, venite mai ales din partea românilor din țară, contrazic sau persiflează aceste manifestări. La un mesaj care susține că în Canada toți oamenii sunt cinstiți se răspunde cu prezentarea de exemple de furt și necinste din acea țară:

„Încearcă să lași 25 de centi la vedere în mașina parcată în centrul orașului Vancouver și ți-o sparg în plină zi. La un triatlon i-au furat bicicleta unui sportiv din Noua Zeelandă cu sportivul aflat la câțiva pași. Și chestia cu loteria și multe altele. Scutește-ne (Marius, comentariu la Dan Sofronia, *Cel mai cinstit patron*, „Evenimentul zilei”, 28 septembrie 2007).

Iată o altă replică, dată de o româncă la comentariul critic al unui român canadian, privitor la realitățile din țară: „voi, cei care ați plecat, de ce sunteți în continuare așa de inverșunați împotriva României? sau, în cazul în care nu iubiți

România, nu mai citiți ziarele de aici! lăsați-ne în nemernicia noastră de amărâți și hrăniți-vă spiritual cu oferta străinătății... poate că pentru mulți sună deșănțat și lipsit de conținut ce spun, dar eu chiar îmi iubesc țara și atunci când sunt plecată mi-e tare dor de ea... așa murdară cum e și plină de oameni vicleni și hoți și leneși! nu vă place România?! atunci nu vă mai interesați de ea! nu înțeleg masochismul ăsta!” (Ioana, comentariu la Dan Sofronia, *Cel mai cinstit patron*, „Evenimentul zilei”, 28 septembrie 2007).

Un alt forumist exprimă aceeași nedumerire față de atitudinea unor comentatori din afara țării:

„Și de ce stai pe forumuri românești dacă ești așa fericit în America, dacă pot să te întreb?” (patriotul, comentariu la *Decreștii, generația cu stea în frunte*, „Evenimentul zilei”, 9 noiembrie 2007).

O atitudine realistă vine din partea unui român canadian:

„Nu există loc perfect pe glob dar cu tot respectul nu cred că există termen de comparație între România și Canada la capitolul cinste. Hoți sunt peste tot, mai mulți sau mai puțini. Însă aici șansele să-ți recuperezi poșeta cu actele și banii uitată într-o sală de sport cu 10 000 de oameni e totuși mult mai mare. Și îți spun asta din experiență”, (Un canadian, comentariu la Dan Sofronia, *Cel mai cinstit patron*, „Evenimentul zilei”, 28 septembrie 2007).

Ziarele au trecut la noi forme de comunicare cu cititorii și amintesc doar parteneriatele dintre forumurile publicațiilor, intitulat *Dialog*: „Evenimentul zilei” (România) și „La Repubblica” (Italia).

Cotidianul de mare tiraj „La Repubblica” și „Evenimentul zilei” au organizat un duplex al forumurilor de discuții de pe cele două site-uri, pentru a oferi un dialog între forumiștii români și italieni, despre situația românilor în Italia, după actele antisociale comise de romi (cf. „Evenimentul zilei”, 2 noiembrie 2007).

O tipologie a comentatorilor *online* reproduce un cititor, ce dovedește o foarte bună cunoaștere a conduitei și gândirii publicului forumurilor *online*, și chiar mai mult, o înțelegere a stadiului în care se află comunicarea pe internet – la începuturile democrației pe internet:

„Cine sunt cei care scriu comentariile? După părerea mea, mai mult de jumătate sunt mercenari în solda partidelor politice. Aceștia de regulă jignesc, înjură, folosesc cuvinte nepotrivite. Oricare ar fi subiectul articolului, ei reacționează stas și înjură copios Guvernul și pe membrii săi. O altă categorie sunt tineri care nu stăpânesc problemele dezbătute și care se pronunță pur formal, la plezneală. Pensionarii cu timp și cunoștințe solide, dornici să argumenteze solid, îi depistezi imediat, dar sunt puțini. Cei din diaspora, plecați cu experiențele lor personale, cu neîmplinirile lor sau ale cunoștințelor lor, răspund invariabil, indiferent de subiect, pe un ton ușor superior, de pe poziția opoziției. Cei dornici de a transforma orice subiect serios de politică externă, diplomație, politică a superputerilor, acțiuni militare, politici economice, în circ, în joaca de-a aflatul în treabă, în posibilitatea de a înjura

un demnitar, un politician. Toți lasă impresia că se pricep mult mai bine decât ministrul X în problema respectivă, când de fapt noi toți vrem să fim niște șmecheri. Șmecheria și hoția la noi sunt boli naționale și nu ne vom face sănătoși decât atunci când vom conștientiza cu adevărat de ce suferim (cititor 2, comentariu la Dinu Flămând, *Opinia publică*, „România liberă”, 3 noiembrie 2007).

3. MANIPULAREA ÎN PRESĂ

Există o varietate de definiții ale manipulării. Rezumativ, ea este acțiunea de schimbare a opiniilor, atitudinilor și comportamentelor, prin expunerea la mesaje a persoanelor și grupurilor umane, în vederea atingerii unor scopuri dorite de altcineva (persoane sau organizații), fără aplicarea constrângerilor fizice și fără conștientizarea discrepanței dintre scopurile îndepărtate ale persoanelor și grupurilor-țintă și scopurile îndepărtate ale celor care exercită influența” (Chelcea, 2006, p. 226). Manipularea cade sub incidența sancțiunilor morale sau juridice.

În actul de manipulare, mesajul este transmis cu scopul de a înșela, a induce în eroare, a face credibil ceva ce nu există. Acest mesaj este mincinos (Breton, 2006, 24). Manipularea urmărește diminuarea sau înlăturarea unei rezistențe față de ceea ce urmărește manipulatorul. Cum bine s-a spus: „Manipularea constă în a intra prin efracție în mintea cuiva, pentru a-i forma o opinie sau a-i provoca un comportament, fără ca el să știe că efracția s-a produs” (Breton, 2006, p. 25)

Din punctul nostru de vedere, manipularea în presă este, înainte de toate, o acțiune de influențare a opiniilor și, în aceeași manieră, ea se exteriorizează pe forumurile *online*.

Manipularea în presă derivă din interese care țin de jurnalist, de patronate sau de luptă cu concurența (Stan, 2004, p. 35). Jurnalistul tinde să mistifice adevărul din diverse rațiuni: tentația vedetismului, jocuri sau interese personale, invenția.

Forumurile promovează o manipulare a opiniilor, atitudinilor și a comportamentelor din afara presei, în numele unor interese ce exced presa, și avem în vedere interese care țin de orice tip de putere sau de influență. Deși sunt dezbateri între cititori, forumurile pot constitui un mijloc eficient de control, din partea puterii politice, economice, mediatice, religioase etc.

Unele dintre persoanele care scriu pe forum sunt calificate în aplicarea unor tehnici de manipulare provenind din diverse structuri organizaționale. De aceea, important rămâne de a ști cât din viața reală și cât din realitatea mediatică este conținut în comentariile cititorilor.

Ne oprim la câteva mostre de manipulare în cadrul forumurilor online. O să încep cu un exemplu de manipulare prin intervenția în schimbarea opiniilor. Ne referim la rubrica „wwwotează” a ziarului „Evenimentul zilei”. În ediția *online* din 29 iunie 2007, s-a postat întrebarea: „Este firesc ca guvernul să ceară Comisiei

Europene să scoată din raportul de verificare aprecierile pozitive la adresa DNA?”. La ora 15 au fost exprimate 3 000 de voturi, iar structura lor pe fiecare item era următoarea: da, dacă are alte evaluări – 52,8%; nu, era un alibi pentru schimbări la DNA – 20,2%; alte răspunsuri – 27%. La ora 17,20, în 29 iunie 2007 se produc o răsturnare a ierarhiei voturilor: da, dacă are alte evaluări – 11,8%; nu, era un alibi pentru schimbări la DNA – 79,4%; alte răspunsuri – 8,8%. Voturi totale: 15 816. În răstimp de numai în două ore, au votat peste 12 000 de cititori, pe *site-ul* ziarului „Evenimentul zilei”.

Acesta este un exemplu de intervenție directă a unui grup cu misiune clară în a influența opinia cititorilor ziarului, orientând-o pentru varianta convenabilă pentru o anumită direcție sau orientare politică. Este deci o manipulare clară. Întrebarea este cât de credibilă poate fi o asemenea implicare, ușor de recunoscut de către public?

Manipularea pe forum țintește schimbarea opiniei sau a atitudinii față de autorul unui articol, fie prin evaluare pozitivă, deci favorabilă autorului, fie prin respingerea, uneori *ab initio*, a conținutului sau stilului. Cititorul evaluează direct un articol, cu calificativele „excelent”, „bun”, „excepțional”, „slab”, „scris rău”, „nu aduce nimic nou”.

Iată două exemple. Primul se referă la acordarea unui calificativ foarte bun:

„Excelent articol, satiră de cea mai bună calitate” (Silviu, comentariu la Lelia Munteanu, *Români cu acordeon*, „Gândul”, 12 noiembrie 2007).

Al doilea exemplu vizează calitatea îndoielnică a unui articol. Un cititor îi spune direct autorului că nu are talent și cere redacției ziarului să ia măsuri:

„Domnule Majuru, nu aveți har! o compunere imbecilă. Băi, redactorii de la New Adevăru, chiar nu vă sesizați? (Alien, comentariu la Adrian Majuru, *Scriptores servi*, „Adevărul” 12 noiembrie 2007).

O formă de manipulare o constituie postarea unui comentariu cu numele autorului articolului comentat, fapt surprins de unul dintre autori:

„Mai grav este că unele mitocării, pasămite de răspuns, apar semnate pe forum cu numele meu, ca și cum eu m-aș fi contractat cu cei ce mă înjură” (Cătălin Mihuleac, *Pe forum, partide de scuipat în grup*, „Adevărul”, 2 noiembrie 2007).

O expresie a manipulării o reprezintă folosirea limbajului agresiv sau a unor expresii inadecvate, care nu au nicio legătură cu conținutul articolului. Scopul este unul clar, anume sădirea convingerii că autorul nu are calificarea profesională sau morală de a exprima o opinie în legătură cu tema:

„Încă unul care se crede pamfletar [Răzvan Mihai Vintilescu], dar este doar un biet coțcar” (Francesco, comentariu la Răzvan Mihai Vintilescu, *Ungurul Vadim*, „Cotidianul”, 8 noiembrie 2007).

Parcurgând comentariile postate în presa generalistă, mă întreb dacă nu cumva se postează opinii favorabile sau defavorabile din interiorul redacției sau de către grupuri apropiate ziarului și autorului. Această suspiciune este sesizată de cititori:

„Băi Majurule, nu îți mai băga propriile comentarii, că deja am început să îți recunoaștem stilul” (*Zise Majuru*, comentariu la Adrian Majuru, *Scriptores servi*, „Adevărul”, 12 noiembrie 2007).

Există un grup de forumiști care manipulează prin accentuarea continuă a consecințelor negative pentru societate a opiniilor formulate de un autor. Am să mă opresc la câteva comentarii despre Ion Cristoiu din „Jurnalul Național”, opinii care aparțin cam acelorași persoane. Acestea postează la fiecare articol al editorialistului un comentariu negativ, fără legătură cu conținutul sau tematica discutată. Totul mizează pe erodarea credibilității autorului incriminat:

„Vorbește Cristoiu despre democrație și Europa dar jurnalismul pe care îl practică el este oriental” (Leo, comentariu la Ion Cristoiu, *Spectacol cu lăutari și Președinte*, „Jurnalul Național”, 1 octombrie 2007);

„Urăști bine Cristoiule, dar cu ce folos? Te discreditezi singur și sper să ajungi să-ți citești singur editorialele pline de ură și de neputință, că altceva de unde?” (Omul din Rio, comentariu la Ion Cristoiu, *Spectacol cu lăutari și Președinte*, „Jurnalul Național”, 1 octombrie 2007);

„Am auzit că a făcut o remarcă privind înălțimea unei persoane, când el nu că-i mic, e foarte mic (cred că sub 1,50). Tot așa-i și cu ridiculizarea Președintelui: ok, nu se înghesuie lumea să-l vadă, dar tu câți fani ai?” (Amiralul, comentariu la Ion Cristoiu, *Spectacol cu lăutari și Președinte*, „Jurnalul Național”, 1 octombrie 2007);

„tov. Cristoiu, mă văd nevoit să-ți repet: traversezi cea mai neagră perioadă din cariera lungă de altfel de jurnalist, de unde trag eu concluzia aceasta, simplu, în postarea de ieri vă atacăm, urmare a faptului că nu vă preocupă agenda politică a zilei și că bateți câmpii cu tulușii imaginarii cu care vă luptați și în vis” (Frank Zapa, comentariu la Ion Cristoiu, *Liderii PD s-au demascat*, „Jurnalul Național”, 1 noiembrie 2007);

„Ziariști ca voi intoxică populația, curve ordinare ce sunteți, frații voștri italieni! Abia acum îți dai seama, cât rău poate face presa dacă nu este obiectivă, ci dirijată din întuneric” (Caligula, comentariu la Ion Cristoiu *O manipulare ca în România*, „Jurnalul Național” online, 5 noiembrie 2007).

„Cameleonul bolșevic Ion Cristoiu continuă să aibă audiență! Acest pseudo-ziarist, care a fost redactor-șef la „Scânteia Tineretului”, de unde împroșca cu noroi pe toți <dușmanii de clasă>, își scrie liniștit editorialele fără a fi deranjat de societatea neo-comunistă, instalată magistral la putere pentru multe decade ce vor veni, de către eternul ticălos bolșevic Ion-Ilici Iliescu...” (Observator, comentariu la Ion Cristoiu, *Liderii PD s-au demascat*, „Jurnalul Național”, 1 noiembrie 2007).

După cum se poate ușor observa, nu se discută conținutul articolului la care este postat comentariul, ci se induce opinia că editorialistul nu ar examina problemele din societatea românească.

Pe forumuri se atrage atenția asupra agresivității, obscenității și vulgarității unor comentarii și, în consecință, se cere stoparea lor:

„... presa electronică s-a transformat într-un fel de *chat*, un *chat* lung și plictisitor, unde indivizi de tot soiul pun în discuție propriile lor probleme private, fără nicio legătură cu subiectul în cauză. Dacă nu o să existe și cenzură, în sensul de a se posta numai acele mesaje care vizează tema abordată în articol, se va ajunge într-un punct în care însuși ziaristului îi va fi scârbă să mai încerce să transmită ceva către cititor (Ins, comentariu la Cristian Tudor Popescu, *Editorial*, „Gândul”, 12 noiembrie 2007).

Față de limbajul folosit de unii cititori se cere intervenția redacției:

„nu credeți că ar fi necesară o filtrare a mesajelor după calitatea exprimării, altfel apar în ziarul dvs „autori” de intervenții care cred că sunt în pragul unor boli mintale” (Radu, comentariu la Adrian Majuru, *Scriptores servi*, „Adevărul”, 12 noiembrie 2007).

Un editorialist își arată nedumerirea asupra acceptării de către redacțiile ziarelor a unor comentarii injurioase: „Dar nici nu voi înțelege ce câștigă ziarele, îngăduind publicarea unor astfel de murdării” (Cătălin Mihuleac, *Pe forum, partide de scuipat în grup*, „Adevărul”, 2 noiembrie 2007).

4. REACȚII ALE AUTORILOR

Am spus că forumul *online* este cadrul de dialog între autori și cititori. Am discutat despre atitudinile cititorilor față de producția jurnalistică. În continuare, facem referire la percepțiile autorilor la comentariile despre articolele lor.

Cel puțin două situații sunt de luat în seamă.

Prima este reacția autorului, exprimată direct pe forum sau în articole dedicate special comentariilor. La doi dintre acești autori ne referim în continuare, anume la Cătălin Mihuleac și Dinu Flămând.

Cătălin Mihuleac scrie un articol în care își arată înmărmurirea față de stilul unor comentarii și riscă creionarea propriului portret, așa cum apare din informațiile și trăsăturile zugrăvite de cititorii de pe forumul *online*:

„Unul scrie despre mine că-s pedofil și că vând droguri într-un bar pe care-l dețin (ce n-aș da să dețin un bar!); altul a aflat că-s masturbist (de unde o fi aflat?); în timp ce un al treilea – psihiatru, firește – constată că-s psihopat și c-ar trebui să fiu internat de urgență, într-un loc neapărat cu gratii.

Cineva știe din sursă sigură că-s securist, în timp ce o persoană mai directă recomandă să fiu spânzurat, fiindcă nimic nu-i mai sigur decât ce faci tu cu mâna ta” (Cătălin Mihuleac, *Pe forum, partide de scuipat în grup*, „Adevărul”, 2 noiembrie 2007).

Un punct de vedere pertinent formulează Dinu Flămând, cu privire la comentariile pe forumul ziarelor *online*. Pentru el lectura comentariilor este descurajantă:

„Citesc uneori pe internet comentariile făcute de cititori pe marginea unor articole de opinie apărute în presa scrisă, și mă îngrozesc. De ce atâta ură?

Pot înțelege, la o adică, angajamentul pasional, când e vorba de scandaluri publice sau pozițiile partizane expuse cu ardoare, când vine vorba de rivalități politice – într-o țară în care libertatea de expresie este, totuși, relativ recentă. Dar la ce bun invectivele și înjurătura groasă, în josul unui editorial care abordează probleme de societate?... Pericolul stă în suprimarea oricărei posibilități de dialog” (Dinu Flămând, *Opinia publică*, „România liberă”, 3 noiembrie 2007).

Foarte instructive sunt replicile primite de editorialist, el fiind aspru sancționat pentru formula „lașul comentator din bezna internetului”. Atitudinea editorialistului este respinsă cu vehemență de comentatori, fiindcă nu sunt de acord cu judecățile autorului despre radicalismul și stilul frust și violent al unor comentarii. I se oferă explicații pentru asemenea conduite, și una dintre ele țintește pe ziariști:

„E adevărat, ne înjurăm între noi, înjurăm politicieni, instituții ale statului, decizii politice, înjurăm tot felul de chestii, e singura noastră posibilitate de manifestare și uneori suntem atât de supărați și intrigati, încât profităm de posibilitatea asta, că oricum pe noi nu ne întreabă nimeni niciodată nimic, și nu ne ascultă nimeni, și pe nimeni nu interesează dacă ne convine sau nu vreo decizie ... și bănuiesc că toată frustrarea și toți nervii noștri vis-à-vis de chestia asta se varsă aici pe comentariile la articole!

(...) un jurnalist, dacă dorește să fie respectat trebuie să încerce să ne informeze și să ne exprime părerile lui într-un așa mod încât să ne facă plăcere să i le citim sau să i le ascultăm, nu în așa fel încât să ne simțim jigniți, și să ne întrebăm dacă e de competența unui jurnalist să decidă cu cine trebuia să voteze sau nu o parte anume din popor ...! (Lavana, *Cumva aveți dreptate!*, comentariu la Dinu Flămând, *Opinia publică*, „România liberă”, 3 noiembrie 2007).

Un alt cititor este mai tranșant:

„comentariile făcute de cititori pe internet exprimă părerile adevărate ale unei părți din opinia publică, pe când articolele din ziar sunt de multe ori opinia unui ziarist care trage limbi în favoarea unor politicieni (susu, comentariu la Dinu Flămând, *Opinia publică*, „România liberă”, 3 noiembrie 2007).

Formula editorialistului: „lașul comentator din bezna internetului” este sancționată prompt:

„nu este un banal laș, este un «laș» prudent și realist, adaptat la lipsa democrației reale din societatea românească, din: politică, economie, administrație, educație, informare, inclusiv din forumurile controlate de patroni, formatori profesioniști de opinie, dar și grupări adverse, care otrăvesc, anihilează sau diluează opiniile cu adevărat personale, cele care aparțin în mod real categoriei denumite «opinia publică» (...). Dacă doriți să renunțați la toate acestea, puteți atârna pe «frontospiciul» firmei sau articolului anunțul că «vă rezervați dreptul de a vă selecta clienții», consumatorii, cititorii, vizitatorii, comentatorii ... excluzând pe

anonimul, deci «lașul comentator din bezna internetului», (comentarii nesemnate la Dinu Flămând, *Opinia publică*, „România liberă”, 3 noiembrie 2007).

Autorul este considerat vinovat pentru statornicirea unei concepții depreciatoare despre forumiști:

„Doriți dezbateri de idei, argumente, eventual civilizate... și le pretindeți/așteptați să vină de la cobaii pe care tot unii de teapa Dvs ați experimentat, îndelung, arta manipulării vreme de peste 17 ani? D-le Flămând, AZI, culegeți ce-ați semănat ! Nu vă mai indignați, nu vă mai lamentați și nu mai infierați... Rezultatul va fi unul diametral opus celui scontat !!! Și, nu cred că n-o știți și p-asta, ... Fățarnicia, lichelismul stilat, falsa indignare, pe scurt, minciuna scrobită nu pot fi decât lucruri iritante pentru orice om de bună credință... Ori sunt, ori nu?, acestea [sunt] coordonatele mediului în care trăim, cu TOȚII !!!, și dvs jurnaliștii și noi ticăloșii cititori (în viziunea Dvs !!!) (Mihai Gheorghiu: *Demers cu rezultat previzibil*, comentariu la Dinu Flămând, *Opinia publică*, „România liberă”, 3 noiembrie 2007).

Tot manipulare rămâne conștientizarea, de către persoana-țintă, a necesității ca autorul comentat să ia în seamă observațiile de pe forum:

„Continui să cred că ești un jurnalist slab și arogant, ceea ce am spus de mai multe ori în comentariile mele, sperând că le vei citi și-ți va păsa, chiar dacă nu-mi știi numele. Motivul aprecierii mele are la baza următoarele lucruri: informația pe care (nu) o dai ca lumea și modul de construcție voit șocant, mai ales în titlu, a articolelor tale, chiar cu prețul dezinformării, ceea ce pentru un jurnalist este, cred, foarte grav”. (...) Lăsând la o parte injuriile, care, ce-i drept, nu-și au locul pe forum, te sfătuiesc să citești și eventual să ții cont de comentarii. S-ar putea să-ți ajute. Gandește-te, de exemplu, că profesorii sunt evaluați de elevi anonimi (Dan, comentariu la Cătălin Mihuleac, *Pe forum, partide de scuipat în grup*, „Adevărul”, 2 noiembrie 2007).

Un al doilea gen de atitudine, din partea autorilor, la comentariile *online*, este renunțarea la a mai publica într-un anume ziar, ca urmare a respingerii, de către cititori, a stilului.

Într-adevăr, nu orice subiect reflectat într-un ziar este comentat de forum. Articolele pe teme de artă, de pildă, se bucură în foarte mică măsură de comentarii, ceea ce l-a determinat pe un autor, Pavel Șușară, să renunțe la editorialul său săptămânal din „Evenimentul zilei”. Observațiile pe forum, atâtea câte au fost, vizau absența imaginii alăturată textului, crede Pavel Șușară:

„În ciuda unor proteste, pe care le-am recepționat tot pe forum, legate de nivelul de multe ori abstract al textului, de formulările câteodată voluntariste, care mai curând califică moral decât descriu situații concrete, am păstrat un anumit nivel al discursului și am refuzat, din principiu, flatarea elementară a cititorului prin rămânerea prelungită în anecdota care poate dăuna inteligenței” (*O invitație în chip de mărturisire*, „Evenimentul zilei”).

În realitate, unii forumiști reproșau stilul prea abstract, prea academic, și ar fi dorit un stil mai alert, o ancorare în viața reală, fie ea a artiștilor plastici. Trebuie spus că editorialul săptămânal al lui Șușară avea foarte puține comentarii (cel mult patru), ba unele nu au avut nici unul (de exemplu, *O scrisoare aniversară*, „Evenimentul zilei”, 5 octombrie 2007). Fiind vorba de teme mai speciale, care cer un alt limbaj, este greu de făcut comentarii și polemici, acesta fiind scopul majorității forumiștilor. De altfel, despre stilul autorului se exprimă direct un comentator, cu referire la un fragment dintr-un articol:

„dacă stai să citești toate articolele scrise până acum de șușară în EVZ, o concluzie ar fi cam asta... mare atenție: desfășurarea profund abstractă a formelor care se conjugă compun demersul ideatic a stărilor care cuprind întreaga manifestare a resturilor ce provin din tainicul neant al vieții. Și uite așa se poate abera la nesfârșit, fără ca acest om să-și dea seama că a venit momentul să ne lase” (Răzvan, *Șușaneaua bleu*, comentariu la Pavel Șușară, *Limbajele artistice și stările de criză*, „Evenimentul zilei”, 31 august 2007).

Un argument al diferenței de percepție asupra articolelor îl avem în comparația dintre un articol de Pavel Șușară și un articol despre o problemă cotidiană, și luăm ca exemplu articolul lui Adrian Georgescu, *Cum poți deveni multimilionar în dolari*, „Evenimentul zilei”, 29 iunie 2007, care a avut 37 009 de cititori și 75 de comentarii, în ziua de 8 noiembrie 2007, și un articol despre artă, cel lui Pavel Șușară, *Despre falsurile Brâncuși*, „Evenimentul zilei”, 29 iunie 2007, cu 1 393 de cititori și 4 comentarii, în data de 8 noiembrie.

CONCLUZII

Manipularea pe forumuri se distinge prin particularități determinate de caracteristicile lor sociale și comunicaționale. Comentariile și dezbaterile pe forumuri evaluează conținutul și stilul articolelor și, în același timp, abordează și alte subiecte.

Forumurile sunt căi de creare a opiniei publice. Ele sunt o alternativă la manipularea exercitată de presă.

Forumurile promovează o manipulare a opiniilor, a atitudinilor și a comportamentelor din afara presei, în numele unor interese care țin de orice tip de putere sau de influență. Deși sunt dezbateri între cititori, forumurile pot constitui un mijloc eficient de control din partea puterii politice, economice, mediatice, religioase etc.

Numeroase persoane care scriu pe forum sunt calificate în aplicarea unor tehnici de manipulare, provenind din diverse structuri organizaționale.

Percepțiile autorilor afirmă o anumită nedumerire și chiar respingere față de comentariile de pe forumuri. Indiscutabil, între autori și cititori se manifestă, cel puțin pe anumite subiecte, un dezacord, afirmat direct sau implicit.

BIBLIOGRAFIE

1. FLAIȘER, MARIANA, coord., *Arta comunicării în contextul diversității culturale și lingvistice*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2007.
2. BRETON, PHILIPPE, *Manipularea cuvântului*, cuvânt-înainte de Camelia Grădinaru, traducere Livia Iacob, Iași, Institutul European, 2006.
3. CHELCEA, SEPTIMIU, *Opinia publică. Strategii de persuasiune și manipulare*, București, Editura Economică, 2006.
4. JOULE, R. V., BEAUVOIS, J. L., *Tratat de manipulare*, traducere de N. F. Petrișor, București, Editura Antet, 1997.
5. LULL, JAMES, *Mass-media – comunicare, cultură. O abordare globală*, traducere Mihnea Columbeanu, București, Antet XX Press, 1999.
6. PETER, JOCHEN and VALKENBURG, M. PATTI, M., *Research Note: Individual Differences in Perceptions of Internet Communication* in *European Journal of Communication*, 2006, p. 21; p. 213–226.
7. RALEA, MIHAI, *Fenomenul românesc*, studiu introductiv, îngrijire de ediție și note de Constantin Schifirneț, Editura Albatros, 1997.
8. SCHIFIRNEȚ CONSTANTIN, *Paradoxul spațiului public*, în „Revista de Comunicare și Relații Publice”, 2007, nr. 9, p. 27–38.
9. STAN, SONIA CRISTINA, *Manipularea prin presă*, București, Editura Humanitas, 2004.
10. VASILESCU, MIRCEA, *Găștile de cartier* online, „Dilema Veche”, Anul III, 2006, nr. 133, 11 august.
11. FLĂMÂND, DINU, *Opinia publică*, „România liberă” online, 3 noiembrie, 2007.
12. MIHULEAC, CĂTĂLIN, *Pe forum, partide de scuipat în grup*, „Adevărul” online, 2 noiembrie, 2007.
13. ȘUȘARĂ, PAVEL, *O invitație în chip de mărturisire*, „Evenimentul zilei” online, 26 octombrie, 2007.

Mihaela Miroiu, *Drumul către autonomie. Teorii politice feministe*, Iași, Editura Polirom, 2004

Orice încercare a unui discurs despre feminism, chiar și în context postmodern, devine o misiune dificilă și se desfășoară în mediu vitreg. *Drumul către autonomie* este, în acest context, o declarație subtilă, dar dură împotriva celor care încearcă să scape de disputele purtate în jurul unor subiecte aparent minore sau acoperite deja de alte abordări teoretice. Una dintre mizele cărții Mihaelei Miroiu este acoperirea celor câteva secole bune de gândire politică feministă. Mai mult decât un simplu periplu istoric, lucrarea se constituie într-un efort de recuperare a relevanței teoretice, care dă sens sumei experiențelor femeilor, în termeni sociali, politici și economici. Miza cea mai largă a lucrării este dată însă de conceptul de autonomie, firul roșu în descrierea teoriilor politice feministe. Idealul unei societăți în care femeile și bărbații sunt parteneri egali, în condițiile unei societăți pluraliste bazate pe dreptatea de gen, trebuie să conțină un „hibrid de interese” și orientări, care să plaseze femeile într-un echilibru între victimizare și autonomie.

Născută la 10 martie 1955 în Hunedoara, Mihaela Miroiu este prof. univ. dr. la Facultatea de Științe Politice și Administrative, București. Coordonează colecția Editurii Polirom – Studii de gen. Politoloagă și eticiană, teoreticiană și militantă feministă, a inițiat prima colecție de studii de gen din România.

Structurată în 3 părți, *Drumul către autonomie* urmărește, în primul rând, evoluția istorică a feminismului, apoi orientările centrale din cadrul teoriilor politice feministe, pentru a trece, în partea a treia, la o analiză a dezvoltărilor politicilor de gen în contextul comunismului și al postcomunismului.

Într-una dintre definițiile sale, feminismul este o reacție defensivă și ofensivă față de misoginism și sexism, ambele universale răspândite în timp și spațiu. Misoginismul se hrănește din ideologia determinismului biologic și din interpretarea diferențelor naturale ca surse de handicap, mai ales intelectual, pentru femei, acestora atribuindu-li-se iraționalitatea, imprevizibilitatea, lipsa de logică. Mai departe decât misoginismul merge sexismul, care, dincolo de prejudecățile de ordin psihologic, reprezintă ideologia supremației masculine, întărind o formă de organizare socială patriarhală printr-un set de discriminări exprimate în religie, politică, legi, instituții. Aceste procese au constituit în fapt fondul apariției mișcării feministe occidentale. Pe aceste premise se conturează semnificațiile minimale ale gândirii feministe: femeile sunt sistematic aservite în mod universal; relațiile de gen nu sunt naturale și imuabile, ci construite de culturi patriarhale, nedreptățind femeile; este necesară, așadar, o angajare politică pentru eradicarea nedreptății de gen. Teoria politică feministă s-a dezvoltat în legătură cu mișcarea feministă, legitimându-i dezideratele, uneori devenind vârful de lance al revendicărilor. Dezvoltată în trei valuri, gândirea politică feministă a vizat schimbări legislative, sociale și politice, în aspecte diverse, pornind de la dreptul la vot, legalizarea avortului, egalitatea de educație și de șanse, până la salarii egale pentru muncă egală sau sprijin informal, precum refugii pentru victime ale violenței sau pauperității, edituri, cluburi. Integrate acestor demersuri sunt experiențele femeiești (sarcina, avortul, nașterea, menopauza) și cele feminine (ziua dublă de muncă, hrănirea, monoparentalitatea, violența domestică, prostituția).

Caracterizat drept feminism al egalității, valul întâi a debutat în jurul dezvoltărilor filosofice și creative din perioada Renașterii, însă prima lucrare de referință este considerată a fi *A Vindication of the Rights of Woman* (1792), scrisă de Mary Wollstonecraft. Ideile centrale din lucrarea lui Wollstonecraft impun necesitatea ca femeile să devină cetățeni raționali, cu responsabilități familiale și civice, educația axându-se pe libertate, demnitate și independență economică. Aceleași idei sunt

„*Revista Română de Sociologie*”, serie nouă, anul XIX, nr. 3–4, p. 347–349, București, 2008

reluete, cu un grad sporit de coerență politică, în lucrări semnate de John Stuart Mill, în *Subjection of Women*, sau de Harriet Taylor Mill, în *Enfranchisement of Woman*. Marea Britanie pare a fi, de altfel, țara în care s-a folosit pentru prima oară termenul de feminism.

Feminismul valului II se distinge de primul, prin genericul sub care se desfășoară: diferență și eliberare, dincolo de egalitatea în drepturi. Simone De Beauvoir (*Al doilea sex*) și, mai târziu, Betty Friedan (*The Feminine Mystique*) trag concluzii dramatice: în ciuda egalității formale în fața legii, femeile rămân cetățene de rangul doi pe plan social și economic. De Beauvoir vorbește despre rolul subiectului asumat de bărbat în detrimentul femeii, care a devenit obiect, alteritate. Teoria politică feministă din valul II a resemnificat, totodată, conceptele de *public* și *privat*. După o lungă perioadă în care publicul era asociat cu bărbatul, iar privatul cu femeia, feminisții au atras atenția asupra problemelor din spațiul domestic: sexualitatea, corpul, violența, care capătă semnificații politice. A lega femeile de spațiul privat înseamnă a le subordona, ascunzându-le căile de exprimare în spațiul public.

Postfeminismul se distanțează de feminismul valului II, în privința statutului de victimă asumat de feminisții anilor '70. De asemenea, ia notă de libertatea de exprimare, îngăduită în cazul pornografiei sau al prostituției, practicate de adulți capabili de consimțământ. Dezvoltările postfeministe au loc în contextul postmodernității, al disipării unui centru ideatic, al unor politici comune, al acceptării identităților flexibile. Postfeminismul postulează, de altfel, succesul agendei feministe și decesul feminismului intelectual academic, devenit prea criptic pentru cele mai multe femei. Este epoca noncoformismului față de canoane, inclusiv față de cel feminist. Criticat de feminisți drept un produs corporatist, postfeminismul pare susceptibil de trădare a agendei feministe clasice.

Feminismul valului III este mai aproape de starea actuală postmodernă, prin distanțarea de criticile postfeministe și reformularea agendei feministe. Noua etapă presupune pierderea relevanței vechilor cadre conceptuale, bazate pe universalism, asemănare, dualisme (natură-cultură, public-privat). Feminismul actual este cel al identităților multiple. Este etapa unui feminism al autonomiei, diferențele dintre femei și bărbați nu joacă un rol atât de important cât diferențele între femei „situate în contexte sociale și politice particulare”.

În partea a doua a *Drumului către autonomie*, Mihaela Miroiu aduce o lumină binemeritată asupra orientărilor centrale din teoriile politice feministe, sub aspect doctrinar. Despre feminismul de tip liberal, Mihaela Miroiu afirmă că este cel care a adus cele mai multe câștiguri feminismului din primul val. Mary Wollstonecraft a fost prima autoare care a declanșat polemici în spațiul academic, pledând ca femeile, în calitate de ființe raționale, să fie tratate ca scopuri în sine în vederea dobândirii autonomiei personale, în spirit kantian. Deși succesul său în Marea Britanie a fost limitat, *A Vindication of the Rights of Woman* a făcut furori în Statele Unite, fiind reeditată în mai multe rânduri și influențând mișcarea feministă americană. Cuplul John Stuart Mill și Harriet Taylor merg mai departe decât Wollstonecraft, cerând nu doar educație egală, ci și drepturi civile și politice egale. În timp ce Mill păstrează ideea diviziunii sexuale a muncii, Taylor susține implicarea femeilor într-o piață a muncii concurențială. Mai mult, Taylor aduce ideea de parteneriat.

Teoriile feministe liberale pun accent pe implicarea experiențelor feminine în formularea de politici. Drepturile negative, raționalitatea individului, starea contractuală, drepturile omului și egalitatea sunt valori asumate de feminisții liberali, adăugându-se nuanțe puternice, atunci când sunt invocate sex-rolurile, experiențele feminine și limitele conceptuale inerente, producătoare de inegalitate și nedreptate. Mihaela Miroiu afirmă necesitatea feminismului liberal ca ofertă politică de subminare a conservatorismului de stânga, producător de patriarhat modern. El ar pune mai mult accent pe autoafirmare, subminând tendințele spre dependență și victimism.

Feminismul socialist își găsește originile în scrierile socialiste clasice ale lui Saint Simon, Fourier și Robert Owen, care predica schimbarea socială prin trecerea la o societate ideală bazată pe egalitate, o societate a repartiției după nevoi. Feminismul socialist contemporan găsește o varietate conceptuală, unul dintre curente fiind *teoria sistemelor duale*, care se distanțează de feminismul marxist prin referirea la o dublă oprimare (capitalismul și patriarhatul). Feminismul marxist denunță

alienarea femeii în context capitalist, explicând diferențele salariale dintre sexe prin două strategii capitaliste: *dezbină și asuprește* și *teoria forței de muncă de rezervă*.

Feminismul radical a apărut în America de Nord, ca replică la limitele stângii radicale, care marginaliza problemele femeilor. Din perspectivă radicală, sexismul și patriarhatul sunt constante ale psihismului masculin, orice strategie de schimbare trebuind să fie impusă cu sau fără consimțământul bărbaților, o societate neutră la gen fiind imposibilă. Feminismul radical a fost divizat în feminism radical libertarian și feminism radical cultural, cu diferențe clare de discurs. În timp ce feminismul libertarian îmbrățișează agenda radicală clasică, pledând pentru o educație androgină, promovând virtuți ca aroganța și egoismul, substituirea modurilor naturale de reproducere cu cele artificiale, radicalii culturaliști îmbrățișează femininul ca principalul aliat pentru o „esență moral-politică mai bună decât a bărbaților” și denunță heterosexualitatea.

Ecofeminismul postulează o alianță între feminism și ecologie, datorită legăturii indisolubile dintre natura feminizată, naturalizarea femeilor și ideologiile dominării, care izvorăsc din această perspectivă. Ecofeminismul își propune să revalorizeze experiențele exclusiv femeiești, exprimându-se în marile dezbateri asupra ingineriei genetice, tehnicilor medicale invazive, clonării și în privința efectelor ecologice și de gen ale globalizării. Feminismul comunitarian împărtășește criticile la adresa individualismului liberal, a pieței, ca unic mecanism de reglare în plan social și economic, a plasării serviciilor de îngrijire exclusiv în sfera privată, văzând în retragerea statului din economie o întoarcere la o politică patriarhală.

A treia parte a lucrării este dedicată dezvoltărilor și efectelor orientării feministe în comunism și postcomunism, cu o critică îndreptată, în prima parte, împotriva patriarhatului modern, ca sursă de opresiune prin relații de putere coercitive și determinate. În România, feminismul trebuie să adopte o atitudine specifică valului II sau chiar I, datorită mesajelor postfeministe confuze, care ignoră problemele tangibile ale femeilor, în contextul unei diferențieri acute între clasele sociale emergente. Mihaela Miroiu se declară adepta unui angajament politic feminist, nevăzând în feminism doar o teorie, ci o ideologie a emancipării femeilor, care transcende agenda liberală sau social-democrată. Inamicul rămâne, prin excelență, patriarhatul (explicat ca ideologie, care plasează producția masculină deasupra producției feminine, în termeni de gândire și exprimare). Diferența structurală de putere reprezentată de patriarhat nu a dispărut nici în comunism, nici după, susține Mihaela Miroiu. În România, feminismul a fostul unul de tip *room-service*, adică impunerea unei legislații sensibile la problematica de gen, de către un actor internațional, o schimbare de sus în jos, care descoperă fragilitatea relațiilor de gen existente. După cum relevă Mihalea Miroiu, feminismul postcomunist românesc s-a dezvoltat mai mult în formă civilă, formă care nu aduce angajamente organizaționale, nici putere politică. În acest context, autoarea conchide: „Drumul lor (al femeilor) către siguranță trece prin feminismul socialist; drumul către diferență și dezvoltarea „femeității” trece prin cel radical; drumul către autonomie are nevoie de amândouă, dar obligatoriu și de feminism liberal”.

Prin structură și neutralitate, *Drumul către autonomie* este o lucrare esențială pentru cercetătorii problematicii de gen. Opiniile și tonul Mihalei Miroiu contrazic brutal imaginea feminismului caricaturizat în mass-media și cultură, relevând o profunzime teoretică, în contextul unei aversiuni patriarhale adânc înrădăcinate, manifestată în demersurile, academice sau nu, ale politicilor oficiale de reglare a inegalității și nedreptății.

Marian STROE

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

YEAR XVIIIth, Nos. 3–4 • 2008

CONTENTS

DEVIAN'T BEHAVIOURS AND SOCIAL PROBLEMS

KEITH F. DURKIN <i>et al.</i> , Pathological Internet Communities: A New Direction for Sexual Deviance Research in a Post Modern Era	193
SORIN M. RĂDULESCU, Domestic Abuse against Minors: A Victomological Study	205
CRISTINA DÂMBOEANU, Comparative Assessments Related to the Proportions of Different Forms of Abuse against Children	231

DEVELOPMENT AND UNDERDEVELOPMENT IN ROMANIA

SORIN MITULESCU, MARIUS LAZĂR, Profiles of the Development Regions in Romania: Young People's Opinions and Attitudes	249
--	-----

CONTRIBUTIONS TO AN "ENCYCLOPEDIA OF ROMANIANS ALL OVER THE WORLD"

EMILIAN M. DOBRESCU, Romanian Communities Abroad	267
--	-----

POLEMOLOGY

CĂLIN HENTEA, New Dimensions of the Modern Warfare	289
--	-----

INTERNET IN TODAY'S WORLD

SIMONA ȘTEFĂNESCU, The Use of the Internet: Consumption Patterns of Adolescents in Romania	307
CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ, The Manipulation of Online Newspapers	331

REVIEWS AND READING NOTES

MIHAELA MIROIU, <i>The Way towards Autonomy. Feminist Political Theories</i> , Iași, Editura Polirom, 2004 (<i>Drumul către autonomie. Teorii politice feministe</i> , Iași, Editura Polirom, 2004) (Marian Stroe)	347
---	-----

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

YEAR XIX, N°s. 3–4 • 2008

SOMMAIRE

COMPORTEMENTS DÉVIANTS ET PROBLÈMES SOCIAUX

- KEITH DURKIN, CRAIG J. FORSYTH, JAMES F. QUINN, Communautés Internet pathologiques: une nouvelle direction pour les recherches sur la déviance sexuelle dans l'époque postmoderne (Pathological Internet Communities: a New Direction for Sexual Deviance Research in a Post Modern Era) 193
- SORIN M. RĂDULESCU, L'abus exercé en famille sur les mineurs: une étude victimologique 205
- CRISTINA DÂMBOEANU, Évaluations comparatives concernant l'ampleur des diverses formes d'abus exercé sur les enfants 231

DÉVELOPPEMENT ET SOUS DÉVELOPPEMENT EN ROUMANIE

- SORIN MITULESCU, MARIUS LAZĂR, Styles et standards de vie des jeunes, par rapport à la zone de développement 249

CONTRIBUTIONS À UNE „ENCYCLOPÉDIE DES ROUMAINS DE PARTOUT”

- EMILIAN M. DOBRESCU, Les communautés des Roumains vivant à l'étranger (I) 267

POLÉMOLOGIE

- CĂLIN HENTEA, Dimensions nouvelles de la guerre contemporaine 289

L'INTERNET DANS LE MONDE D'AUJOURD'HUI

- SIMONA ȘTEFĂNESCU, L'utilisation de l'Internet: patterns de consommation des adolescents de Roumanie 307
- CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ, La manipulation sur des forums des journaux *online* 331

NOTES DE LECTURE ET COMPTES-RENDUS

- Mihaela Miroiu, *Drimul către autonomie. Teorii politice feministe (Le chemin vers l'autonomie. Théories politiques féministes)*, Iași, Ed. Polirom, 2004 (Marian Stroe) 347

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

(ROMANIAN JOURNAL OF SOCIOLOGY)

Editor: Romanian Academy – Institute of Sociology (Bucharest)

- A new journal for a new sociology.
- A journal which looks back to the totalitarian past and explores the democratic future of the Romanian society.
- Open to all theoretical, methodological and ideological approaches.

În atenția colaboratorilor noștri:

Vă rugăm să aveți în vedere ca articolele și studiile trimise redacției noastre să fie de aproximativ 15–20 pagini (cca 3 000 semne/pag.). La rândul lor, recenziile sau notele științifice nu trebuie să depășească 5 pagini. Primim numai texte procesate în format electronic, inclusiv prin e-mail (revista@insoc.ro) sau prin fax (4021-318 24 48).

De asemenea, vă rugăm să însoțiți articolul dvs. de un rezumat (maxim ½ pagină), în limba engleză, și o scurtă prezentare a autorului (titluri științifice, instituția de apartenență, domenii de interes profesional).

Menționăm că întreaga responsabilitate pentru originalitatea și afirmațiile enunțate în cuprinsul articolului revine, în întregime, autorului.

Comenzile din țară și din străinătate se primesc la:

RODIPET S.A., Piața Presei Libere nr. 1, sector 1, P.O. Box 33–57, București, România;
Tel: 4021–318 7000, 4021–318 7001; Fax: 4021–318 7002, 4021–318 7003;
E-mail: rodipet@rodipet.ro

ORION PRESS IMPEX 2000 S.R.L., P.O. Box 77–19, sector 3, București, România;
Tel./Fax: 4021-610 6765; 4021-210 6787, Tel.: 0311 044 668; E-mail:
office@orionpress.ro

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, 050711, București, România; Tel: 4021–318 8146, 4021–318 8106; Fax: 4021–318 2444, E-mail: edacad@ear.ro

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

ISSN 1224-9262

„Revista Română de Sociologie”, serie nouă, anul XIX, nr. 3-4, p. 193-354, 2008